

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASI VE
TÜRKİYE’NİN UYUMU**

Çılga DURMUŞ

Danışman

Dr.Öğr. Üyesi Sühal ŞEMŞİT

MANİSA-2018

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 28/03/2018 ve 13/2 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 22. Maddesi gereğince Enstitümüz Kamu Yönetimi Dalı Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Çılga DURMUŞ'un "Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu" Konulu tezi incelenmiş ve aday 27/04/2018 tarihinde saat 11:00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ⁷⁵ dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna

OY BİRLİĞİ

DÜZELTME yapılmasına *

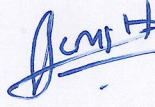
OY ÇOKLUĞU

RED edilmesine **

ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 6 ay süre verilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Dr. Öğr. Üyesi Sihal Şemsiz
BAŞKAN

ÜYE

Doç. Dr. Ahmet Uyar

ÜYE

Doç. Dr. Sedat Eylemez

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

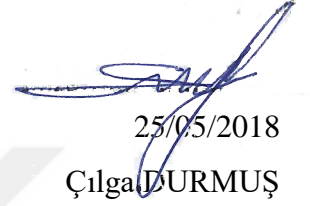
Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans olarak sunduğum “Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyumunu” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25/05/2018
Çılga DURMUŞ

İmza

ÖZET
AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASI VE
TÜRKİYE’NİN UYUMU

AB’nin kuruluş esası içinde de yer alan bölgesel farklılıkların giderilmesiyle ulaşılabilecek refah seviyesi 1957 tarihli Roma Antlaşması’ndan bu yana önemini korumaktadır. Birliğe üye ülkeler ve aday ülkeler arasında, ülkelerin bölgeleri arasındaki ve bölgelerin kendi içindeki farklılıkların azaltılması için uygulanan bölgesel politikalara çeşitli finansman kaynakları ile destek verilmektedir. Birlik üyelerinin ve aday ülkelerin ekonomik ve sosyal uyumu sağlanmaya çalışılmaktadır. Avrupa bütünleşmesinin önemli bir parçası olan ortak politikalar ve AB Bölgesel Politikası bölgelerarası farklılıklardan kaynaklanan sorunları azaltmanın yanında günümüzde bölgelerin rekabet edebilirliğinin artırılması konusu üzerine yoğunlaşmıştır.

Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin başladığı tarihten bu yana uyumlaştırma çabaları Türkiye açısından çok önemlidir. Bölgesel politika kapsamındaki uygulamalar ve AB’ye uyum kapsamında yapılan kurumsal düzenlemeler, Türkiye’de yerel dinamiklerin ortaya çıkarılmasında ve Türkiye’nin çoğu alanda gelişmesine hız kazandırmıştır. Türkiye’nin uyguladığı bölgesel politikalar, AB stratejilerine uyumlu hale getirilmeye çalışılmaktadır. Bugüne kadar yapılan çalışmalar sonucunda yerel katılımın, bölgelerin özelliklerine göre programlamanın önemi gibi birçok etkenin planlardan sağlıklı sonuçlar alınabilmesi açısından ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak günümüze kadar uygulanan bölgesel politika kapsamındaki çalışmalarla istenilen seviyeye henüz gelinememiştir.

Anahtar Kelimeler: AB Bölgesel Politikası, Ekonomik ve Sosyal Uyum, AB Fonları, Türkiye-AB İlişkileri

ABSTRACT

EUROPEAN UNION REGIONAL POLICY AND ADAPTATION OF TURKEY

The level of prosperity to be achieved by eliminating regional differences which is one part of the EU's founding principle has remained important since the Treaty of Rome of 1957. The regional policy, which is applied to the member countries and the candidate countries in order to reduce the differences between the regions of the countries and within the regions themselves, is supported by various financial resources. The social cohesion of the member countries and candidate countries has been tried to be provided. Common policies which are important part of European integration as well as the EU regional policy have focused on increasing the competitiveness of regions, while reducing the problems caused by interregional differences.

Efforts of alignment of Turkey with the EU have been very important for Turkey since the beginning of the relations. Implementations under regional policy and institutional arrangements within the scope of adaptation to the EU accelerated the discovery of local dynamics in Turkey and the development of Turkey in many fields. The regional policies implemented by Turkey were arranged throughout the process in order to comply with EU strategies. As a result of the studies carried out so far, it has become clear that local participation and many factors such as the importance of programming according to the characteristics of the regions are important in terms of obtaining healthy outcomes from plans. However, desired level of alignment could not yet be reached within the scope of the regional policy.

Key Words: EU Regional Policy, Economic and Social Cohesion, EU Funds, Turkey-EU Relations

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABKF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AFYGF	Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
ASF	Avrupa Sosyal Fonu
AT	Avrupa Topluluğu
ATGYF	Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
BELDES	Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
BGUS	Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
BBC	British Broadcasting Corporation (Britanya Yayın Kuruluşu)
BKA	Bölgesel Kalkınma Ajansı
BYMA	Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
Çev.	Çeviren
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DOKA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
DOKAP	Doğu Karadeniz Projesi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	Editör

EFTA	European Free Trade Association (Avrupa Serbest Ticaret Alanı)
EU	European Union (Avrupa Birliği)
EURADA	The European Association of Development Agencies (Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği)
EURATOM	European Atomic Energy Community (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu)
EUREGIO	European Region (Avrupa Bölgesi)
EUROSTAT	European Community Statistical Office (Avrupa Birliği İstatistik Ofisi)
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IPA	Instrument for Pre-Accession Assistance (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı)
ISPA	Instrument for Structural Policies for Pre-Accession (Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı)
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İZKA	İzmir Kalkınma Ajansı
JASMINE	Joint Action to Support Micro-finance Institutions in Europe (Avrupa'daki Mikro Finans Kurumlarını Desteklemek İçin Ortak Eylem)
JASPERS	Joint Assistance to Support Projects in European Regions (AB Bölgelerinde Destekleme Projeleri Ortak Yardımı)
JEREMIE	Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises Initiative (KOBİ'ler İçin Ortak Avrupa Kaynakları)
JESSICA	Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas (Kentlerde Sürdürülebilir Yatırım İçin Ortak Avrupa Desteği)

KMYKK	Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
KOP	Konya Ovası Projesi
KÖY	Kalkınma da Öncelikli Yörelere
KÖYDES	Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
MDAÜ	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MFİB	Merkezi Finans ve İhale Birimi
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NUTS	Nomenclature of Territorial Units for Statistics (İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması)
ODGP	Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası
OP	Operasyonel Program
ÖUKP	Ön Ulusal Kalkınma Planı
PHARE	Poland Hungary Aid for the Reconstruction of the Economy (Polonya, Macaristan İçin Ekonominin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Eylem Programı)
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı)
SCF	Stratejik Uyum Çerçevesi (Strategic Compliance Framework)
SGP	Satınalma Gücü Paritesi

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: NUTS Düzeyleri ve Nüfus Aralıkları

Tablo 2: Bölgeler Komitesi'nin Ükelere göre Üye Sayısı

Tablo 3: 2000-2006 ve 2007-2013 Dönemleri arasında Karşılaştırmalı Araç ve Hedefler

Tablo 4: İspanya, Portekiz ve Örnek Bölgelerdeki Milli Gelir Artışı (%)

Tablo 5: Bütçenin Yapısal Fonlara göre Dağılımı

Tablo 6: Uyum Fonu Kapsamında Üye Ükelere Yapılan / Yapılacak Yardımlar (Milyon AVRO)

Tablo 7: Topluluk Girişimleri 2000-2006 Dönemi (milyon AVRO)

Tablo 8: PHARE Programı Kapsamında Mali Yardım Yapılan Ülkeler

Tablo 9: AYB tarafından AB Ülkelerinde “Kentsel Gelişim” alanında Finanse Edilen Projeler

Tablo 10: SGP'ye göre kişi başına GSYİH endeks değerleri (AB28=100), 2015

Tablo 11: Türkiye'de 2007-2013 Dönemi IPA Bileşenlerine göre Dağılım

Tablo 12: 2014 – 2020 Politika Alanları ve Sektörlere Göre Endikatif Tahsisat Tablosu

Tablo 13: Türkiye'deki Kalkınma Ajansları

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1.Bölge Kavramı ve Bölgeselleşme	4
1.2. Küreselleşme ve Yerelleşme Ekseninde Bölgeselleşme	10
1.3.Kalkınma ve Bölgesel Kalkınma.....	16
1.4. Avrupa Birliği'nin Bölge Planlaması ve İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması.....	18
İKİNCİ BÖLÜM.....	22
AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASI.....	22
2.1. Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi ve Bölgesel Politikalar	22
2.1.1. Roma Antlaşması	25
2.1.2. Paris Zirvesi.....	27
2.1.3. Avrupa Tek Senedi.....	29
2.1.4. Maastricht Antlaşması.....	30
2.1.5. Amsterdam Antlaşması	36
2.1.6. Nice Antlaşması	39
2.1.7. Lizbon Antlaşması.....	41
2.2. Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politika Araçları.....	45
2.2.1. Yapısal Fonlar ve Reformlar	45
2.2.1.1.Avrupa Sosyal Fonu	55
2.2.1.2.Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu	55
2.2.1.3. Avrupa Tarımsal Garanti Fonu ve Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu	57
2.2.1.4. Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu.....	58
2.2.1.5. Uyum Fonu.....	60
2.2.1.6.Topluluk Girişimleri.....	63
2.2.1.7. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri İçin Geliştirilen Yapısal Uyum Araçları.....	68
2.3. Diğer Mali Araçlar	70
2.3.1. Avrupa Yatırım Bankası Kredileri	70
2.3.2. Katılım Öncesi Yardımlarda Geliştirilen Yeni Araçlar	72
2.4. Avrupa'da Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Politikadaki Rolü.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	83
TÜRKİYE’NİN AB BÖLGESEL POLİTİKASINA UYUMUNUN.....	83
DEĞERLENDİRİLMESİ.....	83
3.1.Türkiye’de Bölgelerarası Farklılıklar.....	83
3.2. Türkiye’de Bölgesel Politikaların Tarihsel Gelişimi.....	85
3.2.1.1923-1950 Dönemi.....	85
3.2.2.1960 Planlı Döneme Geçiş.....	85
3.2.3.1963-1967 Dönemi.....	86
3.2.4.1968-1972 Dönemi.....	87
3.2.5.1973-1977 Dönemi.....	87
3.2.6. 1979-1983 Dönemi.....	88
3.2.7.1985-1989 Dönemi.....	89
3.2.8. 1990-1994 Dönemi.....	90
3.2.9. 1996-2000 Dönemi.....	90
3.2.10. 2001-2005 Dönemi.....	91
3.2.11. 2007-2013 Dönemi.....	93
3.2.12. 2014-2018 Dönemi.....	94
3.3.Beş Yıllık Bölgesel Kalkınma Planlarının Değerlendirilmesi.....	97
3.4. AB’nin Türkiye’ye Yaptığı Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi.....	100
3.4.1. IPA Öncesi Dönem Türkiye’ye Yaptığı Mali Yardımların Değerlendirilmesi.....	100
3.4.2. IPA I ve IPA II Dönemleri Değerlendirmesi.....	101
3.5. Türkiye’nin AB Bölgesel Politikasına Uyumu.....	106
3.5.1. Bölgesel Politika Açısından Katılım Ortaklığı Belgeleri ve Ulusal Programlar.....	106
3.5.1.1. 2001 Katılım Ortaklığı Belgesi.....	106
3.5.1.2. 2001 Ulusal Programı.....	107
3.5.1.3. 2003 Katılım Ortaklığı Belgesi.....	108
3.5.1.4. 2003 Ulusal Programı.....	108
3.5.1.5.Ön Ulusal Kalkınma Planı.....	109
3.5.1.6. 2006 Katılım Ortaklığı Belgesi.....	111
3.5.1.7. 2008 Katılım Ortaklığı Belgesi.....	112
3.5.1.8. 2008 Ulusal Programı.....	112
3.5.2.Türkiye’nin 1998-2016 İlerleme Raporları’nın Bölgesel Politika kapsamında Değerlendirilmesi.....	113
3.5.2.1.Müzakere Süreci Öncesindeki İlerleme Raporları.....	113
3.5.2.1.1.Kurumsal Çerçeve Alanında Değerlendirmeler.....	115
3.5.2.1.2.İdari Kapasite Alanında Değerlendirmeler.....	118
3.5.2.1.3.Yasal Çerçeve Alanında Değerlendirmeler.....	119
3.5.2.1.4.Programlama Alanında Değerlendirmeler.....	121

3.5.2.1.5. İzleme ve Değerlendirme Alanında Değerlendirmeler	123
3.5.2.1.6. Mali Yönetim, Kontrol ve Denetim Alanında Değerlendirmeler	125
3.5.2.2. Müzakere Sürecinin Başlamasından Sonra Yayımlanan İlerleme Raporları.....	126
3.5.2.2.1. Kurumsal Çerçeve Alanında Değerlendirmeler	128
3.5.2.2.2. İdari Kapasite Alanında Değerlendirmeler	131
3.5.2.2.3. Yasal Çerçeve Alanında Değerlendirmeler	134
3.5.2.2.4. Programlama Alanında Değerlendirmeler	137
3.5.2.2.5. İzleme ve Değerlendirme Alanında Değerlendirmeler	140
3.5.2.2.6. Mali Yönetim ve Kontrol Alanında Değerlendirmeler.....	141
3.6. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Politikadaki Rolü	143
Sonuç ve Değerlendirme	149
Kaynakça.....	154

Giriş

Avrupa Birliği'nde bölgelerarasındaki ekonomik ve sosyal farklılıklar geçmişten bugüne çeşitli uygulamalarla en aza indirilmeye çalışılmıştır. Yürütülen politikalar sayesinde zaman içinde bölge kavramının yanında bölgeselleşme, bölgecilik ve yerelleşme kavramları da ön plana çıkmıştır. Birinci bölümde bu kavramlarla beraber bölgelerin özelliklerini ön plana çıkaran küreselleşme, kalkınma kavramları ve AB'nin bölge planlaması incelenmiştir.

Avrupa Birliği'nin bir bütünleşme hareketi olarak ortaya çıkışı ve süreç içinde bölgesel politikaların oluşturulmasının ardından AB'nin bölgesel politika ekseninde genişleme süreci başlamıştır. Üye ülkeler ve aday ülkeler için bölgesel politika araçları geliştirilmiştir. Bölgesel politika kapsamındaki hedeflere yönelik finansal kaynaklar yapılandırılıp üyeliğe aday ülkelerin uyumu için stratejiler belirlenmiştir. Ülkelerde bölgelerarası gelir dağılımı eşitsizliğinden kaynaklanan istihdam ve kalkınma sorunları, bölgesel farklılıkların giderilmesi ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılması hedefini ön plana çıkarmıştır. AB'nin ortak politikaları içinde Bölgesel Politika, ülkelerin AB'ye ekonomik ve sosyal uyumunun sağlanması konusunda önemli katkısı olan bir politikadır. AB mali çizelgesine göre 2007-2013 ve 2014-2020 dönemlerinde AB bütçesinden önemli bir pay Bölgesel Politika için ayrılmıştır. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu ve Uyum Fonu kapsamında daha çok kullanılan bu pay yenilikçilik, yatırım, çevre, ulaşım, mesleki eğitim gibi çeşitli alanlardaki projelerde kullanılmaktadır. 2014-2020 döneminde Avrupa 2020 Stratejisi hedefleri ön plana çıktığı için akıllı ve sürdürülebilir büyüme kapsamında daha farklı konulara yoğunluk verilmiştir. İkinci bölümde AB'nin tarihsel süreci ve bu süreçte bölgesel politika ile ilgili gelişmeler incelenmiştir. Ayrıca AB'nin bölgesel politika araçları bu alanda yapılan reformlar da bu bölümde yer almaktadır.

Türkiye'de, AB'ye adalık sürecinde bölgesel politika kapsamında yaşanan gelişmeler tezin üçüncü bölümünde incelenmiştir. Türkiye'nin dönemlere göre bölgeleri arasındaki farklılıklar ve bu dönemlerde uygulanan politikalara yer verildikten sonra Türkiye-AB ilişkisi kapsamında inceleme yapılmıştır. Türkiye-AB ilişkileri kapsamında AB'nin uyguladığı bölgesel politikaya Türkiye'nin uyumu henüz yeterli seviyede değildir. Özellikle ilk dönemlerde (1950-1960) Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile Türkiye'nin diğer bölgeleri arasındaki fark başka sorunlara neden olmaktadır. Bu bölgelerdeki geri kalmışlık yüzünden yaşanan göç nedeniyle Türkiye'de bölgesel dengesizlikler artmış, kamu hizmetlerinden yararlanma imkanlarını azalmıştır. AB'ye adaylık sürecinin başlamasıyla

bölgesel politika ile ilgili plan ve programlar daha kapsamlı hale getirilmiştir. Türkiye’de bölgelerin iç dinamikleri kullanılarak kalkınma hedefleri belirlenmiştir. AB’nin bu kapsamda verdiği mali destekten etkin bir biçimde yararlanarak bölgelerarası farklılıklardan kaynaklanan sorunlar giderilmeye çalışılmıştır.

Bölgesel kalkınma alanında AB’nin Türkiye’den beklentilerini içeren Katılım Ortaklığı Belgeleri, Türkiye’nin bu çerçevede yaptığı taahhütleri içeren Ulusal Programlar ve 1998-2016 yılları Türkiye’nin ilerleme durumunu ve eksikliklerini gösteren Komisyon İlerleme Raporları yayımlanmıştır. 1923-1950 döneminde Türkiye’nin genel olarak kalkınma sorunu ile mücadele ettiği görülmektedir. 1960 sonrası planlı dönemde ise bölge planlaması ve kalkınması kapsamında sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. Günümüzde de Türkiye’de gelir, nüfus yoğunluğu, eğitim seviyesi, coğrafi ve sosyal yapı gibi alanlarda bölgelerarasındaki farklılıklar yürütülen politikalara rağmen istenilen seviyede giderilememiştir. Ancak süreç içinde Türkiye’nin yönetim yapısına uygun olarak geliştirilen kurumlar, oluşturulan birimler ve yasal kapsamda yapılan düzenlemeler ile bazı alanlarda ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye’de bölgelerin gelişmesinde etkili olan ve AB politikalarının etkin bir biçimde uygulanmasını sağlayan aynı zamanda yerel düzeyde katılımı artıran Kalkınma Ajanslarının kurulması bölgesel politika kapsamında en önemli gelişmelerden biridir.

Türkiye’de kurulan Kalkınma Ajansları’nın genel yapısı ve etkinlikleri hakkında İzmir Kalkınma Ajansı Plan (İZKA) ve Program Birim Başkanı Sayın Murat Çelik’le görüşülmüş, İZKA hakkında bilgi alınmış ve kuruluşundan bu yana AB uyum politikası çerçevesinde gerçekleştirilen projeler hakkında bilgi alınmıştır.

Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları merkezi hükümetten tamamen bağımsız olmamakla birlikte verimliliği artırmak için yerel katılıma önem veren kuruluşlardır. Türkiye’deki BKA’ların kurulma sürecinin de incelendiği son bölümde bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesinde Türkiye’nin geçmiş yıllardaki çabalarına kıyasla daha çok ilerleme kaydedildiği görülmektedir. Ancak Türkiye genelinde bölgesel politika çerçevesinde yeterli somut ilerleme sağlanamamıştır. İlerleme Raporlarında; Türkiye’nin yönetim yapısının yerel katılımı yeterince desteklemediği, merkezi karar alma sistemi ile bölgesel politikalarda etkinlik sağlanamadığı, aksine bölge özelliklerine göre karar alınmamasına ve projelerden verimli sonuç alınmamasına neden olduğuna dikkat çekilmektedir. Türkiye’de uygulanan projelerin programlama, izleme ve değerlendirme, mali yönetim kontrol, yasal çerçeve gibi alanlarında da beklenen düzenlemelerin zamanında yapılmaması ve eksik düzenlemelerin yapılması eleştirilmiştir.

AB'nin kendi içinde bölgelerarası farklılıkları azaltması ve ekonomik-sosyal uyumu güçlendirmesi her aday ülke için uygulanan politikaları da etkilemekte, aday ülkeler adaylığı kabul edildikten sonra Birlik içindeki uyuma en yakın seviyeye getirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'nin bölgesel politikalar kapsamında çabaları devam etmektedir ve bölgelerarasında sosyo-ekonomik uyumun sağlanması için önemli adımlar atılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Bölge Kavramı ve Bölgeselleşme

Bölge, bazı özellikleriyle bütünlük taşıyan bu nedenle çevresindeki diğer alanlardan farklı olarak değerlendirilen, onlardan ayırt edilebilen bir alandır. Genel olarak bölge kavramı tanımı mekansal ve işlevsel bakımdan yapılır.¹

Bölgenin geleneksel anlamı coğrafi bir alanı yani bir toprak parçasını tanımlamaktadır. Bölgenin işlevsel anlamı ise alanların ekonomi, çevre, kültür kriterlerine göre değerlendirmesini içerir ve bu kriterlere göre alanın ulusal sınırlar dışında kendi dinamikleri ile tanınan bir alan olmasını ifade eder. Bölgeselleşme kavramı ise bölge tanımından farklıdır. Devletin idari yapısı içinde yer alan kurumsal bir anlamı olan kavramdır bölgeselleşme. Bölgecilik ise siyasi ve ideolojik tarafı olan özerk bölge, bölgesel yönetim kavramlarına daha yakındır.²

Bazı özelliklere sahip olması ayrıcalığıyla diğer toprak parçalarından ayırt edilen bir bölge tanımlaması yapmak bölgeselleşme çerçevesinde incelediğimiz bölge için yeterli değildir; bu tanımlar küreselleşme ile gelen bölge tanımını eksik bırakmaktadır. Küresel sistemde tanımlanan bölge, birden fazla devleti kapsayabilir. Bu değerlendirmeye göre bölgeselleşme; uluslararası sistemde bölgesel örgütlenme veya devletlerin bölgesel nitelikte ortak kararlar aldığı küçük topluluklar olarak anlaşılmaktadır.

Bölge olgusunun, kavramsal anlamı, bölgesel planlama ve mekansal düzenlemenin ortaya çıkmasıyla sosyal ve ekonomik açıdan benzer alanların sınıflandırılmasının sonucu olarak ortaya çıkmış bir yaklaşımın ürünüdür. Günümüzde bölge ve bölgeselleşme kavramları yönetsel dönüşümler sonucu sıkça karşımıza çıkmaya başlamıştır. Küreselleşme kapsamında yaşanan değişime de bağlı olarak devletlerin ekonomik-ekolojik-teknolojik alanda yaşadığı gelişmelerle bölgeselleşme eğilimleri artmıştır. Bu nedenle bölge kavramı sınırlı toprak parçalarını ya da benzerlikleri içeren bir tanımdan daha geniş bir tanıma ihtiyaç duymaktadır.

Bölge kavramının daha iyi bir tanımlanmasını Ruşen Keleş yapmıştır. Bölgeleri üç kategoriye ayırmıştır ve her kategorinin alt başlıkları bulunmaktadır. Birinci kategorinin alt

¹Ramazan Özey, "Bölgesel Coğrafya Serüveninde Yanılığlar", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı:34, Temmuz 2016, s.99.

² Yeşeren Eliçin Arıkan, "Avrupa Bütünleşmesi ve Bölgecilik", **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, (Ed. Hüseyin Özgür ve Ed.Bekir Parlak), Alfa Aktüel, Bursa, 2006, ss. 109-110.

başlıkları; “doğal bölge”, “ekonomik bölge”, “toplum-bilimsel bölge” ve “yönetimsel bölge”dir. İkinci kategori; bölgelerin oluşturulma biçimlerine göre bir sınıflandırmadır; yetkili kuruluşlar tarafından bölge planlaması için oluşturulan bölgeler ve yerel yönetimler ile devlet arasında yönetimsel özelliği olan basamak niteliğindeki bölgeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Üçüncü kategoride yapısal özelliklerine göre bölgeler üçe ayrılmıştır; ilki, taşra birimleri; devletin yetki genişliği ilkesi kapsamında oluşturulmuş bölge örgütleridir. İkincisi, Fransa ve İtalya’da olduğu gibi bölge kavramı tanımına göre oluşturulmuş yerel yönetimlerdir. Üçüncü tip bölge ise, bölgesel özerklik kapsamında yasama-yargılama yetkileri bulunan ve ayrı anayasası bulunan bölgelerdir.³

Kamu yönetimi sözlüğünde ise dört kategoride tanımlanan bölge kavramı birinci kategoride coğrafi veya toplumsal özellikleri ile bütünlük gösteren ve bu özellikleri bakımından kendisine benzer olan ve farklı olan alanlarla karşılaştırılabilir toprak parçası olarak ifade edilmiştir. İkinci kategorideki bölge; idari bir yapı olarak tanımlanmış, olağanüstü hal bölgesi gibi merkezi yönetim ile iller arasındaki yönetim kademesi olarak belirtilmiştir. Üçüncü kategoride ise bölge, il üstü coğrafi idari yapılar olarak, belirlenen hizmetlerin koordinasyonunu sağlayan birimler olarak tanımlanmıştır. Dördüncü kategoride tanımlanan bölge Belçika gibi federal yapıdaki ülkelerde yerel yönetim birimi olarak ifade edilmiştir.⁴ Bu tanımlara göre bölge kavramı farklı boyutlarda incelenmiş ancak temelde bölge tanımları için aynı sınıflandırmalar yapılmıştır.

Ekonomi alanında bütünleşme yönüyle ön plana çıkan küreselleşme, ülkelerin sosyal, siyasal politikalarını da etkilemekte ve birbirine benzer politikalar üretmelerine neden olmaktadır. Bu çerçevede, sadece ekonominin küreselleştiği bir sistem değil, insan haklarının ve sivil toplumun gelişmesi gibi sosyal olguların ve devlet toplum ilişkilerinin demokratikleşmesi gibi siyasi olguların da küreselleştiğini görüyoruz. Bu gelişmelerin nedeni dünyanın yaşamakta olduğu değişimle beraber insan hakları ve demokratikleşme yönünde taleplerin artmasıdır. Sistemin küreselleşmeyle yeni bir düzen sağlaması sonucu devletlerin bu düzene uymak için kaçınılmaz değişikliklere maruz kalması siyasi ve sosyal politikalarını etkilemiştir.⁵ Geçmişten bugüne bölge kavramının tanımı benzer cümlelerle yapılsa da

³ Ruşen Keleş, **Avrupa’nın Bütünleşmesi ve Yerel Yönetimler**, Türk Belediyecilik Derneği ve Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 1999, ss. 24-25.

⁴ Ömer Bozkurt (Ed.),Turgay Ergun (Ed.),Seriye Sezen, (Ed.), **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, TODAİE Yayınları, No:283, Ankara, 1998, s.39.

⁵Nihat Bulut, “Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu Mu?”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:52, Sayı: 1, 2003, s.175.

uluslararası sistemde kullanıldığı alana göre sürekli değişen stratejiler sayesinde birden çok tanımı ortaya çıkmıştır.

Genel olarak değerlendirdiğimizde bölge kavramının ortak bir tanımı bulunmamaktadır; örneğin planlama için bölge; sınırları belirlenen mekan veya kent, metropol, kırsal alan gibi alanlar için kullanılan bölge kavramı bu kapsamda farklı sosyal, kültürel ve idari yapıları gösterebilir.⁶

“Bölgeselleştirme” veya “bölgeselleşme” ise adem-i merkezileştirmeyi yani merkezi yönetimin yanında bölgesel ve yerel yapıların yönetsel açıdan güçlendirilmesi anlamındadır ve küreselleşme kadar eski bir kavram değildir.

Tarihsel sürece baktığımızda İkinci Dünya Savaşı sonrasında kalkınma girişiminde bulunan ülkelerin bölgeciliğin temelini attığı görülmektedir. Örneğin 1970 yılından sonra İtalya’da, 1978’den sonra İspanya’da ve 1982’den sonra Fransa’da üniter devlet biçimine sahip bu ülkelerde yerinden yönetimleşme ve politik-kültürel bölgeselleşme girişimleri görülmüştür.⁷ Bu devletlerdeki politik bölgeselleşme hareketi, anayasaya dayanarak kurulan idari yetkilere sahip bölgeleri ifade etmektedir. Yaşanan gelişmelere bakıldığında ekonomik nedenlerin yanında tarihsel, kültürel ve politik etkenlerin de bölgeselleşmeye neden olduğu görülmüştür.

Politik bölgeselleşme, yapı ve işlevlerine göre değişik bölge tanımlarının içinden bölge kavramının politik- yönetsel birim olarak ele alındığını göstermektedir. İşlev ve yapılarına göre bölgeler; I. Planlama bölgeleri; belirlenen programların uygulanması için oluşturulan bölgelerdir. Bu programlar genelde ekonomik kaynakların etkin kullanımı ve planlı devlet yatırımlarının yapılması için hazırlanır. Planlama bölgeleri de Özel Planlama Bölgeleri ve Genel Planlama Bölgeleri olarak ikiye ayrılır. II. Türdeş bölgeler; tarım bölgeleri, kıyı bölgeleri ya da dağlık bölgeler gibi aynı veya benzer niteliklere sahip bölgelerin tanımlanması için kullanılır. III. Sınır-ötesi bölgeler; kültür alışverişinin sağlanması, sınır bölgelerinin geliştirilmesi ve az gelişmiş altyapının iyileştirilmesi için sınır-ötesi işbirliklerinin sağlanmasıyla oluşan bölgelerdir. IV. Bağımsız bölgeler; Sicilya, Grönland ve Sardunya gibi bölgeler buldukları ülkenin genel yapısından kültürel-sosyal niteliklerden dolayı farklılık gösteren bölgelerdir. Anayasa tarafından güvence altına alınmış bölgeleri

⁶Fulya Bayraktar, **Avrupa Birliği’nin Bölgesel Kalkınma Politikası ve Bu Politikanın Aday Ülke Olarak Türkiye Açısından Anlam ve Önemi**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayını, Ankara, 2002, s.4.

⁷Atilla Nalbant, “Bölgesel Devlet Yeni Bir Devlet Biçimi mi? (II) Uygulama: İtalya ve İspanya Örnekleri”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt :29, Say:3, Eylül, Ankara, 1996, ss.19-20,31-32.

tanımlamaktadır. V. Kutuplaşmış bölgeler; Almanya'daki Münih bölgesi gibi merkezin çekirdek niteliğinde olduğu, merkez ile alt kademeler arasında fiziksel ve ekonomik bağımlılık olan bölgelerdir. VI. Yönetim bölgeleri; Fransa'daki bölgeler gibi her bölgenin yönetiminde bir valinin bulunduğu bunun yanı sıra bölgelerin kendi meclislerinin olduğu, ortak tarihsel geçmişe sahip, genellikle yapay olarak oluşturulan ve yerel yönetimler niteliğindeki kamu tüzel kişiliği olan bölgelerdir.⁸

Bölge hakkında bu kadar tanımın ortaya çıkması ve bölgecilik, bölgeselleşme gibi kavramların türemesi, bölgeselleşme süreci ile ülkeden daha küçük ancak kentlerden daha büyük, yönetsel sınırları bağlı olduğu ulusun yönetsel birimleriyle aynı ancak bazı durumlarda özerk hareket edebilen bölgeler oluşturulduğu içindir.

Yerinden yönetim eğilimlerinin geniş anlamda bölgeciliğe doğru gittiği ortamda İtalya'da hükümet anayasanın emrine uygun olarak özerk bölgelere herhangi bir statü vermeden bazı yetki devirlerini kabul etmiştir. Özellikle 1982 yılında Fransa, yerel yönetimlerden bölgelere kadar tüm yerel yönetim tüzel kişilerine önemli yetkilerin aktarılmasına öncü olmuştur. Bu bağlamda Fransa'da toplumsal hizmetler, kültür, bilim, sanayinin geliştirilmesi gibi konulardan bölgeler sorumlu iken İtalya'da bölgeler; sağlık, toplumsal hizmetler, turizm, ulaşım, konut, kent planlaması, yerel kamu düzeninin sağlanması gibi daha geniş çerçeveye sahip bir yapıdadır.⁹

İspanyol bölgeleri, İtalyan bölgeleri gibi politik bölgelerdir ve özerk topluluklar şeklinde kabul edilmiştir. Fransa'da ise bölge, yerel yönetim kuruluşu olarak oluşturulmuştur. Bu değerlendirmelere göre Avrupa Birliği'ne üye devletlerin bölge türleri beş kategoride tanımlanabilir; birinci grupta Alman eyaletleri gibi federal devletlerde kurumsal ve yönetsel niteliklerle devlet statüsündeki bölgeler; ikinci grupta Lüksemburg gibi devlet özelliğine sahip devlet-bölge niteliğindeki idari bölgeler; üçüncü grupta İspanya'da Bask ve Katalonya bölgeleri gibi bağımsızlık düzeyinin farklı olduğu grupların oluşturduğu bölgeler, dördüncü grupta Fransa, Hollanda, İsveç, Danimarka, Finlandiya bölgeleri gibi sadece yönetsel yetkisi bulunan yerel yönetimlerin olduğu, adem-i merkezi yönetim birimi olarak sınıflandırılan bölgeler bulunmaktadır. Yunanistan, İrlanda ve İngiltere bölgeleri ise federal niteliğe veya yerinden yönetim özelliğine sahip olmayan bölgelerdir.¹⁰ Avrupa kıtasında bölgeselleşme,

⁸ Ayşegül Mengi, **Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1998, s.48.

⁹ Cevat Geray, "İtalya'da Yerel Yönetimler", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 1997, s. 59

¹⁰ Mengi, s.46.

bölge kavramının tanımına göre sınıflandırılan yörelerin farklı sorumluluklar ve görevler üstlenmesi ile ortaya çıkmıştır.

Bu değerlendirmelere göre bölgelerin oluşturulma nedenleri politik ayrışmanın önüne geçebilmektedir. Sağlık kuruluşu temini veya yol yapımı gibi altyapı kuruluşları için merkezi yerler oluşturma amaçlı kurulan işlevsel bölgeselleşmeler görülmektedir. Bu nedenle her ülkede bölge yönetimlerinin görev ve sorumlulukları farklılık göstermektedir.¹¹

Planlama bir yönetim aracı olarak; ülke, bölge, alt bölge, metropolitan özellikte bölge, il, kent ve kent alanları sıralamasının yapılmasınakatkıda bulunmuştur.¹²Sosyo-ekonomik yönden benzer mekanların saptanması ve bölge planlamasının yapılması ile öne çıkan bölge kavramı, herhangi bir özellik barındıran bir alan ya da büyük bir insan grubu ile sınırlı olduğu düşünülürse, bu tanım eksik olur. Bölge planlaması yerel önceliklerin ulusal öncelikler ve politiklardan daha nitelikli değerlendirilmesi anlamına gelmektedir.

Bölgelerin politik önemi bir yaşam alanı olarak orada yerleşik olanların çoğu tarafından kabul edildiğinde ön plana çıkmıştır. Avrupa genelinde de politik ve işlevsel bölge ayrımı kabul edilmiştir. Bu ayrım ile bölge kavramından başka bölgeselleşme, bölgecilik gibi kavramlar türemiştir.

Bölgeselleştirme kavramı bölgecilik kavramından farklıdır. Bölgeselleştirme; idari ve yönetsel açıdan daha baskın, yani yerinden yönetimin bir türü olarak, bölge niteliğindeki yerel birimlere daha fazla yetki ve kaynak aktarılmasını ifade etmektedir. Bölgecilik aynı kültürel özelliklere sahip, ortak tarihsel geçmişi olan veya aynı inancı benimsemiş bir bölgede yaşayanların merkeze karşı kimliğini koruma ya da bağımsızlığını kazanma çabası doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Bu kavramlar bazı özellikleriyle birbirinden farklı olarak tanımlansa da bölgeselleştirme ve bölgecilik uygulamada aynı anlamda kullanılabilir. Bölgecilik uygulamalarında bölgelere yönetsel haklar ve ayrıcalıklar verildiğinde uygulamalar bölgeselleştirmeye dönüşürken, bölgeselleştirme çabaları ile bölgelerarası farklılıklar azaltılırken aynı kültürü ve değerleri taşıyan bir halkın tepkisiyle karşılaşıldığında bölgecilğe dönüşmektedir.¹³

¹¹ Cevat Geray, **Belediye Kurulmasında Uyulacak Ölçütler**, TBD - Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s.119.

¹²Fulya Bayraktar, “Avrupa Birliği’nin Bölgesel Kalkınma Politikası ve Bu Politikanın Aday Olarak Türkiye Açısından Anlam ve Önemi”, Genel Araştırmalar, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2002, s.5.

¹³Ayşegül Mengi, “Yerinden Yönetim: Avrupa Birliği’nde Bölgeler Ulus Devlete Karşı mı?”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt:28, Sayı: 245, 2009, s.51.

Bu farklı tanımların ortaya çıkma nedeni Avrupa’da yaşanan gelişmeler ve Avrupa tarihi boyunca görülen dönüşümlerdir. Ayrımın Avrupa ile sınırlandırılması ise küreselleşme etkilerinin burada daha çok görülmesi ve buradaki gelişmelerle hız kazanması sebebiyledir. Dolayısıyla bölge kavramı ile birlikte bölge yönetimleri ve yerel yönetimler, küreselleşme süreciyle önem kazanmıştır.

Kısaca küreselleşme ile beraber bölgelerin öneminin artması sonucu, kavram yerel düzeyde verimliliği artırmanın bir aracı olarak görülmüştür. Bölge niteliğindeki yerlere farklı ülkelerde farklı yetkilerin verilmesi, bölge kavramı için ortak bir tanımının olmamasına neden olurken, bölgeselleşme ve bölgencilik gibi kavramların da önemini artırmıştır.

Bölgeselleşme yerelleşme kavramı kapsamında değerlendirildiğinde, bu kavramların iç içe olduğu görülmüştür. Özellikle Avrupa Birliği kapsamında yerinden yönetim ile bölgeselleşme kavramı eş anlamlı kullanılmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle, ulus-devlet, politik ve ekonomik yaşam gibi kavramlar değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Gelişmeler sonucu milletler; ırksal, etnik, dini, ideolojik sorunlar yaşamaya başlamıştır, dolayısıyla bölgesel ve yerel yönetimlerle adem-i merkeziyetçilik yapısı geliştirilmiştir. Avrupa Birliği ve daha öncesinde kurulmuş NATO, IMF gibi örgütler, devletin hizmet alanında bazı yetkilerinin devredilmesi ve böylece bölgesel bütünlük sağlanmaya çalışılarak uluslararası sistemde merkezileşme yönünde ilerlemeler kaydedilmesi açısından birer örnektir.¹⁴

Bölge, bölgeselcilik, bölgeselleşme kavramlarından sonra tanımı yapılması gereken kavram bölgesel örgütlerdir. Bu örgütlenme ve örgüt eğilimleri bölge kavramını bölgencilğe ve bölgeselleşmeye götüren temel nedendir, dolayısıyla bu kavramların geçtiği yerde açıklanması zorunlu bir hal almaktadır.

Bölgesel örgütler uluslararası sistemde bölgeselleşme hareketlerinin bir sonucudur. Ülkeler arasında ortak amaçların gerçekleştirilmesi için oluşturulan bu resmi yapılar etkinlik ve işlevsellik açısından sınıflandırılmıştır. Bu kapsamda siyasi, ekonomik, güvenlik amaçlı kurulan bölgesel örgütler mevcuttur. Örgütlerle üye ülkeler arasında kuruluş amacına göre sosyal, kültürel, ekonomik veya siyasi bir bağ oluşur.

NATO ve AB gibi hem bölgesel hem küresel düzeyde uluslararası sistemi etkileyen örgütler olduğu gibi, İslam İşbirliği Teşkilatı gibi örgütler belirli sınırlar içinde kalmakta ve küresel düzeyde etkinlikleri de sınırlı kalmaktadır. Ortak amaçlara sahip farklı kesimleri aynı

¹⁴Mehmet Özel, “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetimsel Birim Arayışları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 64, Sayı:1, 2009, s.167.

çatı altında toplamak ve İslam ülkeleri arasındaki bağları artırmak üzere kurulan bu örgüt uluslararası hukuk tüzel kişiliğine sahip olması nedeniyle küresel bütünleşmeye örnek yapılardan gösterilmektedir.

Ayrıca son dönemde küreselleşme süreci ile birlikte değişen koşullara uyum sağlamak için örgüt yapılarında görülen esneklik geleneksel bölge anlayışına dabaşka bir boyut daha getirmiştir. Kısaca küreselleşme farklı ülkelerdeki bölgeleri öne çıkan özellikleriyle küresel rekabetin bir parçası haline getirmiştir.

Bölgeselleşmeyi ve bölgelerin gelişmesini rekabete dayalı bir politika ile yürütme düşünceleri ortaya çıkmıştır. Bu aşamada karşımıza ulusal örgütlerin yanında bölgesel örgütler çıkmaktadır. Rekabetçilik anlayışı ile bölgelerin kalkınmasını hızlandırmak için bölgesel kalkınma ajansları kullanılmaktadır. Ulusal düzeydeki rekabet politikaları ulusların ilerlemesine katkı sağlarken bölgesel düzeyde rekabet politikaları bölgeler arasında gelişmişlik farkını azaltacağı gibi bazı durumlarda artırmaktadır. Gelişmiş bölgelere rekabet politikası kapsamında yapılan yatırımlar diğer az gelişmiş bölgeler ile aralarındaki farkı açmaktadır.¹⁵

1.2. Küreselleşme ve Yerelleşme Ekseninde Bölgeselleşme

Küreselleşme ekonomi alanıyla ilgili bir kavram olarak ortaya çıkmıştır ve günümüzde evrenselleşme, uluslararasılaşma gibi sözcüklerle eşanlamlı olarak değerlendirilir. Küreselleşme kavramı üretim faktörlerinin serbest dolaşımının yanı sıra ülkelerin ekonomik, siyasi, kültürel özelliklerinin ulusal sınırlar dışına yayılması ve ulusların ilişkilerini artırması olarak tanımlanmaktadır.¹⁶Kavrama ilişkin bir tanımda da küreselleşme; dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen sosyal, politik ve ekonomik olayların dünyanın diğer tarafındaki yerleri ve toplulukları etkilemesiyle ilişkilendirilmiştir.¹⁷

Günümüzde küreselleşme tarihin başlangıcından beri varolan bir süreç olarak kabul edilmiştir, ancak, 1960 yılından itibaren bugünkü anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır. 1980’li yılların başlarından itibaren ise daha çok yaygınlaşmış ve ekonomik, politik,

¹⁵Mehlika Özlem Ultan, Didem Saygın, “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Kalkınmaya Etkisi”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, (Journal of Administrative Sciences) Cilt: 14, Sayı: 28, 2016, ss.72-73.

¹⁶M. Kemal Aydın, “Refah Artışı Öngören Bir Politika Tedbiri Olarak Özelleştirme”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı: 5, 1999, s. 1’den aktaran Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, 2.Baskı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2007 s.221.

¹⁷ David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton, “Rethinking Globalization: An Analytical Framework”, **The Global Transformations Politics, Economics, and Culture**, (Ed.David Held), (Ed.Anthony McGrew), Polity Press. Cambridge UK, 2003, ss. 67-68.

toplumsal, bilimsel alanlarda daha çok anlam kazanmıştır. Bu nedenle sanayi ötesi toplum ve kapitalist düzenin çözülmesiyle küreselleşme son yıllarda ortaya çıkan bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Ancak tarihsel sürece baktığımızda 1800'lerin sonundan 1914'e kadar olan dönemde küreselleşme ulusların ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ilişkiler gibi her alanında etkili olmuştur. O dönemde özellikle ekonomik ilişkilerde etkisi büyüktür. Uluslararası ticaretin gelişmesine yönelik çalışmalar yapılmış ve kişilerin, sermayenin serbest dolaşımı önündeki engeller kaldırılmaya çalışılmış, küresel piyasaların entegrasyonu sağlanmıştır.¹⁸

Yerelleşme eğilimleri ise küreselleşen dünyanın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kısaca yerelleşme (desantralizasyon) merkezi yönetimden yerel yönetimlere yetki ve kaynak aktarımını ifade eder.¹⁹ Ancak küreselleşme ile uluslararası sistemde bölgelerin ve mahalli toplulukların öne çıktıkları bir dönemde yani günümüzde daha geniş bir tanımla yerelleşme; taşra kuruluşlarına, yerel yönetimlere, yarı özerk kurumlara merkezi yönetimin yetkisi dahilinde olan planlama, kaynak oluşturma, karar alma gibi yönetsel yetkilerin aktarılmasıdır. Dolayısıyla yerel yönetimlerin yerelleşme ile ulus-devlet bütünü içinde merkezi yönetim karşısında güçlendiği görülebilmektedir.

Küreselleşme adına 1914'ten 1950'lere kadar olan dönemde ise önemli olaylar yaşanmıştır. İlk döneme göre küreselleşme evresinin uluslararası sistemde krizler nedeniyle durgunluk yaşadığı bir dönemdir. Bu savaşlar ve krizler siyasi anlamda aşırı-milliyetçilik ön plana çıkarmış, iktisadi anlamda ise devletçi politikalarla birlikte korumacılık ve kendi kendine yeterlilik türündeki eğilimleri getirmiştir.

1950 sonrası dönemde ve özellikle 1980'li yıllardan sonra küreselleşme kavramsal olarak uluslararası sistemde daha çok ön plana çıkmış ve diğer dönemlere göre toplumsal, siyasi, ekonomik, kültürel ilişkilerde daha etkili olmuştur; çünkü ekonomi alanı başta olmak üzere diğer alanlarda da önemli değişimler yaşanmıştır. Uluslararası ticaret hacmi ve uluslararası sermaye akımları ivme kazanmış, ülkelerin pazar anlayışı, üretim süreçleri değişime uğramıştır.²⁰

¹⁸A.Bora Elçin, "Küreselleşmenin Tarihçesi", Ankara, 2012, <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf>, (07.03.2017), s.7.

¹⁹ Adalet Alada, **Kamu Yönetiminde Planlama Yeniden Yapılanma**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, İstanbul, 2006, s.126.

²⁰Fırat Bayar, "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", **Uluslararası Ekonomik Sorunlar PolitikaDergisi**, Sayı:32, 2009, s.26.

Siyasi alandaki gelişmeler ise II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ön plana çıkmıştır. Ülkeleri uzlaştırmak ve büyük savaşların önlenmesi için alınan tedbirler, kurulan cemiyetler siyasi küreselleşme adına yaşanan gelişmelere hız kazandırmıştır. Ayrıca bu dönemde teknolojik gelişmelerle beraber küreselleşmenin kültürel, demografik ve çevresel etkisi daha çok artmıştır. Küreselleşmenin boyutları incelendiğinde 1990'da küreselleşmenin kültürel alana etkisi ekonomi alanında etkisinin bir yansıması haline gelmiştir. Bu dönemde “Amerikalılaşma” teriminin sık kullanılması da bunun bir örneği olmuştur. Çünkü Soğuk Savaş'ın bitmesiyle küreselleşme Amerikan kültürünü ve kültürel simgelerini küreselleşmesi olarak görülmüştür.

Neoliberal felsefeye göre küreselleşme toplumsal hayatın siyasi ve iktisadi açıdan geliştirilerek düzenlenmesi yönünde kaçınılmaz bir süreçtir. Bu nedenle uluslararası sistemdeki aktörlerin bu süreçte yapısal düzenlemeler yaparak küreselleşme olgusuna uyum sağlaması gerekmektedir.²¹

Küreselleşme olgusunun etkileri artmaya başladıkça ülkelerin ekonomileri arasında bütünleşme görülmüştür. Sermayenin, malların, teknolojinin, kültürlerin sınır ötesi akışı da sürece eklenince pazarların ve şirketlerin bütünleşmesinin yanında politik, kültürel ve örgütsel uluslararasılaşma görülmüştür. Küreselleşme olgusunun ekonomi temelli yaygınlaşması IMF ve Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası sistemde küreselleşmenin baş aktörleri sayılabilecek yeni örgütler kurulmasına neden olmuştur.

Uluslararası ilişkilerin ve sistemin yapısı küreselleşme ve yerelleşme eğilimleri ile yeniden şekillenirken geleneksel ulus-devlet kavramı da değişmiştir. Bölgelerarası farklılıklar azaltılarak, yeni yerel kimlikler yaratılarak uluslararası bir bağ oluşturma çabası, merkezîyetçi yapıdan daha çok yerelleşmeyi ön plana çıkarmıştır. Kısaca küreselleşme ve yerelleşme sürecinde bölgeselleşme gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sistemin güçlü aktörü ABD'nin öncülüğünde kurulan örgütlerden Birleşmiş Milletler ve IMF, GATT, Dünya Bankası, gibi uluslararası iktisadi kuruluşlar küreselleşmenin etkisiyle beraber bloklaşma ve birlik olma politikasını yürütmüşlerdir.²² Birlik olarak daha güçlü olma yolunda Avrupa kıtasında AB kuruluşu ise uluslararası sistemde bloklaşmanın simgesi haline gelmiştir. Yeni dünya düzeni kurulan

²¹Erinç Yeldan, “Neoliberalizmin İdeolojik Bir Söylemi Olarak Küreselleşme” **İktisat Üzerine Yazılar I Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, 5.Baskı, (Ed. Ahmet H. Köse, Ed. Fikret Şenses ve Ed. Erinç Yeldan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.429.

²² Haldun Yalçınkaya, **Savaş Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, İmge Kitapevi, Ankara, 2008, s.215

birliklerle oluşmaya başlamıştır. Örgütler devlet kısıtlamalarını aşan ve devletlerin küçülmesine neden olan bir dönemin başlamasına öncü olmuştur.²³

Küreselleşme kapsamında incelenen yerelleşme, yerel demokrasiyi güçlendirme açısından önem taşımaktadır. Yerelleşme ve bölgeselleşme küreselleşme kavramı ile zıt görünse de küreselleşmenin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.²⁴

Günümüzde ise ulusal düzeyde izlenen politikalarda çok ortaklı yönetim anlayışına dayanan yerelleşmenin etkileri görülmektedir. Ulusal politikaların da yerel ve bölgesel düzeyde belirlenmesi gerekli bir hal almıştır. Bu durum yerel demokrasinin öneminin artması ve yerel halkın politika belirlemedeki rolünün artmasının bir sonucudur. Bu nedenle devletlerin yönetim anlayışları yerelleşme, bölgeselleşme, küreselleşme kavramları doğrultusunda değişmiş ve ulusal hedefler uluslararası hedefler haline dönüşmüştür.

Demokrasi anlayışı da yerellik ve bölgeselleşme kavramları ile değişmiştir. Bu kavramların ortaya çıktığı süreç içinde doğrudan demokrasi uygulanan ülkelerde temsili demokrasi kavramı ön plana çıkmıştır. Merkezi devlet yapısını uygulamaya çalışan gelişmekte olan ülkeler küreselleşmeyle beraber teknolojinin ve fikirlerin hızla yayılması, sosyal devlet anlayışı gibi nedenlerden tam merkezîyetçi bir yapı sağlayamamışlardır ve bu ülkelerde başka alanlarda merkezileşmeler görülmüştür. Bu kapsamda özelleştirme kavramıyla ve yetki genişliği ilkesi ile merkezi yönetimin bazı yetki ve sorumlulukları alt birimlere devretmesi ve böylece daha etkin faaliyette bulunabilmesi amaçlanarak yerelleşme uygulanmıştır. Yetki genişliği ilkesi ile yetkiyi devralan kurum ya da kişi bu yetkiyi merkezi yönetim adına kullanır.²⁵

Yerelleşme; gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları, gelişmiş ülkelerin ise kalkınma süreçlerinin sürdürülebilirliği için günümüzde daha çok önem kazanmıştır. Bölgecilik ve bölgeselleşme gibi kavramlarla da devletin küçülmesi için yapılan siyasal reformların etkisi azaltılmaya çalışılmıştır.

Avrupa demokrasi anlayışını temsili özellikteki yerel kurumlarla ve yerel özerklik ilkesi ile geliştirmiştir. Çünkü ulusal düzeydeki demokratik yönetimin temelini yerel demokrasi oluşturmaktadır.

²³ Özdemir, s.192.

²⁴ Mustafa Aykaç, "Küreselleşme Sürecinde İstihdam ve İşsizlik", **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Sayı:20, Yıl: Eylül-Ekim 2001, s.12.

²⁵ Şeref Gözübüyük, **Yönetim Hukuku**, 7. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1994, s.40.

Bu kapsamda görüyoruz ki yerel demokrasi ve yerelleşme çabaları küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı geliştirilmiştir. AB ise; bireyin, yerel yönetimlerin ve sivil toplumun daha önemli hale geldiği bu süreçte bölgeselleşme politikaları ile uyum sağlamaya çalışmıştır.

Yerelleşme; alınacak kararların yerel halka en yakın yönetim birimleri tarafından alınması şeklinde uygulandığı için yerel yönetimlerin sorumlulukları içine giren görevlerine getirebilmeleri gerekmektedir. Yerel birimlerin merkezle arasında bürokratik işlemlere gerek kalmadan yerel halkın daha fazla yönetime katılmasıyla görevler yürütülür. Dolayısıyla “yetki devri” ve “yetki genişliği” gibi kavramlar halka hizmet kalitesini artırmak, demokrasinin gelişimi, bürokratik işlemleri kısaltmak üzere türemişlerdir. Bu terimler kısaca merkezin görevi olan karar alma ve uygulama gibi yetkilerin yerel birimdekilere tanınması olarak ifade edilmektedir. AB yerelleşmenin gereği olarak ortaya çıkan kavramları bölgesel politikalar kapsamına almıştır.

Yerel birimler, üniter devlet yapısına sahip ülkelerde yerinden yönetim (devolution veya yetki genişliği, deconcentration, delegation) yoluyla yerel özerklikten yararlanırlar. Federal devlet yapısına sahip ülkelerde ise özerklik, yerel birimlerin hukuksal ve faaliyet kaynağı olan anayasalarda gösterilmiştir. Ayrıca anayasa ile aynı kapsama alınan birimlerin adları aynı olsa da yapıları ve görevleri bakımından birbirlerinden farklılık gösterirler.²⁶

Avrupa Konseyi 1985 yılında Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nı hazırlamıştır.²⁷Bu belge sayesinde yerel özerklik, yerinden yönetim ve yerellik kavramları ön plana çıkmıştır. Yerel yönetimlerin görevlerini etkili bir biçimde yerine getirebilmeleri için merkezin müdahalesi olmadan daha esnek bir yönetim anlayışına dikkat çekmiştir.²⁸Yerel yönetimlerin, merkezi veya onların herhangi bir kurumunun müdahalesi olmadan görev alanları içinde yetkilerini kullanabilmeleri ve bir yere bağlı kalmadan karar alıp uygulayabilmeleri yerel özerklik kavramının bir tanımıdır.²⁹

AB'de üyelerin merkezi yönetimlerinden kamu yetkilerinin yerel ve bölgesel birimlere devredilmesi, merkezi yönetimler tarafından görülmeyen işlerin de Brüksel'e devredilmesi şeklinde işlemektedir. AB'nin AB üyesi olmayan aday ülkelerde de uygulanmasını uygun gördüğü yerellik ilkesi Türkiye'ye Anayasa'da yer alan idarenin bütünlüğü ilkesinin yerel

²⁶ Ruşen Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 10. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 2016, ss.75-76.

²⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Konseyi Yerel Yönetim Özerlik Şartına İlişkin Bilgi Notu”, https://www.ab.gov.tr/files/haberler/2011/yerel_yonetimler_ozerklik_sarti.pdf, (22.02.2017), s.1.

²⁸ Fikret Tokgöz ve diğerleri, **Yerel Yönetim Sistemleri**, Tesev Yayınları, İstanbul, 2009, ss.24,27.

²⁹ Ulvi Saran, “Özerklik ve Mahalli İdareler Düzeyinde Denetim”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı:67, 1995, Ankara, s.4082'den aktaran M.Fatih Bilal Alodalı, Lütfi Özcan, Fikret Çelik, Sefa Usta, “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye'de Belediyelerde Özerklik”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı**, 2007, s.2.

yönetim özerkliğine uygun düşmediği ve düzenleme yapılarak bunun yerine yerellik ilkesinin getirilmesi şeklinde ifade edilerek Türkiye'ye tavsiyede bulunulmuştur.³⁰

Kısaca; Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve 1993 Kopenhag Zirvesi'nde Konsey'in aldığı kararlarla AB üyesi devletler için siyasal, sosyal ve ekonomik standartlar belirlenerek yönetsel düzen oluşturulmaya çalışılmıştır. Ulus-devlet özelliklerini ortadan kaldıran bir örgüt biçimi olan AB hizmette yerelliğe önem verdiği için yerel yönetimleri güçlendirmektedir.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin farklı tarihi, siyasi ve toplumsal yapılarından dolayı merkezi yönetim ve yerel yönetim ilişkileri farklı yönetsel yapılar ortaya çıkarmaktadır. Birliğe üye ülkelerin yönetim yapıları değerlendirildiğinde merkeziyetçilik ya da vesayetçilikten çok ortaklık ve denge kavramları ön plandadır.³¹

AB'ye üye ülkelerin federal veya üniter, merkeziyetçi veya adem-i merkeziyetçi bir yapıya sahip olmaları merkez-yerel ilişkilerini etkilemektedir. İtalya'nın üniter devlet yapısına sahip olması nedeniyle merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki vesayet denetimi fazladır. Federal devlet yapısına sahip Almanya'da ise merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki denetimi sınırlıdır, yerel yönetimler üzerinde sadece federal mahkemelerle denetim yapabilir. Ayrıca yerel yönetimlerin hukukilik ve mali disiplin bakımından yönetsel denetimi eyaletlere verilmiştir. Fransa'da yerel yönetimler üzerinde idari vesayet denetimi uygulanmaktadır.³²

Küreselleşme sürecinde karşılaşılan karmaşık yapı gereği uluslararası sistemde büyük otoritelerin sahip olduğu araçlar yetersiz kalmaktadır. Bu araçlardan bazıları demokrasi, yerelleşme, bölgeselleşme ve uluslararası örgütler olsa da küresel yönetim modeli henüz hayata geçirilebilecek bir proje değildir. Çünkü her kavram uygulamada riskleri de ortaya çıkarır, örneğin yerelleşmenin faydaları olduğu gibi riskleri de vardır; yerel idare tarafından gerçekleştirilen görevlerin aksamaması ve zamanında yerine getirilmesi beraberinde yetkinin kötüye kullanılması, denetimin aksaması ve özerklik risklerini taşır.

AB gibi uluslarüstü bir örgüt yapısı, ulus-devlet sisteminden bağımsız modeller, uluslararası sistemde uygulanabilir bir zemin bulamamaktadır. Dolayısıyla Birlik tarafından ulusal ve yerel çıkarlar gözetilerek bir denge oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu durum politika yaratma sürecinde farklılıkları azaltma ve dengeli büyüme kavramlarına önem

³⁰ Birgül Ayman Güler, "Devlette Reform", Mimarlarodası Sunuşu, 03.03.2003, Ankara, <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/birgulaymanguler.pdf>, (22.02.2017), s.19.

³¹ Bekir Parlak, "Avrupa Birliği Perspektifinden Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim İlişkileri", **Tesam Akademi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2014, s.24.

³² Parlak, ss. 32, 34, 37.

kazandırmaktadır. İstikrarlı kalkınma seviyesine ulaşıldığında sistemde yerini korumanın, iç ve dış etkenlere karşı güçlü durmanın daha kolay olacağı düşünülmüştür.

Küreselleşmenin getirdiği zorunluluklar dışında çeşitli sebeplerden dolayı sistemin bütün parçalarını birleştirecek bir model günümüzde yoktur. Sürekli değişim ve gelişmelerin olması AB ve diğer kurumların yeni politikalar geliştirmesini sağlamaktadır.

1.3.Kalkınma ve Bölgesel Kalkınma

Kalkınma büyümeden farklı olarak sadece ekonomik gelişimle ya da sınırlı bir alanın fiziksel değişimiyle ölçülebilen bir kavram değildir. Kalkınma kavramı bir süreç olarak değerlendirildiğinde siyasal, sosyal, ekonomi alanları başta olmak üzere her alanda görülen iyileşme ve gelişme durumudur.³³Bölgesel kalkınma kavramı küreselleşme süreciyle ön plana çıkan bölgeselleşme, bölgecilik, yerellik gibi kavramlar doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Bölgelerarası farklılıklar her ülkenin farklı bölgelerinde, farklı nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bölgesel dengesizlik ya da bölgesel farklılık kavramı bölgelerde görülen ekonomik ya da sosyal alanda fırsat eşitsizliği olarak ifade edilmektedir. Farklı bölgelerdeki kişilerin istihdam edilme fırsatı aynı değilse ya da aynı kategorideki bir işte eşit reel ücret alma imkanı yoksa ekonomik fırsat eşitsizliği ortaya çıkmaktadır. Farklı bölgelerdeki kişilerin eğitim-sağlık gibi sosyal hizmetlerinden veya kültürel etkinliklerden aynı şartlar çerçevesinde yararlanamaması ise sosyal fırsat eşitsizliğini ortaya çıkarmaktadır.³⁴

Bölgesel kalkınma ülkelerarası gelişmişlik farklılıklarının yanında bir ülkenin bölgeleri arasındaki farklılıkları da barındırmaktadır. Ülkelerin kalkınma düzeyi sosyal ve siyasal boyutlarda analiz edilirken bölgelerin kalkınma düzeyi de aynı şekilde analiz edilmektedir. Ülke içinde uygulanan bölgesel kalkınma politikaları, çevresel koruma, sosyal hizmetler gibi hangi alanda olursa olsun bir bütün olarak ülke kalkınmasını amaçlayarak belirlenmektedir.

1950’li yıllarda bölgesel kalkınma politikalarının oluşturulmasındaki en büyük neden ekonomide yaşanan krizler olmuştur (1929 Büyük Buhran). Ekonomide liberalleşme hareketleriyle başlayan kalkınma çabaları daha çok merkeziyetçi yapıya göre belirlenmiştir. 1970’lerden itibaren neo-liberal politikalarla beraber küreselleşmenin yaygınlaşması bölgesel kalkınma anlayışına yenilikler getirmiştir. Bu yıllarda merkezi-yerel-bölgesel yönetimlere

³³ Ahmet Tolunay, Ayhan Akyol, “Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, 2006, s.116.

³⁴ Zeynel Dinler, **Bölgesel İktisat**, 10. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2014, s.123.

kalkınmada birlikte sorumluluk verilmiştir; böylece yerel yönetimlere daha çok yetki devri gerçekleştirilmiştir.³⁵

Günümüzde kalkınmayı tetikleyen tek etken ekonomik farklılıklar değildir. Rekabet ve güce bağlı uluslararası sistem disiplinler arası bir bilim dalı olan bölgesel kalkınmanın hedefleriyle yakından ilişkilidir. Uluslararası sistemde kalkınma; bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi politikalarıyla ulusüstü aktörlerin temel hedefi haline gelmiştir. AB için bölgesel politika sistemde gücün ve rekabetin sürdürülebilirliği için bir araç konumundadır.

Avrupa kıtasında, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen kalkınma problemlerine çözüm olarak ülkeler az gelişmiş bölgelerinde kalkınmayı sağlamak için çeşitli kalkınma araçları kullanmışlardır. Bu araçları belirleyen temel aktör merkezi idareler olmuştur ve çözüm niteliğinde bölgelere sübvansiyonlar verilmiş, yatırım teşvik edilmiş, altyapı yatırımları yapılmıştır. Günümüzde bölgesel kalkınma; merkezi yönetimin müdahalesine dayanan, tavandan-tabana doğru yönetimi gerektiren bir yaklaşıma karşı artık yerel-bölgesel ve uluslararası aktörlerin ortaklaşa faaliyetleri ile gerçekleştirilmektedir.³⁶

Sadece merkezi idarelerin yönlendirmesiyle gerçekleştirilen politikalar bölgelerde geliri ve işgücünü artırmıştır, ancak iç dinamiklerine dayalı kendiliğine bir büyüme gerçekleşmesini sağlayamamıştır. Bölgesel kalkınma yaklaşımları küreselleşme süreciyle yeniden şekillenirken özellikle 1980'li yıllardan itibaren değişim göstermiştir. Günümüzde uygulanan politikalarda sadece az gelişmiş bölgelerin kalkınması yerine bütün bölgelerin kalkınması ve sisteme uyumu hedeflenmiştir.³⁷ Bu gelişmelerle merkezi idarelerin yanında iç dinamikleri kullanarak yerel kalkınmayı sağlamak için yönetim boyutundan yönetişim boyutuna geçilerek tabandan tavana doğru belirlenecek kalkınma politikaları önem kazanmıştır. Politika belirleme hususunda bölgesel kalkınma ajansları BKA'nın kurulması öngörülmüştür. Avrupa'da 1940'lı yıllarda BKA'lar Batı Avrupa'da ekonomiyi güçlendirmek ve sürdürülebilirlik için oluşturulmuştur. Günümüzde ise birçok ülkede uygulama örnekleri bulunan BKA'lar bölgelerarası farklılıkları gidermek ve bölgelerin kalkınmasını sağlamak için kullanılan bir araçtır.³⁸

Bölgesel Politika'nın uygulanması sürecinde kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları bölgesel ve yerel düzeyde görev yapan kurumlardır. Günümüzde yerel dinamiklerin bölgesel gelişme sürecindeki önemi artmıştır. Ayrıca bölgelerarası gelişmişlik farklarının neden olduğu

³⁵ Elife Akiş, "Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı:44, 2011, s.242.

³⁶ Filiz Tutar, Mehmet Demiral, "Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 2007, s.65.

³⁷ İzmir Kalkınma Ajansı, *Avrupa'da Kalkınma Ajansları*, İzmir Kalkınma Ajansı Yayınları, İzmir, 2008, s.9.

³⁸ Tutar ve Demiral, s.66.

sorunlar, bir ülkenin iç huzurunu etkilerken üye olduğu kurumsal yapıları da etkilemektedir. AB’de bölgesel politika, kalkınma sürecinde merkezin yaptığı planlama ve uygulamalarda yönetim mekanizmasıyla beraber yerel ve bölgesel aktörlerin daha çok yetkiyle etkili olabilmeleri için ortaya çıkmıştır. Ayrıca uluslararası sistemde birlik kuran gelişmişlik seviyesi yüksek aktörler için bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak sistemde etkin bir rol oynayabilmek için önemli bir amaçtır. Avrupa Birliği’nin de güncel önceliklerinden birisi küreselleşme süreciyle çok kutuplu bir hale gelen sistemde bölgelerarası dengesizlikleri gidererek sürdürülebilir kalkınmayı sağlayıp önemli bir küresel aktör olmaktır.

Uluslararası sistemde, devletler arasında, her devletin farklı bölgeleri arasında ve bölgelerin kendi içindeki bölgesel farklılıkların giderilmesi hedefi, hızla gelişen bilimsel çalışmalar ve ilerleyen teknoloji gibi küreselleşen dünyadaki yenilikler nedeniyle tam anlamıyla gerçekleşmemektedir. Ancak Bölgesel Kalkınma Ajanslarıyla bu hedefe ulaşma çabaları hızlandırılmaya çalışılmaktadır.

1.4. Avrupa Birliği’nin Bölge Planlaması, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

Avrupa Birliği için bölge, sadece boyutları olan bir alan veya karakteristik özelliklerine göre sınıflandırılmış bir topluluğu temsil etmez. AB’de Maastricht Antlaşması’ndan bu yana bölgeler toprak (alan), nüfus miktarı ve sosyoekonomik durum olmak üzere üç farklı kavrama göre tanımlanmıştır.³⁹

Kalkınmanın sürdürülebilirliği için yönetsel bir gereklilik olarak ortaya çıkan bölgelerin istatistiklerinin toplanması ve karşılaştırılabilir istatistikî sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması amacıyla AB’de istatistikî bölgeler oluşturulmuştur.

Eurostat tarafından oluşturulan NUTS (Nomenclature of territorial units for statistics) bölgelerin sınıflandırılması için kullanılmaktadır. 1970’lerin başında NUTS sınıflandırması ilk olarak herhangi bir hukuki dayanak olmadan “Gentlemen’s Agreements” adlı anlaşma kapsamında Eurostat ve üye devletler arasında gayri resmi şekilde oluşturulmuştur. AB’de 2003 yılında Komisyon tüzüğü ile NUTS bölge sınıflandırması yürürlüğe girmiştir.⁴⁰

AB bölgesel politikası 1980’li yıllardan itibaren yapılan reformlarla geleneksel “dışsal büyüme” modelinden; yani az gelişmiş bölgelerin kalkınması için bölgeye dışarıdan yatırım çekme esasına dayanan modelden yerel dinamiklerin kullanılmasını hedefleyen “içsel

³⁹ Bekir Parlak, “AB Düzenlemelerinde ve Seçilmiş Üye Ülkelerde Yerel Yönetimler”, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler** (Ed. Hüseyin Özgür ve Ed. Bekir Parlak), Alfa Akademi Yayınları, Bursa, 2006, s.138.

⁴⁰European Commission, “History of NUTS”, **Eurostat**, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/history> (24.02.2017)

kalkınma” modeline geçmiştir.⁴¹ Böylece bölge kalkınmasında her bölgenin kendi potansiyeline göre hedefler belirlenmiş bu hedefler ulusal kalkınma politikalarına dahil edilmiştir.

1990’lı yıllarda teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve bunun yanında küreselleşmenin kültürler üzerindeki etkisi artmıştır. Bu gelişmeler nedeniyle o yıllardan itibaren kalkınma anlayışı da değişmeye başlamıştır. Bölgelerin kalkınması için ekonomik yatırımı, sermayeyi, işgücünü ve hammaddeyi temel alan büyüme merkezli kalkınma anlayışı yerine sosyal-kültürel ilişkileri, yerel-kültürel özellikleri, sosyal yapıyı temel alan “insan merkezli kalkınma anlayışı” önem kazanmıştır.⁴²

Bölgesel kalkınmada tabandan-tavana şeklinde daha katılımcı politikaların belirlenmesinin yanında günümüzde AB bölgesel politikası; yenilikçilik, iş birliği, enformasyon ve sosyal sermaye konularına ağırlık vererek Lizbon hedeflerine katkı sağlamaya yönelik belirlenmektedir. Bölgeciliğin oluşma sebeplerine göre bir sınıflandırma yapıldığında; bölgeciliğin ilk oluşum sebebi olarak uygarlık süreci boyunca yabancılaşıma karşı etnik-siyasal kimliğini koruma ve geliştirme çabası karşımıza çıkmaktadır. Ortak kültüre sahip topluluklar kimliklerinin yok olması korkusuyla merkezi yönetimden bazı düzenlemelerin yapılmasını istemektedirler. Bu topluluklar ayrılıkçılığa kadar dayanan bölgeselleşme girişimi gösterip, isteklerini anayasal düzenlemelere dönüştürmeyi talep ettiklerinde ikinci tür bölgecilik ortaya çıkmaktadır. Üçüncü tür bölgecilik ise ortak tarih veya kültür olmadan, turizm, iklim-çevre koruma ve alt yapı gibi sınır ötesi özellik taşıyan sorunların işbirliği için, yerel ve bölgesel yönetim birimlerinin sınır ötesi işbirliği kapsamında oluşturdukları birliklerle oluşan bölgelerdir.⁴³

AB’de bulunan kutuplaşmış, türdeş, bağımsız bölgeler gibi bu bölge sınıflandırmasının dışında oluşturulan planlama bölgeleri sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesini ve ekonomik kaynakların etkin kullanımını hedeflemektedirler. Ulaştırma bölgeleri ve işgücü piyasasına göre oluşturulan bölgeler planlama bölgelerine birkaç

⁴¹Rıfat Altan, “Türkiye’nin Bölgesel Kalkınma Politikası AB Kalkınma Politikasıyla Uyumlu mudur?”, **İdarecinin Sesi Dergisi**, Sayı:118, 2006, ss.40,45.

⁴² Rasim Akpınar, Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Uygulamaları, Devlet Planlama Teşkilatı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, <http://yalcin-karakus.tr.gg/Makaleler.htm> (25.02.2017), s.5.

⁴³Mengi, ss.44-45.

örnektir.⁴⁴ Avrupa Birliği herhangi bir kültürel veya siyasi kimliği koruma amaçlı olmayan bölgelerin yanı sıra bölgecilik tanımlarını kapsayan ve bunları istatistiki veri haline dönüştüren sınıflandırmasıyla politikaların uygulanmasını kolaylaştırmaktadır.

Bu çerçevede NUTS bölgeleri, hiyerarşik düzenle, NUTS I, NUTS II ve NUTS III olarak üç kategoride sınıflandırılmıştır. İstatistiki bilgiler için yapılan bölgelerarası karşılaştırmalar ve planlamalar bu sınıflandırmaya göre yapılmaktadır. İstatistiki bölge birimleri sınıflandırması bölgelerin geliştirilmesi ve uyumlaştırılması için bölgeleri daha alt bölgelere ayırarak sosyal ve ekonomik analizlerin de yapılmasını kolaylaştırmıştır. NUTS I düzeyi büyük çaplı bölgeler olarak belirlenip Birlik'in genel problemlerinin çözümünde, NUTS II düzeyi orta çaplı bölgeler olarak belirlenip yapısal fonlarla destek verilecek bölgelerin tespiti ve üye ülkelerin yapısal ve ulusal problemlerinin tespiti, NUTS III düzeyi küçük çaplı bölgeler olarak belirlenip bölgesel politikaların uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi için oluşturulmuştur.⁴⁵

NUTS sınıflandırmasında genellikle bir veya daha fazla üye devletin bölge yapısındaki değişikliklere bakılarak üç yılda bir değişiklik yapılır. Herhangi bir üyenin idari yapısında önemli ölçüde bir değişiklik yaşanırsa üç yıldan daha kısa sürede düzenleme yapılır.⁴⁶

NUTS bölgelerinin belirlenmesi için kullanılan nüfus aralıkları tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1: NUTS Düzeyleri ve Nüfus Aralıkları

Düzye	En Az	En Çok
NUTS I	3.000.000	7.000.000
NUTS II	800.000	3.000.000
NUTS III	150.000	800.000

Kaynak: Eurostat NUTS, Principles, and Characteristics, Principle 1: Population thresholds, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles-and-characteristics>

NUTS bölge sınıflandırması üç temele göre oluşturulmaktadır. Birincisi, nüfusa göre yapılan sınıflandırmada NUTS I bölge düzeyi, en fazla 7 milyon, en az 3 milyon nüfusa sahip

⁴⁴Ahmet Apan, "Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları" **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt:13, Sayı:4, Ankara, 2005, s.4.

⁴⁵European Commission, "NUTS-Overview", Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/overview> (25.02.2017)

⁴⁶European Commission, "NUTS- Principles and Characteristic", Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles-and-characteristics> (25.02.2017)

bölgelere göre belirlenmektedir. NUTS II bölge düzeyi, en fazla 3 milyon, en az 800.000 aralığındaki bölgeleri tanımlamaktadır, NUTS III bölge düzeyi ise en fazla 800.000 en az 150.000 nüfusa sahip bölgelerin göstermektedir. NUTS sınıflandırması yapılırken esas alınan ikinci temel kıstas ise mevcut yönetsel birimlerdir. Üçüncüsü ise NUTS düzeyi için yönetsel birim bulunmadığında coğrafi, tarihi, sosyo-ekonomik ve etnik özelliklerine göre oluşturulan küçük bölgelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulur.⁴⁷

Özetle bölgecilik kavramı ve bölgesel politika kapsamındaki girişimler AB politikaları içinde önemli bir yere sahiptir. AB’de bölge planlaması politikaların uygulanmasını kolaylaştırmakla beraber sürdürülebilir gelişmeye de katkıda bulunmaktadır.

NUTS sınıflandırması, Avrupa Birliği’nde bölgelerin planlaması ve Birliğin yapısal fonlardan etkin yararlanmasını hedeflemektedir. Bölgelerin kalkınması için sosyo-ekonomik analizler gerçekleştirilmektedir. Ayrıca bu sınıflandırma bölgesel kalkınma politikasının genel çerçevesinin oluşturulması için önemlidir.⁴⁸

⁴⁷European Commission, “NUTS- Principles and Characteristic”, Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles-and-characteristics> (25.02.2017)

⁴⁸ Ayşegül Mengi, Nesrin Algan, **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme AB ve Türkiye Örneği**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003, s. 185.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASI

2.1. Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi ve Bölgesel Politikalar

Avrupa kıtası coğrafyasından dolayı her zaman siyasal çoğulculuğun, siyasal bölünmüşlüğün söz konusu olduğu bir kıta olmuştur. Avrupa'nın birleştirilmesi fikri ise yeni gibi görünse de tarih boyunca var olmuştur.⁴⁹ Roma kültürü; Roma İmparatorluğu Akdeniz'i bir iç deniz haline getirirken Avrupa kıtasına hakim olmuştur. Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile milli monarşilerin yükselişi gerçekleşmiş ve Avrupa'da Latin-Germen krallıkların zamanı başlamıştır. Son dönemde ise Hristiyanlık kıtanın ortak dini oldu ve birleştirici etkisi görüldü, Avrupa "Hristiyanlar topluluğu" biçimine dönüşmüştür. Orta Çağ Avrupası'nda kıtada bütün siyasal güçler Hristiyanlık dininin temsilcisi Papa'ya bağlı olmasa da bütün yerel birimlerin yöneticileri Papa'nın bir temsilcisi ve "Avrupa'da Büyük Hristiyan Vatandaşı" (Manga Civitas Christiana) olarak kabul edilmiştir.⁵⁰ Bu dönemde "Birlik"ten anlaşılan Hristiyan devletlerin birliğiydi. Avrupa'da bütünleşme süreci savaşların ve ekonomik krizlerin sonrasında hız kazanmıştır.⁵¹

Bütünleşmiş Avrupa düşüncesi Rönesans ve Reform sürecinden sonra ulusal monarşilerin yükselişi ve ardından yapılan savaşlar sonucunda imzalanan anlaşmalarla ortaya çıkmıştır. Bu düşünce sadece filozoflarla, önezcili kimselerin düşüncelerinde kalmamış, gerçek bir siyasi proje haline getirilerek ülkelerin ulusal politikalarında uzun vadeli bir hedef olmuştur. Avrupa'da sürekli barış ortamının sağlanması fikri ile bir birlik kurma düşüncesi daha çok anlam kazanmıştır.

Avrupa tarihinde 1789-1799 Fransız Devrimi öncesinde siyasi gelişmeler kapsamında önemli bir süreç yaşanmıştır. 1618-1648 yılları arasında yaşanan Otuz Yıl Savaşları'nı bitiren Westphalia Antlaşması (1648) ile Avrupa kıtasında savaşan devletler arasında ilk kez bir konferans düzenlenmiş, siyasi-ekonomik çıkarlar tartışılmış ve alınan siyasi nitelikteki kararlarla Avrupa'da devletlerin sınırları belirlenmiştir. Dolayısıyla Avrupa tarihinde Westphalia Antlaşması, güçlü devlet temeline dair coğrafi-diplomatik sistem kuran bir girişim olmuştur.⁵²

⁴⁹ Enis Coşkun, **Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2001, s.15.

⁵⁰ Emin Tatoğlu, **Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi (1951- 1995)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2006, s.17.

⁵¹ Beril Dedeoğlu, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, 2.Baskı, Boyut Kitapları, İstanbul, 2011, s.41.

⁵² İbrahim S.Canbolat, **Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal ve Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler**, 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s.63.

Fransa ve Almanya 1870-1945 yılları arasında üç kez savaşmıştır. Uzun yıllar süren savaşların da görüldüğü kıtada Avrupalı liderler barışın sürdürülebilirliği için ülkeler arasında ekonomik ve siyasal birlik sağlaması gerektiğini savunmuştur. İkinci Dünya Savaşı sürecinde totaliter hükümetlere karşı savaşanların girişimiyle Avrupa'da ulusal sorunlara çözüm olabilecek örgütün kurulması için girişimde bulunulmuştur.⁵³

Ayrıca uluslararası sistemde Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan kapitalizm; devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunan, üretimin piyasa güçlerine bırakılmasını öngören ve üretimde sermaye ve emeğin önemi kadar doğal kaynak, hammaddeye yakınlığın da önemli olduğunu öncelikli kılan bir sistemin ortaya çıkışı da büyük değişikliklere neden olmuştur. Ülkeler arasında ve ülke sınırları içinde farklı bölgelerarasında dengesizlik bu kaynaklara yakın olan yerlerde üretimin yapılmasıyla gerçekleşmiştir. 1929 Büyük Buhran'ın yaşanması ile kapitalizmin yol açtığı sorunlar ve bölgesel dengesizlikler sorgulanmıştır.⁵⁴ Büyük Buhran'dan sonra yaşanan gelişmeler sosyal ve ekonomik dengesizliklerin daha çok artmasına neden olmuştur. Buhran'dan sonra talep yanlı, devletin ekonomiye müdahalesini savunan Keynesyen iktisat politikaları iktisat biliminde yerini almıştır.

Özetle, dünya genelinde etkileri uzun yıllar süren Büyük Buhran'dan sonra İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanması bölgesel farklılıkları artırmıştır. Bölgesel kalkınma teorileri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra düşünülmüş, bölgelerarası gelir dağılımı eşitsizlikleri sonucu oluşan istihdam ve kalkınmaproblemlerini azaltmayı hedefleyen politikalar üretilmiştir.

Avrupa Birliği'nin oluşum süreci içinde geleneksel ve yeni bölgesel kalkınma Teorileri'nin oluşması da yaşanan krizler ve savaşlara bağlı gelişmelerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletin bölgesel kalkınmada aktif rol oynadığı, Keynesyen iktisat politikalarının izlendiği dönem Geleneksel Kalkınma Teorileri'nin dönemidir. 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi ile ekonomik anlamda hızlı bir yapılanma süreci yaşanmıştır. Keynesyen politikaların doğan yüksek enflasyon ve beraberinde yüksek işsizliğe çözüm olamaması sonucu bölgesel kalkınma politikalarında değişim gerçekleşmiş izlenen politikalar yerel düzeye indirgenmiştir. Devlet odaklı bölgesel kalkınmalar yerine yerel aktörlerin ön planda olduğu bölgesel kalkınma politikaları geçerli olmuştur.

1930'lu yıllarda ise Almanya'da Hitler'in iktidarının olması Avrupa'da birlik olma düşüncesinin ertelenmesine sebep olmuştur.⁵⁵ Dolayısıyla Avrupa Birliği tarihinin başlangıç noktası genellikle, İkinci Dünya Savaşı ve sonrası kabul edilmiştir. Batı Avrupa ülkelerinin

⁵³T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliği'nin Tarihiçesi", <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105>, (23.12.2016)

⁵⁴ Dinler, s.96.

⁵⁵ Haydar Çakmak, **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri**, 4.Baskı, Platin Yayınları, Ankara, 2005, s.15.

ABD'nin Marshall yardımlarına karşı bağımsız ekonomi modelini koruyabilmek için geliştirdiği politik ve ekonomik anlayış da Avrupa'da bütünleşme hareketlerine neden olan diğer gelişme olmuştur. Bu gelişmeler kapsamında Avrupa'daki ülkeler arasında Avrupacılık düşüncesi yaygınlaşmış ve dış tehditlere karşı birleşerek sistemde daha güçlü olacakları düşüncesi oluşmuştur. Bu düşünceler doğrultusunda bütünleşerek gelişmek adına ilk adım atan ülkeler Fransa, Federal Almanya, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda olmuştur ve altı ülke arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kuran Antlaşma Paris'te 18 Nisan 1951'de imzalanmıştır.⁵⁶Bu anlaşmanın yapılmasına Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman savaş sanayisinde kullanılan kömür ve çeliğin üretim ve kullanım yetkisinin ulus-üstü bir idareye verilmesini Avrupa ülkelerine teklif ederek öncü olmuştur.⁵⁷

Hazırlanan Schuman Planı'nda, Avrupa'da barış ortamının sağlanabilmesi için Fransa ve Almanya arasında uzun süredir devam eden anlaşmazlığa son verilmesi ifade edilmiştir. Bu nedenle kurulması düşünülen ulus-üstü idarenin ortak kömür ve çelik üretimini sağlaması ve örgüte katılım kapsamında bütün Avrupa devletlerinin serbest tutulması belirtilmiştir.⁵⁸

Özetle Avrupa Birliği ulus-üstü kurumunun oluşmasına temel olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasında asıl amaç kıtadaki güçleri kontrol altında tutmak ve Fransa – Almanya arasındaki kömür – çelik anlaşmazlığına son vermek olmuştur. Böylece savaş olasılığını azaltıp yeni ekonomik ve politik modele geçişi kolaylaştırmak hedeflenmiştir.⁵⁹

İngiltere bu antlaşmayı imzalamaya davet edildiği halde katılmamıştır. AKÇT kurulduğunda Bakanlar Konseyi, Danışma Komitesi, Yüksek Otorite, Adalet Divanı ve Ortak Meclis olmak üzere beş organı vardı.⁶⁰ Paris Antlaşması sonucu kurulan AKÇT üye ülkelerin supranasyonel bir kuruluşa ekonomik anlamda yönetim ve denetimin devredilebileceğinin ilk göstergesidir. Kuruluşundaki siyasi ve ekonomik hedeflere ulaşan AKÇT, AB'ye giden yolda diğer toplulukların kurulmasına öncü olmuştur.

Esas siyasi hedefi Almanya-Fransa arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi olan Topluluk, o dönemde ABD'nin Sovyetlere karşı yaptığı Marshall yardımı ile ülkeleri ekonomik yönden

⁵⁶ Pascal Fontaine, **AB Nedir?** (Çev. Avrupa Birliği Bilgi ve İletişim Destek Programı), Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Yayınları, Brüksel, 2007, s.9.

⁵⁷T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Yay.Ankara, 1999, s.10.

⁵⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliği'nin Tarihçesi", <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105> (01.03.2017)

⁵⁹ Enver Bozkurt, Mahmut Özcan, Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil Yayınları, Ankara, 2004, s.15.

⁶⁰ İKV, "Avrupa Kömür Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşma, Antlaşma Metni, Topluluğun Kurumları Madde 7",<http://www.ikv.org.tr/images/files/A1-tr.pdf> (08.11.2016) s.11.

kalkındırması bunun yanında güvenlik konusunda işbirliği içine sokmasına karşı kurulmuş ve bu kapsamda ABD'ye karşı da başarılı bir güç olmuştur.

Bu girişimlerden sonra uluslararası sistemde yaşanan ekonomik gelişmelerle beraber Avrupa'da geniş kapsamlı ekonomik birleşmenin gerekliliği düşünceleri ortaya çıkmıştır. Öncelikle gerçekleştirilmesi gereken ekonomik entegrasyonun beraberinde siyasi entegrasyonu da getireceği fikri sonucunda 1955 yılında İtalya'nın Messina kentinde yapılan konferansta iki yeni Avrupa Topluluğu'nun daha kurulmasına karar verilmiştir.⁶¹

2.1.1. Roma Antlaşması

1956 yılında Venedik'te ortak bir pazarın kurulması, gümrüklerin kaldırılması ve nükleer enerjinin kontrol altına alınması yönünde karar verilmiştir.⁶² 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da, AKÇT'yi kuran devletler Fransa, Belçika, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda tarafından imzalanan anlaşmalarla Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur.⁶³

Ekonomik açıdan kapsamlı bir topluluğa ulaşma çabası içinde, bu antlaşma ile üye ülkelerin ortak ekonomi politikaları yürütmesi için, üyeler arasında malların, sermayenin, hizmetin ve emeğin dolaşımının serbest olduğu bir Ortak Pazar ve Gümrük Birliği kurulmuştur. Üye ülkelerin ekonomi politikalarını topluluğun diğer üyelerinin ekonomi politikalarına uyumlu şekilde yürütmesini sağlamıştır. Böylece Topluluk içinde istikrarlı ve dengeli gelişmeye yönelik önemli bir adım atılmıştır.

Roma Antlaşması, 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girerek AET'ye yasal olarak ve fiilen uluslararası bir kuruluş olma niteliği kazandırmıştır. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun da yürürlüğe girdiği bu süreçte ana hedef atom enerjisinin savaş dışında bilimsel nitelikte kullanılması, teknik bilginin yayılmasını sağlamak ve nükleer enerjinin artırılması, araştırmayı uygulayacak kurumlara teşvik verilmesi olmuştur.⁶⁴

AKÇT'nin AET ve EURATOM'dan kurumsal olarak farkı Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'ndaki Yüksek Otorite (Haute Otorité) organı yerine AET ve EURATOM'da Komisyon'un yer almasıdır ve bu kurum günümüzdeki birliğin organlarından olan komisyonun temelidir.⁶⁵

⁶¹Europa, "The Founding Fathers of the EU", https://europa.eu/european-union/about-eu/history/founding-fathers_en (04.03.2017)

⁶²Çakmak, s.20.

⁶³Suavi Kemal Yazgıç, **Avrupa Birliği**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, s.18.

⁶⁴Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, **EURATOM Nedir?** 05.08.2009 <http://www.taek.gov.tr/haberler/744-radyasyon-guvenligi-yonetmeliginde-degisiklik.html> (24.09.2016)

⁶⁵Ercüment Tezcan, **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku**, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2005, s.62.

Avrupa Birliği Komisyon’u Birliğin çıkarlarını temsil eden ve savunan, siyasi olarak ulusal hkmetlerden ayrı, bağımsız bir kurumdur. Komisyon, AB kanunları için öneri taslakları tasarlar ve bu nerileri Avrupa Parlamentosu’na ve Konsey’e sunar. Aynı zamanda mevzuat, politikalar ve eylem programları önerir ve Avrupa Parlamentosu ile ABKonseyi’nin kararlarını Birlik’in yürütme organı olarak uygulamaktan sorumludur. Ayrıca Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası dışındaki konularda Birliği uluslararası sistemde temsil eder.⁶⁶

Avrupa Komisyon’u Kurucu Antlaşmalarda alınan kararları ve organların almış olduğu kararların gerektiği gibi uygulanıp uygulanmadığını denetler ve antlaşmaların koruyucusu olarak tarafların sorumlulukları yerine getirip getirmediğini izler. Yürütme yetkisinin dışında ortak politikaların belirlenmesinden ve uygulanmasından sorumludur.⁶⁷ Ayrıca Avrupa Komisyonu çıkar grupları ve danışma organı olan Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve Bölgeler Komitesi ile dayanışma içinde çalışmaktadır.⁶⁸

Komisyon bölgesel politikaların hedeflerinin belirlenmesine katkı sağlamaktadır. Avrupa Birliği bölgesel politikasının hazırlanmasında AB kurumlarından Komisyon, Konsey ve Parlamento’nun daha çok sorumluluğu bulunmaktadır. Avrupa Komisyon’u ve Parlamento nerge taslağını hazırlamaktadır. Daha sonra Yapısal Fonların hangi alanlarda kullanılacağını belirleyen Konsey nergeyi incelemektedir. Bu süreçte ye devletler ve bu devletlerdeki yetkili merciler bölgelerin ihtiyaçlarını tespit edip belgelendirmektedirler. Bu belgeler kapsamında Komisyon ve ye devletler arasında görüşmeler tamamlandığında önergeler yürürlüğe girmektedir. Görüşlerinin diğer AB kurumları üzerinde bağlayıcılığı bulunmayan Bölgeler ve Yerel Yetkililer Komitesi bölgeleri örgütlemek için oluşturulmuş olup, AB yapısı içinde yer almaktadır ve bölgesel politikaların belirlenmesinde katkısı olan bir kurumdur.⁶⁹

Roma Antlaşması’nda bölgesel politika ile ilgili özel bir hüküm bulunmamaktadır; ancak bölgesel farklılıkların azaltılmasıamacına üstü kapalı bir şekilde değinilmiştir. ye devletler arasında bölgesel farklılıkların giderilmesi ve ekonomik olarak kalkınması gerektiği vurgulanmıştır.

Roma Anlaşması Madde 2’de; Ortak bir Pazar kurularak Topluk yelerinin birbiriyle uyumlu bir ekonomik politika belirleyeceği böylece sürekli ve dengeli bir ekonomik gelişmenin

⁶⁶T.C.Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliği: Kurumlar”,http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_2_kurumlar/ab_kurumlar.pdf, (05.06.2016), s.2.

⁶⁷Rıdvan S. Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 9.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2007 s.146.

⁶⁸European Commission, “Avrupa Yatırım Bankası”, Açıklamalarla Avrupa Birliği, Avrupa Birliği Nasıl çalışır? (ev. Avrupa Komisyonu Kıbrıs Temsilciği) Avrupa Birliği Yayın Ofisi, 2014, <https://ec.europa.eu/cyprus/sites/cyprus/files/je0115325trc.pdf> (21.04.2016), s.20.

⁶⁹Damla Cihangir, “Bölgesel Politika”, **Sorularla AB Politikaları ve Türkiye Serisi**, İkitisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.13.

yanında istikrarın artacağı ve yaşam kalitesinin yükseleceği belirtilmiştir. Ayrıca Antlaşmada mali kaynaklara da değinilmiş bu hedefe ulaşmak için fon olarak Avrupa Sosyal Fonu'nun, idari bir yapı olarak Avrupa Yatırım Bankası'nın kurulmasından bahsedilmiştir.⁷⁰

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasının ardından 1959 yılında Yunanistan ve Türkiye üyelik talebinde bulunmuştur. Toplulukların kurulmasından sonra Avrupa kıtasında görülen gelişmelere de bağlı olarak 8 Nisan 1965 tarihinde Brüksel'de imzalanan Birleşme Anlaşması (Merger Treaty) ile bu üç kurumun birleştirilmesi sağlanmıştır. Antlaşmanın 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe girmesi ile bütçeleri ortak olan, tek bir Konsey, Komisyon ve Parlamento oluşturularak bu topluluklar "Avrupa Toplulukları (European Community)" adı altında birleştirilmiştir.⁷¹

Aynı dönemlerde toplulukta yer almayan Avrupa ülkelerinden birkaçı; İngiltere, Portekiz, İsviçre, Danimarka, Norveç, İsveç ve Avusturya, Stockholm'de 1960 yılında bir anlaşmayla Avrupa Serbest Ticaret Alanı'nı (EFTA) kurmuşlardır.⁷² EFTA da AET gibi üyeleri dışındaki ülkelere gümrük ve vergi konusunda farklı bir mevzuat uygulayan ancak AET'den farklı olarak tarım sektörünü serbest ticaret alanı dışında tutan bir kurumdur. Bu dönemde Avrupa Toplulukları alanında Gümrük birliği, Ortak Pazar ve rekabet politikası gibi ortak hedeflere ulaşma çabası ivme kazanmıştır. AET'de kaldırılması öngörülen gümrük vergileri 1 Temmuz 1968 tarihinde kaldırılmıştır. İlerleyen dönemde gelişen uluslararası sistemde devletler arasındaki ilişkileri ilerledikçe EFTA üyeleri AET'ye katılmış ve eski önemini yitirmiştir.

2.1.2. Paris Zirvesi

19-20 Ekim 1972 tarihinde düzenlenen Paris Zirvesi'nde "Bölgesel Politika" başlığına yer verilmiştir. Bu zirvede çevre, enerji, sosyal ve sanayi alanlarında politikalar belirlenmesi ve etkin bir şekilde bölgesel politika oluşturulması hedeflenmiştir.⁷³

Bu dönemde Topluluğun ilk genişlemesi; kurucular dahil üyelerinin çoğunun EFTA'dan ayrılarak 22 Ocak 1972 tarihinde İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın üyelik antlaşmalarının imzalanmasıyla gerçekleşmiştir.⁷⁴

⁷⁰European Commission, "The Treaty of Rome", **Archives**, 25.03.1957,

http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf, (23.05.2016), s.4.

⁷¹ Ayhan Kaya, **Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz**, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2013, s.306.

⁷² EFTA, "EFTA through the years", About EFTA, <http://www.efta.int/about-efta/history> (07.10.2016)

⁷³University of Pittsburgh, "Meetings of The Heads of State or Government, The First Summit Conference of the Enlarged Community", **Archive of European Integration**, 19-21.10.1972, http://aei.pitt.edu/1919/2/paris_1972_communique.pdf, (09.05.2016), s.18.

⁷⁴ Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi, "Avrupa Toplulukları'nın Gelişimi ve Genişleme Süreci", http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/AP%20Tarihsel%20Geli%C5%9Fim.pdf (05.06.2016) s.2.

Bu dönemde kısa süren fakat Avrupa kıtasında enerji krizine ve ekonomik problemlere neden olan Arap-İsrail savaşı AB bölgesel politikası için önemli gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Geri kalmış bölgelerin istihdam ve altyapı problemlerinin çözümü için finansal destek sağlanmıştır. Ayrıca çevreyi koruma kapsamında ilk kez “polluter pays” (kirleten öder) kavramı kullanılarak hukuki gelişmeler yaşanmıştır.⁷⁵

Paris Zirvesi’nde Bölgesel Politika başlığında yer verilen konular ise şu şekildedir:

- Devlet Başkanları, Topluluk içinde ekonomik ve parasal entegrasyonun sağlanmasına yönelik çabalara engel olan bölgesel ve yapısal dengesizlikleri azaltmayı ve ortadan kaldırmayı öncelikli tutacaklar,

-Devlet Başkanları Komisyonu, genişleme sürecindeki Topluluğun bölgesel düzeydeki sorunların tespitini ve bu tespitlere uygun çözüm seçeneklerini sunan bir raporun en kısa sürede hazırlanmasına davet etmişlerdir,

- Her üye devlet kendi içinde bölgesel politikaları koordine edeceğini taahhüt etmiştir. Üye devletler Topluluk kurumlarından bölgesel dengesizliklerin Topluluk düzeyinde çözülmesi için 31 Aralık 1973’te faal olacak “Bölgesel Kalkınma Fonu” oluşturulmasını istemiştir.

Ekonomik ve Parasal Birlik’in ikinci devresinin başlangıcından itibaren bu Fon’un Topluluğun kendi kaynakları tarafından desteklenecektir. Genişleme sürecindeki Topluluk özellikle tarım sektörünün ağırlığının ekonomi alanında dengelemeyi, sanayi alanında ve eksik istihdamdan kaynaklanan bölgesel dengesizlikleri çözmeyi hedeflemiştir.⁷⁶

Topluluğa başvuran Yunanistan’ın 1981 yılında üyeliğe kabul edilmesinin öncesinde 1977’de İspanya ve Portekiz üyelik için başvuruda bulunmuştur. 1986’da bu iki ülkenin de üyeliğinin kabul edilmesiyle üye sayısı on ikiye yükselmiştir. Bu yıllarda üyeliğe başvuranların sayısında da artış olmuştur. Her üye kabulünün dengeleri değiştirmesi nedeniyle kurulan bu sisteme yeni üyelerin alımı için devletlerin sanayisi gelişmiş veya ekonomisinin iyi durumda olması önceliği aranmaya başlanmıştır. Paris Zirvesi’nin ardından, Topluluk üyesi devletler arasındaki ve üyelerin devlet sınırları içindeki bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklılıklarını gidermek için 1975 yılında “Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu” oluşturulmuştur.

⁷⁵Europa, “The History of European Union, A growing Community – the first enlargement 1970-1979” https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en, (10.05.2016)

⁷⁶University of Pittsburgh, Meetings of The Heads of State or Government, “The First Summit Conference of the Enlarged Community”, Archive of European Integration, 19-21.10.1972, http://aei.pitt.edu/1919/2/paris_1972_communique.pdf, (09.05.2016) ss.18-19.

2.1.3. Avrupa Tek Senedi

AB'de Bölgesel Politika alanında ve bütünleşme sürecinde 1960 ve 1970'li yıllar arasında önemli sorunlarla karşılaşmıştır. 1968'de Gümrük Birliği'ne geçilmesine rağmen 1973'te yaşanan Petrol Krizi nedeniyle Ortak Pazar aşamasına geçilememiştir. Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun Konsey'e 14 Haziran 1985 tarihinde sunduğu Beyaz Kitap üye ülkelerin ekonomik durgunluk ve daralma yaşaması nedeniyle yayınlanmıştır ve 1992 yılı sonuna kadar tek pazarın tamamlanması hedef alınmıştır.⁷⁷

Ayrıca o dönemde Avrupa Topluluğu'nun dönemin güçlü ekonomilerine sahip olan ABD ve Japonya'nın gerisinde kalmasının yanında kendi iç pazarlarını koruyabilme düşüncesi de önem kazanmıştır. Dolayısıyla bu gelişme Avrupa Topluluğu'nda verimliliğin artmasını sağlamak ve gelişen teknolojiyle beraber iletişim ve bilişim sektöründeki pazar payını artıracak bir girişim olarak da değerlendirilir.

“Beyaz Kitap” olarak hazırlanan raporda, Topluluğa üye ülkeler arasında mal, hizmet, kişi ve sermayenin serbest dolaşımı önündeki sınırların kaldırılması, gerçek bir Topluluk iç pazarının oluşturulması hedefi, Topluluğun ekonomik entegrasyonun gerçekleşmesi için belirlenmiştir. Özellikle iki alanın sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanması gerekliliği Topluluk için ön planda tutulmuştur.⁷⁸ Bu hedeflerin kapsamında genişleme süreçlerinin doğal sonucu olan artan bölgesel farklılıkları azaltmaya yönelik bir girişim mevcuttur. 1 Temmuz 1987 tarihinde Avrupa Tek Senedi yürürlüğe girmiştir.⁷⁹ Bu belgeyle Parlamento'nun yetkileri artırılmış, oylamada nitelikli çoğunluk sistemi getirilmiş, böylece karar alma süreçleri hızlandırılarak, ortak dış politika ve güvenlik alanında işbirliğinin desteklenmesi kararı verilmiştir. Ayrıca iç pazar ve ekonomik entegrasyonun önemi vurgulanmış ve bu yönde kararlar alınmıştır.⁸⁰

Senet, AB Bölgesel Politikası'nın tarihsel gelişimi sürecinde önemli bir gelişmedir; çünkü ekonomik ve sosyal uyumdan söz eden dayanışma odaklı ilk metindir. Ayrıca dış politika yönünde üye ülkeler arasında işbirliğini öncelikli kılan bir belge olmuştur.

⁷⁷ Europa, “Completing the International Market, White Paper from the Commission to the Council”, 14.06.1985, http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf(14.05.2016)

⁷⁸ Meral Varış, **Avrupa Topluluğu 1992 Tek Pazar Hedefinde; Sermayenin Serbest Dolaşımı İlkesi, Sermaye Piyasalarının Entegrasyonu ve Türkiye'nin Durumu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi AT Enstitüsü, İstanbul, 1990, ss. 31,34.

⁷⁹T.C.Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliğinin Tarihçesi”, <https://www.ab.gov.tr/105.html>, (14.05.2016)

⁸⁰ İbrahim S. Canbolat, “Avrupa Birliği ve Türkiye”, **21.Yüzyıl Türk Dış Politikası**, (Ed. İdis Bal), Nobel Yayınları, Ankara, 2004, ss. 195-196.

Özetle 14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye'nin Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunduğu⁸¹dönemde Temmuz ayında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi, Topluluk için sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesinin ardından ekonomik bütünleşmenin gerçekleşeceği düşüncesi ile hazırlanmıştır. Ayrıca bu senetle Roma Antlaşması'na ekonomik ve sosyal uyum, çevre gibi konularda düzenlemeler yapılmıştır.⁸²

Antlaşma'ya beşinci bölüm olarak "Ekonomik ve Toplumsal Kaynaşma" başlığı eklenmiş, sosyal ve bölgesel politika alanında Avrupa Toplulukları'nı kuran antlaşmalar kapsamlı bir biçimde düzenlenmiş ve yeni ortak politikalar belirlenmiştir. Bu ortak politikaların gerçekleştirilebilmesi için üye ülkelerin ekonomi politikalarını belirlenen amaçlara yönelik koordine etmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu hedef kapsamında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu gibi Yapısal Fonlar'ın kullanılmasına karar verilmiştir.⁸³

Yapılan düzenlemelerle sistemde yerini güçlendiren Avrupa Topluluğu yeni üyelikler için başvuruları değerlendirip coğrafi etkinliğini de genişletmeye başlamıştır. 17 Temmuz 1989'da Avusturya üyelik müracaatında bulunmuş, ardından 1990 yılında Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta, 1 Temmuz 1991 tarihinde de İsveç tam üyelik istemişlerdir.⁸⁴

2.1.4. Maastricht Antlaşması

Üyelik taleplerinin çoğaldığı dönemde Avrupa'nın siyasi yapısında bazı değişiklikler yaşanmıştır. Öncelikle Berlin Duvarı'nın yıkılmasını ardından Almanya 3 Kasım 1990'da siyasi birliğini sağlamıştır. 1989 yılında başlayan Sovyet Birliği'nin dağılması 1991 yılında Doğu Bloğu ülkelerinin bağımsızlığına kavuşması, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin (MDAÜ) serbest kalmaları gibi birbiriyle bağlantılı olaylar sistemde dengeleri değiştirmiş ve üye devletlerin toplanmasına neden olmuştur.

1991 yılının Aralık ayında Topluluk üyeleri Maastricht'te Avrupa Birliği Zirvesi görüşmelerini yapmıştır. Bu zirvede alınan kararla Maastricht Antlaşması 7 Şubat 1992

⁸¹T.C.Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi", <https://www.ab.gov.tr/111.html>, (25.05.2016)

⁸²İKV, "Tarihçe", Avrupa Birliği, İKV Yayınları, http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=28 (05.06.2016) s.1.

⁸³Europa, "EU Treaties, Single European Act 1987", Title V, Economic and Social Cohesion, Article 130b",

Kararlar-Bildirimler, 1987, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaties_establishing_the_european_communities_single_european_act_en.pdf, (05.06.2016) s.333.

⁸⁴Tuğçe Gençtürk, "Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi", TUIÇ Akademi, 01.06.2012, <http://www.tuicakademi.org/avrupa-birliginin-tarihsel-gelisimi/>, (25.05.2016)

tarhinde yapılmıştır, Topluluk “Avrupa Birliği” adını almış ve Antlaşma 1 Kasım 1993’de yürürlüğe girmiştir.⁸⁵

Maastricht Antlaşması “Avrupa Birliği” yapısının temelini oluşturan dzenlemelerikapsamaktadır. Avrupa Birliği yapısının “ç sütün teorisi” oluşturulmuştur. Birinci stnda, Paris Antlaşması’yla kurulan AKÇT, Roma Antlaşması ile oluşturulan AETve EURATOM sağlam temellere oturtularak AB bünyesine dahil edilmiş ve bunun yanında ekonomik-parasal birlik konuları düzenlenmiştir. İkinci stnda, Ortak dış politika ve güvenlik politikası (ODGP) ile ilgili işbirliği politikaları üzerine yoğunlaşılmıştır. Bu kapsamda AB’nin dış politikasını NATO ile beraber yürütme kararı da verilmiştir. çnc stnda adalet ve içişleri kapsamında üyelerle işbirliği içinde olunacağı vurgulanmıştır.⁸⁶

Avrupa Birliği Antlaşması (Treaty on European Union) olarak da adlandırılan Maastricht Antlaşması iki yüz madde, on yedi ek protokol ve otuz üç ekten oluşmaktadır.⁸⁷Antlařma ile oluşturulan Ortak Dışışleri Güvenlik Politikası ile asıl amaç ortak diplomatik stratejilerle Avrupa Kıtasında bir savunma politikasını başlatmaktır.⁸⁸ Adalet ve İçişleri ayağı ile hedeflenen g ve siyasi iltica alanlarında ye devletler arasındaki işbirliğini artırmaktır.⁸⁹ Eğitim, kültür, sanayi politikası, kamu sağlığı, ulaştırma gibi bazı alanlarda oluşturulacak ortak politikalar ve ye devletler üzerindeki bağlayıcılığı da antlaşmada yer almıştır.⁹⁰

AB Bölgesel Politikası ile ilgili Maastricht Antlaşması’nın maddelerinde Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesi başlıklarına yer verilmiştir. Antlaşmada bölgesel politika ile ilgiliyeni yapılanmaların yanında Uyum Fonu’nun oluşturulması konusuna da değinilmiştir.

Bölgeler Komitesi, bölgesel ve yerel toplulukların temsilcilerinden oluşan bir yapı olarak geliştirilmiştir. Birliğin Danışma Organları başlığı altında Bölgeler Komitesi’nin yapısı belirtilmiştir. Bölgeler Komitesi’nde üyeler her ülkenin temsilcisini kendi yöntemiyle seçmesiyle atanmaktadır. Komite, kendi yeleri arasından başkanını ve başkanlık divanını seçer. Komiteyerel ve bölgesel birimlerin çıkarlarını korumak ve kurumların demokratik bir sistemle faaliyetlerini sürdürmelerini sağlamaktır. Başta ekonomik ve sosyal dayanışma olmak üzere kamu sağlığı, evre ve ulaşım sorunları, istihdam politikaları, sosyal politikalar

⁸⁵ Selin Dilekli, Kadriye Yeşilkaya, “Maastricht Kriterleri”, DPT Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Yay. Ankara, 2002,<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf>, (25.05.2016).

⁸⁶Bozkurt, zcan ve Köktaş, ss.29-30.

⁸⁷ Deniz lke Arıboğan (Ed.), Gülden Ayman (Ed.), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınevi, İstanbul, 2010, ss.461-462.

⁸⁸İKV, “Dış ve Güvenlik Politikası”, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=228>, (05.06.2016)

⁸⁹ İKV, “Adalet ve İçişleri Politikası”, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=228>, (05.06.2016)

⁹⁰ İKV, “Avrupa Birliği Tarihçe”, http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=28 (05.06.2016)

konularında Avrupa Parlamentosu, Konsey veya Komisyon, gerekli gördüklerinde Bölgeler Komitesi'ne danışmaktadırlar.⁹¹

Ekonomik ve Sosyal Komite işveren ve işçi sendikaları, tüketici örgütleri gibi sivil toplum örgütlerini temsil eden bir kurumdur.⁹²Bölgeler Komitesi de bölgesel çıkar bulunan alanlarda Ekonomik ve Sosyal Komite'yedanişmanlık yapmaktadır.⁹³

Tablo 2: Bölgeler Komitesi'nin Ükelere göre Üye Sayısı

Ülke	Üye Sayısı	Ülke	Üye Sayısı	Ülke	Üye Sayısı
Almanya	24	Belçika	12	İrlanda	9
Birleşik Krallık	24	Macaristan	12	Hırvatistan	9
Fransa	24	Portekiz	12	Litvanya	9
İtalya	24	İsveç	12	Letonya	7
İspanya	21	Bulgaristan	12	Slovenya	7
Polonya	21	Avusturya	12	Estonya	6
Romanya	15	Slovakya	9	Kıbrıs	5
Hollanda	12	Danimarka	9	Lüksemburg	5
Yunanistan	12	Finlandiya	9	Malta	5
Çek Cumhuriyeti	12				
Toplam					350

Kaynak: Europa, European Committee of Regions, National

Delegations,<http://cor.europa.eu/en/about/nationaldelegations/Pages/national-delegations.aspx/> (21.05.2016)

Birlik içinde bölgesel ve yerel kimlikler sağlıklı bir şekilde yansıtılmak istenmiştir. Bu nedenle Bölgeler Komitesi'nin yerel ve bölgesel yetkileri temsil eden üyeleri, Birliğe üye ülkelerin nüfuslarına göre belirlenmiştir. Bölgelerin, Avrupa Birliği içinde temsili adına Komite'nin kurulması Birliğin kurumsal yapısında önemli bir gelişme olmuştur. Komitenin

⁹¹ Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, "Bölgeler Komitesi", <https://www.avrupa.info.tr/tr/bolgeler-komitesi-105>, (05.06.2016)

⁹²Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, "Ekonomik ve Sosyal Komite", <https://www.avrupa.info.tr/tr/ekonomik-ve-sosyal-komite-104>, (05.06.2016)

⁹³T.C.Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma", Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2011, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>, (05.06.2016), ss.121-122-123.

kurulmasında önce bölgesel konularda Birlik ile bölgelerarasında ulusal hükümetler aracı olmaktaydı. Özetle Birlik oluşturulmasından bu yana ilk defa devlet statüsünden daha alt kademedeki olan bir yapıya temsil ve karar yetkisi verilmiştir.

Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi'nin faaliyetlerinde üç temel ilke söz konusudur: Yerellik ilkesi; 1987 yılında Avrupa Tek Senedi ile ilk kez sadece çevre ile ilgili konularda kullanılmak için Birliğin gündeminde konu olmuştur. Maastircht Antlaşması'nda faaliyet kapsamında yer alan bu ilke Avrupa'da sosyal ve ekonomik bütünleşmenin sağlanması için belirlenen politikalar sonucu bölge düzeyinde yerel sorunların vatandaşa en yakın birimden hizmet verilmesi ve demokratik bir ortamı mümkün kılabilme amacıyla belirlenmiştir.⁹⁴

Yakınlık ilkesi; vatandaşların yetkililer hakkında bilgi sahibi olmaları böylece görüşlerini ve sorunlarını daha etkin aktarmaları, bütün düzeylerdeki yetkililerin vatandaşlara yakın olmalarını ve görevlerini şeffaflık ilkesiyle yerine getirmeleri amacıyla belirlenmiştir. Ortaklık ilkesi; Avrupa'da yerel bölgesel ve ulusal bütün yönetim seviyelerinin birlikte çalışması, işbirliği içinde olması amacıyla belirlenmiştir. Bölgesel politikaların etkinliğini en verimli seviyeye getirmek amaçlanmıştır.

Bölgeler Komitesi'nin 2009 yılında yayınladığı “Çok Katmanlı Yönetişim üzerine Beyaz Kitap” bugün AB bölgesel politikanın belirlenmesi ve uygulanması konusunda yerel ve bölgesel yetkilileri karar verme sürecinde ve yönetim boyutunda etkili katılıma yönlendirmektedir. Çok katmanlı yönetim anlayışını destekleyen Birlik bu çerçevede küresel sistemin zorluklarına karşı daha güçlü olunacağı görüşündedir.⁹⁵

Bölgeler Komitesi altında altı alt komisyon mevcuttur⁹⁶:

- Vatandaşlık, Yönetişim, Kurumsal ve Dış İlişkiler Komisyonu'nun ilgilendiği konulardan bazıları; Yerel ve Bölgesel Yönetim, Güvenlik ve Adalet, AB Temel Haklar, Göç Politikası, Sığınma ve Vizeler, Dış İlişkiler Politikası, Uluslararası antlaşmalar ve müzakereler, Uluslararası terörizm ve sınır kontrolleri gibi alanlardır.
- Bölgesel Uyum Politikası ve AB Bütçesi Komisyonu'nun çalışmalar yaptığı konulardan bazıları; Ekonomik, Sosyal ve Bölgesel Uyum, Kentsel Planlama, Yapısal Fonlar, Makro

⁹⁴Berkan Demiral, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölge, Bölgeselleşme, Bölgecilik ve Bölge Yönetimleri”, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, (Ed.Hüseyin Özgür ve Ed. Bekir Parlak), AlfaAktüel Yayınları, Bursa, 2006, ss. 137-138.

⁹⁵European Committee of the Regions, “Governance and Foresight”, <http://cor.europa.eu/en/activities/governance/Pages/multilevel-governance.aspx>, (21.05.2016)

⁹⁶ European Committee of the Regions, “Commissions”, <http://cor.europa.eu/en/activities/commissions/Pages/commissions.aspx>, (05.06.2016)

bölgeler, Bölgesel İşbirliği, Bölgesel istatistikler ve göstergeler, Yıllık AB Bütçesi gibi konulardır.

- Ekonomik Politika Komisyonu'nun ilgilendiği alanlardan bazıları; Sanayi Politikası, KOBİ politikası, İç Pazar, Uluslararası Ticaret ve Tarifeler, Rekabet ve Devlet Yardım Politikası, Ekonomik ve Para Politikası'dır.

- Çevre, İklim Değişikliği ve Enerji Komisyonu'nun ilgilendiği alanlardan bazıları; Yenilenebilir enerji, Çevre Politikası, Enerji sektöründe trans-Avrupa şebekeleri, Yeni enerji politikalarıdır.

- Doğal Kaynaklar Komisyonu; Kırsal Kalkınma; Balıkçılık, Halk Sağlığı, Tüketici koruması, Ormancılık, Sivil koruma, Turizm konuları ile ilgilenir.

-Sosyal Politika, Eğitim, İstihdam, Araştırma ve Kültür Komisyonu'nun ilgilendiği alanlardan bazıları; İstihdam Politikası, Sosyal Politika ve Koruma, Eğitim ve öğretim, İnovasyon, Araştırma ve Teknoloji, Dijital Gündem, Görsel-işitsel Endüstri ve Medya Teknolojileri, Gençlik ve Spor, Çok dillilik ve azınlık dillerinin tanıtımı, Kültür ve kültürel çeşitliliktir.

Ayrıca Bölgeler Komitesinin üyelerinin siyasi görüşlerini yansıtan parti grupları şunlardır; Avrupa Halk Partisi (EPP), Avrupa Sosyalist Partisi (PES), Avrupa Liberal ve Demokrat İttifaklar Grubu (ALDE), Avrupa İttifak Grubu (EA), Avrupa Muhafazakar ve Reformcular Grubu (ECR). Gruplar genellikle genel kurula başlamadan hemen önce toplanırlar, ayrıca her yıl olağanüstü iki toplantı düzenleyebilirler. Bu kapsamda Bölgeler Komitesi'nin gerçekleştirmek istediği hedefler şunlardır; Avrupa vatandaşları arasında daha sıkı bağlar oluşturarak birlik olma anlayışını yerleştirmek ve Avrupa'da idarıkurumların kararlarını daha etkili kılmak için vatandaşlara yakın kamu birimleriyle işbirliği ortamı sağlamaktır.⁹⁷Maastricht Antlaşmasıyla kurulan Bölgeler Komitesi'nin yetkileri, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ile belirli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Amsterdam Antlaşmasıyla birlikte Bölgeler Komitesi'nin görüş bildirmek zorunda olduğu konular beş alandan ona çıkarılmıştır.

Amsterdam Antlaşması ile sınırötesi işbirliği alanında düzenleme yapılmıştır. Avrupa Sınır Bölgeleri Birliği, Hollanda ve Federal Almanya'daki ortak tarih ve etnik yapıya sahip belediye ve ilçelerin oluşturduğu EUREGIO gibi örnekler Bölgeler Komitesi'nin Antlaşma'da bölgeler ve yerel yönetimler ekonomik girişimler, kültür, altyapı ve çevre koruma gibi bazı alanlarda

⁹⁷European Committee of the Regions, "Political Groups", <http://cor.europa.eu/en/about/Pages/political-groups.aspx>, (05.06.2016)

yetkilerini kullanırken işbirliği içinde çalışabilir düzenlemesine uygundur.⁹⁸Bölgeler Komitesi vatandaşlara, Birliğin politika belirlemede vatandaşların çıkarlarının gözetilmesini sağlamak ve Birliğin gelecekte faaliyete geçirmeye hazırlandığı gelişmeler hakkında vatandaşları doğru bilgilendirmek suretiyle iki yoldan hizmet sunmaktadır.⁹⁹

Maastricht Antlaşması'nın getirdiği yeniliklerden olan Yerellik ilkesi (subsidiarity) bölgesel politikaların işleyişinin önemli bir parçası olmuştur. Üye devletlerin karşılaştığı sorunların çözümünde yerellik ilkesi gereği yerel birimler çözüm bulamadığı zaman sorunların çözümünde AB yetkilidir. Dolayısıyla bu Antlaşma ile Birliğin karar mekanizması olan Parlamento'nun yetkileri genişletilerek ortak karar alma şartı getirilmiştir. Avrupa Parlamentosu Birliğin oluşum sürecinde sadece danışma organı konumunda olmuştur.

Günümüzde Avrupa Parlamentosu, AB kurumları içinde doğrudan halk tarafından seçilerek oluşturulan, beş yılda bir seçimleri yapılan organdır.¹⁰⁰Avrupa Birliğinin bölgesel kalkınma politikalarında önemli bir yere sahip olan Parlamento'nun sorumluluğundaki konular ise yapısal değişim, bölgesel kalkınma, uyumlaştırma projelerine teşvik veren fonlardan yararlanacakların belirlenmesi konularıdır. Topluluğa yeni üyelerin kabulü, uluslararası antlaşmalar, topluluk üyesi ülkelerde vatandaşların ikamet hakkı, bütçenin kabulü gibi önemli kararların alınmasında Konsey'in Parlamento'nun onayını alması gerekmektedir.

Ayrıca Avrupa Parlamentosu Konsey ve Komisyon'u denetler, Konsey ile birlikte yasama yetkisini paylaşır. Komisyon Başkanı'nın ve üyelerinin atanmasında da sorumlulukları vardır. Dış politika konularında ise görüşleri bağlayıcılık taşımaz, danışma organı niteliğindedir.¹⁰¹Kısaca siyasi bütünleşmedestekleyen bir kurum olarak görülen Parlamento bölgesel politika kapsamında yasama ve yürütme görevlerini yürütmektedir.

AB içinde yapılan antlaşmalarla değişim ve gelişim yaşanırken, ekonomik entegrasyonun beraberinde siyasi birliği de getireceği düşüncesi giderek önem kazanmıştır.

Kıtanın gelişmesi Avrupa bütünleşmesinin ivme kazanması üyelik müracaatlarını artırmıştır.18 Mart 1992'de Finlandiya'nın ardından 20 Mayıs 1992'de İsviçre ve aynı yıl içinde Norveç üyelik müracaatında bulunmuştur. 31 Mart 1994'te Macaristan'dan sonra 5 Nisan 1994'te Polonya üyelik istemiştir.1995 yılında Romanya, Slovakya, Letonya, Estonya, Litvanya

⁹⁸ Mengi ve Algan, ss.220-221.

⁹⁹ Cihan Dura, Hayriye Atik, **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, 5.Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, 2003, s.177.

¹⁰⁰T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Parlamentosu", 06.11.2015, <http://www.ab.gov.tr/45628.html> (17.04.2016)

¹⁰¹T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Parlamentosu", 06.11.2015, <http://www.ab.gov.tr/45628.html> (17.04.2016)

ve Bulgaristan, 1996'da Çek Cumhuriyeti ve Slovenya üyelik talep etmiştir.¹⁰²

Ancak; 1 Ocak 1995 tarihinde sadece Finlandiya, Avusturya ve İsveç AB'ye üye olarak kabul edilmiştir. Çünkü 21-22 Haziran 1993'te Avrupa Birliği'ne üyelik isteyen devletlerin uyması gereken kriterler, Avrupa Konseyi tarafından Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da yaptığı toplantıda belirlenmiştir. Bu toplantıda AB genişlemesinin Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağı kararlaştırılmıştır.¹⁰³

Kopenhag Kriterleri, siyasi, ekonomik konular ve topluluk mevzuatının benimsenmesi şeklinde üç grup olarak belirlenmiştir. Siyasi kriterler; demokrasi, hukukun üstünlüğünü garanti eden kurumların varlığı, insan hakları ve azınlıklarının korunması konuları içermektedir. Ekonomik kriterler; ülkelerin çalışan ve istikrarlı bir piyasa ekonomisine sahip olmaları, Birlik içinde rekabet baskısına karşı koyma kapasitesinin olmasını içermektedir. Topluluk mevzuatının benimsenmesi kriteri; adayların üyelik yükümlülüklerini yerine getirebilme kabiliyetlerinin olması şeklindedir.¹⁰⁴

Üyelik için gerekli şartlar bu döneme kadar yazılı olarak yayınlanmamıştı. Ancak Soğuk Savaş sonrası kıtada değişen dengeler ve özellikle Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyelik istekleri yazılı kriterlerin belirlenmesi ihtiyacını doğurmuştur.

2.1.5. Amsterdam Antlaşması

Finlandiya, Avusturya ve İsveç'in de Birliğe üye olmasının ardından on beş üyeli hale gelen Birlik, tek para birimine geçiş ve yeni bir genişleme dalgası sürecinin belirlenmesi için 1996 Mart ayında başladığı Hükümetler arası konferans görüşmelerini 16-17 Haziran 1997'de tamamlayarak Amsterdam Zirvesi'ni gerçekleştirmiştir. Bu zirvede 01.01.1999 tarihinde ortak para birimi Avro'ya geçiş kararı verilmiştir.¹⁰⁵ Ardından 2 Ekim 1997 tarihinde Maastricht Antlaşması'nın temel ayağı olan Adalet ve Güvenlik Politikası ve Ortak Dışişleri ve Savunma Politikası alanlarında birkaç değişiklik öngören Amsterdam Antlaşması imzalanmış ve 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir. Maastricht Antlaşması'nda adalet-güvenlik ve işlerinde işbirliği alanında sadece "demokrasinin ilkeleri" ve "temel haklar" mevcuttur, Amsterdam

¹⁰²T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliği Kronolojisi", http://www.ab.gov.tr/files/di%C4%9Fer%20faydal%C4%B1%20dok%C3%BCmanlar/ab_kronolojisi__1946_2010_.pdf, (17.04.2016), ss.30- 31-32-33-34.

¹⁰³T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliğinin Genişlemesi", <https://www.ab.gov.tr/109.html>, (17.04.2016)

¹⁰⁴ Mesut Doğan, "Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomik İlişkileri ", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 32, İstanbul, 2015, ss.309-310.

¹⁰⁵ Ayşe Günay, Ahmet Özen, "Avrupa Birliği'nde Mali Disiplinin Sağlanmasına Yönelik Maastricht Kriterlerinin Anayasal İktisat Perspektifinden Değerlendirilmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:2, İzmir, 2002, s.72.

Antlaşması'nda yeni öncelikler belirlenerek Birliğin demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile hukuk devleti esasları üzerine kurulu olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁶ AB'nin kurumsal yapısında ve önemli politikalarında değişiklik yapılması konularını içeren bu antlaşmada Avrupa kurumlarının ve çıkar gruplarının da katılımıyla Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin üyeliği için bazı yeni kriterler getirilmiştir. İnsan hakları sözleşmesini üyelik isteyen devletler için zorunlu kılmıştır, üye olup ihlal eden devletlerin de topluluk içinde oy hakkını kısıtlama kararı alınmıştır.¹⁰⁷

Amsterdam Antlaşması bölgesel politikanın öneminin bir kez daha vurgulanması ve işsizliği azaltmak için özel önlemler alınması konularında önemli bir gelişmedir. Antlaşma ile Konsey ve Komisyon'un Bölgeler Komitesi'ne zorunlu olarak danışması gereken konulara çevre, mesleki eğitim, sosyal fon gibi alanlar eklenmiştir.¹⁰⁸ AB'de Maastricht Antlaşması'na kadar yaşanan süreçte çevreyle ilgili planlar Antlaşma ile politika statüsünde uygulanmaya başlanmıştır. Bu gelişmelerin devamı ve daha etkili kararlar Amsterdam Antlaşması ile sağlanmıştır.

Bu dönemde sürdürülebilir kalkınma ve çevresel koruma AB'nin ana hedefleri olarak kabul edilmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için belirlenen bölgesel politikaların kapsamı ve uygulaması belirlenen amaçlar dahilinde Birlik bünyesindeki kurumsal yapılar ve bu yapıların kullanacağı mali araçlara bağlı olmuştur. Projelerin uygulanması ve takibinde kurum olarak Avrupa Parlamentosu, Avrupa Bölgeler Komitesi, Avrupa Komisyonu'nun yanında Avrupa Konseyi, Avrupa Sayıştay'ı ve Avrupa Yatırım Bankası da önemli sorumluluklar almıştır.

Günümüzde de Birlik politikalarının belirlenmesinde ve bu politikalar çerçevesinde kararların alınmasında en yetkili organ Avrupa Birliği Konseydir. Genel olarak Konsey, Birlik içinde yürütmeye ilgili işlevleri yerine getirir, karar alma aşamasında Komisyon tarafından hazırlanan tasarıları inceler ve yasalaşması konusunda karar verecek tek organ olarak karara bağlar.

Bölgesel politikaların belirlenmesinde Avrupa Komisyonu tarafından önerge taslağı hazırlanıp Parlamento'ya sunulur. Önerge üzerine görüşmeler Parlamento'da yapıldıktan sonra kabul edilirse AB Konseyi'ne sunulur. Yapısal Fonların belirlenmesi için Konsey önergeyi inceler. Amsterdam Antlaşması ile karar alma mekanizmalarında gerekli reformlar

¹⁰⁶ DMW; Uluslararası Diplomatlar Birliği Türkiye, "Amsterdam Antlaşması", Avrupa Birliği Tarihçesi, <http://dmwturkiye.org/sayfa.php?sayfa=51> (20.04.2016)

¹⁰⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "AB'ye Genel Bakış", AB Rehberleri, Avrupa Birliği Bakanlığı Yayınları, No:2, Ankara, 2012, https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf, (20.04.2016), s.26.

¹⁰⁸ İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliğinin ABC'si**, 3.Baskı, Sinemis Yayınları, Ankara, 2005, s.31.

gerçekleştirilememiştir. Bu kapsamda bölgesel politika ile ilgili gelişmelerin yürütülmesi sınırlı kalmıştır.

16-17 Haziran 1997 tarihli Amsterdam Zirvesi'nin ardından Komisyon; "daha büyük, güçlü bir Birlik için" Gündem 2000 (Agenda 2000) adlı bir strateji belgesi 16 Temmuz 1997 tarihinde yayınlamıştır.¹⁰⁹

Bu yeni girişimle AB'nin 2010 yılına kadar ekonomik ve sosyal uyumla beraber bilgiye dayalı rekabetçi, sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmesi planlanmıştır. Bu planların gerçekleştirilmesi için bilgi ve teknolojik gelişmelere dayalı ekonomi politikaları oluşturulması, istihdamın güçlendirilmesi ve sosyal uyumun sağlanması yönünde AB'nin yeni stratejisi belirlenmiştir.¹¹⁰

Ayrıca bu belge Birliğin uluslararası sistemde karşılaşmakta olduğu sorunları çözmek ve Merkezi-Doğu Avrupa ülkelerini üyelik kriterlerine doğru bir şekilde yerine getirmelerini sağlamaları amacıyla hazırlandığı için önem taşımaktadır.¹¹¹

AB'nin kendi içinde uyum sağlayabilmesi için Lizbon Zirvesi gibi Kopenhag, Madrid ve Lüksemburg Zirvelerinde de, AB'nin yeni üyeyi kabul edebilme kriterleri ve kabulden sonraki uyum kapasitesinin değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Aralık 1995 tarihli Madrid Avrupa Zirvesi'nde aday ülkelerin katılım öncesi idari yapılarının Topluluk politikalarını doğru şekilde uygulayabilmeleri için uyumlaştırılması kararı alınmıştır.

AB kurumları ve üyeleri tarafından, Birlik için adaylığı kabul edilecek ülkenin AB'ye getireceği yük ve Kopenhag kriterlerini yerine getirip getirmediği şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır.¹¹² 12-13 Aralık 1997 tarihinde AB'nin genişlemesi hakkında önemli kararların alındığı Lüksemburg Zirvesi'nde üyelik isteyenler arasında genişleme dalgası sınıflandırması yapılmıştır. Kopenhag siyasi kriterlerini sağlayan ve üyelik müzakerelerine başlayan ülkeler; Polonya, Macaristan, Slovenya, Estonya, Güney Kıbrıs ve Çek Cumhuriyeti "ilk dalga" olarak adlandırılmıştır ve Komisyon 30 Mart 1998'de üyelik müzakereleri amacıyla iki taraflı hükümetlerarası konferanslar başlatmaya karar vermiştir. Siyasi kriterleri sağlamayan dolayısıyla üyelik müzakerelerine başlayamayan ülkeler; Letonya, Litvanya, Bulgaristan,

¹⁰⁹Europa, "About the EU, The History of the European Union-1997", http://europa.eu/european-union/about-eu/history/1990-1999/1997_en, (23.04.2016)

¹¹⁰ İKV, "Avrupa Birliği Tarihçe", Avrupa Birliği, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=28>, İKV Yayınları, http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=28, (05.06.2016)

¹¹¹ European Commission, "Agenda 2000", **Bulletin of the European Union**, 15.07.1997, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf (23.04.2016), s.95.

¹¹² Sanem Baykal, Tuğrul Arat, "AB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt:II 1980-2001**, (Ed. Baskın Oran), 14.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.332.

Slovakya ve Romanya ise “ikinci dalga” ülkeleri olarak adlandırılmıştır. Bu değerlendirmeler Gündem 2000 Raporu göz önünde tutularak yapılmıştır. Bu dönemde Türkiye’ye adaylık statüsü verilmemiştir sadece Gümrük Birliği’ni güçlendirmek için Avrupa Stratejisi oluşturmasına karar verilmiştir.¹¹³

Genişleme sürecine ağırlık veren Avrupa Birliği ekonomi politikaları ile derinleşme süreci için de girişimlerde bulunmuştur. Fransa, Finlandiya, Hollanda, Avusturya, Belçika, İrlanda, İspanya, Almanya, Lüksemburg, İtalya, Portekiz’de 1 Ocak 1999 tarihinde Avro resmi para birimi olarak kabul edilmiştir ve üyelerin ulusal para birimlerininAvroya dönüşüm oranları kesin bir şekilde sabitlenmiştir.¹¹⁴

Ayrıca Gündem 2000 ile aday ülkeler hakkında görüşler bildirilmiş ve Katılım Ortaklığı Belgeleri’nin niteliği açıklanmıştır.

Aday ülkeler için “Katılım Ortaklığı Belgesi” adaylık sürecinde ülkelerin yerine getirmesi gereken öncelikleri kapsamaktadır. Belgede kısa ve orta vadede siyasi ve ekonomik alanda yapılması öngörülenler AB müktesebatına uyum başlığı altında yer almaktadır. Ayrıca, AB’nin mali yardımlarına ilişkin konulara da belgede yer verilmektedir.¹¹⁵

Özetle Amsterdam Antlaşması ile birlikte Gündem 2000, AB’nin genişleme stratejisiyle beraber gelişmişlik düzeyleri birbirinden farklı ülkelerin Birlik’te yer almasının ekonomik, sosyal entegrasyonun daha önemli hale geleceğini öne çıkarmıştır. 2006 yılına kadar Avrupa Birliği’nin gelişme sürecinin genel hatlarını belirleyen Gündem 2000 özelliklesürdürülebilir kalkınmayı, rekabet edebilirliği ve istihdamı güçlendirmek için hazırlanan stratejik bir belgedir. AB’nin genişleme politikasına bağlı olarak hazırlanan Gündem 2000 Yapısal Fonların düzenlenmesi üzerinde durmuştur. 2006 yılı sonuna kadarUyum Fonu ve Yapısal Fonların yasal çerçeveye alındığı görülmüştür.

2.1.6. Nice Antlaşması

AB’nin genişleme stratejisiyle ilgili olarak Nice Zirvesi’nde (2001) önemli kararlar alınmış ve 1 Şubat 2003’te Nice Antlaşması yürürlüğe girmiştir. AB’nin genişleme politikaları için gerekli kurumsal yapıların oluşmasının kararlarını içeren antlaşma ile Avrupa Parlamentosu ve AB Komisyonu’ndaki üye devletlerin oy dağılımı belirlenmiştir ve üye sayıları yeni katılacak ülkeleri de kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca Bakanlar

¹¹³ Hürrem Cansevdi, Michael Alexander Rupp, **The Turkish EU accession process: Effects of harmonisation of legislation on economics, political and social life**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, 2001, s.12.

¹¹⁴ Tansu Yıldırım, “Euro’nun Ulusal Banknot ve Madeni Paralarla Değişimi: Karşılaşılması Olası Meseleler”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:37, İstanbul, 2001, s.86.

¹¹⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Katılım Ortaklığı Belgeleri”,<http://www.ab.gov.tr/46226.html> (24.04.2016)

Konseyi'ndeki ağırlıklı oy oranları değiştirilmiştir.¹¹⁶Yeni üye devletlerin entegrasyonu için yapılan kurumsal yapıdaki değişikliklerle AB genişlemeye hazırlanmıştır.

Birlik, ekonomik ve sosyal uyum için gerekli olan altyapının oluşturulması üzerinde durmuştur. Yapılan antlaşmalarla yaşanan gelişmeler sonucu günümüzde bölgesel politikaların yürütülmesinde etkin rol oynayan kurumların geliştirilmesi ile yeni terimler kullanılmaktadır. Günümüzde üye ülkelerin yetkili kurumları ve hükümetleri tarafından hazırlanan, bölgelerin ihtiyaçlarını yansıtan belgeler “Ulusal Stratejik Referans Çerçevesi”(National Strategic Reference Framework- NSRF) belgeleridir. Bu belgeler kapsamında bölgelerin ihtiyaçlarına göre üye ülkeler uygulanmasını uygun gördükleri Operasyonel Programları (Operational Programmes) Avrupa Komisyonu'na belirtirler. Bölgesel politika alanında Konsey'in incelediği önerge uygulama aşamasında üye devletlerin yapısına göre yetkiyi hangi kurumların nasıl kullanacağı belirlenmektedir. Buna göre AB üye devletleri arasında yetki paylaşımını belirleyen iki model vardır. Merkezîyetçi yapıdaki ülkelerde hükümete bağlı yetkili organlar bölgesel nitelikteki kurumlara hükmederken, federal yapıdaki ülkelerde hiyerarşik düzen içinde yetki dağılımı geçerlidir.¹¹⁷

Belirlenen program kapsamında operasyonel programı yöneten Avrupa Komisyonu, uygulamaya geçecek projenin başlangıç aşamasındaki giderlerini karşılamaktadır. Konsey'e, Komisyon ve Parlamento'nun bölgesel politikanın belirlenmesi için hazırladığı önerge sunulduktan sonra danışma birimi olan Bölgeler Komitesine gönderilir. Belirlenen politikaların uygulanma sürecine gelindiğinde kredi ihtiyaçları Avrupa Yatırım Bankası tarafından karşılanmaktadır. Birlik tarafından sağlanan mali yardımların harcanmasını kontrol etme görevi Avrupa Sayıştay'ına aittir.

Antlaşma, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi ve Sayıştay için de sınırlı derecede değişiklikler getirmiştir. Bu değişiklikler genel olarak üye sayıları ve atanma kriterleri hakkında yapılmıştır. Nice Antlaşması ile AB'nin genişlemesi için koşullar uygun hale getirilmiş, ancak her alanda gerekli doğru kararlar alınamamıştır.¹¹⁸ Bu kurumların yanında bölgesel politikaların desteklenmesi ve bölgelerarası farklılıkların giderilmesi konusunda Avrupa Yatırım Bankası da projeler için finansal destek sağlamaktadır.

Avrupa Yatırım Bankası, kendi kendini finanse eden Birlik bütçesinden bağımsız bir kurumdur. Birlik çıkarlarını destekleyen projeler için kaynak sağlar. Üye ülkelerin ulaştırma

¹¹⁶İKV, “Tarihçe”, Avrupa Birliği, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=28>, İKV Yayınları, http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=28 (05.06.2016)

¹¹⁷ Cihangir, ss.13-14.

¹¹⁸ Füsün Arsava, “Nice Antlaşmasının Getirdikleri” **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 2, Ankara, 2002, ss.9,30.

ağları, enerji ve çevrenin sürdürülebilirliği gibi Avrupa’da istihdam sağlayacak, sürdürülebilirliğe katkıda bulunacak politikaları desteklemenin yanında aday ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınması için de finansman sağlamaktadır. Birlik içinde ise yatırım yapılan projelerin AB’nin gelişmişlik seviyesi düşük bölgelerine yenilikçilik, özel sektörün gelişimi, altyapı geliştirme gibi alanlarla ilgili olmasına özen gösterilir.¹¹⁹Bölgesel politikaların desteklenmesi aşamasında Avrupa Yatırım Bankası projeler için finansal destek sağlarken, bölgelerarası farklılıkların giderilmesi konusunda da önemli görevler üstlenmiştir.

AB’nin özellikle yeni üyeleri kabul ederken yaşadığı zorluk nedeniyle yeniden düzenleme projesi olarak görülen bu antlaşma ve kurumsal yapıların desteği ile gelişme süreci devam etmiştir. Birliğin genişleme ile orta vadede üye sayısının toplamda 27 ve daha fazla olması ihtimali karşısında Nice Antlaşması, gerekli kurumsal değişikliklerin yapılmasında etkili bir antlaşma olmuştur.¹²⁰

2.1.7. Lizbon Antlaşması

Birlik kurulduğundan bu yana yapılan antlaşmalar bölgesel farklılıkları önemsemiş ve dengeli bir ekonomik kalkınmayı hedeflemiştir. Maastricht Antlaşması ile kurulan Bölgeler Komitesi ve dengeli kalkınmayı hızlandırmak, üye devletler arasında ekonomik ve sosyal dayanışmayı artırıp az gelişmiş bölgeleri kalkındırmak için Uyum Politikası oluşturulmuştur. Bu gelişmelerden sonra 2000-2006 yıllarını kapsayan program ve 2007-2013 yıllarını kapsayan programlar uygulanmıştır. Birliğin bölgesel politika açısından daha çok güçlenmesini ve gelişmesini sağlayan Lizbon Antlaşması 2007 yılında imzalanmıştır. “Reform Antlaşması” olarak da bilinen antlaşma 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹²¹

2000-2006 yılları arasındaki program 2004’teki on yeni üyenin kabulü ile gerçekleşen genişlemenin sağlıklı bir şekilde bölgesel politika ile artan bölgesel farklılıklar dengelenmeye çalışılmıştır. 2013 yılına kadar olan program ise bölgelerde ekonomik büyümeyi ve istihdamı artırmayı amaçlamıştır. 2009’da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması AB’nin Bölgesel Politikası dahil birçok alanda güçlenmesini ve hareket kabiliyetini geliştirmesini sağlamıştır.

¹¹⁹ European Commission, “Avrupa Yatırım Bankası”, Açıklamalarla Avrupa Birliği, Avrupa Birliği Nasıl Çalışır? (Çev. Avrupa Komisyonu Kıbrıs Temsilciği) Avrupa Birliği Yayın Ofisi, 2014, <https://ec.europa.eu/cyprus/sites/cyprus/files/je0115325trc.pdf> (21.04.2016), s.36.

¹²⁰ Şengül Arman, **Nice Antlaşması (AB Kurumsal Hukukuna Etkisi)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s.3.

¹²¹ Bahar Varlı, “Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği’nde Ulusal Parlamentoların Rolü ve TBMM Açısından Bir Değerlendirme”, **Yasama Dergisi**, Sayı:13, Ankara, 2009, s.5.

Lizbon Antlaşması ile Maastricht Antlaşması'nda düzenlenen AB'nin üç sütunlu yapısı değiştirilmiş ve AB tek bir tüzel kişiliğe sahip yapı haline getirilmiştir. Avrupa Toplulukları (Avrupa Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) sütunun birinci ayağını, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası sütunun ikinci ayağını, Adalet ve İçişleri ile Cezai Konularda Polis ve Adli İşbirliği sütunun üçüncü ayağını oluşturmaktadır fakat bu alanların hukuk kaynakları farklıdır. Lizbon Antlaşması ile hukuki temeller birleştirilip, birinci sütunun hukuksal araçlarının, diğer sütunlarda da kullanılabilmesine imkan tanınmıştır.¹²²

Lizbon Antlaşması kurucu antlaşmaları düzenleyici bir niteliğe sahiptir. Birliğin demokratik, şeffaf, etkili bir yapıya dönüşmesini ve kurumsal yapıdaki zorlukların giderilmesini amaçlamıştır. Uluslararası sistem ve genişleme süreci AB'nin yeni politikaları üzerinde etkili olmuştur. O dönemde beşinci genişleme dalgası içinde yer alan Türkiye ve Hırvatistan üyelikleri için AB kurumsal yapıda ve karar alma mekanizmalarında düzenlemelerin yapılmasını zorunlu görmüştür.¹²³Bu antlaşmanın ardından Avrupa kıtasında Birliğin ekonomik ve sosyal politikalarını zora sokan gelişmeler yaşanmıştır.

Uyum politikası, Lizbon Stratejisi doğrultusunda AB'nin on yıllık uzun vadeli stratejilerinde hedeflere ulaşmak için önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Lizbon Stratejisi kapsamına giren dönemin sonunda ekonomik büyüme ve istihdamın iyileştirilmesi stratejisine göre belirlenen hedeflerin çoğuna ulaşılamadığı görülmüştür. Yaşanan küresel ekonomik ve mali kriz sonucunda bu olumsuz durum meydana çıkmıştır.¹²⁴

Küresel sistemde gelişen yapılar (ekonomik, sosyo-kültürel,siyasi vb.) dahilinde 2001'de Yunanistan, 2007'de Slovenya, 1 Ocak 2008 tarihinde Malta ve Güney Kıbrıs, 1 Ocak 2009 tarihinde ise Slovakya Avroya geçmiştir¹²⁵; AB'de Euro Alanı'na dahil olan ülke sayısı artmıştır. 2008 yılında ortaya çıkan küresel kriz AB üye devletlerinde de kamu açığının yükselmesine, işsizliğin artmasına, rekabet gücünün düşmesine, borç stoklarının artmasına neden olmuştur, ayrıca euroland bölgesi tarihinin en büyük ekonomik daralmasını yaşamıştır. Üye devletler içinde krizden en çok etkilenen Yunanistan 2010 yılında borç kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Birlik üye ülkelerde krizin etkisini azaltmak için kurtarma paketleri ve istikrar programları uygulamıştır. AB'de ekonomik kriz yaratan küresel kriz nedeniyle Lizbon

¹²² Esin Özdemir, "Lizbon Antlaşması'nın Getirdiği Yenilikler", **TOBB Ekonomik Forum Dergisi**, Kasım 2009, s.73.

¹²³Zeynep Özler, "Lizbon Antlaşması", İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, Sayı:9, 2009, http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/2-lizbon_antlasmasi__zeynep__ekim_2009.pdf (24.04.2016) s.2.

¹²⁴ T.C Kalkınma Bakanlığı, "Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023", **Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü**, 2014, [http://www.bgus.gov.tr/dokuman/BolgeselGelismeUlusalStratejisi\(2014-2023\).pdf](http://www.bgus.gov.tr/dokuman/BolgeselGelismeUlusalStratejisi(2014-2023).pdf) (24.04.2016), s.24.

¹²⁵ Emre Kaya, **Döviz Kuru Rejimlerinin Euro'ya Geçişteki Rolü**, (Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi), Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009, s.25.

Stratejisi yerine “Avrupa 2020 Stratejisi” AB Konsey’i tarafından 17 Temmuz 2010’da kabul edilmiştir. Avrupa 2020 Stratejisi’nin temel hedefleri:

-Yenilik, bilgi ve eğitime dayanan ekonomi politikaları geliştirmek ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak,

-Rekabet gücünü ve istihdamı artıran bir ekonomi ile büyüme gerçekleştirmek,

-Kaynakların verimli kullanımını sağlayarak, çevreye daha duyarlı bir ekonomi ile büyüyerek sosyal-bölgesel uyumu sağlamaktır.¹²⁶

Avrupa 2020 Stratejisi ile belirlenen hedefler doğrultusunda yaşanan gelişmelerle parasal birliğe geçen üyelerin sayısı da artmıştır. 2011 yılında da Estonya tek para birimine geçmiştir. Parasal birlik konusunda üye devletler arasında bir uyum sağlanırsa ekonominin daha güçlü olacağı düşünülmüş ve 11 Mart 2011 tarihinde tek para birimine geçmiş on yedi üye ve henüz geçmemiş üyeler (Danimarka, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Polonya ve Romanya) arasında “Euro Paketi” imzalanmıştır. Ancak İngiltere, Macaristan, İsveç ve Çek Cumhuriyeti Paket’a dahil olmamıştır.¹²⁷

2 Mart 2012 tarihinde “Ekonomik ve Parasal Birlik içinde İstikrar, Koordinasyon ve Yönetişim Antlaşması”(Mali Anlaşma) üyeler tarafından imzalanmış, 1 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmanın amacı Euro bölgesi içinde aşırı bütçe açıklarını önlemek, üyeler arasında ekonomi alanında uyum sağlamak ve daha güçlü bir ekonomi yaratmaktır.¹²⁸

2013 yılında Hırvatistan üyeliğe kabul edilmiştir ve AB değişen ve gelişen yapısıyla üye sayısını yirmi sekize yükseltmiştir.¹²⁹ Süreç içinde parasal birliğini de yavaş yavaş tamamlayan Birlik küresel bir ekonomik krizin yaratacağı etkileri deneyimlediği için ilerleyen dönemde sosyal ve kültürel uyumdan çok ekonomik gelişme alanına yoğunlaşmış ve sonucunda kurumsal reformlar yeni antlaşmalar gerçekleştirmiştir. Antlaşmalarla beraber üyeler arasında ortak çıkarlar desteklenerek, büyük üyelerin direktörlüğünü önleyecek güçlü kurumsal yapılar oluşturulmuştur. Zaman içinde yapılan yeniliklerde başarı sağlanması Birlik organlarının görev dağılımının iyi yapılmasına ve görevlerini yerine getirmesine bağlı olarak ilerlemiştir.

Avrupa Birliği Bölgesel Politikası’nın oluşturulması bölgesel farklılıkların azaltılması hedefi ile ortaya çıkmıştır. Farklılıkların giderilmesi için oluşturulan yapısal politikalar ile

¹²⁶Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, “Avrupa Birliği’ne Üye Ülkeler”, AB-Türkiye, **E-Bülten**, <http://www.avrupa.info.tr/tr/etkilesimli-avrupa-haritasi-9> (24.04.2016)

¹²⁷İKV, “Tarihçe”, Avrupa Birliği, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=28>, İKV Yayınları, http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=28 (05.06.2016)

¹²⁸İKV, “Ekonomik ve Parasal Birlik”, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=230>, (21.10.2017)

¹²⁹**BBC** Türkiye, “Hırvatistan AB'nin 28'inci üyesi oldu”, **BBC Türkiye**, 01.07.2013, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130701_hrvatistan_ab (24.04.2016)

desteklenen stratejiler sayesinde AB Bölgesel Politikası sürekli gelişim göstermiştir. Bölge kavramının tanımında öne çıkan ekonomik, coğrafi, kültürel unsurlara AB'nin katkılarıyla istatistiki verilerin özellikleri de eklenmiştir.

Ayrıca 2011 yılında Avrupa Komisyonu tarafından Beşinci Ekonomik, Sosyal ve Mekansal Uyum Raporu yayımlanmıştır. Raporda uyum politikasının 2013 yılından sonraki dönemin öncelikleri belirlenmiştir. 2014-2020 döneminde ön plana çıkan konulardan biri de mekan odaklı yani ihtiyaca göre belirlenmiş stratejilerin uygulanması olmuştur. Bu kapsamda AB'de bölgesel farklılıkların giderilmesinde bölgelerin kendi eksikliklerini giderecek politikalar belirlemesine yönelik çalışmalar ve bu amaca katkıda bulunacak araçların geliştirilmesi ön plana çıkmıştır. AB'nin Mekansal Gündemi (Territorial Agenda of the European Union 2020) 2011 yılında onaylanmış ve Avrupa 2020 Strateji ile Uyum Politikası'nın mekansal yönü vurgulanmıştır¹³⁰

Daha önceki dönemlerde Gündem 2000 ile AB'nin mali politika oluşumuna katkı sağlamak hedeflenmiştir. 2000-2006 yılları arası dönem için AB'nin gelişme stratejisinin belirlemesinin yanında özellikle Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu'nun yapısal politikalarını düzenlemek, etkinliklerini artırmak birincil hedef olmuştur.

2 Aralık 2013 tarihinde kabul edilen Çok Yıllı Mali Çerçeve ile AB'nin yedi yıllık bütçesinin yaklaşık %34'ü Uyum Politikası araçlarına tahsis edilmek için belirlenmiştir. Uyum Politikasının birincil uygulama aracı Yapısal Fonlar için 2014-2020 dönemi tüzüğü 17 Aralık 2013'te kabul edilmiştir. Hedefler kapsamında, kişi başına GSYİH'nın AB ortalamasının %75'inden düşük bölgelere, yakınsama bölgelerine 162.6 milyar Avro, kişi başına GSYİH'nın AB ortalamasının %75 ile %90'ı arasında olan bölgeler geçiş bölgesi olarak tanımlanan yerlere 39 milyar Avro, kişi başına ortalamasının AB ortalamasının %90'ından yüksek bölgelere rekabet edebilirlik sınıfında olan bölgelere 53.1 milyar Avro kaynak ayrılmıştır. Bölgesel işbirliği için 11.7 milyar Avro, Uyum Fonu için 68.7 milyar Avro ayrılması planlanmıştır.¹³¹

Bu dönemde de Gündem 2000 ile önemi artan konuların yanındagenişleme sürecinde ön plana çıkan temel mali araçlardan Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı-ISPA ve Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı-SAPARD oluşturulmuştur. MDAÜ'nin ekonomik ve sosyal yapısının geliştirilmesi için bu iki mali araç

¹³⁰ T.C Kalkınma Bakanlığı, "Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023", **Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü**, 2014, [http://www.bgus.gov.tr/dokuman/BolgeselGelismeUlusalStratejisi\(2014-2023\).pdf](http://www.bgus.gov.tr/dokuman/BolgeselGelismeUlusalStratejisi(2014-2023).pdf) (24.04.2016), ss.25-26.

¹³¹ T.C Kalkınma Bakanlığı, "Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023", **Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü**, 2014, [http://www.bgus.gov.tr/dokuman/BolgeselGelismeUlusalStratejisi\(2014-2023\).pdf](http://www.bgus.gov.tr/dokuman/BolgeselGelismeUlusalStratejisi(2014-2023).pdf) (24.04.2016), s.25.

kullanılmıştır. Polonya ve Macaristan için Polonya ve Macaristan: Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Hareketimli aracı-PHARE kurulmuştur.¹³²

Birlik içinde bölgesel konular bu gelişmeler sayesinde diğer politikalarından daha önemli hale gelmiştir. Avrupa Topluluğu'nun bölgesel politikalar alanında yaptığı çeşitli reformlar, Birlik içinde aktörlerin sayısının değişmesi ve kurumlara verilen yeni roller, 1987'de Avrupa Tek Senedinin imzalanması, 1993 yılında Maastricht Antlaşması ve Tek Pazara geçiş ardından Lizbon Stratejisi'nin de düzenlenmesi ile bölgesel politikaların Birlik tarafından sürekli geliştirildiğini göstermektedir.

Lizbon Antlaşması, AB ve vatandaşları açısından özellikle özgürlük, güvenlik ve adalet alanlarında iyileştirme sağlarken, kamu sağlığı, iklim değişikliği, enerji, araştırma, uzay, ticaret politikası, insani yardım, turizm ve bölgesel uyum gibi çeşitli alanlara da önemli katkı sağlayacak kararların alındığı bir antlaşmadır.¹³³

2.2. Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politika Araçları

Avrupa Birliği Bölgesel Politikası AB'nin temel politikalarından biridir. Birlik içinde üye devletler arasında, bölgeler arasında ve bölgelerin kendi içinde gerekli altyapı ve yatırımlar gerçekleştirilerek dengesizlikler giderilmeye çalışılmaktadır. Bu altyapı ve yatırımları gerçekleştirebilmek için AB'nin kullandığı politika araçları mevcuttur.

Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politika için kullandığı araçlar zaman içinde düzenlemelerle verimli hale getirilip temel değişikliklere uğramışlardır.

2.2.1. Yapısal Fonlar ve Reformlar

Birlik içinde farklı bölgelerde özellikle altyapı geliştirme, çevrenin korunması, yerel kalkınma alanlarında uygulanan projelere finansal destek, kentsel gelişim, işletmeler için çeşitli destekler, araştırma ve yenilik projelerine destek, Yapısal Fonlar'dan sağlanmıştır.¹³⁴

AB'de genel olarak bölgesel farklılıkların giderilmesi için kullanılan fonlarla birlikte üyeliğe hazırlanan ülkeler için de fonlar oluşturulmuştur. Ancak bölgesel dengesizliklerin yeni üyelerle artması 1980'li yıllarda Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın Topluluğa katılmasıyla devam etmiştir. 1988 yılı reformu yeni üyelerin getirdiği riskleri azaltmak ve tek pazar hedefinin gerçekleştirilmesini hızlandırmak için yapılmıştır. Yapısal fonlar alanında

¹³²Arzu Odabaşı Sarı, **Katılım Öncesi Mali Araçlar ve Türkiye**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s.10.

¹³³ Özdemir, s.74.

¹³⁴ Europa, "EU Funding", https://europa.eu/european-union/about-eu/funding-grants_en (08.06.2016)

yapılan bu reform ile fonların verimliliğini artırmak ve ekonomik-sosyal uyumu gerçekleştirmek de amaçlanmıştır.¹³⁵

1987 yılında ekonomik ve sosyal entegrasyon konusunda ayrıca bir başlık içeren ilk belge Avrupa Tek Senedi'dir. Senedin yürürlüğe girmesiyle yapısal fonlar alanında düzenlemeler yapılmıştır. Bu süreçte hazırlanan tüzükle Yapısal Fonlarda yapılan en önemli değişiklik Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'nun tek bir başlık (Yapısal Fonlar) altında toplanması olmuştur.¹³⁶ Böylece farklı zamanlarda faaliyete geçen fonlar aynı çatı altında birleştirildiğinde kaynak israfının önüne geçilmiş ve daha etkin bir şekilde uygulanmıştır.¹³⁷ Ayrıca Uyum politikası kapsamında yeni üyelerin dezavantajlı bölgeleri ortak pazar politikasının yükü altında kalmamıştır.

1988 Yapısal Fonlar Reformu, AB için bölgeler ve üye ülkeler arasındaki ilişkiler açısından önemli bir gelişme olmuştur. Bu reform girişimi ile Yapısal Fonların etkinliği artırılmıştır. Bu nedenle Birlik için ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi kolaylaştırmak amacına daha çok yaklaşmıştır. Fonlara ayrılan kaynağın 1993 yılına kadar iki katına çıkarılması kararı ve az gelişmiş bölgelere yardımın artırılması kararı 1987 yılında Komisyon'un hazırladığı beş yıllık bütçe programı ile kesinleşmiştir, sonrasında ise düzenlemeler yapılmıştır. 1988 yılında Yapısal Fonlar için yapılan bu düzenlemede; kaynakların ihtiyaç duyan bölgelere aktarımı, üye ülkelere güven vermek için harcama planlarının çok yıllık yapılması, yapısal politikanın ekonomik gelişmeye etki eden bir araca dönüştürülmesi, üye ülkelerin bölge birimleri, ulusal hükümetler ve AB Komisyonu arasında işbirliği sağlayarak politikaların uygulanması gibi konular yer almaktadır.¹³⁸

ABBölgesel Politikası'nın amacı üye devletler tarafında oluşturulan politikaların Birliğin politikaları ile uyum içinde olmasını sağlamak ve ihtiyacı olan bölgelere gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek yardımda bulunmaktır. Bölgesel değerlerin ön planda tutularak yönetim ilkesi çerçevesinde AB Bölgesel Politikası'nı uygulamak için finansman olarak

¹³⁵ Didar Kedik, **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Politikaya Yönelik Devlet Yardımları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Anadolu Üniversitesi, 2003, s.72'den aktaran Barış Atak, **Avrupa Birliği'nde Yapısal Fonlar:Türkiye ile Üye Ülkelerin Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniveritesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009, s.101

¹³⁶ Ergüder Can, Dilek Akdenizli Kocagül, **Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politikanın Gelişimi ve Yapısal Fonlar**, TEPAV Yayınları, İstanbul, 2008, s.8.

¹³⁷ Süleyman Yaman Koçak, **Avrupa Birliği'nde Yapısal Fonların Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: İrlanda, İspanya ve Yunanistan Örnekleri**, Promat Basın Yayın, İstanbul, 2005, s.35.

¹³⁸ Murat Çetin, Osman Karamustafa, "Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Aracı Olarak Yapısal Fonlar", **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 2002, s.67'den aktaran Barış Atak, **Avrupa Birliği'nde Yapısal Fonlar:Türkiye ile Üye Ülkelerin Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniveritesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009, ss.22-23.

Yapısal Fonları kullanmaktadır. AB’de 2007 yılına kadar yapısal fon kapsamına giren fonlar oluşturuldukları ilk adları ve yıllarına göre; Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Balıkçılığı Yönlendirme Fonu’dur. 2007 yılında yapılan düzenleme ile Avrupa Balıkçılığı Yönlendirme Fonu ve Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu’nun Yapısal Fonlardan çıkarılmasına karar verilmiştir.¹³⁹

Küreselleşme süreciyle uluslararası sistemde yer almanın zorluğunu yaşayan ve sistemde tek başlarına rekabet edemeyeceğini gören uluslar, bölgesel bütünleşmeye yönelik sosyal ve ekonomik uyumun mali kaynaklarını en etkin şekilde kullanmaya çalışmıştır.

1992 Maastricht Antlaşması ile uluslar açısından ekonomik ve sosyal bütünleşmenin önemi vurgulanmış, Birlik politikalarında 1994 yılından itibaren planlı döneme geçişi sağlamıştır. Avrupa Birliği Bölgesel Fonlarının kriterleri belirlemiş, böylece üye ülkeler için ortak bölgesel politika izlenmiştir.

1993 Yapısal Fonlar Reformu’nun gerçekleşmesini zorunlu kılan olaylar Almanya’nın birleşmesi ile İsveç ve Finlandiya’nın AB’ye üyeliğinin kabul edilmesi, eski Doğu Blok’u ülkelerinin adaylık başvurusunda bulunması olmuştur.¹⁴⁰

1988 yılında Jacques Delors’un hazırladığı Delors Raporu kapsamında, 1994 yılına kadar ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesi ve yapısal fonlarla desteklenecek projelerin uygulanması için objektif kriterler belirlenmiştir. Ayrıca Avrupa Merkez Bankası’nın kurulması öngörülmüştür.¹⁴¹

1988 Reformu ile 1989-1993 dönemi için belirlenen hedeflere, 1993 Yapısal Fonlar Reformu (Maastricht Antlaşması) ile bazı eklemeler yapılmış ve 1994-1999 yılları arasında uygulanması için altı temel hedef (objective) altında yeniden düzenlenmiştir.¹⁴²Geliştirilen hedeflerle bölgesel özelliklere göre mali araçların koordinasyonunun sağlıklı bir şekilde sağlanacağı düşünülmüştür. Bazı eklemelerle yeniden düzenlenen hedefler:

Hedef 1: En fakir bölgelerin gelişmeye teşvik edilmesi, GSMH’sı AB ortalamasının %75’den az olan, geri kalmış bölgeler için kalkındırma programı olarak belirlenmiştir. Bu hedef kapsamında

¹³⁹ Fatih Feramuz Yıldız, Kerem Akdağ, “Avrupa Birliği Yapısal Fonları Kapsamında Bölgesel Kalkınma ile Kırsal Kalkınma Fonlarının Karşılaştırılması”, **Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Türktarım Dergisi**, Sayı: 167, 2006, Ankara, s.29.

¹⁴⁰ Can ve Akdenizli Kocagül, s.26.

¹⁴¹ Desmond Dinan, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, (Çev.Hale Akay), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s.205.

¹⁴²Raphael Goulet (Ed.), “EU Cohesion Policy 1988-2008: Investing in Europe’s”, European Union Regional Policy,**Inforegio Panorama Dergisi**, No:26, 2008, s.15.

destek alan ülkeler arasında; Yunanistan, Portekiz ve İrlanda'nın bütün bölgeleri İspanya, İtalya ve Doğu Almanya'nın ise bazı bölgeleri almıştır.¹⁴³

Hedef 2: Bu dönemde Hedef 2 kapsamında bir değişiklik yapılmamıştır.¹⁴⁴Endüstriyel gelişmelerin olumsuz etkileri, yüksek işsizlik oranları, iş kayıplarının yaşandığı bölgeler ve endüstriyel gelişmelerden yoksun eski üretim teknolojilerine sahip bölgeler için belirlenmiştir.¹⁴⁵

Hedef 3: Bu dönemde işsiz genç nüfusa yeni istihdam olanaklarının sağlanması şeklinde genişletildi.¹⁴⁶İstihdamın az olduğu ve uzun süreli işsizliklerin yaşandığı bölgeler için belirlenmiştir.

Hedef 4: Bu dönemde işçilerin endüstriyel gelişimle değişen iş koşullarına uyumlaştırılmasının sağlanması olarak düzenlenmiştir.¹⁴⁷Genç nüfus için yeni iş alanları yaratılması ve gençlerin iş yaşamına adaptasyonun sağlanması için belirlenmiştir.¹⁴⁸

Hedef 5a: Bu dönemde Ortak Tarım Politikası ve Ortak Balıkçılık Politikası kapsamında altyapının geliştirilmesi şeklinde genişletilmiştir.¹⁴⁹Tarımsal ve kırsal alanlarda üretimin artırılması ve yeni pazarlama tekniklerinin uyumlaştırılması ve balıkçılığın modernizasyonu için belirlenmiştir.¹⁵⁰

Hedef 5b: Bu dönemde tarımsal istihdamın yüksek olduğu ancak tarım gelirlerinin düşük olduğu, bu nedenle kişi başına düşen GSYİH oranının düşük olduğu bölgelere yönelik yeniden düzenlenmiştir. Birliğin 1995 genişlemesinden sonra, Kuzeyinde yer alan bölgeleri için bu hedef eklenmiştir.¹⁵¹Daha çok kırsal kalkınma kapsamında yoğunlaşmıştır.

Maastricht Antlaşması'nın 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmesi ile 1988 yılında yapılan reformlar aynen korunmuş sadece bazı değişiklikler yapılmıştır. Antlaşma özellikle ekonomik ve sosyal entegrasyonu gerçekleştirmek için ekonomik-parasal birlik ve tek pazarın oluşturulmasını ana hedef haline getirmiştir. Ayrıca Roma Antlaşması'nda geçen ekonomik ve sosyal

¹⁴³ University of Pittsburgh, "Structural Funds and Cohesion Fund 1994-99, Regulations and commentary January 1996,Part One: The Structural Funds",Luxembourg, 1996, http://aei.pitt.edu/1744/1/structure_funds_96_commentary.pdf, (02.05.2016), s.12

¹⁴⁴ Can ve Akdenizli Kocagül, s.29

¹⁴⁵Goulet, s.10.

¹⁴⁶ Can ve Akdenizli Kocagül, s.29

¹⁴⁷ Can ve Akdenizli Kocagül, s.29

¹⁴⁸Goulet, s.10.

¹⁴⁹ Can ve Akdenizli Kocagül, ss.29-30.

¹⁵⁰Goulet, s.15.

¹⁵¹ University of Pittsburgh, "Structural Funds and Cohesion Fund 1994-99, Regulations and commentary January 1996,Part One: The Structural Funds", Luxembourg, 1996, http://aei.pitt.edu/1744/1/structure_funds_96_commentary.pdf (02.05.2016), s.14.

uyumamaçlarına daha çok tarıma dayalı bölgelerin durumunun iyileştirilmesi bölümü de eklenmiş, böylece kırsal alanların geliştirilmesi politikasının yasal temeli güçlendirilmiştir.¹⁵²Bu antlaşmayla İsveç, Avusturya ve Finlandiya'nın üyeliğinin 1 Ocak 1995 tarihinde gerçekleşeceği kararlaştırılmıştır. Yeni üyelerin Birlik içinde ekonomik ve sosyal alanda yaratacağı etkilerden dolayı 1993 yılındaki Kopenhag Zirvesi'nde alınan kararlarla düşük nüfuslu bölgelere verilecek destek programları düzenlenmiştir.¹⁵³

Bu programlar sayesinde o dönemde özellikle İsveç ve Finlandiya'yı ilgilendiren altıncı bir hedef daha belirlenmiştir. (Hedef 6 nüfus yoğunluğu çok düşük bölgelerin kalkınmasını teşvik edilmesi).¹⁵⁴Özetle Maastricht Antlaşması sürecine gelene kadar yaşanan gelişmeler Yapısal Fonlar kapsamında yeni düzenlemeleri zorunlu kılmıştır.

Birlik içindeki az gelişmiş bölgelerin, küreselleşmenin de etkisiyle gelir farklılıklarının artmasına neden olan negatif etkiyi azaltarak ekonomik ve sosyal gelişimini teşvik etmek 1990'lı yıllarda bölgesel politikanın en önemli amacı haline gelmiştir. 1993 Reformu ile gelen önemli bir yenilik Uyum Fonu'nun kurulması olmuştur. Birlik içinde refah seviyesi düşük üyelere yeni bir destek sistemi olarak kurulan fondan üye ülkelerin GSYİH'na göre yararlanma kriteri belirlenmiştir. Uyum Fonu çevre ve ulaştırma altyapısını kapsayan büyük projeleri % 85'e kadar finanse edecek şekilde düzenlenmiş ve üye devletlere yardımcı olması planlanmıştır.¹⁵⁵ Bu fon o dönemde üyeliğe kabul edilen Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi refah seviyesi düşük olan ve kişi başı GSYİH oranı Birlik ortalamasının %90'ından az olan ülkelerde çevre ve taşımacılık alanlarında altyapı projelerini finanse etmiştir.¹⁵⁶

AB'nin gerçekleştirmiş olduğu 1988 Yapısal Fonlar Reformu ile belirlenen hedefler 1993 yılında Maastricht Antlaşması ile yapısal fonlar alanında yapılan düzenlemeler ile artırılmıştır. Gündem 2000 ile Yapısal Fonlar'ın hedefleri değiştirilmiş, özellikle yerinden yönetim anlayışı, bölgesel politika kapsamında belirlenen hedefe yönelik mali yardım ve her alanda entegrasyon konuları vurgulanmıştır.

Gündem 2000 ile Yapısal Fon kapsamında yapılan düzenlemeler değerlendirilirse asıl amacın Topluluk politikalarını güçlendirmek ve yeni finansal destek kolları oluşturmak olduğu görülmüştür. Birlik, 2000-2006 dönemi gelişmeleri üzerine yoğunlaşmış ve yapısal fonların daha

¹⁵²Dura ve Atik, s.269.

¹⁵³Goulet, s.14.

¹⁵⁴ Bayraktar, s.27.

¹⁵⁵European Commission, "The Cohesion Fund at a glance", **Regional Policy**, 09.03.2015, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/funds/procf/cf_en.htm,(12.03.2016)

¹⁵⁶ Seda Elçi, **Avrupa Birliği Yapısal Fonları**, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi) T.C Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2007, s.14

önce belirlenen hedefler kapsamındaki önceliklerini üç hedef altında toplamıştır. Bu düzenleme ile mali kaynakların, özellikle de Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu'nun etkinliğini artırmak amaçlanmıştır.

Hedef 1: Eski Hedef 1 ve Hedef 6'yı kapsamaktadır; geri kalmış bölgelerin kalkındırılması, yapısal olarak düzenlenmesini içermektedir.¹⁵⁷

Hedef 2: Eski Hedef 2 ve Hedef 5b'yi kapsamaktadır; teknolojik yeniliklerden ve üretim alanında endüstriyel gelişmelerden geri kalmış, kısaca kalkınmak için yapısal düzenlemelere ihtiyacı olan bölgeleri kapsamaktadır.¹⁵⁸

Hedef 3: Eski Hedef 3 ve Hedef 4 kapsamında oluşturulmuştur; eğitim ile adaptasyon sürecini, insan kaynaklarının gelişimi ve istihdam konularını kapsamaktadır.¹⁵⁹

Ayrıca Gündem 2000 ile yapılan diğer bir değişiklik ortak bölgesel sorunlara çözüm amacıyla oluşturulan Topluluk girişimleri kapsamında yapılmıştır. Yapısal Fonlar'dan finansman sağlayan Topluluk Girişimleri genelde en az iki yada üç bölge veya ülkeye yönelik operasyonel programlar dahilinde yürütülür. 1988'de Konsey tarafından kabul edilmiş ve yönetmelikle Komisyon'a Topluluk girişimleri başlatma yetkisi verilmiştir. 1988 reformu sonrası Topluluk, 14 girişim başlatmıştır, ancak Gündem 2000 ile revize edilen Yapısal fonların desteklediği AB Topluluk Girişimleri; Interreg, Leader, Urban, Equal olarak belirlenmiştir. Bu inisiyatiflerden interreg dışında üçü yerel ekonomik kalkınma için kullanılan programlardır.¹⁶⁰ Özetle 1999 yılında Gündem 2000 adı altında yapılan düzenlemeler AB içinde bölgesel politika araçlarının paylaşımı genişleme süreci ile bir soruna dönüşünce, Birlik için zorunlu hale gelmiştir. 2004 yılındaki genişleme Birlik içinde dengesizlikleri artırmıştır.

Bölgelerin ihtiyaçlarına göre desteklenmesinin çerçevesini oluşturan Uyum Politikası AB'nin en az gelişmiş ülkelere yani 2004'te üyeliği kabul edilen ülkelere yönelik kullanılmıştır. 1993 yılı için 1,5 milyar Avrobütçe ayrılmıştır. Daha sonra Uyum Politikası'na ayrılan bütçe 1999 yılında 2,6 milyar Avro'ya yükseltilmiştir. 2000-2006 Uyum Fonu'nun bütçesi yılları için 18 milyar Avro olarak belirlenmiştir. Uyum fonu bütçesinin reel değeri her

¹⁵⁷Europa, "Objective 1", **Access to European Union law**, 14.07.2005,

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:g24203&rid=2> (15.03.2016)

¹⁵⁸Europa, "Objective 2", **Access to European Union law**, 16.06.2005, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:g24206&rid=3>(15.03.2016)

¹⁵⁹Europa, "Objective 3", **Access to European Union law**, 01.08.2005,

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:g24207&rid=1>(15.03.2016)

¹⁶⁰Murat Çetin, "Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar", **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:14, Sayı:1, 2007, s.165.

yılın enflasyon değeri ile uyumlaştırıldığı için değişmemektedir.¹⁶¹

AB Konseyi Mart 2000 tarihinde yaptığı Lizbon Zirvesi'nde Birlik için yeni bir kalkınma çerçevesi oluşturmuş (Lizbon Stratejisi) ekonomik gelişme, istihdam ve sosyal uyum başlıklarının yanı sıra 2010 hedefi olarak sürdürülebilir ekonomik büyüme ve gelişmiş işgücü, rekabet edilebilirlik seviyesinin yükseltilmesi belirlenmiştir.¹⁶²Bu dönemde Avrupa Birliği 2007–2013 yılları bütçesi ile aday ülkelere sağladığı mali yardım kapsamında değişiklik yapmıştır. Temel amacı aday ülkenin üyelik için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılayan projeleri desteklemek olan PHARE, ISPA, SAPARD yardım programlarını Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance - IPA) adı altında toplamıştır.¹⁶³

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı beş Bileşen şeklinde düzenlenmiştir:

I. Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma,

II. Sınır Ötesi İşbirliği,

III. Bölgesel Kalkınma,

IV. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi,

V. Kırsal Kalkınma.¹⁶⁴Ayrıca Lizbon Stratejisi kapsamında yakınsama hedefi için maksimum finansman oranı %75 - %85 arası, Rekabetçilik ve İstihdam %50 - %85 arası, Avrupa Bölgesel İşbirliği %75 - %85, Uyum Fonu %85 olarak belirlenmiştir.¹⁶⁵

AB'nin 2007–2013 dönemi bölgesel politikasının oluşturulmasında temel aldığı Lizbon Strateji ile yenilikçilik ve rekabetçilik çerçevesinde, diğer topluluk politikaları ve Uyum Politikası arasında daha fazla uyum sağlanması hedeflenmiştir. Dolayısıyla 2007 yılından sonra 2000–2006 programlama dönemindeki Hedef 1, Hedef 2 ve Hedef 3'ün yerini alan Yakınsama, Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İstihdam, Avrupa Bölgesel işbirliği AB Uyum Politikası hedefleri çerçevesinde uygulanmış, Yapısal Fonlar da bu hedeflere yönelik kullanılmıştır.

Yakınsama Birlik içinde en az gelişmiş olan bölgelerde ekonomik büyümeyi ve istihdamı destekleyerek üyeler arasındaki yakınsamayı hızlandırmak için belirlenmiştir. Bu amaca ulaşmak

¹⁶¹Karlık, s.464.

¹⁶²Euroguidance Türkiye, "Lizbon AB Konseyi, Mart 2000",

<http://euroguidance.iskur.gov.tr/Portals/1/Kaynaklar/ulkeorneklere/Kopenag%20Sureci.pdf> (15.03.2016), s.1.

¹⁶³ Avrupa, "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament On the Instruments for External Assistance under the Future Financial Perspective 2007-2013", **EUR-Lex, Access to European Union law**, 2004,

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52004DC0626>, (20.03.2016)

¹⁶⁴ İpekyolu Kalkınma Ajansı, Avrupa Birliği Fon Kitapçığı, Gaziantep,

2011, <https://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/Avrupa-Birligi-Fonlari-745868.pdf>, (20.03.2016), s.3.

¹⁶⁵ Elçi, ss.30-31.

için ABKF, ASF ve Uyum Fonunun kaynakları kullanılmaktadır.¹⁶⁶ Bu hedef çerçevesinde daha ileri kapsamda gerçekleştirilmek istenilenler:

- Ekonomiyi modernize etmek için teknik bilgi (know how),
- Bilgi ve iletişim teknolojisine erişim,
- Yenilikçilik ve fonların kullanımı, ulaştırma, haberleşme ve enerji alanlarında altyapıyı modernize etmek,
- Eğitim ve mesleki eğitim alanlarının geliştirilmesi ve iş imkanlarının artırılması şeklindedir.¹⁶⁷

Rekabet Edilebilirlik ve İstihdam; bilgi toplumuna geçiş aşamasında yeniliklerin teşvik edilmesi, çevrenin korunması, yakınsama hedefi kapsamına girmeyen bölgelerdeki istihdamın ve rekabetin geliştirilmesi için düzenlenmiştir. Böylelikle ekonomik kalkınma ve sosyal dönüşümün daha kolay gerçekleşeceği düşünülmüştür. Bu hedefler kapsamında ABKF ve ASF mali kaynak olarak belirlenmiştir.¹⁶⁸

Bölgesel rekabetçilik ve istihdam hedefi ile kent ve kırsal kesim ayrımı yapılmadan uyum programı bir bölgenin bütünü için uygulanabilecek şekilde belirlenmeye başlanmıştır. Bölgesel İşbirliği ile sınır ötesi işbirliğini harekete geçirmek, bölgelerin ekonomi alanında kalitelerini artırmak, kırsal ve kıyı kalkınmasında taşımacılık sektörünü ve haberleşme teknolojilerine ulaşımı güçlendirmek hedefleri belirlenmiştir. Böylece küçük ve orta ölçekli firmaların kalkınmasına hız kazandırmak amaçlanmıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁶ European Commission, “Cohesion policy 2007-13 Commentaries and official texts”, **European Union Regional Policy Guide**, 2007, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_en.pdf, (11.06.2017), s.13.

¹⁶⁷ Can ve Akdenizli Kocagül, s.56.

¹⁶⁸ European Commission, “Cohesion policy 2007-13 Commentaries and official texts”, **European Union Regional Policy Guide**, 2007, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_en.pdf, (20.03.2016), s.18.

¹⁶⁹ European Commission, “Cohesion policy 2007-13 Commentaries and official texts”, **European Union Regional Policy Guide**, 2007, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_en.pdf, (11.06.2017), s.20.

Tablo 3: 2000-2006 ve 2007-2013 Dönemleri arasında Karşılaştırmalı Araç ve Hedefler

2000-06		>	2007-13	
Hedefler, Topluluk Girişimleri,Uyum Fonu	Finansal Araçlar	>	Hedefler	Finansal Araçlar
Hedef 1; Az gelişmiş bölgelerin kalkınması	ABKF, ASF, AFYGF-sadece Garanti, AFYGF- sadece Yönverme, BYMA	>	Yakınsama	ABKF, ASF,Uyum Fonu
Uyum Fonu	Uyum Fonu			
Hedef 2; yapısal gelişmelerden geri kalmış bölgelerin kalkınması	ABKF, ASF	>	Bölgesel Rekabet Edilebilirlik ve İstihdam	ABKF, ASF
Hedef 3; Eğitim ve istihdam politikaları	ASF			
Interreg III	ABKF	>	Avrupa Bölgesel İşbirliği	ABKF, ASF
URBAN II	ABKF			
EQUAL	ASF			
Leader +	AFYGF-sadece Yönverme			
Hedef 1 dışında kalan bölgelerde Kırsal kalkınma ve Balıkçılık sektörünün yapılandırılması	AFYGF-sadece Garanti, BYMA			
4 hedef, 4 topluluk girişimi, Uyum fonu	6 finansal kaynak		3 hedef	3 Finansal kaynak

Kaynak: European Commission, "Cohesion policy 2007-13 Commentaries and official texts", European Union
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_en.pdf,
(11.06.2017)

Gündem 2000'den sonra yaşanan gelişmelere bağlı olarak AB politika belirleme konusunda gelişmeler yaşamıştır. O dönemde ABD'de meydana gelen krizin küresel boyuta ulaşması Lizbon Stratejisi'nin, 2010 yılına kadar Birliği "dünyanın en rekabetçi, dinamik ve bilgi temeline dayanan ekonomisine" dönüştürme hedefinin aksamasına neden olmuştur. Avrupa Komisyonu, Lizbon Stratejisi'nden yola çıkarak krizle mücadele için Avrupa 2020 Stratejisi'ni geliştirmiştir ve günümüzde de Avrupa 2020 Stratejisi'ne uygun şekilde her alanda politika geliştirilmektedir.¹⁷⁰AB, 2014-2020 yılları arası Uyum Politikası'nın yedi yıllık dönemi için çalışmalarını sürdürmektedir. Bu kapsamda Birlik;ABKF ve ASF ile Avrupa 2020 hedeflerine ulaşmayı esas hedef olarak belirlemiştir. Yeni dönemde bütün fonlar Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonları (European Structural and Investment Funds- ESI) adı altında toplanmıştır.¹⁷¹

Bu çerçevede on bir temel hedef belirlenmiştir:

- .Araştırma, yenilikçilik ve teknolojinin geliştirilmesi,
- .Bilgiye erişimin kolaylaştırılması ve telekomünikasyonun geliştirilmesi,
- .Tarım sektörünün, KOBİ'lerin ve balıkçılık sektörünün rekabet edilebilirliğini artırmak,
- Çevrenin korunması,
- İstihdamın teşvik edilmesi,
- Kurumsal kapasitenin ve kamu yönetiminin geliştirilmesi,
- Yoksullukla mücadele,
- Eğitime ve hayat boyu öğrenmeye yatırım,
- İklim değişimi adaptasyonu ve risk önlemi yardımı,
- Düşük karbonlu ekonomiye geçişin desteklenmesi,
- Ulaşım ağının altyapısının geliştirilmesi belirlenen hedeflerdir.¹⁷²Bölgesel politikaya AB bütçesinden 2014 – 2020 dönemi için 351,8 milyar Avro ayrılmıştır.¹⁷³

¹⁷⁰ Selen Akses, **Avrupa 2020 Stratejisi**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014, s.1.

¹⁷¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "(Fasıl 22) Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu", <http://www.ab.gov.tr/87.html> (17.06.2017)

¹⁷²European Commission, "Priorities for 2014-2020", Regional Policy Info regio, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/priorities/, (17.06.2017)

¹⁷³İKV, "Bölgesel Politika", <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=226> (17.06.2017)

2.2.1.1. Avrupa Sosyal Fonu

Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Sosyal Fonu (ASF), uzun dönem işsizliği önlemek, mesleki eğitimi desteklemek, çalışma şartlarının iyileştirilmesi, kişilerin iş bulma imkanının kolaylaştırılması, yaşam kalitesinin artırılması gibi temel amaçlar için düzenlenmiştir.¹⁷⁴ Bu kapsamda ASF'nin özellikle geri kalmış bölgelerde istihdamı artıracak projeleri destekleyerek bu bölgelerde girişimciliği artırması şeklinde bölgesel politikaya katkısı olmaktadır.

Aynı zamanda Avrupa Birliği Sosyal Politikası'nın temel aracı olarak görülen bu fon Hedef 3 kapsamında mali yardım sağlamakla beraber Hedef 1 ve Hedef 2 kapsamındaki projelere de destek olmaktadır. Fon'un yönetimi Komisyon'un İstihdam ve Sosyal İşler Genel Müdürlüğü tarafından sürdürülmektedir. Avrupa Sosyal Fonu yardımları; kişilere yönelik yardım, yapılar ve sistemler için yardım ve destekleyici önlemler şeklinde üç kategoriye ayrılabilir.¹⁷⁵ ASF, Avrupa Birliği içinde sadece belirli bölgelere değiltüm bölgelere yardım sağlamaktadır. Uzun dönem işsizliği azaltmaya yönelik yatırım projelerine destek veren fon özellikle bu alanda girişimcilere ve özel sektöre yol gösterici ve kolaylık sağlayıcı kurumlar olan, sosyal ve kültürel hizmetler yapan yerel yönetimlere destek vermektedir.¹⁷⁶ Özetle ekonomik ve sosyal bütünleşme için ASF'nin katkıları bölgesel politika açısından önemlidir. 1999 yılında revize edilen fon Avrupa İstihdam Stratejisinin bir uygulama aracı olarak tanımlanmıştır. Bu düzenlemeden sonra fonun amaçları arasına bilim ve teknoloji alanında gelişmeleri artırarak yeni istihdam kaynakları araştırmak, mesleki eğitim konusunda ve iş sahibi olmak isteyenlere danışmanlık, ayrımcılığa ve toplumsal dışlanmaya karşı mücadele etmek, kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını desteklemek gibi hedefler de dahil edilmiştir. 2014-2020 dönemi için Avrupa 2020 stratejisinin temelinde ASF desteği ile toplumsal gelişme ve sürdürülebilir büyüme hedeflenmiştir.

2.2.1.2. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu

1975 yılında ABKF(European Regional Development Funds -ERDF), Birlik içinde bölgesel dengesizliklerin giderilmesi amacıyla kurulmuştur.¹⁷⁷ Avrupa Sosyal Fonu istihdam olanaklarını mesleki eğitimle geliştirmek üzerine yoğunlaşırken ABKF daha çok iş alanlarını

¹⁷⁴European Commission, "What is the ESF?", <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=35&langId=en> (11.04.2016)

¹⁷⁵Karlık, ss.473-474.

¹⁷⁶MuhammetKösecik, "Yerel ve Bölgesel Yönetimler Açısından Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci ve Anayasası", **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, (Ed. Hüseyin Özgür ve Ed. Bekir Parlak), Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2006, s.19.

¹⁷⁷ Zübeyir Turan, Avrupa Birliği Ülkelerinde Gelişmişlik Farklarını Azaltıcı Önlemler, **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2011, s.97.

güvence altına alma, altyapı yatırımlarına destek, Avrupa Birliği'nin bölgeleri arasında gelişme düzeyi farkını azaltmak gibi hedefler doğrultusunda finansman sağlamıştır.

Yapısal Fonlar içinde ABKF'nin yeri Bölgesel Politika kapsamında önemlidir. Birlik içinde sosyal ve ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasını amaç edinmiştir.¹⁷⁸ Bölgelerarası gelişmişlik farkının yanında üye ülkelerin ekonomik performanslarının da birbirinden farklı olması mevcut dengesizliklerin artmasına neden olmaktadır. ABKF bu farklılıkların sebeplerine yönelik kalıcı çözümler getiren projeleri destekleyerek Bölgeler Politikası için önemli mali kaynağı haline gelmiştir. Altyapı projelerinin yanında istihdam olanaklarını artıran yatırım projelerini, küçük ve orta boy işletmelerin geliştirilmesini desteklemektedir.

Birlik için Bölgesel Politika ve Yapısal Fonlar en az gelişmiş bölgelerin ekonomik dönüşüm ihtiyaçları nedeniyle oluşturulmuş olsa da sürekli gelişmenin ve büyümenin getirdiği yeni hedefler doğrultusunda finanse edilen konular çeşitlenmiştir. Örneğin yakınsama hedefi kapsamında ABKF sürdürülebilir iş imkanları ve ekonomik yapıların modernizasyonu gibi alanlara, elektronik iletişim altyapısının geliştirilmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımı, sürdürülebilir çevre yönetimi (hava kirliliğinin önlenmesi, biyolojik çeşitlilik ve doğanın korunması), sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin uygulanması ve yerel kalkınma girişimleri gibi alanları da desteklemesi öngörülmüştür.¹⁷⁹

17 Aralık 2013 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nun ve Konseyi'nin yaptığı düzenlemede bölgesel politika kapsamında dikkat çeken konulardan biri de sürdürülebilir kentsel kalkınma başlığı olmuştur. Bu başlık altında ABKF operasyonel programlar kapsamında kentsel alanları etkileyen ekonomik, çevresel, iklimsel, demografik zorlukların üstesinden gelmek için belirlenen projelere destek verecektir. Ayrıca ABKF kaynaklarının en az %5'i ulusal düzeyde büyüme ve istihdam projelerinde sürdürülebilir kentsel gelişim için yerel yetkililerle yerel kurumların sorumlu olduğu entegre eylemlere tahsis edileceği kararı alınmıştır.¹⁸⁰

¹⁷⁸Dilara Sülün, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikası'nın Esasları**, İzmir Ticaret Odası Yayınları, İzmir, 2005, s.37.

¹⁷⁹European Commission, "Structural Funds Regulations 2007-2013", Regional Policy Info, [http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/legislation/regulations/2007-2013/#erdfregulation\(12.06.2017\)](http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/legislation/regulations/2007-2013/#erdfregulation(12.06.2017))

¹⁸⁰ Eur-Lex, "Regulation (EU) No 1301/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on the European Regional Development Fund and on specific provisions concerning the Investment for growth and jobs goal and repealing Regulation (EC) No 1080/2006", **Official Journal of the European Union**, 20.12.2013
[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R1301\(17.06.2017\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R1301(17.06.2017))

2.2.1.3. Avrupa Tarımsal Garanti Fonu ve Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu

1962 yılında, Konsey Tüzüğü ile kurulmasına karar verilen Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (ATGYF), tarıma dayalı ekonominin yapısal düzenlemesi ve kırsal bölgelerin kalkınmasını sağlamak, üye ülkeler arasında tarım politikalarını uyumlaştırmak için geliştirilmiştir. 1964 yılındaki düzenlemeyle Garanti bölümü ve Yönverme bölümü olarak ayrılmıştır.¹⁸¹

ATGYF Yönverme bölümü tarım sektörünün yapısal verimliliğini orta ve uzun vadede artırmaya yönelik projelere destek sağlamıştır. Genel olarak tarım faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgelere yapılan mali yardımlar bu fondan karşılanmıştır.¹⁸²

Garanti bölümü tarım sektöründe ihracat teşvikleri, işleme, pazarlama ve tüketim yardımları gibi alanlara destek sağlamıştır. Bölgelerin gelişimi açısından önemli olan tarım sektörünün fiyat politikası ve yapısal politikalarının belirlenmesi için fona yönverme bölümü eklenmiştir. Yönverme bölümü, tarımsal yapının verimliliğini artıracak eğitim, yatırım ve altyapı gibi alanlardaki projelere destek vermiştir.¹⁸³ Üye devletler arasında tarım bölgelerinde tarımda modernleşme kapsamında aynı şartlara sahip olmayan çiftçilerin tarım sektörünü olumsuz etkilemesi fonun düzenlendiği dönemde öne çıkan konulardan olmuştur.

2007-2013 dönemi için geliştirilen yeni uyum politikası ile Yapısal Fonlardayapılan düzenlemeler ve 1 Ocak 2007 tarihinde AB'nin Ortak Tarım Politikası Finansman Tüzüğü'nün yürürlüğe girmesi ile ATGYF "Avrupa Tarımsal Garanti Fonu" ve "Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu" olarak tanımlanmıştır. Yönverme Bölümü Fonu Yapısal Fonlardan çıkarılmıştır.¹⁸⁴ Düzenlemeler sonucunda Avrupa Tarımsal Garanti Fonu'nun; tarım sektöründe belirli ortak giderleri karşılamasına ve piyasa önlemlerinin finansmanını sağlamasına karar verilirken, Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarımsal Fonu kırsal kalkınmada öncelik isteyen bölgelere destek sağlamaktadır.

Avrupa Tarımsal Garanti Fonu, Ortak Tarım Politikası çerçevesinde çiftçilere doğrudan verilen teşvikler, AB içinde tarım piyasasının düzenlenmesine yönelik faaliyetlere mali destek, tarım ürünleri hakkında bilinçlendirme ve pazarlama tekniklerine finansman, Birlik üyesi

¹⁸¹ Elçi, s.45.

¹⁸² Özkan Zülfiüoğlu, "Avrupa Birliği Bütçesi ve 2007-2013 Mali Perspektifi İzdüşümünde 2011 Bütçesi üzerine bir Değerlendirme" **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt:25, Sayı:4, 2011, s.24

¹⁸³ Tarık Topçu, "Avrupa Birliği Tütün Ortak Piyasa Düzeni ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve A.T. Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2003, s.12.

¹⁸⁴ Hasan Yılmaz, Ahmet Tolunay, "Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yönetimler ve Türkiye", **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Sayı:1, Isparta, 2007, s.110.

olmayan ülkelere tarım ürünlerinin ihraçlarının geri ödemesi gibi alanlarda etkinken, Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu, Birlik içinde Komisyon ve üye devletlerin ortaklaşa yürüttükleri harcamaların finansmanına ve kırsal kalkınma projelerinin uygulanmasına destek sağlar.¹⁸⁵

Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu daha çok yakınsama hedefi kapsamında az gelişmiş bölgelere finansman sağlamaktadır. Ayrıca fonun politika hedefleri 3 hedef kapsamında basitleştirilmiştir. Birincisi tarım ve ormancılık sektöründe rekabetçiliği artırmak, ikincisi kırsal alanların kalkındırılması, üçüncüsü kırsal hayat standartlarının yükseltilmesi ve tarım ekonomisinin çeşitlendirilmesi olarak belirlenmiştir.¹⁸⁶

Özetle kırsal alanlarda yaşam standartlarının yükseltilmesi, orman ve tarım alanlarında rekabet edebilirliğin güçlendirilmesi konularında faaliyet gösteren projelerin mali kaynağıdır. 2007-2013 dönemi için bağımsız yasal yapılar haline dönüştürülen bu fonlar ile üye ülkelerin ortak tarım politikalarının araç ve amaçları arasında koordinasyonu sağlamıştır. 2014-2020 hedefleri kapsamında ise Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarımsal Fonu'na 100 milyar Avro ayrılmıştır.¹⁸⁷ AB için tarım sektörü sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu alandaki gelişmeler ve düzenlemeler hem bölgesel politika açısından hem de gelişmişlik seviyesi açısından önemlidir.

2.2.1.4. Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu

AB'de 1989 yılında balıkçılık sektörünün geliştirilmesi için Avrupa Balıkçılık Yönverme ve Garanti Fonu,(EFGGF) kurulmuştur.¹⁸⁸ Bu fon oluşturulduğunda Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu altında finanse edilirken 1983-2002 yılları arasında tarımdan ayrı olarak "Çok Yıllı Yönlendirme Programları" kapsamında etkinlik göstermiştir. 2000-2006 dönemi için "Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı" (BYMA) adı altında destek vermiştir.¹⁸⁹ Fon desteği ile Avrupa Birliği'nin kıyı bölgeleri için balıkçılık sektörünün rekabet edebilme gücünü artırmayı, balıkçılık sanayisini ve işletmeleri üretken ve verimli hale getirmeyi,

¹⁸⁵ Yıldız ve Akdağ, s.10.

¹⁸⁶ Elçi, s.48.

¹⁸⁷ European Commission, "Rural development 2014-2020", https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020_en (12.06.2017)

¹⁸⁸ Kürşad İmga, **Avrupa Birliği'nde Balıkçılık Faaliyetlerinin Desteklenmesi ve Bu Perspektifte Türkiye'deki uygulamaların İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2008, s.15.

¹⁸⁹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliği Sürecinde 13 No'lu Balıkçılık Faslı", **Fasıl 13 Kitapçık**, T.C. Avrupa Birliği bakanlığı Tarım ve Balıkçılık Başkanlığı, Temmuz 2015, ss.24,27.

balıkçılık alanı ile kullanılabilir kaynaklar arasındaki dengeyi korumak amaçlanmıştır.¹⁹⁰

2007-2013 dönemi düzenlemeleri altında 1 Ocak 2007 tarihinde BYMA, 1198/2006 sayılı Konsey Tüzüğü ile Avrupa Balıkçılık Fonu olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle Avrupa Balıkçılık Fonu; balıkçılık filusunun uyumu, su ürünleri yetiştiriciliği ve içsu balıkçılığı alanlarının, avcılığın ve pazarlamanın geliştirilmesi, ortak çıkarlara yönelik önlemler, yerel ekonominin çeşitliliği için balıkçılığın yoğun olduğu bölgelerde sürdürülebilirliği sağlama ve fon yardımlarının verimli olabilmesi için teknik yardım olmak üzere beş (eksen) önceliğe sahip olarak düzenlenmiştir.¹⁹¹Kısaca Avrupa Balıkçılık Fonu 27 Temmuz 2006 tarihinde Konsey Tüzüğü ile kanunlaştıktan sonra artan sorumlulukları genel konusu balıkçılık kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı, sürdürülebilir gelişimi ve ekonomik girişimlerinin artırılması şeklinde olmuştur.

Gündem 2000 ile ayrı bir fon olarak faaliyet gösteren Uyum Fonu'nun yeni dönemde Yapısal Fon kapsamına alınması ve yakınsama hedefi çerçevesinde etkin olması önemli bir gelişme olmuştur. 2007-2013 döneminde yapılan değişikliklerle Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı'nın Avrupa Balıkçılık Fonu'na dönüştürülmesi ve Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'nun, Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu'na dönüştürülmesi ayrıca Yapısal Fon kapsamına alınmaması bu alanda gerçekleştirilen önemli gelişmelerin devamı olmuştur.

2014-2020 dönemi için AB, üye devletler içinde mali istikrar sorunu yaşayanlar için bir düzenleme yapmıştır. Avrupa Balıkçılık Fon kaynaklarının verimli kullanımını sağlamak ve fonların yönetimini kolaylaştırmak için Avrupa Su Ürünleri Fonu'ndan mali sıkıntı yaşayan üyelere finansman aktarımına izin vermiştir. Avrupa Deniz ve Su Ürünleri Fonu 2014-2020 yılları için AB'nin bu alanda finansal kaynağı haline gelmiştir. Avrupa Balıkçılık Fonu ile aynı hedeflere hizmet etmektedir. Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonlarından biri olan bu fondan her üye balıkçılık sektörünün diğer sektörler içindeki büyüklüğüne göre fon bütçesinden faydalanmaktadır.¹⁹²2014-2020 dönemi için Avrupa Balıkçılık Fonu (EFF) yerine Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu (EMFF) (European Maritime and Fisheries Fund-EMFF) kurulmuştur. Fon, sürdürülebilir balıkçılık alanının geliştirilmesi ve aynı zamanda kıyı topluluk ekonomilerinin çeşitlendirilmesi hedeflerine yönelik faaliyetlere destek için düzenlenmiştir.

¹⁹⁰ Karluk, s.462.

¹⁹¹European Commission, "The European fisheries fund (EFF) (2007-2013)", <https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/eff> (12.06.2017)

¹⁹²European Commission, Fisheries, The Common Fisheries Policy (CFP), <https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/emff> (14.06.2017)

Ayrıca 2013 yılında aynı amaçların geliştirilmesi için Ortak Balıkçılık Politikası'nda reform yapılmıştır.¹⁹³Fonun Avrupa'nın kıyısının olduğu denizler ve okyanuslarda balıkçılık, ulaşım, petrol arama faaliyetleri, turizm gibi alanlarda destek vermesi öngörülmüştür. Çevresel olarak sürdürülebilir balıkçılığı sağlamak, rekabetçi balıkçılık sektörü ve sosyal imkanların iyileştirilmesi olmak üzere fon üç öncelik ekseninde destek sağlamaktadır.¹⁹⁴

Son dönemde yapılan düzenlemelerle fon kapsamında desteklenen alanların genişletilmiş olması bölgesel gelişmişlik düzeyinin artırılmasına da katkı sağlayacaktır. Ülkemiz de Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği altında bu fon kapsamında yardımlar almıştır. Örneğin 2003 ve 2011 yılı programlamasından ayrı olarak 2007 yılında 2,200,000 Avro bütçe ile "Türkiye'de Su Ürünleri Yönetim Sistemine Stok Değerlendirmenin Dahil Edilmesi" projesi ile Türkiye'nin denizleri üzerinde kaynaklarının belirlenmesi ve balık stoklarının yönetimi alanında çalışmalar yapılmıştır.¹⁹⁵

2.2.1.5. Uyum Fonu

AB'de ekonomik-sosyal entegrasyonun sağlanması ve bölgesel dengesizliklerin azaltılması için 1993 yılında Maastricht Antlaşması ile Uyum Fonu oluşturulmuştur.¹⁹⁶O dönemde yapısal politikayı güçlendirmek amacıyla daha çok üzerinde durulan konular çevre ve ulaştırma olmuştur. Dolayısıyla bu alanlardaki altyapı projelerine mali destek sağlamıştır. Ekonomik ve parasal birliğin sağlanması için Yapısal Fonlar'dan yararlanılırken, Birlik içinde Uyum Fonu Yapısal Fonlar'dan farklı olarak üye ülkelere bölgesel düzeyde değil ulusal düzeyde yardım sağlamıştır. AB üye ülkelere bölgesel düzeyde yardım sağlarken ve sosyal-ekonomik farklılıkları en aza indirmeye çalışırken yapısal fonlar kullanmıştır. Ulusal düzeyde yardımlar, üye ülkelerin sosyal ve ekonomik açıdan birbirine yakınlaştırılması için Uyum fonu kullanılmıştır. Ayrıca genişleme süreçlerinde yeni üyelerin AB standartlarına uyumlaştırılması amacı öncelikli olmuştur.¹⁹⁷Uyum fonunda yararlanmak için üye ülkenin GSYİH'SI Birlik ortalamasının %90'ının altında olan ülkeler fon

¹⁹³ Sevtap Özdoğan, **AB Mali Yardımları ve Eşleştirme: Türkiye ve Diğer Aday Ülkelerin Karşılaştırılması**, (Yayımlanmamış Denizcilik Uzmanlık Tezi), T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme, Bakanlığı, Ankara, 2014, s.25.

¹⁹⁴T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliği Sürecinde 13 No'lu Balıkçılık Faslı", **Fasıl 13 Kitapçık**, T.C. Avrupa Birliği bakanlığı Tarım ve Balıkçılık Başkanlığı, Temmuz 2015, s.27.

¹⁹⁵T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliği Sürecinde 13 No'lu Balıkçılık Faslı", **Fasıl 13 Kitapçık**, T.C. Avrupa Birliği bakanlığı Tarım ve Balıkçılık Başkanlığı, Temmuz 2015, s.39.

¹⁹⁶ Bayraktar, s.44.

¹⁹⁷ N. Gözde Biricik Maçın, "Avrupa Birliği Bölgesel Politikası Yapısal Fonlar, AB Uyum Fonu", **T.C Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi**, Sayı: 288, Ankara, Aralık 2012, <http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/avrupa-birligi-bolgesel-politikasi-yapisal-fonlar-%E2%80%93-ab-uyum-fonu/313> (17.04.2016)

yararlanabilmektedir.¹⁹⁸Avrupa Birliği'nde bölgelerarasındaki gelir düzeyi farklılıkları istatistiki olarak kişi başına düşen GSYİH oranının Birlik ortalaması ile karşılaştırılması sonucu ölçülmüştür. Özellikle Birliğin en yoksul dört üyesine Yunanistan, İrlanda, Portekiz, ve İspanya'ya yardım için Uyum Fonu düşünülmüştür. Antlaşmaya göre mali yardımlar kişi başına gayri safi yurt içi hasıla düzeyleri Avrupa Birliği ortalamasının % 90'ından daha az olan üyelere yapılmıştır.¹⁹⁹

Tablo 4: İspanya, Portekiz ve Örnek Bölgelerdeki Milli Gelir Artışı (%)

Ülke/Bölge	1986 üyelik tarihindeki kişi başına milli gelir	2006 yılındaki kişi başına milli gelir
İspanya	66,7	91,2
Extremadura	29	69,8
Portekiz	55,2	84
Viseu	25,5	65

Kaynak:Eurostat, 2007b, s. 24-27'den aktaran Süleyman Yaman Koçak, Avrupa Birliği Geri Kalmış Bölgeleri Geliştirebildi mi: Extremadura ve Viseu Bölgeleri, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:3, 2009, s.337, 338, <http://docplayer.biz.tr/7586401-Has-the-european-union-developed-the-backward-regions-extremadura-and-viseu-regions.html> (12.05.2016)

2007-2013 döneminde AB'nin de yaşadığı gelişmelerle beraber Uyum Fonu, yakınsama hedefi kapsamında etkinlik sağlaması öngörülmüş ve ABKF, ASF ile aynı programlama ve yönetim biçimi ile uygulanmıştır. 2014-2020 döneminde Uyum Fonu, Hırvatistan, Bulgaristan, Estonya, Yunanistan, Letonya, Kıbrıs Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Macaristan,Romanya, Polonya, Slovenya, Portekiz, Slovakya ve Malta'yı kapsamaktadır.²⁰⁰Kısaca 2007-2013 dönemi yenilikleriyle Uyum Fonu bağımsız olarak etkinlikte bulunmamakta, Yapısal Fonlar altında ve Yakınsama hedefi kapsamında kullanılmaktadır.

Uyum fonu AB'de sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için 2014-2020 döneminde daha çok ulaştırma altyapısının iyileştirilmesi Trans-Avrupa ağlarının geliştirilmesi, çevre projelerinde sürdürülebilir kalkınmada enerji politikalarının geliştirilmesi ve teknik destek alanlarında teşvik sağlayacaktır.²⁰¹

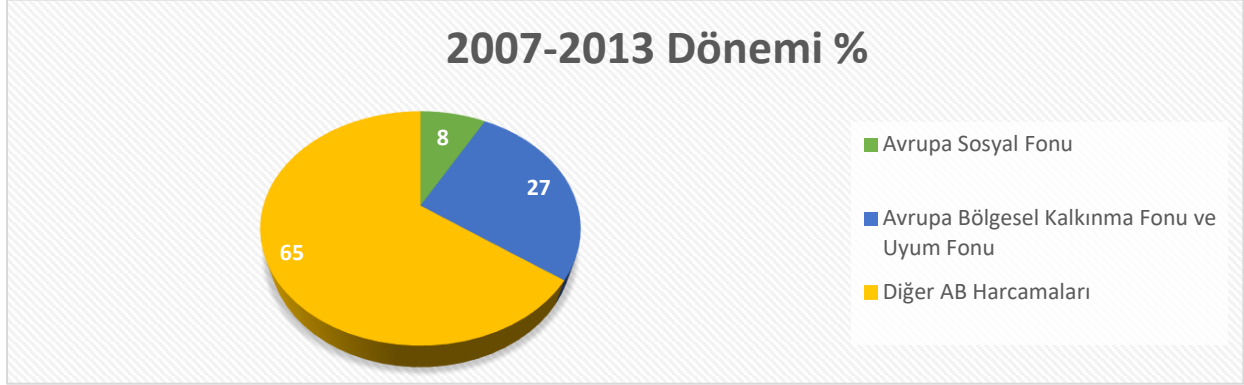
¹⁹⁸European Commission, "Cohesion Fund", Inforegio,http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/, (17.04.2016)

¹⁹⁹Köseçik, s.20.

²⁰⁰ European Commission, "Cohesion Fund", Inforegio,http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/, (17.04.2016)

²⁰¹ European Parliament, "Cohesion Fund" http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.1.3.html, (12.05.2016)

Tablo 5: Bütçenin Yapısal Fonlara göre Dağılımı

Kaynak: The European Social Fund, Investing in People, <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=3> (2016)

Tabloya göre, 2007-2013 döneminde bölgesel politikaya ayrılan bütçe 348 milyar Avro'dur. Bölgesel politika bütçesi içinde %65 oranında pay ABKF ve Uyum Fonu için, %8 oranında pay ASF için ayrılmıştır. Bu değişikliklerle Uyum Fonu'nun finansman sağlayacağı faaliyet alanlarının kapsamı genişletilmiş, sadece ulaştırma ve çevre koruma altyapıları değil, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, taşımacılık çeşitliliği, Trans-Avrupa ulaştırma ağları gibi konulara da destek sağlamaktadır. Programlara sağlanacak oran Komisyon ve üye devlet tarafından belirlenip, Uyum Fonu'ndan %85'e kadar destek alınabilecektir. Uyum Fonu tarafından üye ülkeye sağlanan destek, yüksek bir bütçe açığı durumunda uygun tedbirlerin alındığı görülmezse Konsey tarafından askıya alınabilmektedir.²⁰²

Tablo 6: Uyum Fonu Kapsamında Üye Ülkelere Yapılan / Yapılacak Yardımlar (Milyon AVRO)

Ülkeler	2007-2013	2014-2020
Belçika	-	-
Bulgaristan	2.283	2.278
Çek Cumhuriyeti	8.819	6.258
Danimarka	-	-
Almanya	-	-
Estonya	1.152	1.073
İrlanda	-	-

²⁰²Europa, "Regulation (EU) No 1300/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013", <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1300>, (10.07.2017).

Yunanistan	3.697	3.250
İspanya	3.543	-
Fransa	-	-
Hırvatistan	*	2.559
İtalya	-	-
Kıbrıs R.K.	213	269,5
Letonya	1.540	1.349
Litvanya	2.305	2.048
Lüksemburg	-	-
Macaristan	8.642	6.025
Malta	284	217,7
Hollanda	-	-
Avusturya	-	-
Polonya	22.176	23.208
Portekiz	3.060	2.861
Romanya	6.552	6.935
Slovenya	1.412	895,4
Slovakya	3.899	4.168
Finlandiya	-	-
İsveç	-	-
İngiltere	-	-
AB 28	69.578	63.399

* Hırvatistan 2013 yılında AB'ye üye oldu.Kaynak:Özdoğan, s.23;

European Commission,“Cohesion policy 2007–13 Commentaries and official texts” European Union Regional Policy,Ocak 2007,http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_en.pdf(10.07.2017) s.25.

2.2.1.6.Topluluk Girişimleri

1988 yılında Konsey tarafından kabul edilen yönetmelikle Komisyon'a Topluluk Girişimleri adı altında Yapısal Fonların finansman sağladığı Topluluk programlarını yürütme

yetkisi verilmiştir. Öncelikli hedeflerin gerçekleştirilmesi için Topluluk çıkarına yapılan girişimler olarak yürütülmüştür.²⁰³1988 yılında Operasyonel programlarla yürütülen Topluluk Girişimleri ilk olarak on dört başlık altında düzenlenmiştir.²⁰⁴

ENVIREG: Çevre sorunlarının olduğu bölgelerde çevrenin korunması

EUROFORM: Yeni beceri ve nitelikleri

INTERREG: Sınır ötesi işbirliği

REACHAR: Kömür madenleri bölgelerinin yapısal dönüşümü

REGIS: En uzaktaki bölgelerin entegrasyonu

STRID: En az gelişmiş bölgelerde Ar-Ge'nin teşviki

REGEN: Enerji ağları

TELEMATIQUE: İleri telekomünikasyon hizmetleri

PRISMA: İşletmelere Avrupa Tek Pazarı'na uyum için verilecek hizmetler

NOW: İş gücü piyasasında kadınlara eşit fırsat sağlanması

HORIZON: Engelli ve diğer dezavantajlı gruplara eşit fırsat tanınması

LEADER: Kırsal ekonominin kalkandırılması

RETEX: Tekstil sektörü bölgelerinde ekonomik dönüşüm ve bu sektörün çeşitlendirilmesi

KONVER: Askeri-savunma sektöründe ekonomik dönüşüm ve bu sektörün çeşitlendirilmesi şeklindedir.

1993 yılında Yapısal Fonlar Reformu ile Topluluk Girişimleri alanında düzenleme yapılmıştır. Buna göre bazı başlıklar ve alanlar değiştirilmiş, özellikle yenilikçi düzenlemelerin desteklenmesine önem verilmiştir. Düzenlemelerin sonucunda topluluk girişimleri yapısal fonların faaliyetlerini tamamlayıcı görev üstlenmeye devam etmiştir. Topluluk Girişimleri kapsamına giren bölgelerin tanımını ve 1994-1999 yıllarını kapsayan“Green Paper” adlı bir Rapor yayımlamıştır. Yayınlanan belge ile Topluluk Girişimleri, bir veya daha fazla bölgedeki önemli derecedeki sosyal ve ekonomik problemlerin çözümü ve sanayi bölgelerinin gelişimini ve yapılanmasını güçlendirmeyi amaçlamaktadır.Yapısal Fonlar bütçesinden girişimlere %9'luk

²⁰³Nicholas Moussis, **Avrupa Birliği Politikaları Rehberi**, (Çev Ahmet Fethi), Mega Press Yayınları, İstanbul, 2004, s.242.

²⁰⁴Can ve Akdenizli Kocagül, s.25.

pay ayrılmıştır.²⁰⁵Gündem 2000’de belirlenen 2000-2006 hedefleri için Yapısal Fonlar çerçevesinde Hedef sayısı azaltılırken Topluluk Girişimleri’nin de sayısı azaltılmıştır. Ayrıca Topluluk girişimi payı %9’dan 2000-2006 döneminde %5.35 civarında bir orana indirilmiştir. Yenilikçi faaliyetler kapsamında yürütülen pilot projeler gibi etkinliklere de her Yapısal Fon’dan %0,65’lik bir miktar ayrılmasına karar verilmiştir. ²⁰⁶Bu dönemde sayısı 13’ten 4’e düşürülen Topluluk Girişimleri şunlardır; INTERREG, LEADER+, EQUAL ve URBAN.²⁰⁷

Interreg: Sınır-ötesi ve bölgelerarası işbirliğini teşvik etmek amacıyla oluşturulmuştur. Birlik içinde dengeli gelişimi, sürdürülebilir kalkınmayı ve bütünleşmeyi sağlamak için üyelerle ortak sınırları bulunan aday ülkelerin veya komşu ülkelerin sınır bölgeleri arasında, üye ülkelerin bölgeleri arasında işbirliğini geliştirmiştir. ABKF, Interreg programının bu alandaki girişimlerine destek sağlamıştır.²⁰⁸

Leader +: Bu girişim yerel gruplar arası çalışma ortaklığı ve uyumlaştırma, sürdürülebilir kalkınma kapsamı içinde kırsal kalkınmaya teşvik, kırsal alanlardaki sosyo-ekonomik faaliyetlere destek için oluşturulmuştur. Finansman kaynağı olarak ATYF Yönlendirme Bölümü belirlenmiştir.²⁰⁹

Equal: Dışlanma, ayrımcılık, eşitsizlikle mücadele ile ilgili uluslararası işbirliğini öngören projelere finansman sağlanmıştır. Özellikle iş hayatı ve istihdam edilebilme ile ilgili eşitsizliklerin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Ayrıca toplumsal ve mesleki uyum projeleri de desteklenmiştir. ASF tarafından finanse edilmiştir.²¹⁰

Urban: Urban Girişimi sürdürülebilir kentsel kalkınmaya yönelik projelere destek sağlamıştır. AB üyesi ülke şehirlerinin toplumsal ve ekonomik canlandırılması, geri kalmış şehirlerin de yapılandırılması projelerini kapsar. Finansman kaynağı, ABKF olarak belirlenmiştir.²¹¹

²⁰⁵ University of Pittsburgh, “The Future of Community Initiatives under the Structural Funds”, Commission of the European Communities, Brussels, 1994, s.1,9
http://aei.pitt.edu/1249/1/structure_funds_wp_COM_94_46.pdf (23.05.2016)

²⁰⁶ Can ve Akdenizli Kocagül, s.46.

²⁰⁷Elçi, s.62.

²⁰⁸ Barış Atak, **Avrupa Birliği’nde Yapısal Fonlar: Türkiye ile Üye Ülkelerin Karşılaştırması üzerine bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009, s.128.

²⁰⁹ Can ve Akdenizli Kocagül, s.45.

²¹⁰Elçi, s.64.

²¹¹Azmi Ekmen, **Avrupa Birliği’nin Üye Ülkelere Sağladığı Mali Yardımlar ve Türkiye**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s.85.

Tablo 7: Topluluk Girişimleri 2000-2006 Dönemi (milyon AVRO)

Topluluk Girişimleri	BÜTÇE
Interreg III	4.875,0
Leader +	700
Urban II	728,3
Equal	2.847,0

Kaynak: Europa, “Regional Policy”http://ec.europa.eu/regional_policy/urban2/budget_en.htm (11.07.2017)

Interreg, 1990 yılında yalnızca sınır ötesi işbirliğini kapsayan 1 milyar Avro tutarında bir Topluluk Girişimi olarak geliştirilmiştir. Daha sonra, Interreg programı uluslararası ve bölgesel işbirliği kapsamında genişletilmiştir. 2014-2020 dönemi için Avrupa bölgesel işbirliği, Büyüme ve Yatırım hedefleri dışında Uyum Politikası altındaki hedefler kapsamına alınmıştır. 1990-1993 dönemi Interreg I, 1994-1999 dönemi Interreg II, 2000-2006 dönemi Interreg III programlarını içermektedir. Interreg V, 2014-2020 döneminde ise Avrupa Uyum Politikası 2014-2020 kapsamında belirlenen hedeflere göre kullanılması öngörülmüştür.²¹²

AB'nin 1990 yılından bu yana uyguladığı bölgesel işbirliği programlarına farklı kaynaklardan destek sağlanmıştır. 1990-1993 yıllarını kapsayan INTERREG I programı, bölgesel işbirliğinde, sadece coğrafi olarak sınırı bulunan bölgeler ve deniz sınırları bulunan bölgelerarasındaki sınır ötesi işbirliğini sağlamıştır. AB, 1994-1999 yıllarını kapsayan INTERREG II programını çok uluslu ülkeler arasında bölgesel ulus ötesi işbirliği olarak uygulamıştır.

2000-2006 yıllarını kapsayan dönemde INTERREG III programı AB ülkeleri arasında bulunan ortak sınır bölgelerinde, üye ülkelerle sınırı bulunan üçüncü ülkelerin sınır bölgeleri arasında ve Birlik içindeki bölgelerarasında sınır ötesi uluslararası ve bölgesel işbirliğine destek vermiştir. Böylece komşu bölgelerin AB'ye uyumlu bir şekilde ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlamıştır. Topluluk Girişimleri arasında önemli bir yere sahip olan Interreg programı 11 Temmuz 2006 tarih ve 1083/2006 sayılı Konsey Tüzüğü ile Avrupa Bölgesel İşbirliği (European Territorial Cooperation-ETC) adını almıştır.²¹³ Bu alandaki gelişmelerin

²¹²European Commission, “Interreg: European Territorial Co-operation”, Regional Policy Info, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/european-territorial/, (11.07.2017)

²¹³T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Sınır Ötesi İşbirliği” AB Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği Programları <http://cbc.ab.gov.tr/sinirotesi/165/ab-bolgesel-ve-sinir-otesi-isbirligi-programlari>, (11.07.2017)

ayrıntılı incelemesine tezin konusundan sapmamak için yer verilmemiştir.

Günümüzde diğer programlar altında projeler yürütülmeye devam edilmiştir. Urban II programı ile ülkelerin ihtiyacı olan bölge yönetimleri ortak çalışarak bölge önceliklerine göre projeler yürütmüştür. Örneğin Fransa'nın Strasbourg bölgesinde yürütülecek proje için Urban II Topluluk Girişimi kapsamında 9,7 milyon Avro'luk AB katkısı sağlanmasına karar verilmiştir. Bölge için hükümet katkısı, yerel birimlerin ve özel sektörün katkısınının 20 milyon Avro olacağı ifade edilmiştir.²¹⁴2000-2006 döneminde Topluluk Girişimleri içinde en çok pay Intrreg III programına ayrılmıştır. Örneğin bu dönemde üye olan Malta'nın dengeli kalkınmasına teşvik için ayrılan tutarla beraber gerçekleştirilecek her projede %75'e kadar AB finansman sağlamıştır. 5 milyon Avroya yakın finansman desteği ile 2004-2006 yılları arasında Malta için Sınır Ötesi İşbirliği Programı, Uluslararası İşbirliği Programı, Ulusötesi bir İşbirliği Programı ve Bölgelerarası İşbirliği Programı düzenlenmiştir.²¹⁵AB'nin Bölgesel Politika kapsamındaki çabaları genişleme dönemlerinde daha çok ön plana çıkmıştır. Genişleyen coğrafya ile beraber yeni üyelerindüşük GSYİH oranına sahip olması, bölgesel dengesizliklerin artması AB'nin rekabet seviyesi yüksek ve yenilikçi ekonomik yapısının kurulmasına engel olmaktadır. Bu durum yeni stratejilerin belirlenmesine zemin hazırlamıştır. 2007-2013 döneminde hedeflere ulaşmak için fonların verimli kullanımı önemsenmiştir. Bu nedenle Avrupa Komisyonu, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Bankası Konseyi'nin işbirliğinde yürütülmesi planlanan dört Topluluk Girişimi oluşturulmuştur.²¹⁶

JESSICA: Kentbölgelerinde sürdürülebilir ekonomik büyüme, kalkınma ve istihdamın geliştirilmesi için Avrupa Komisyonu, AYB ve Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası'nın işbirliğinde yürütülen bir girişimdir. Ayrıca AB üyesi ülkelerin şehirlerine daha fazla yatırım yapılabilmesi ve kentleşme standartlarını birbirine yaklaştırarak üye ülkelerin ve bölgelerin uyumlaştırılması hedeflenmiştir.²¹⁷

JASPERS: 2004 ve 2007 yıllarındaki genişleme sürecinde üye olan devletlere altyapı ve teknik alanlarda yardım için oluşturulmuştur. ABKF ve ASF tarafından finanse edilecek büyük projelerin hazırlanmasına katkıda bulunmaktadır. Ulaşım, enerji verimliliği-yenilenebilir enerji

²¹⁴European Commission, "Urban II Strasbourg", Regional Policy Inforegio, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2000-2006/european/urban-ii-strasbourg, (11.07.2017)

²¹⁵Eufunds, "Interreg III 2004-2006, The INTERREG III Community Initiative", <https://eufunds.gov.mt/en/EU%20Funds%20Programmes/EU%20Territorial%20Programmes/Pages/Interreg%20III%202004-2006.aspx>, (11.07.2017)

²¹⁶European Commission, "Financial Engineering Background: Jaspers-Jeremie-Jessica-Jasmine", Regional Policy Inforegio, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/funds/2007/jjj/index_en.htm, (01.09.2016)

²¹⁷European Commission, "Jessica" Regional Policy Inforegio, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/special-support-instruments/jessica/#3, (12.10.2016)

ve altyapı projeleri gibi büyük ölçekli projelere destek vermektedir. Projelerin tamamlanma zamanına kadar destek sağlaması öngörülmüştür.²¹⁸

JEREMIE: Üye ülke ve bölgelerdeki otoritelerin işbirliği ile küçük ve orta ölçekli işletmelere destek vermesi için oluşturulmuştur. Uyum programlarından sorumlu otoritelerle, AYB, Komisyon ve Avrupa Yatırım Fonu'nun işbirliğinde yürütülmesine karar verilmiştir.²¹⁹

JASMINE: Komisyon, Avrupa Yatırım Fonu ve AYB'nin ortak bir girişimidir. Ekonomik uyum, büyüme ve istihdam için ülkelere mikro krediler sağlamak için oluşturulmuştur. Böylece küçük ölçekli işletmeler ve girişimcilerin desteklenmesi öngörülmüş buna göre sağlanan mikro kredilerle işletmelerin gelişmeleri sağlanmıştır.²²⁰ Lizbon stratejisi doğrultusunda geliştirilen bu girişimlerin Bölgesel Politika programlarına bağlı olarak sürdürülebilir kalkınma, eşitsizliğin önlenmesi, bilgiye dayalı bölgesel ekonomiler ve teknolojik yenilikçilik gibi genel hedefleri vardır. Yakınsama, bölgesel rekabetçilik ve istihdam, işbirliği hedeflerine yönelik operasyonel programlar Yapısal Fon'larla desteklenirken denetimi ve işleyişi üye ülkelerin Lizbon stratejisi çerçevesinde ulusal reform programlarını oluşturduktan sonra her yıl hazırladıkları yıllık raporlara göre değerlendirilir.

2.2.1.7. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri İçin Geliştirilen Yapısal Uyum Araçları

AB, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine içinde buldukları ekonomik dönüşüm sürecinde mali yardımlarda bulunmuştur. Birlik, bu ülkeleri üyeliğe hazırlamak için PHARE, ISPA ve SAPARD programlarını "Katılım Öncesi Stratejisi" kapsamında mali araç olarak hazırlamıştır.²²¹

Polonya ve Macaristan'da gerçekleştirilen değişikliklerin AB tarafından finanse edilmesi kararı ile üç katılım öncesi araçlarından biri olan Phare Programı Aralık 1989'da Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi'nin yönetmeliği ile yürürlüğe girmiştir. Polonya, Macaristan İçin Ekonominin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Eylem Programı (PHARE), Macaristan ve Polonya'nın ekonomik ve toplumsal ilerlemelerini sağlamayı, bu ülkeleri AB üyeliği yükümlülüklerini üstlenmeye hazır hale getirmeyi amaçlamıştır. Phare programı süreç içinde Macaristan, Letonya,

²¹⁸European Commission, "Jaspers", Regional Policy InfoREGIO, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/special-support-instruments/jaspers/, (12.10.2016)

²¹⁹European Commission, "Jeremie", Regional Policy InfoREGIO, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/special-support-instruments/jeremie/#2, (12.10.2016)

²²⁰European Commission, "Jasmine", Regional Policy InfoREGIO, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/special-support-instruments/jasmine/#1, (12.10.2016)

²²¹ European Commission Enlargement Directorate General, "The Enlargement Process, and the three pre-accession instruments: Phare, Ispa, Sapard", **Introduction to Phare, ISPA and Sapard, The Enlargement Process, and the three pre-accession instruments: Phare, ISPA, Sapard**, Brussels, Şubat 2002, s.7.

Litvanya, Polonya, Bulgaristan, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Romanya, ve Slovenya'yı kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ülkelerin pazar ekonomisine ve demokratik topluma geçişlerine yardımcı olan PHARE, kurumsal kapasitenin daha yetkin olması için danışmanlık ve eğitim konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca bu program ülkelerin çevre, ulaştırma, tarım ve kırsal kalkınma, altyapı projelerinde de teşvik için kullanılmıştır. Komisyon, PHARE programından yararlanacak ülkeleri belirlerken yapılacak yardım miktarını ülkelerin geçmişteki fon kullanımları, GSYİH'sı ve nüfusu gibi kriterlere dayanarak belirlemiştir.²²²

Tablo 8: PHARE Programı Kapsamında Mali Yardım Yapılan Ülkeler

Yardım Alan Ülkeler	PHARE Programından Sağlanan Mali Yardımlar (1990-2002, milyon AVRO)
Bulgaristan	828
Çek Cumhuriyeti	490
Estonya	195
Macaristan	969
Letonya	249
Litvanya	330
Polonya	2.099
Romanya	1.084
Slovakya	344
Slovenya	196
Çekoslovakya	229
Doğu Almanya	29

Kaynak: Murat Kavalalı, Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri, DPT Yayınları, (AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü), Ankara, 2005, s.35

21 Haziran 1999 tarihinde Yapısal Araçlara Yönelik Katılım Öncesi Program (ISPA) Konsey Tüzüğü ile Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı olarak düzenlenmiştir. Bu program ile aday ülkeleri AB'nin çevre ve ulaşım konularında yasal düzenlemelerine ve politikalarına

²²² EUR-Lex, "Phare Programme", <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Ae50004> (23.08.2016)

uyumlaştırmak, bu alanlarda yapılan yatırımlar için mali destek sağlayarak ülkeleri Birlik standartlarına yaklaştırmak ve aday ülkelerin Trans-Avrupa şebekelerine girişini sağlamak amaçlanmıştır.²²³

ISPA kapsamında olan projelere 2000 yılı bütçesinden ayrılan kaynak ortalama 13 milyon Avro'dur. 2000 yılı için ISPA'nın bütçe toplamının 39 çevre projesi % 45'ten fazlasını, 36 ulaştırma projesi de % 51'den fazlasını da almıştır.²²⁴

Haziran 1999'da Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı (SAPARD),aday ülkeleri üyeliğe hazırlamak için ülkelerin tarımsal-kırsal kalkınmalarını desteklemek, tarım sektörü ve kırsal alanlardaki yapısal uyumu sağlamak ve bu sektörlerdeki gelişim problemlerini çözmek için oluşturulmuştur.²²⁵

Özetle 2004 ve 2007 yıllarında MDAÜ'lerin üyeliğe kabul edilmesinin ardından gelir farklılıklarının ve bölgesel dengesizliklerin artması sonucu bölgesel politikanın hedeflerinin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için bu mali destek programları oluşturulmuştur. Katılım Öncesi Yapısal Politika Araçları süreç içinde bazı düzenlemeler geçirmiştir. 2000-2006 döneminde fonlar PHARE, ISPA ve SAPARD programları olarak uygulanırken 2007-2013 döneminde yapılan düzenlemelerle üç program IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance) altında toplanmıştır. Böylece katılım öncesi mali destek programları daha verimli ve Birlik hedeflerine daha uyumlu hale getirilmiştir.

2.3. Diğer Mali Araçlar

2.3.1. Avrupa Yatırım Bankası Kredileri

Avrupa Birliği içinde az gelişmiş bölgelere yatırımların desteklenmesi için 1958 yılında kurulan Avrupa Yatırım Bankası ticari bankalardan farklı olarak kar amacı gütmeyen, kredilerinden aday ve aday olması muhtemel ülkelerin yararlandığı bir kuruluştur. Ayrıca AB'ye komşu ülkelerde ve ekonomi alanında işbirliği içinde olduğu ülkelerde altyapı gelişimi, özel sektörün gelişimi gibi hedefleri içeren projelerde AYB kredilerinden yararlanabilmektedirler.²²⁶

²²³Mustafa Bayburtlu, "Türkiye Açısından Bir Değerlendirme: AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar", TOBB, **Ekonomik Forum Dergisi**, Cilt:9 Sayı:2, Ankara, 2002, s.44.

²²⁴Elçi, s.76.

²²⁵European Commission " Sapard", **European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations**, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/sapard_en, (23.08.2016)

²²⁶ European Investment Bank, "The Bank of the European Union The EIB, 1958-2008", **EIB's e-newsletter**, 04 Şubat 2013, <http://www.eib.org/infocentre/publications/all/the-bank-of-the-european-union-1958-2008.htm> (24.08.2016)

AYB'nin hedefler kapsamında desteklediği konular içinde telekomünikasyon alanının geliştirilmesi, küçük işletmelere teşvik, Trans-Avrupa ulaşım altyapısının geliştirilmesi, enerji kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması, çevrenin korunmasına yönelik finansman kredisinin sağlanması yer almaktadır. Topluluğun dengeli büyümesine katkıda bulunan bu kurum genelde Birlik içinde geri kalmış bölgelere yönelik projelere Avrupa Birliği bütçesini kullanmak yerine sermaye piyasasından borçlanarak destek verir ve AYB kredileri ile diğer mali araçları destekleyen bir kurumdur.²²⁷Örneğin 2000 yılından bu yana, AYB ile Arnavutluk arasında ekonomiye destek olmak ve özellikle ulusal karayolu ağının inşasına katkıda bulunmak için 300 milyon Avro tutarında kredi imzalanmıştır.²²⁸Bölgesel politika kapsamında AYB'nin az gelişmiş bölgelere yönelik katkıları bulunmaktadır. Altyapı projeleri için finansman desteği sağlayan AYB özellikle az gelişmiş bölgelere veya kamu özel ortaklığı çerçevesinde gerçekleştirilecek projelere teknik danışmanlık hizmetleri de sunmaktadır. AYB tarafından 2016 yılında altyapı projeleri için 19,7 milyar Avro finansman sağlanmıştır. Özellikle Avrupa'nın az gelişmiş bölgelerinde bulunan 55 milyondan fazla kişi bu projelerden yararlanmaktadır. Bu projeler yaşam kalitesinin artırılmasında, sürdürülebilirlikte, ekonomik büyümede ve istihdam olanakları yaratmada, bölgeler için önem taşımaktadır.²²⁹

Tablo 9: AYB tarafından AB Ülkelerinde “Kentsel Gelişim” alanında Finanse Edilen Projeler

Proje adı	İmza Tarihi	İmzalanan Tutar
INFRANODE	16.02.2017	141.490,59 €
INFRANODE	16.02.2017	141.490,59 €
QUAERO EUROPEAN INFRASTRUCTURE FUND	20.09.2016	4.010.000,00 €
QUAERO EUROPEAN INFRASTRUCTURE FUND	20.09.2016	4.010.000,00 €
GINKGO FUND II	02.11.2016	750.000,00 €
GINKGO FUND II	02.11.2016	750.000,00 €
Toplam Tutar		9.802.981,18 €

Kaynak: European Investment Bank, Projects financed Multi-criteria list

<http://www.eib.org/projects/loan/list/index.htm?from=2012®ion=1§or=2040&to=2017&country=C7>
(20.07.2017)

²²⁷The Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe, “European Investment Bank”, [http://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/d5906df5-4f83-4603-85f7-0cabc24b9fe1/83d9cb0f-5d44-41b2-8210-0cce1d62c7aa\(10.08.2016\)](http://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/d5906df5-4f83-4603-85f7-0cabc24b9fe1/83d9cb0f-5d44-41b2-8210-0cce1d62c7aa(10.08.2016))

²²⁸European Investment Bank, “Albania: EUR 35 m for Fier by-pass”, <http://www.eib.org/infocentre/press/releases/all/2012/2012-073-albania-eur-35-m-for-fier-by-pass.htm>
(23.08.2016)

²²⁹European Investment Bank, “Infrastructure”, <http://www.eib.org/projects/priorities/infrastructure/index.htm>,
(23.08.2016)

2.3.2. Katılım Öncesi Yardımlarda Geliştirilen Yeni Araçlar

AB Komisyonu, kullanılan dış mali yardım araçlarını 2007-2013 dönemi için; Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı, Kalkınma İşbirliği ve Ekonomik İşbirliği Aracı, İnsani Yardım Aracı, Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı, İstikrar Aracı, Makro Finansal Destek olmak üzere 29 Eylül 2004 tarihinde altı farklı başlıktan oluşan yeni bir sisteme dönüştürmüştür.²³⁰ 2014-2020 dönemi için Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı'nın yerini Avrupa Komşuluk Aracı (European Neighbourhood Instrument- ENI) almıştır.²³¹

Günümüzde, AB içinde yer almayan potansiyel aday ülkeler ve adaylık statüsünde olmayan komşu ülkeler ile işbirliği içinde bölgesel kalkınmayı desteklemek için mevcut araçlar Katılım Öncesi Yardım Aracı-IPA ve Avrupa Komşuluk Aracı-ENI'dir. AB'nin Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı altında daha çok Güney Kafkaslar (Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan), Doğu Avrupa ve Akdeniz havzasındaki ülkelere (Moldova, Belarus, Rusya ve Ukrayna, Fas, Libya, Mısır, Cezayir, Tunus, İsrail, Lübnan, Filistin, Ürdün, Suriye) 2007-2013 döneminde bölgede istikrar sağlamak ve refah seviyesini artırmak için sınır ötesi işbirliği programı uygulamasına karar verilmiştir. Bu programlar için AB 1.11 milyar Avro mali kaynak ayırmıştır.²³² Kısaca, Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında uygulanan projelerle Birlik içinde bölgeleri ve aynı sınırları paylaşan komşu ülkeleri bir araya getiren programların finansmanı sağlanmış ve AB ile komşuları arasında her alanda işbirliği kurmak hedeflemiştir. Yeni bir dış politika aracı olarak kullanılan program daha çok genişleyen sınırlar etrafında komşu ülkelerle istikrarlı iyi ilişkiler kurulmasını desteklemektedir.²³³

2014-2020 dönemi için Kalkınma İşbirliği ve Ekonomik İşbirliği Aracı (Development Cooperation and Economic Cooperation Instrument-DCECI) Kalkınma İşbirliği Aracı (Development Cooperation Instrument-DCI) olarak düzenlenmiştir. Kalkınmada ekonomik, bilimsel ve teknik alanda işbirliği kurmayı ve gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğu azaltmayı hedeflemiştir. 2014-2020 dönemi için AB bu programa 19.6 milyar Avro belirlemiştir. Ayrıca

²³⁰ European Commission, "External Actions through Thematic Programmes under the Future Financial Perspectives 2007-2013", https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/communication-external-actions-financial-perspectives-2007-2013-com2005324-20050803_en.pdf (23.08.2016), s.2.

²³¹T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Sınır Ötesi İşbirliği", <http://cbc.ab.gov.tr/karadeniz/185/mevcut-durum>, (23.08.2016)

²³²T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Sınır Ötesi İşbirliği", <http://cbc.ab.gov.tr/sinirotesi/165/ab-bolgesel-ve-sinir-otesi-isbirligi-programlari>, (11.07.2017)

²³³Esra Ballı, Gülçin Güreşçi Pehlivan, "Avrupa Komşuluk Politikası'nın Ülkeler Üzerindeki Ekonomik Etkileri", **International Conference on Eurasian Economies 2013 Uluslararası Ticaret III Toplantı 7B Kitabı**, Avrasya Ekonomistleri Derneği, 2013, <https://www.avekon.org/papers/777.pdf>, (11.07.2017), s.522.

demokrasiyi, insan hakları ve iyi yönetişimi desteklemektedir.²³⁴ Bu alanda yapılan yardımlar sayesinde ülkelerin refah seviyesi yükseltilirken bölgesel kalkınma kapsamında sosyal ve ekonomik uyuma da destek sağlanmaktadır.

2014-2020 dönemi için İstikrar Aracı (Instrument For Stability)'nın yerini İstikrar ve Barışa Katkıda Bulunan Araç-(Instrument Contributing to Stability and Peace –ICSP) almıştır. İstikrarı sağlamak ve herhangi bir kriz durumuna karşı hazırlıklı olmak için oluşturulmuştur.²³⁵

2014-2020 dönemi düzenlemelerinde İnsani Yardım Aracı, Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı (European Instrument for Democracy and Human Rights-EIDHR) olarak düzenlenmiştir. Bu program insan hakları ve temel özgürlükleri, hukukun üstünlüğünü korumaya yönelik destek vermektedir. Makro Finansal Destek-MFD (Macro-Financial Assistance-MFA) ise AB'nin ödemeler dengesi krizi içinde olan ülkelere destek sağladığı mali yardım programıdır. MFD kapsamında yardım edilen ülkeler genel olarak AB'nin Komşuluk Politikası kapsamına giren ülkelerdir. Ayrıca potansiyel aday ülkelere debu program kapsamında destek verilmektedir. MFD'nin desteği ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yardımcı olurken ülkelerin AB politikalarına uyum sağlamasına da yardımcı olmaktadır.²³⁶Bu program kapsamında özellikle potansiyel aday ülkelere, AB'ye coğrafi, ekonomik ve siyasi açıdan yakın ülkelere yapılan mali destekler sayesinde ülkelerin, AB bölgesel politikasına uyumu da kolaylaşmaktadır.

Ayrıca PHARE, ISPA ve SAPARD programlarının yanında 2001 yılında Batı Balkan ülkeleri için Katılım Öncesi Mali Yardım Programı CARDS (Community Assistance for the Reconstruction, Development and Stabilization of the Western Balkans) oluşturulmuştur.²³⁷ Batı Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı ile Bosna Hersek, Hırvatistan, Arnavutluk, Hırvatistan, Yugoslavya (Sırbistan ve Karadağ) ve Makedonya'da AB'nin politikaları çerçevesinde bölgenin istikrarı, yoksulluğun azaltılması, eğitim gibi öncelikli konularda uyum ve geliştirme hedeflenmiştir.²³⁸

²³⁴European Commission, "Development Cooperation Instrument", **International Cooperation and Development**, https://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/dci_en.htm_en, (11.07.2017)

²³⁵European Commission, "Instrument contributing to Stability and Peace*, preventing conflict around the world" http://ec.europa.eu/dgs/fpi/what-we-do/instrument_contributing_to_stability_and_peace_en.htm, (11.07.2017)

²³⁶European Commission, "Macro-Financial Assistance (MFA) to non-EU partner countries" https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/international-economic-relations/macro-financial-assistance-mfa-non-eu-partner-countries_en , (23.08.2016)

²³⁷ Özdoğan, s.36.

²³⁸ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 7.Bası, 2003, s. 284'ten aktran Hülya Tuğrul, **Avrupa Birliği'nin Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yaptığı Mali Yardımlar ve Türkiye**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s.34.

2006 yılında Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument For Pre-Accession Assistance-IPA) hakkında düzenlenen tüzük kabul edilmiştir. Böylece katılım sürecindeki ülkelere yönelik AB'nin dış mali destek araçları tek bir başlık altında düzenlenerek "Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı" olarak kabul edilmiştir. IPA ile ülkelere, demokratik yapıların güçlendirilmesi, temel hak ve hürriyetlerin korunması, ekonomik reformların ve kamu yönetimi reformlarının yürütülmesi, bölgesel ve sınır ötesi işbirliğinin yürütülmesiyle sivil toplum diyalogu, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda destek verilmektedir.²³⁹

PHARE, SAPARD, ISPA, CARDS ve Türkiye için Katılım Öncesi Mali Araç Programları yürürlükten kaldırılıp 2007-2013 dönemi için tüzük kapsamında oluşturulan IPA ile Birlik politikalarında istikrar sağlamak ve mevcut kaynakların etkin kullanımını sağlamak hedeflenmiştir.²⁴⁰

IPA olarak düzenlenen destek programının temel amacı aday ülkeleri tam üyeliğe hazırlamaktır. 2014-2020 yıllarını kapsayan ikinci IPA döneminde de bölgesel politika kapsamında çalışmalar yürütülmektedir.

IPA, beş farklı bileşenden oluşmaktadır:

I. Geçiş Yardımı ve Kurumsal Yapılanma,

II. Sınır Ötesi İşbirliği,

III. Bölgesel Kalkınma,

IV. İnsan Kaynaklarının Gelişimi,

V. Kırsal Kalkınma.²⁴¹

IPA Çerçeve Tüzüğü ile IPA'dan faydalanacak ülkeler "aday ülkeler" ve "potansiyel aday ülkeler" olarak ikiye ayrılmıştır. Buna göre, I. Geçiş Yardımı ve Kurumsal Yapılanma, II. Sınır Ötesi İşbirliği bileşenleri tüm yararlanıcı ülkelere sunulmaktadır. IPA'nın III. IV. ve V. bileşenlerinden ise sadece AB dış yardımlarını merkezi olmayan bir sistemle yönetebilecek aday ülkelere sunulmaktadır.²⁴² Bu bileşenlerden Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalara göre

²³⁹ Hüseyin Gösterici, Burhan Ormanoğlu, "Avrupa Birliği "IPA" Mali Yardım Sistemi/2007-2013 Dönemi Uygulaması", **Bütçe Dünyası Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 25, 2007, s. 102.

²⁴⁰ Hülya Tuğrul, **Avrupa Birliği'nin Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yaptığı Mali Yardımlar ve Türkiye**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s.34.

²⁴¹ European Commission, "Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)", Regional Policy Info regio, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/funds/ipa/index_en.htm, (23.08.2016)

²⁴² Tuğrul, s.36.

sorumluluğun bir kısmının AB Komisyonuna devredilerek, özellikle yönetim ve sorumluluk alanında bunun yanında AB fonlarını uygulama aşamasında aday ülkelerle ortak çalışan bir sisteme göre faydalanılmaktadır.²⁴³

AB fonlarının yönetimi aday ülkelerde (ör: Arnavutluk, Sırbistan, Türkiye) merkezi olmayan bir yapılanma ile yönetilirken potansiyel aday ülkelerde (ör: Bosna Hersek) fonların yönetimi merkezi bir yapı tarafından yürütülmektedir. Bu nedenle potansiyel aday ülkelerin hukuki ve idari kapasitelerinin geliştirilmesi ve merkezi olmayan uygulama sistemine geçmeleri IPA programının amaçları arasında yer almaktadır.²⁴⁴

I. Geçiş Yardımı ve Kurumsal Yapılanma bileşeni: AB politikalarına uygun şekilde kurumsal yapıların geliştirilmesi, AB müktesebatının benimsenmesi, Kopenhag kriterlerinde belirtilen siyasi alandaki şartların gerçekleştirilebilmesi için idari kapasitenin geliştirilmesi ve birimler arası işbirliğinin sağlıklı şekilde yürütülmesi alanlarına destek vermeyi hedeflemiştir.²⁴⁵

II. Sınır Ötesi İşbirliği bileşeni: Ülkelerin, diğer aday ülkelerle ve üye ülkelerle bölgelerarası ve sınır ötesi işbirliği çalışmalarını geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu işbirliklerinin sağlanması ile komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi, ilişkilerde istikrar ve güvenliğin sağlanması da amaçları arasındadır.²⁴⁶

III. Bölgesel Kalkınma bileşeni: Aday ülkelerin üyeliğe kabulünden sonra etkin bir şekilde Yapısal Fonlardan yararlanabilmesi için hazırlıklarına destek vermektedir. Özellikle bölgesel rekabet gücünü artıran programları içeren bu bileşen Uyum Fonu ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu kapsamında yürütülecek olan programlara hazırlık kapsamında ülkelere önemli katkı sağlamaktadır.²⁴⁷

IV. İnsan Kaynaklarının Gelişimi bileşeni: Aday ülkeleri ASF'den etkin bir biçimde yararlanacak konuma getirmek, Avrupa İstihdam Stratejisi çerçevesinde ülkelerde istihdama erişim, eğitim sağlık alanında insan kaynaklarına yatırım gibi faaliyetlere destek olmak için

²⁴³ Eur-Lex, "Council Regulation (EC) No 1085/2006 of 17 July 2006 establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)", **Official Journal of the European Union (OJ)**, 31.07.2006, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32006R1085> (07.05.2017), ss.84,86.

²⁴⁴ Hüseyin Gösterici, Burhan Ormanoğlu, "AB Mali Yardımları ve IPA Uygulamasına Geçiş", **Türk İdare Dergisi**, İçişleri Bakanlığı, Yıl: 79, Sayı: 456, Ankara, 2007, s. 177'den aktaran Hülya Tuğrul, **Avrupa Birliği'nin Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yaptığı Mali Yardımlar ve Türkiye**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, ss.36-37.

²⁴⁵ T.C. İçişleri Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, "IPA II Dönemi (2014-2020)", <http://www.diab.gov.tr/ipa-2-donemi-2014-2020>, (07.05.2017)

²⁴⁶ Gülşah Dinç, **2014-2020 IPA II Dönemi Hazırlıkları ve 2007-2013 IPA I Dönemi ile Karşılaştırması**, (Yayımlanmamış Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi), Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ankara, 2014, s.10.

²⁴⁷ European Commission, "IPA Regional Development Projects", http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/funds/ipa/projects_en.htm, (23.08.2016)

oluşturulmuştur.²⁴⁸

V. Kırsal Kalkınma bileşeni ise, Ortak Tarım Politikası çerçevesinde tarım sektörünü, üretici bireyleri desteklemek ve kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi gibi faaliyetlere katkı sağlamak için oluşturulmuştur. Bu bileşen ile kooperatiflere yatırım projeleri ve hibe programlarının hazırlıkları düzenlenmektedir. Böylece kırsal alanların ve tarım sektörünün AB politikalarına sürdürülebilir uyumu gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca ülkelerin Avrupa Kırsal Kalkınma Tarımsal Fonu'ndan etkin bir şekilde yararlanabilmesi için ülkelere destek sağlamaktadır.²⁴⁹

IPA I (2007-2013) dönemi için IPA bileşenlerinin programlanması ve önceliklerini belirleyen “Çok Yıllı Endikatif Planlama Belgesi” (Multi-annual Indicative Planning Document-MIPD)'dir. Üç yıllık dönemler için hazırlanan ve AB mali yardımının hangi sektörlerde kullanılabileceğini gösteren bu belge IPA II (2014-2020) döneminde “Endikatif Strateji Belgesi” olarak adlandırılmıştır.²⁵⁰ Yardım alan ülke ve Avrupa Komisyonu tarafından ortaklaşa hazırlanan belge IPA bileşenleri arasında gerekli tutarlılığı ve tamamlayıcılığı sağlamaktadır.

IPA, sadece AB'ye komşu ülkelere değil, AB'nin genişleme stratejisi kapsamına giren ülkelere, Birliğin kriterlerinin uygulanması konusunda yardımcı olmaktadır. IPA yardımları üyeliğe kabul edilen ülkenin Birlik içinde bölgelerarası farklılıkların daha çok artmasına neden olmaması açısından önemlidir.

Arnavutluk AB'ye üyelik başvurusunu 2009 yılında yapmıştır ve 2014 yılında “aday ülke” statüsü almıştır.²⁵¹ AB tarafından Arnavutluk'a yapılan yardımlar daha çok ekonomik ve sosyal kalkınma, istikrarlı demokratik ortamın sağlanabilmesi konularını kapsamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda IPA ile ülkede kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, yürütme ve yasama kurumlarının etkinliğinin artırılmasına yönelik projelere destek verilmiştir. Ayrıca istikrarlı demokrasinin sağlanması için IPA fonlarının yolsuzlukları engelleme projelerine, sivil toplum gelişimini destekleyen projelere ve azınlıkların sosyo-ekonomik gelişimini sağlayacak projelere katkı sağlayacağı belirlenmiştir. Bölgesel kalkınma, ulaştırma ve çevre konuları da teşvik

²⁴⁸European Commission, “Council Regulation (EC) No 1085/2006 of 17 July 2006 establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)”, **Official Journal of the European Union** (31.07.2006) http://eacea.ec.europa.eu/tempus/documents/tempus_ipa.pdf (23.08.2016), ss.86-87.

²⁴⁹European Commission, “IPARD”, https://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/assistance/ipard_en, (23.08.2016)

²⁵⁰T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance - IPA)”, Türkiye-AB Mali İşbirliği, AB Rehberleri, Avrupa Birliği Bakanlığı Yayınları, No:8, Ankara, 2012, https://www.ab.gov.tr/files/rehber/08_rehber.pdf, (23.08.2016), s.7.

²⁵¹T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliğinin Genişlemesi, Arnavutluk”, <http://www.ab.gov.tr/49992.html> (12.07.2017)

edilecek sektörler arasında yer almaktadır.²⁵²Adaylık statüsü olan başka bir ülke de Sırbistan'dır. 2009 yılında üyelik başvurusunda bulunan ülke 2012 yılında aday ülke ilan edilmiştir.²⁵³

AB tarafından IPA kapsamında Sırbistan'a verilecek destekler dengeli bölgesel kalkınma, yolsuzlukla mücadele, mültecilere yönelik teşvikler olarak belirlenmiştir. Bunların yanında Ombudsman kurumunun oluşturulması ve Tuna nehrinde kirliliğin azaltılması gibi projelerin finansmanının sağlanacağı belirtilmiştir. 2007 yılında ülkede gerçekleştirilmesi planlanan otuz yedi projeye ayrılan 165 milyon Avro'dan 21 milyon Avro bölgesel sosyo-ekonomik kalkınmanın desteklenmesi üzerine gerçekleştirilecek bir projeye ayrılmıştır.²⁵⁴ Burada yer verilen iki ülke örneğinde, IPA kapsamında yapılan yardımların genel olarak hangi alanlarda kullanıldığı ve bu alanların ülkelerin siyasi, kültürel, ekonomik yapılarına göre değiştiği görülmüştür.

AB'ye üyelik başvurusunda bulunup resmi olarak adaylığı onaylanan ülkeler özel mali destek programlarından yararlanmıştır. Adaylık statüsü verilen beş ülke; Arnavutluk, Karadağ, Makedonya, Sırbistan ve Türkiye katılım öncesi yapılan yardımdan yararlanmaktadır. Potansiyel aday statüsünde olan Bosna Hersek ise bunlara yakın bir mali programdan yararlanmaktadır. IPA'nın sağladığı avantajlar sadece ülkelere yapılan yatırımların artırılması ve verimliliğinin sağlanmasıyla sınırlı değildir. AB'nin fon yönetimi ve Birlik kriterlerine uyumun sağlanması için yardım alan ülkede idari birimlerin oluşturulması ve kurumsal kapasitenin artırılması gibi ülkenin gelişmesine yönelik katkıları da bulunmaktadır.

Türkiye, Gümrük Birliği öncesi dönemde imzalanan Mali Protokoller aracılığı ile yardım almış IPA yardımlardan faydalanmaya ise AB'nin 2007-2013 bütçe döneminin hazırlanması ile başlamıştır. Türkiye için Katılım Öncesi Mali Araçlarının değerlendirmesini adaylık öncesi dönem ve adaylık sonrası dönem olarak ayırdığımızda AB'nin Türkiye'ye sağladığı yardımların yapısı ve kullanım şeklinde sürekli değişiklikler yaşandığı görülmektedir. Bunlara neden olarak Türkiye-AB ilişkilerinin süreç içinde değişmesi ve AB'nin üçüncü ülkelere yapacağı mali yardım programlarının değişmesi gösterilmektedir.²⁵⁵

²⁵² Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, "IPA Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı, Genişlemeye yönelik AB yardımlarında yeni bir bakış açısı" https://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/publications/tr/090205_IPA-Br_148x210_INH_gp.pdf, (12.07.2017), s.12

²⁵³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliğinin Genişlemesi, Sırbistan", http://www.ab.gov.tr/sirbistan_49043.html, (12.07.2017)

²⁵⁴ Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, "IPA Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı, Genişlemeye yönelik AB yardımlarında yeni bir bakış açısı" https://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/publications/tr/090205_IPA-Br_148x210_INH_gp.pdf, (12.07.2017), s.16

²⁵⁵ Atak, s.142.

2.4. Avrupa'da Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Politikadaki Rolü

AB'de bölgesel farklılıkların giderilmesinden çok bölgesel rekabetin ön plana çıktığı bu dönemde kalkınma ajansları önem kazanmıştır. Bölgelere ve aday ülkelere sağlanan mali desteğin verimli kullanılması aşamasında da ön plana çıkan kalkınma ajansları sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve bölgesel rekabet gücünü artırmak hedefleri kapsamında faaliyetlerine devam etmektedirler.

AB'de yerel kapsamda bölgesel politikaları ön plana çıkaran Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın kabul edilmesi, sonrasında Maasricht Anlaşması'nın imzalanması ve aynı dönemde Avrupa Yerel ve Bölgesel Konferansında Avrupa Kentsel Şartı'nın kabul edilmesi ile Avrupa'da yerel demokrasinin güçlendirilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra kamu hizmetlerinin yerine getirilirken halka yakınlık ilkesinin dikkate alınması ve yerel halkın kamu hizmetlerinin hazırlanmasına katılımının artırılması, eğitim, istihdam, çevre gibi konuların ön plana çıktığı görülmüştür.²⁵⁶Bölgesel Kalkınma Ajansları, yarı özerk, bölgesel aktörlerin katılımı ile oluşturulan, sınırları belirlenmiş bir bölgeyi kapsayan yapılardır.²⁵⁷

Bölgesel kalkınma ajanslarına yönelik planlar tarihte ilk olarak ABD'de 1929 krizinden diğer bölgelere göre daha fazla etkilenen Tennessee Vadisi'nde 1930 yılında başlatılmıştır. 1933 yılında ABD'de Tennessee Valley Authority (TVA) Kalkınma Ajansı olarak kurulmuştur. Avrupa'da ise, II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri ve sonraki süreçte yaşanan teknolojik gelişmeler sonucu bölgelerarası farklılıkların belirginleşmesi ile ortaya çıkmıştır.²⁵⁸

Avrupa'da bölgesel gelişmişlik farkının yüksek olduğu Birleşik Krallık ve İtalya'da ortaya çıkan ajanslar 1950'li ve 1960'lı yıllardan bu yana AB üyeleri arasında bilgi alışverişi, diyalog ve uyum sağlayarak ekonomik kalkınmayı sağlamak ve bölgeleri geliştirmek üzere kurulmuştur. 1950'li yıllarda Fransa, Avusturya, İrlanda ve Belçika'da; 1960'lı yıllarda, İngiltere, Almanya, İtalya, Hollanda, İskoçya ve Galler'de; 1980'li yıllarda Yunanistan,

²⁵⁶Fatma Okur ve Ahmet Burhan Çakıcı, "Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme ve Yerel Demokrasi ", 2007, s.5'ten aktaran Cem Engin, "Kalkınma Ajansları: Türkiye ve İngiltere Ülke Örnekleri", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, İzmir, 2011, s.69.

²⁵⁷James T. Hughes, "The Role of Development Agencies in Regional Policy: An Academic and Practitioner Approach", *Urban Studies*, **SAGE Journals**, 01.04.1998, Cilt:35, Sayı: 4, <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1080/0042098984664>, (29.05.2017) s.620

²⁵⁸ Battal Yılmaz, "Bölgesel Politikaların Tarihsel Gelişimi ve Yeni Bir Model Olarak Kalkınma Ajansları", **Akademik Fener Dergisi**, Sayı:15, 2011, s.38

İspanya, Danimarka ve Finlandiya’da kurulmaya başlamıştır.²⁵⁹ Örneğin Fransa’da Paris ve çevresinin ülkenin diğer bölgelerine göre daha gelişmiş olması nedeniyle, İngiltere, İskoçya ve Galler’de eski sanayi bölgelerinin işlevsizliği ve çöküşü nedeniyle yeniden canlandırmak için ve İtalya’nın kuzey bölgesi ile güney bölgesi arasındaki farklılıkların ülke içinde sorunlara yol açacak seviyeye gelmesi nedeniyle BKA’lar oluşturulmuştur.

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (The European Association of Development Agencies-EURADA) uluslararası işbirliğini de teşvik eden, Avrupa Komisyonu altında kurulan ve kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği’nin BKA tanımı şu şekildedir: Bir BKA sektörel ve genel kalkınma sorunlarını tespit eder ve bu sorunların çözümüne yönelik projeleri belirler ve geliştirilen projeleri destekler.²⁶⁰

Avrupa’da kalkınma ajanslarının finansmanı AB fonları ve kamu gelirlerinden karşılanmaktadır. Birliğin üye ülkeler ve aday ülkelerde bölgelerarası rekabet ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için mali destek programlarını sadece bu konuyla ilgili bölgesel örgütlere kullandırması yüzünden 1990’lı yıllarda bölgesel kalkınma ajanslarının sayısı artmıştır. Çünkü bu konuda il ya da ilçe düzeyinde yerel yönetimlere herhangi bir destek sağlanmamıştır. Bu nedenle 2000’li yıllarda mali kaynaklarına göre güçlü ve zayıf ajanslar olmak üzere iki tür ortaya çıkmıştır. Zayıf ajansların bütçelerinin çoğunu AB fonları oluşturmaktadır. Güçlü ajanslar ise AB fonları dışında farklı finansman kaynağına sahiptirler. Bütçeleri yerel yönetimlerin gelirleri ile genel bütçe gelirlerinden, sanayi-meslek odaları, yerel bankalar ve bölgede yatırımları bulunan özel sektör kuruluşları ile desteklenmektedir. AB bu konuda zayıf ajansların yeni finansman kaynaklarından yararlanması için güçlendirilmesini ülkelere tavsiye etmiştir. Örneğin, bu konuda İngiltere’de 1998 yılında kurulan ajanslar güçlendirilmek için Eğitim, Çevre, Ticaret ve Sanayi gibi bakanlıkların bölgelerdeki örgütlemelerinden kaynak sağlanmıştır. Avrupa’da kalkınma ajansları üye ülkenin idari yapısına göre Yapısal Fonlardan yararlanma şekli değişmektedir. Son yıllarda Yapısal Fonların yanında Topluluk Girişimleri ile projeleri uyguladıkları gözlemlenmiştir.²⁶¹

EURADA raporuna göre ise kalkınma ajanslarının yasal statüleri ülkelerde farklılık göstermektedir; ancak genel olarak özel hukuka tabi kamu kuruluşları olarak kurulmuşlardır.

²⁵⁹Gülin Tunca, **Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Kapasitesinin İncelenmesi: Türkiye ve Avrupa Birliği Üyeleri Arasında Karşılaştırma**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2011, s.44

²⁶⁰Serap Kayasü, Suna Senam Yaşar, “Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Üzerine Öneriler” **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Cilt 1**, DPT Yayınları, Ankara, 2004, ss. 348-349

²⁶¹Pınar Özen, “Bölge Kalkınma Ajansları”, TEPAV Yayınları, Ankara, 2005, <http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/bolgeselkalkinmabilginotu.pdf> (10.08.2017), ss.6-7.

Birkaç AB ülkesinde ise BKA'ların yasal statüleri şöyledir;Almanya-Yarı özerk kamu şirketleri, Fransa- Karma ekonomi şirketler, İspanya- Özel hukuka tabi kamu kuruluşları, İsveç-Limited şirket, Yunanistan-Belediye girişimi, Hollanda, İtalya, İrlanda, Portekiz- Kamu limited şirketleri.²⁶²

İngiltere'de 1998 yılında kurulan BKA'lar herhangi bir bakanlığa bağlı olmayan özerk örgüt yapısına sahip kuruluşlardır. Mali kaynağı AB fonları ve merkezi yönetimden bakanlıklardan ayrılan paylardır. İngiltere'de bölgenin yapısına göre etkinliklerde bulunmuş, bu bölgelere yatırımları artırmış, Ar-Ge harcamalarına katkısı olmuş, farklı sektörlerde kümelenme girişimine destek sağlamıştır. Ülkenin genelinde bölgesel kalkınma ajanslarının bulunduğu bölgelerin kalkınma seviyeleri olumlu görülmüştür. Özellikle Londra, Doğu İngiltere, Güneybatı gibi bölgelerde daha iyi seviyede ekonomik gelişmenin sağlandığı gözlemlenmiştir.²⁶³

Polonya'daki kalkınma ajansları ise anonim şirket yapısında olup mali kaynakları özel sektörden, uluslararası kaynaklardan ve kamudan sağlamaktadır. Diğer ülkelerde olduğu gibi BKA'lar buldukları bölgelerin özelliklerine göre faaliyetler yürütmektedir. Polonya idari yapısında 1998'de yönetim reformu ile AB'ye uyum açısından on altı Düzey 2 bölgesi oluşturarak AB'ye üyelik sürecinde fonlardan en etkin biçimde yararlanmayı başarmıştır. Ayrıca bu yapıları bölgesel ekonomik kalkınma için tam yetki verilmiştir.²⁶⁴

Polonya'da bölgesel kalkınma ajansları bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmelerine önemli katkılarda bulunmuş, devletçi politikaların olduğu ülkede kamu ve özel sektörü bir araya getiren projeler oluşturulmuştur. Bölgelerin özelliklerine göre oluşturulan projeler kırsal alanlarda ve kentsel alanlarda farklılık gösterdiği gibi sanayi bölgelerinde de beşeri ve mali kaynaklara ulaşım kolaylığı olduğu için daha fazla proje üretilmiştir. Ancak Polonya'da merkezi kurumlar tarafından belirlenen projeler bölgelerin özelliklerine uyum sağlamadığı

²⁶²EURADA, "Regular Members", <http://www.eurada.org/index.php/members/> (02.07.2017)

²⁶³ Seyit Köse ve Fatih Konur, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolüve Etkinliği : Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBFEkonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, Bolu, 2011, ss.130-131.

²⁶⁴ Grzegorz W. Kolodko, "Poland's Great Transformation and the Lessons to be Learnt", **Regional Diversity and Local Development in the New Member States**, (Ed. Paul Blokker ve Bruno Dallago), Palgrave Macmillan Yay. İngiltere, 2009, s.101'den aktaran Seyit Köse ve Fatih Konur, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolüve Etkinliği : Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBFEkonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, Bolu, 2011, s.132.

için ve AB fonlarından yararlanılmasına rağmen mali sıkıntılarının olması ülkede BKA'lar için olumsuzluklar yaratmaktadır.²⁶⁵

İtalya'da ise öncelikle 1977'de seçimle iş başına gelen bölge idaresi kurulmuştur. Bu idarelere Anayasa tarafından güvence edilerek bölgelerde eğitim, sağlık, bölge planlamasının yapılması gibi hizmetlerde yetki verilmiştir. Ancak 1990'larda AB fonlarından yararlanabilmek için ulusal kalkınma ajanları kurulmuştur. İtalya'da kamu otoritesi altında kurulmuş ve daha önce yerel girişimlerin katkısıyla kurulup faaliyetlerine devam eden ajanslar bulunmaktadır.²⁶⁶ Ülke genelinde ajanslar bölgelerin kalkınma seviyelerini artıran ve sektörler arası işbirliğini sağlayan bir yapıya sahiptir.

Genel olarak kalkınma ajanslarının faaliyetleri sonucu ülkelerde olumlu gelişmeler kaydedildiği gözlemlenmiştir. AB'nin yapısına uygun politikalar çerçevesinde, Birliğin sağladığı mali desteklerden en etkin biçimde yararlandığında BKA'ların faaliyetlerinden daha sağlıklı sonuçlar elde edilmektedir.

Türkiye'nin BKA'lar ile gelişmişlik seviyesi ve BKA'ların katkısı değerlendirilmesi üçüncü bölümde yapılacaktır; ancak Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından yapılan incelemelere göre Türkiye'nin AB ülkeleri ile kıyaslamasına bakıldığında SGP'ye göre kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) endeksi 2015 yılı geçici sonuçlarına göre yirmi sekiz AB ülkesi ortalama değeri yüz iken Türkiye için bu değer elli üç olmuştur. Yani Türkiye AB ortalamasının %47 altında kalmıştır. Yapılan karşılaştırmaya yirmi sekiz AB ülkesinin yanında, üç EFTA ülkesi (İsviçre, İzlanda, Norveç), beş aday ülke (Türkiye, Makedonya, Karadağ, Sırbistan, Arnavutluk) ve bir potansiyel aday ülke Bosna Hersek dahil edilmiştir. Otuz yedi ülke arasından SGP'ye göre kişi başına GSYİH endeksi en yüksek ülke 271 ile Lüksemburgen düşük ülke ise 29 ile Bosna-Hersek çıkmıştır.²⁶⁷

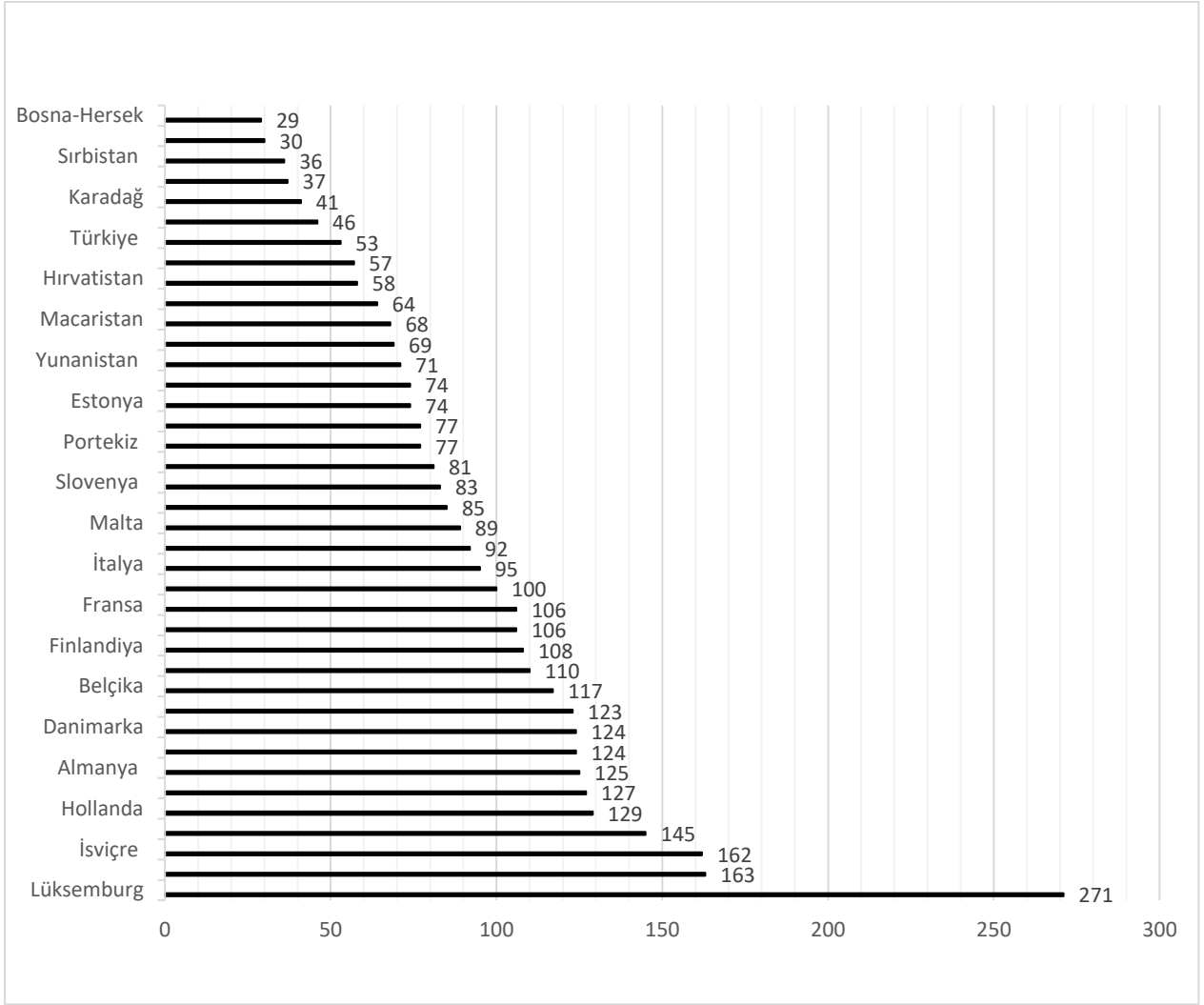
²⁶⁵ İzmir Kalkınma Ajansı, “Avrupa’da Kalkınma Ajansları”, İzmir, 2008, s.435’ten aktaran Seyit Köse ve Fatih Konur, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkinliği : Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBFEkonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, Bolu, 2011, s.132.

²⁶⁶Pınar Özen, “Bölge Kalkınma Ajansları”, TEPAV Yayınları, Ankara, 2005,

<http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/bolgeselkalkinmabilginotu.pdf> (02.07.2017),ss.14,15,16.

²⁶⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, “Satınalma Gücü Paritesi (Geçici Sonuçlar), 2015”, **Haber Bülteni**, 15.06.2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24563>, (02.08.2017)

Tablo 10: SGP'ye göre Kişi Başına GSYİH Endeks Değerleri (AB28=100), 2015

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, “Satınalma Gücü Paritesi (Geçici Sonuçlar), 2015” <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24563>, (02.08.2017)

Örnekteki değerlendirme sonuçları gibi diğer istatistiki verilere göre ulusal kalkınma ve gelişme stratejileri belirlenmektedir. Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde en büyük hedeflerinden biri de gelişmişlik seviyesini diğer AB ülkelerinin ortalamasına yaklaştırmaktır.

Verilen ülke örneklerinde de her bölgede ve her ülkede aynı seviyede olmasa da olumsuzluklara rağmen BKA'ların bölgelere katkısı olduğu gözlemlenmiştir. Bu ülke örneklerine diğer AB üyesi veya aday ülkeleri de eklediğimizde karşımıza oluşum ve faaliyetler kapsamında daha çeşitli BKA'lar çıkacaktır. Konudan sapmamak adına çalışmada bu inceleme ve araştırmalara yer verilmemiştir. Ancak aday ülke statüsündeki Türkiye'nin durumu üçüncü bölümde incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN AB BÖLGESEL POLİTİKASINA UYUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.Türkiye’de Bölgelerarası Farklılıklar

Bölge kavramı her alanda geçerli, tüm dünyada kabul görmüş genel bir tanıma sahip olmamakla beraber Türkiye için bölge kavramı topografya ve iklim koşullarına göre veya ekonomik sosyal-kültürel çeşitliliğine göre, kalkınmışlık ya da geri kalmışlık özelliklerine göre tanımlanmaktadır.²⁶⁸ Bu tanım seçenekleri içinde ancak ülke bütünlüğünü güçlendirecek bölgesel politika kapsamında bir tanım yapılırsa AB Bölgesel Politikası için geçerli olan bir bölge tanımına yakın olacaktır. AB’nin ülkelerde kişi başına düşen GSYİH oranı ve nüfus yoğunluğu gibi istatistiki kriterlere göre yaptığı bölge sınıflandırmasına benzer Türkiye’de de buna yakın bazı gelişmelerin ilerlemesi için bir bölge sınıflandırması yapılmıştır.

Ülkemizde bölgelerarası ve bölge içinde artan gelişmişlik farkı yerel çerçevede yeni idari yapılanmaları ön plana çıkarmıştır. AB üyelik sürecinde Türkiye’de bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yardımcı olması için 2006 yılında 5449 sayılı Kalkınma Ajansları Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevleri hakkında yasa ile Kalkınma Ajansları’nın kurulması kararı verilmiştir.²⁶⁹ Ancak bu gelişmelerden önce Türkiye’de bölge planı yapılırken coğrafi, tarihi, kültürel, ekonomik, yönetsel gibi birçok ölçüte öncelik verilmiştir.

Ülkemizde, bölgesel sorunları aynı olan geri kalmış bölgeler ve gelişmiş bölgeler olarak iki temel bölge grubu ayrımı yapılmaktadır. Bu iki bölge grubu arasında gelişmişlik seviyelerine göre diğer bölgeler yer almaktadır. Gelişmiş bölgeler, nüfus yoğunluğunun fazla olması ve daha çok tarım dışı faaliyetlerin yapılması gibi temel özelliklere sahipken geri kalmış bölgeler ekonominin tarım ve hayvancılığa dayanması ve sanayinin gelişmemiş olması gibi özelliklere sahiptir. Bu özelliklerin farklılığından dolayı bölgesel sorunlar da farklılık göstermektedir. Örneğin gelişmiş bölgelerin kent-içi ulaşım, çevre, hava ve su kirliliği gibi

²⁶⁸DPT, “Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Raporu”,**Bölgesel Gelişme ve Özle İhtisas Komisyonu Raporu**, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/65/oik523.pdf> (03.01.2017), s.7.

²⁶⁹Ahmet Tamer, **Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri**, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2008, s.1.

sorunları varken geri kalmış bölgelerin işsizlik, düşük eğitim seviyesi, altyapı problemleri gibi sorunları mevcuttur.²⁷⁰

Türkiye’de 1923–1950 dönemi bölgesel kalkınma politikaları krizler, savaşlar ve diğer olumsuz etkenler zamanına denk geldiği için etkin ve kapsamlı olamamıştır. Bu dönemde ülkenin bütünü için geçerli olan büyük sermayeli yatırımlar ve işletmelerin kalkındırılması faaliyetleri, İzmir, İstanbul ve bu kentlere yakın bölgelerde, sermayenin ve ticaretin yoğun olduğu avantajlı yerlerde gerçekleştirilmiştir.²⁷¹ Bu sürece en çok etki eden gelişme 1933-1937 yılları arasında I. Beş Yıllık Sanayi Planı’nın uygulanması olmuştur. Devletçilik politikası ile işletmeler kurup daha sonra bu işletmeleri özel kesime devrederek planlı sanayileşme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu girişimler Marmara ve Ege bölgesinin diğer bölgelerle arasındaki farkın artmasına neden olmuştur. 1938-1942 dönemi için II. Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmış, ancak II. Dünya Savaşı nedeniyle bu plan gerçekleşmemiştir.²⁷² Kısaca Türkiye’de 1923-1950 döneminde izlenen stratejiler bölgesel politika çerçevesinde hazırlanmış ve ülkeyi bir bütün olarak kalkındırmak hedeflenmiştir.

Savaş sonrası devletin ekonomideki etkisi azalmıştır. 1950-1960 döneminde tekrar liberal politikalara dönerek ilk olarak devletin rolünün daraltılması amaçlanmıştır. Ancak bu yıllarda kamu harcamalarının altyapı yatırımlarında giderek artan bir payı olmuştur, bu nedenle amaca ulaşamamıştır. Özellikle sermayenin, yatırımın ve ticaretin yoğun olduğu bölgelere yönelik projeler uygulanmış bugelişmeler de bölgelerarası dengesizlikleri artırmıştır.

Türkiye, konumu, tarihi, kaynakları ve diğer önemli özelliklerinden dolayı bölgelerarası büyük eşitsizliklerin olduğu ve bu eşitsizliklerin önemli sorunlar oluşturmaya devam ettiği özelliklere sahiptir. Gelir düzeyi farklılıkları, fiziki ve sosyal altyapı farklılıkları göze çarparken aynı zamanda insan kaynakları ve istihdam, eğitim düzeyi, girişimcilik vb. alanlarda da farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıkların giderilmesi için çeşitli çalışmalar yürütülmüştür ve bunlar arasında Kalkınma Planları önemli bir yere sahiptir. Bölgesel

²⁷⁰Servet Mutlu, “Bölgesel Farklılaşmanın Nedenleri ve Türkiye Bağlamında Bölgesel Gelişme Stratejileri”, **Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi**, (Ed. Haluk Erhat), Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s.112.

²⁷¹Gülen Elmas Arslan, “Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye’de Bölgesel Politikalar”, **Gazi Üniversitesi, Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt:15, Sayı:50, 2004, s.118.

²⁷²Memduh Yaşa, **İktisadi Meselemiz**, İstanbul, 1966, s.42’den aktaran Hasan Özyurt, Atatürk Dönemi Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planları ve Türk Ekonomisindeki Yapı Değişikliğine Etkileri (1933-1938), **İstanbul Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı:19, İstanbul, 1981, s.128.

Kalkınma Ajansları'nın da faaliyete geçmesiyle Türkiye'de farklılıkların giderilmesi adına önemli gelişmeler yaşanmıştır.

3.2. Türkiye'de Bölgesel Politikaların Tarihsel Gelişimi

3.2.1.1923-1950 Dönemi

Ülkemizde 1923-1950 yılları arası büyük savaşların da etkisiyle geri kalmışlıkla mücadele edilmiştir. Genel olarak iktisadi ve siyasi bağımsızlığın istikrarı için ülkeyi kalkındırma faaliyetleri, mevcut sektörlerin gelişimi ve yeni sektörlerin faaliyete geçmesi için çaba harcanmıştır. Sermaye birikiminin ve ticari faaliyetlerin yüksek olduğu yerlerde görülen gelişmelerin ülke geneline yayılması için yeterli kapasiteyi oluşturmak öncelikli olmuştur.²⁷³

Türkiye'nin bölgesel politika alanında yaşadığı gelişmeler planlı dönem ve AB ilişkileri ile şekil almış gelişmeler sonucunda yeni stratejilerle belirlenen hedeflere ulaşma çabaları devam etmiştir. 1923-1950 döneminde bölgesel kalkınma politikaları Türkiye'nin içinde bulunduğu durumun da etkisiyle ülkenin geneline yayılacak şekilde uygulanamamıştır.

Türkiye'nin liman kentlerinde bu dönemde hızlı nüfus artışı görülmüş ve yetişen ürünlerin büyük şehirlere taşınması için yol bağlantıları geliştirilmiştir. Emek ve sermaye kaynaklarının zaman içinde çoğaldığı bu bölgelerin yanındatırım ili olan Adana ve Mersin, Başkent olan Ankara ve İstanbul'a yakınlığından dolayı İzmit diğer bölgelere göre daha çok ilerleme kaydetmiştir.²⁷⁴

Bu dönem Türkiye'nin kalkınmaya hazırlandığı, ekonomisini toparlamaya çalıştığı bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Türkiye bu yıllarda etkin bir şekilde bölgesel politika uygulama seviyesinde değildir. Dünya genelinde ekonomi politikalarındaki yapısal değişime rağmen Birinci Beş yıllık Sanayi Planı ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanarak planlı sanayileşmenin gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

3.2.2.1960 Planlı Döneme Geçiş

1960 sonrası planlı döneme geçilmiş ve bölge planlaması ve kalkınması çerçevesinde bir yol izlenmiştir. Ekonomik, kültürel ve sosyal kalkınmanın, istikrarının sağlanması, belirlenen politikaların birbiriyle uyumlu olması ilkelerine bağlı olarak Kalkınma Planlarının hazırlanması ve uygulanması öngörülmüştür. Bölgesel planlama ve bölgesel gelişme

²⁷³Gülen Elmas Arslan, Baki Demirel, "Türkiye'de Bölgesel Politikaların Gelişimi ve Bölgesel Dengeler", **Ankara Sanayi Odası AsoMedya Dergisi**, Ankara, Mart/Nisan 2010,s.52

²⁷⁴ Gülen Elmas Arslan, "Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye'de Bölgesel Politikalar", **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, 2004, ss.115,136'dan aktaran Gülen Elmas Arslan, Baki Demirel, "Türkiye'de Bölgesel Politikaların Gelişimi ve Bölgesel Dengeler", **Ankara Sanayi Odası AsoMedya Dergisi**, 2010, s.53.

stratejileri Devlet Planlama Teşkilatı sorumluluğundaki beş yıllık kalkınma planları altında uygulanmıştır.²⁷⁵

1923 Lozan Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti, Batı yanlısı bir politika izlemeye başlamış ve 1959 yılında AET'ye ortaklık başvurusunda bulunmuştur. 12 Eylül 1963'te Türkiye-AET arasında Ortaklık Yaratan Anlaşma-Ankara Anlaşması'nın imzalanması ile ortaklık rejimi kapsamında başlatılan sürecin de bu dönemde etkileri önemli olmuştur. Antlaşmanın amacı, Türkiye ekonomisini hızla kalkındırmak ve canlandırmak, vatandaşların yaşam şartlarını ve çalıştırılma koşullarını iyileştirilmek, ticari ve ekonomik ilişkileri güçlendirmektir.²⁷⁶

3.2.3.1963-1967 Dönemi

1963-1967 Birinci Beş Yıllık Kalkınma döneminde bölgesel politikalar büyüme odaklı kalkınma çabalarıyla şekillenmiştir. Devlet yatırımları ile çeşitli bölgesel planlar ve bölgesel kalkınma programları oluşturulmuştur. Bu planda Türkiye'deki bölgeler: “geri kalmış bölgeler”, “potansiyel gelişme bölgeleri” ve “büyük şehir bölgeleri (metropoliten bölge)” olmak üzere üç bölümde sınıflandırılmıştır ve bölgesel kalkınma problemlerine bu sınıflandırmaya göre çözüm aranmıştır.²⁷⁷

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın sekizinci bölümünde “Bölge Planlaması ve Kalkınması” başlığı altında öncelikli konular, dengeli gelir dağılımının sağlanması için yatırımların yapılması, bölgelerarası dengeli kalkınma, iktisadi ve sosyal etkinliğin yüksek olduğu büyüme noktalarına kaynakların ayrılması ve geri kalmış bölgelerin kalkınması olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu planda Doğu Marmara'da sanayi, Çukurova'da tarım ve sanayi, Antalya'da tarım ve turizm, Zonguldak ve çevresinde de sanayi sektörünün geliştirilmesi öngörülmüştür. Özel sektör yatırımlarının artırılması geri kalmış bölgelerde gereklilik görülmüş ve bu bölgelere yatırım yapacak sektörler gelir vergisinde indirim yapılacağı belirtilmiştir.²⁷⁸

²⁷⁵Abdullah Takım, “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Planlarının İktisat Politikalarının Performansına Etkisi: Zonguldak–Bartın ve Karabük Örneği”, **e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 3, Varşova, 2010, s.264.

²⁷⁶T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması)-12 Eylül 1963”, **Resmi Gazete**, 29.12.1972, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma_-ankara-anlasmasi_-12-eylul-1963-.tr.mfa (23.01.2017)

²⁷⁷T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl),” 1963-1967

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf> (12.02.2017) ss.473-474.

²⁷⁸Ali Eşiyok, **Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Dengesizlikler (Doğu ve G. Doğu Anadolu Bölgelerinin Kalkınmasına Yönelik Bir Model Önerisi)**, Türkiye Kalkınma Bankası Yay. Genel Araştırmalar, Ankara, 2002, ss.16-17.

3.2.4.1968-1972 Dönemi

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise daha çok fırsat eşitliği ve sosyal adalet konularına yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda gelişme sağlandığında ekonomi ve sosyal alanda kalkınma sağlanacağı ve refah seviyesinin artacağı öngörülmüştür. Planın sekizinci bölüm başlığı “Toplumun Yurt Düzeyinde Yerleşmesi ve Barınması” altında bölgesel gelişme, şehirleşme ve yerleşme sorunları, bölge planlaması konularına yer verilmiştir. Bu çerçevede genel amaç iktisadi faaliyetleri az gelişmiş bölgelere dengeli bir şekilde yaymak böylelikle bölgelere özel sektör yatırımlarını çekerek sanayileşmelerini ve kalkınmalarını sağlamak olarak ifade edilmiştir. Ayrıca Organize Sanayi Bölgeleri oluşturulması içinteşvik olarak vergi indirimi yapılması ve kredi imkanlarının çoğaltılmasına karar verilmiştir. Altyapı projelerinin geliştirilerek şehirleşme oranını artacağı ve göçün de engellenmesi ile bölgelerarası eşitsizliklerin azaltılacağı ifade edilmiştir.²⁷⁹

Bölgelerarası uyumu sağlamak için İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda birinci plandan farklı bir yöntem izlenmiştir. Buna göre geri kalmış bölgelerde şehir merkezlerinde hizmet sektörüne yatırım yapılarak gelişme ve kendi kendine büyüme hedeflenmiştir. Böylece bu büyümenin bölgede ve çevresinde olumlu etki yaratması planlanmıştır. Bu nedenle organize sanayi bölgelerinin oluşturulmasına ve altyapı yatırımlarına ağırlık verilmiştir.²⁸⁰

Birinci planda bölge planlaması ve kalkınma konularına yoğunlaşmıştır. İkinci planda ise sosyo-ekonomik gelişmeyi çevrelerine de yayacağı öngörülen büyüme merkezlerinin kurulması üzerinde durulmuştur. Her iki planda da daha çok devlet odaklı bölgelerarası farklılıkları azaltmak ön planda olmuştur.

3.2.5.1973-1977 Dönemi

1973-1977 dönemi için hazırlanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1970 yılında imzalanan ve 1 Ocak 1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol nedeniyle yeniden düzenlenmiştir. Katma Protokol, üyeliğe hazırlık sürecinde Ankara Anlaşması'nda belirlenen ilkelerin Türkiye'nin ekonomik durumuna göre uyumlu bir şekilde yürütülmesini sağlayacak bir uygulama anlaşmasıdır.²⁸¹ Bu çerçevede Türkiye'nin AET ile olan ilişkilerinde bir geçiş

²⁷⁹T.C. Kalkınma Bakanlığı, “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf> (12.02.2017), s.263.

²⁸⁰ İlhan Tekeli “Dört Plan Döneminde Bölgesel Politikalar ve Ekonomik Büyümenin Mekansal Farklılaşması”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 1981, Ankara, ss.369,390'dan aktaran Gülen Elmas Arslan, Baki Demirel, “Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi ve Bölgesel Dengeler”, **Ankara Sanayi Odası AsoMEDYA Dergisi**, 2010,s.54.

²⁸¹T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye Arasında Ortaklık İlişkisi Kurulmasına Dair Anlaşmaya Katma Protokol”, <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-ekonomik-toplulugu-ile-turkiye-arasinda-ortaklik-iliskisi-kurulmasına-dair-anlasmaya-katma-protokol---23-kasim-1970.tr.mfa>, (12.02.2017)

süreci içinde olduğu ve gümrük birliğine doğru ilerleme kaydedilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu nedenle Üçüncü Beş Yıllık Plan'ın ve daha sonraki planların 1995 yılını hedefleyen bir stratejiye göre hazırlanması gerektiği düşünülmüştür.

Bölgesel uyum adına Üçüncü Beş Yıllık Plan'da bölge kelimesi yerine yöre kelimesi kullanılmıştır ve "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" sınıflandırması dikkat çekmektedir.²⁸² Bu dönemde farklılıkların giderilmesi için yapılan bölgesel sınıflandırmada öncelikli faaliyet alanı olarak KÖY'ler üzerinde durulması öngörülmüştür.

1968 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Kalkınma Programı Kararnamesi çıkarılmış, ilk kez KÖY kapsamında Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerini içeren yirmi iki il belirlenmiştir.²⁸³ Kalkınmada Öncelikli Yörelere olarak belirlenen bu illerde yerel girişimcileri desteklemek ve yerel potansiyelleri teşvik etmek bölgesel politika açısından önemli bir adım olmuştur.

Birinci ve ikinci plana göre bölgesel kalkınma ve planlama alanındaki yaklaşım yüzeyseldir. Çünkü daha çok KÖY'ler arasındaki gelişmişlik farkı ve yapılacak yatırımların ekonomik kriterlere göre yapılması üzerinde durulmuştur.

3.2.6.1979-1983 Dönemi

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983 dönemini kapsamaktadır ve planda "Bölgesel Gelişme ve Yerleşme" başlığına yer verilmiştir. Bu başlık altında birinci plan döneminden bu döneme kadar süreç içinde bölgesel politika adına gerçekleştirilen uygulamalara rağmen bölgelerarası farklılıkların fazlalaştığı vurgulanmıştır. Az gelişmiş bölgelerde uygulanan yatırım programları nedeniyle bu bölgeler kamudan daha az pay almış ve özel sektör yatırımları da planlandığı gibi bu bölgelere yönlendirilememiştir. Bu olumsuzluklara karşı Kalkınmada Öncelikli Yörelere verilen desteğin artırılması ve özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde sosyal, ekonomik, kültürel alanda eğitim-sağlık sektörlerinde gelişme sağlanması için yeni tedbirler alınmıştır.²⁸⁴

Bu planda Bölgesel gelişme ve planlama alanında bir önceki döneme benzer yaklaşımlar görülmüştür. Öncelikli konu ekonomik kalkınma olmuştur ve bunun için işbölümü yapılması, sanayi, altyapı ve hizmet sektörünün ülke geneline dengeli dağılımının

²⁸² Sonay Bayramoğlu, "Türkiye'de Bölgesel Politikaların Gelişimi", **Bölge Kalkınma Ajanslar Nedir, Ne Değildir?**, (Ed. Menaf Turan), Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005, s.60.

²⁸³ İsmail Sarıca, "Kalkınmada Öncelikli Yörelere İlgili Temel Konular", DPT, Ankara, 1991, s.8'den aktaran Bahadır Aydın, "Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulaması ve Zonguldak", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:32, Sayı:2, 1999, s.29.

²⁸⁴ Bayramoğlu, s.60.

sağlanması ve bölge dinamiklerinin kullanılmasını sağlayacak teşviklerin uygulanması öngörülmüştür.²⁸⁵

Bu dönemde Türkiye’de yaşanan siyasi olaylar nedeniyle Plan etkin bir şekilde uygulanamamıştır. Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısı AET ile başlatılan uyum sürecine uygun yürütülemediği; bu nedenle geçiş dönemindeki yükümlülükler tam olarak yerine getirilememiştir. Toplumun Türkiye ile ilişki süreci 1980 askeri darbesiyle kesintiye uğramıştır. 1978 ve 1988 yılları arasında Türkiye’ye sağlanan indirimli gümrük tarifeleri dondurulmuştur. Türkiye-AET ilişkilerinin canlandırılması süreci 1983 yılında Türkiye’de sivil idarenin tekrar kurulması ile başlamıştır.²⁸⁶

3.2.7.1985-1989 Dönemi

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde 14 Nisan 1987’de Türkiye AB’ye üyelik için öngörülen hazırlıkları tamamlamadan tam üyelik için başvuru yapmıştır. Planda yer alan “Sosyal Hedef ve Politikalar” ile “Bölge Planlaması” başlıkları çerçevesinde yatırım alanlarının seçiminde girişimciye yardımcı olması için dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yetkisi altında bir Proje Ofisi kurulması planlanmıştır. Genel politikalarda sanayinin yaygınlaştırılması ve öncelikli sektörlerin teşvik edilmesine yer verilmiştir. Bölgesel politikalarda ise geri kalmış yörelerde bölge merkezlerinin oluşturulması ve yerel kapsamda KÖY’lere teşvik politikasının uygulanması benimsenmiştir.²⁸⁷

Bu dönemde bölge planlamasının önemi üzerinde durulmuş ve projelerin etkin bir biçimde uygulanması önemsenmiştir. Bu nedenle Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademeleşmesi çalışmasına bağlı olarak on altı “Fonksiyonel Bölge” belirlenmiştir. Fonksiyonel bölgelerin kaynaklarının bölgenin gelişmesine katkıda bulunacak şekilde kullanılması, belirlenen üretim hedeflerinin şehir düzenini etkileme düzeyi ve kalkınmanın hızlanması için sektörlerin şehre uyumunun sağlanması alanlarında verimli olabilmek için “Bölge Gelişme Şemaları”nın hazırlanması vurgulanmıştır.²⁸⁸

Bölgelerin merkezleri belirlendikten sonra kentleşme düzeyi için altyapıyı geliştirmek ve yerel birimlerin hizmet kalitesini artırmak hedeflenmiştir. Bu çerçevede kamunun belirlenen bölgelere yapacağı yatırımlar ön plana çıkmıştır.

²⁸⁵Takım, s.265.

²⁸⁶T.C.Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi”, http://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, (15.08.2017)

²⁸⁷Fatma Doğruel, “Türkiye’de bölgesel politikalar”, **Değişen Mekan Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalar Toplu Bakış: 1923-2003**, (Ed.Ayda Eraydın), Dost Kitabevi, Ankara, 2006, s.175.

²⁸⁸T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/5/plan5.pdf>, (12.02.2017), s.162

3.2.8.1990-1994 Dönemi

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde “bölge planlaması” kavramından “bölgesel gelişme” kavramına geçilmiştir. Oluşturulan on altı bölge yerine KÖY’lerde planlamanın yapılması öngörülmüştür.²⁸⁹

Planda yer alan “Bölgesel Gelişme” başlığı bölgelerarası dengeli kalkınmayı ve gelişmelerin ülke genelinde verimli olmasını vurgulamıştır. Bu dönemde AB bölgesel politikasına göre hazırlanan ekonomik ve fiziki bir planlama sayesinde Birliğin diğer politikalarından daha çok bölgesel politikada gözetilen amaçları ve uygulamaları dikkate alınmıştır.²⁹⁰

Bölgesel gelişmenin ön plana çıktığı bu planda, KÖY kapsamında yapılan çalışmaları daha etkin hale getirebilmek için bölge ve alt-bölge sınıflandırmasına göre strateji oluşturulması hedeflenmiştir. Bölgelerarası ve bölgeler içi göçü denetimli hale getirmek, özellikle metropoliten yerlere olan göç yoğunluğunu azaltmak böylece yerleşim yerleri arasında bir düzen sağlamak için yeni yerleşme sınıflandırmasının yapılması öngörülmüştür.²⁹¹ Ayrıca 1987 yılındaki tam üyelik başvurusundan sonra AB’nin politikalarına uyum açısından Türkiye’nin durumu daha çok inceleme altına alınmıştır.

3.2.9.1996-2000 Dönemi

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda “Bölgesel Dengelerin Sağlanması” başlığının yer aldığı bölümde il planlaması, metropollerin mevcut durum analizleri ve bölgesel gelişmenin önemi vurgulanmıştır. Asıl amaç her alanda dengeli kalkınma sağlayarak “sürdürülebilir kalkınmayı” gerçekleştirmektir. Öncelikle ulusal bütünlüğü sağlamak ve gelişmişlik farklarını azaltmak için ülkenin geri kalmış bölgelerinin kaynakları ve potansiyellerine göre hazırlanan gelişme projelerinin uygulanması öngörülmüştür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin yakın özellikteki illeri için bölge ve alt-bölge grupları oluşturulmuş ve bunlara göre hazırlanan eylem planları uygulamaya koyulmuştur.²⁹²

Ayrıca bu dönemde bölgesel politika kapsamında geliştirilen projelerin değerlendirmesi yapılmış ve “Gelişme Merkezleri” stratejisiyle uygulanan kalkınma planının

²⁸⁹Bayramoğlu, s.80.

²⁹⁰T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/4/plan6.pdf> (12.02.2017) , s.318.

²⁹¹Mustafa Mutluer, “Türkiye’de Bölgesel Dengesizlikler ve Bölge Planlama Çalışmaları Üzerine Gözlemler”, **Ege Coğrafya Dergisi**, Cilt:10, Sayı:1, İzmir, 1999, s.180.

²⁹²T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Raporu, Bölgesel Gelişme ve Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zet%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/65/oik523.pdf> (12.02.2017), s.30.

hedeflenen başarıya ulaşmadığı görülmüştür. Bu kapsamda oluşturulan bölgelerin seçilen merkez illerinde çevrelerine göre daha çok gelişme görülmüş ve çevre illerle aralarındaki gelişmişlik farkı daha çok artmıştır.

Merkezlerin sermaye çekim niteliklerinin olmaması çevre illere yatırım düşüncesinin gerçekleşmemesine neden olmuş ayrıca fiziki ve teknik altyapı eksikleri üretim verimliliğinin büyük merkezlere göre düşük olmasına neden olmuştur. Bu dönemdeki AB süreci ile ilgili gelişmeler ve Türkiye'nin merkeziyetçi devlet yapısı bölgesel gelişme planları üzerinde etkili olmuştur.

Katma Protokol'de belirtildiği şekilde 1995 yılında Türkiye-AB arasında Gümrük Birliği'nin sağlanması için gerekli hazırlıklar yapılmış ve Gümrük Birliği 01.01.1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yine bu döneme rastlayan Helsinki'de 1999 yılının Aralık ayında yapılan "AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi" AB ile ilişkilerimiz bakımından faydalı bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Zirvede Türkiye'nin adaylığının resmileşmesine diğer aday ülkelerle aynı konumda olması bu dönemde yaşanan önemli olaylardan biri olmuştur. Bu süreçten sonra Katılım Ortaklığı Belgesi'nin Türkiye için de hazırlanacağı ifade edilmiştir.²⁹³

Bölgesel politika faaliyetleri bu gelişmelerden sonra AB mevzuatına daha uygun yürütülecektir. Adaylık statüsünde olan Türkiye'nin Birlik politikalarından yararlanacağı konular daha geniş bir çerçeve kazanmıştır. Ancak her zaman karşılaşılan siyasi ve ekonomik yapıdaki değişimler belirlenen politikaların sağlıklı yürütülmesine engel olmuştur.

Merkeziyetçi yapı bölgesel gelişme politikalarının hedeflenen başarıya ulaşmasında engeller yaratmıştır. Bu devlet yapısından dolayı yerel düzeyde katılımın sağlanamaması ve sorunların sağlıklı tespit edilememesi doğru planların hazırlanamamasına neden olmuştur. Bunun beraberinde yaşanan kaynak israfı, geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere olan göçler bölgelerarası farklılıkları artırmıştır. Ayrıca yaşanan göçler sonucu çarpık kentleşme ve çevre sorunları daha çok ön plana çıkmıştır.

3.2.10.2001-2005 Dönemi

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005 dönemi için hazırlanmıştır. Raporunda bölgesel kalkınma politikaları ile AB politikalarının uyumunu sağlayacak çalışmalara yer verilmiştir. Bu kapsamda yaşam kalitesinin yükseltilmesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve girişimcilik, bölgelerarası bütünleşme ilkeleri üzerinde durulmuş, ülke kaynaklarının en etkin

²⁹³T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi", http://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html (12.02.2017)

biçimde kullanılıp en yüksek sosyal faydayı sağlayacak politikalar belirlenmiştir. Ayrıca Planda bölgesel farklılıkların azaltılması konusunda ilerleme kaydedildiği belirtilmiş ancak Türkiye için devam eden bir sorun olduğu da vurgulanmıştır. Bu nedenle bölge planlama işleminin her bölgenin kendine özgü sorunları olduğu kabul edilerek güncel gelişmelerle metoduyla yapılması öngörülmüştür.²⁹⁴

1996 yılında yapılan araştırmaya göre Türkiye’de bölgesel politika adına yapılan çalışmalara rağmen istenilen başarıya ulaşılamadığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle planda “Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları” başlığında bölgelerarası gelişmişlik farkının yarattığı sorunlar vurgulanmış ve ortaya çıkarılan endekse göre değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan araştırmada gelişmişlik endeksi sonuçlarına göre Marmara Bölgesi en gelişmiş bölge, Doğu Anadolu en az gelişmiş bölge olarak saptanmıştır. Ayrıca Karadeniz Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu bölgesi de Doğu Anadolu Bölgesi gibi gelişmişlik bakımından Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.²⁹⁵ Ayrıca bu dönemde Türkiye-AB ilişkisi bakımından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kopenhag Zirvesi 2002 yılının Aralık ayında düzenlenmiş ve Türkiye’nin Kopenhag’da belirlenen kriterleri sağladığına karar verilmiştir. AB Konseyi 2004 yılının Aralık ayında yayımlanan Komisyon Raporu’na dayanarak Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlatılacağını belirtmiştir. Bu gelişmelerden sonra AB ile ilişki sürecinde yeni bir dönem başlamış ve Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlatılacağı kararı verilmiştir.²⁹⁶ Buna göre Türkiye ekonomik ve siyasi kriterleri yerine getirmek için bölgesel politika alanında da gelişmelerin kaydedileceği bir döneme girmiştir.

Türkiye’ye 1999 yılında Helsinki Zirvesi’nde adaylık statüsünün verilmesi üzerine aday ülke yükümlülükleri açısından hazırlanması gereken öncelikleri belirten Katılım Ortaklığı Belgesi Konsey tarafından resmen 8 Mart 2001’de kabul edilmiştir.²⁹⁷

AB’nin belirlediği kriterlere göre aday ülkenin reformları gerçekleştirme süresi üyeliğe geçiş süresini belirlemektedir. 2001 yılında kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi ile Türkiye’den etkili bölgesel politika stratejisi belirlemesi, planlamaları bölgesel politika ölçütlerine göre yapması beklenmiştir. Bu beklentileri yerine getirebilmesi için AB sınıflandırmasına benzer bir NUTS-İstatistik Bölge Birimi Sınıflandırması-İBBS hazırlaması

²⁹⁴Bayramoğlu, s.84.

²⁹⁵DPT, “Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”,

http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Sekizinci_Kalkinma_Planı.pdf (14.02.2017), s. 60.

²⁹⁶T.C.Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye’nin AB’ye Katılıma Doğru İlerleyişine İlişkin Komisyon Tavsiyesi (Gayri Resmi Tercüme)”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-ab_ye-katilima-dogru-ilerleyisine-iliskin-komisyon-tavsiyesi-_gayri-resmi-tercume_.tr.mfa (14.02.2017)

²⁹⁷ İKV, “Türkiye-AB, Tarihçe, 1999-2005 Dönemi”, http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=446 (09.02.2017)

istenmiştir.²⁹⁸ Kopenhag Zirvesi'ndeki diğer bir gelişme de Komisyon tarafından Türkiye için yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi'nin hazırlanması olmuştur. AB Konseyi hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'ni 14 Nisan 2003'te kabul etmiştir.

16-17 Aralık 2004'te Brüksel'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirvesi'nin ardından "17 Aralık Sonuç Bildirgesi" yayımlanmıştır. Bu bildirme ile birlikte 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye-AB müzakerelerine başlanmasına karar verilmiştir.²⁹⁹ Türkiye'nin AB müktesebatına uyum düzenlemelerinde ne kadar ilerlediği tespit edilmiş ve müzakerelerin otuz beş başlıkta (Bölgesel Politika, Malların Serbest Dolaşımı, İşgücünün Serbest Dolaşımı, Sermayenin Serbest Dolaşımı, Sosyal Politika ve istihdam vb.) yapılmasına karar verilmiştir.³⁰⁰ Bu gelişmelerin etkileri kalkınma planlarına yansımıştır. Yapılan düzenlemeler AB müktesebatına uyum çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

2005 yılında AB Komisyonu'nun Türkiye için hazırladığı İlerleme Raporu ve Katılım Ortaklığı Belgesi ile Türkiye'de siyasi ve ekonomik alanda ne kadar ilerleme kaydedildiğini ve eksiklikleri ortaya koyulmuştur. Bu süreç Türkiye'nin hazırlık aşamasında planlı bir çerçevede ilerlemesini sağlamıştır. Ancak iç ve dış siyasi olaylar bazı uyumlaştırma çabalarına engel olmuştur. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda geleneksel bölge anlayışının küreselleşmenin etkisiyle yerini yeni bir bölge anlayışına bıraktığını görüyoruz. Küreselleşmenin de etkisiyle yerel dinamiklerin ekonomik kalkınma ve bölgesel kalkınmadaki rolü artmıştır. Klasik yönetim anlayışı gelişen ve sürekli dönüşüm içinde olan sistemde yetersiz kalmıştır.³⁰¹

3.2.11.2007-2013 Dönemi

2007-2013 dönemi için hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı, küreselleşmenin etkilerinin her alanda görüldüğü bir döneme denk gelmiştir. Bu çerçevede Plan AB'ye uyum sürecini tamamlamış, istikrarlı büyüme ile gelişen, küresel ortamda giderek bilgi toplumuna dönüşen ve rekabet gücüne sahip Türkiye hedefine göre hazırlanmıştır. Raporda yer verilen Bölgesel Gelişiminin Sağlanması eksenini başlığı içinde:

- Bölgesel gelişme politikasının merkezi düzeyde etkinleştirilmesi,

²⁹⁸ T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013", Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, [http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/10/oik702.pdf\(09.02.2017.\)](http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/10/oik702.pdf(09.02.2017.)) s.142.

²⁹⁹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi", <http://www.ab.gov.tr/111.html> (09.02.2017)

³⁰⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Müzakere Fasılları", https://www.ab.gov.tr/_62.html, (10.02.2017)

³⁰¹ Ahmet Mutlu, **Ekoloji ve Yönetim, Toplumsal Ekoloji ve Sürdürülebilir Gelişme'nin Karşılaştırılması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008, s. 143.

- Kırsal kesimde kalkınmanın sağlanması,
- Yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılması,
- Yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması ilkeleri belirlenmiştir.³⁰²

Özetle bu planda AB programlarına uygun kalkınma politikaları, üyelik öncesi ve sonrası yararlanılacak mali yardımlar için merkezi-yerel düzeyde gerekli şartların sağlanması vurgulanmıştır. Ayrıca, bölgelerin verimliliğinin yükselterek ulusal kalkınmanın sağlanacağı ve küreselleşmenin getirdiği yeniliklere uyum ile istenilen rekabet gücüne ulaşılabileceği düşüncesi ön plana çıkmıştır.

“Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü” bu dönemde DPT’ye bağlı bir kuruluştur. DPT’nin bu kuruluş altında yürüttüğü “Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu” kapsamındaki çalışmaların değerlendirme süreci ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde sonuçlandırılmıştır.³⁰³

AB’nin aday statüsündeki ülkeler için (IPARD) Katılım Öncesi Mali Araç Kırsal Kalkınma Bileşeni altında verdiği kırsal kalkınma fonlarından Türkiye’nin yararlanması için IPARD Programı hazırlık çalışmalarına önem verilmiştir.³⁰⁴

Kırsal alanların kalkındırılması konusu öncelikli konulardan biri olmuştur ve bu durum plana da yansımıştır. Dokuzuncu plan döneminde, merkezi sistem çerçevesinde bölgesel gelişme politikası düzenlenmeye çalışılmış ve bölge potansiyeline göre stratejiler belirlenmiştir. Yerel düzeyde ise idari yapıların güçlendirilmesi ve kırsal kalkınmanın hızlandırılması üzerinde durulmuştur. Yerel dinamiklere önem veren özellikleriyle Planı’nın yeni bölgesel kalkınma anlayışı çerçevesinde oluşturulduğu görülmektedir.

3.2.12.2014-2018 Dönemi

01.07.2013 tarihinde 2014-2018 dönemi için Onuncu Kalkınma Planı, Meclis Genel Kurulu tarafından onaylanmıştır. Planda bu döneme kadar bölgesel farklılıkların giderilmesine yönelik yapılan çalışmaların değerlendirilmesi yapılmış ve farklılıkları azaltmak için belirlenen hedefler vurgulanmıştır. “Yaşanabilir Mekanlar ve Sürdürülebilir Çevre” başlığı altında kentsel ve kırsal bütün yaşam alanlarında yaşam kalitesinin artırılması

³⁰² TBMM, “Dokuzuncu Kalkınma Planı”, **Resmi Gazete**, 01.07.2006, <https://pbk.tbmm.gov.tr/dokumanlar/kalkinma-plani-9-gene-kurul.pdf> (10.02.2017), s.4.

³⁰³ Bütçe Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, “Bümko Faaliyet Raporu 2006”, <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/5032,i-29pdf.pdf?0>, (10.02.2017), ss.13,60.

³⁰⁴ Metin Can, Kemal Esengün, “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt:24, Sayı:2, Tokat, 2007 s.50.

gerektiği, bu amaca ulaşmak için öncelikle geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. “Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik” başlığının yer aldđı bölümde ise Türkiye’nin uyguladđı bölgesel politikaların genel değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca ortak bölgesel politikanın belirlenebilmesi, idari ve mali yapıların güçlendirilmesi için merkezi sistem içinde “Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ve Bölgesel Gelişme Komitesi” kurulmuştur. Yerel sistemde ise yirmi altı kalkınma ajansı ve onların altında seksen bir ilde yatırım destek ofisleri etkinleştirilmiştir. zetleyurt genelini kapsayan bölgesel gelişme programları hazırlanmış ve faaliyete geirilmifitir.³⁰⁵

Türkiye’deki kalkınma ajansları, faaliyetleri çerçevesinde değerlendirildiğinde ajansların bölgelere etkin mali-teknik destekler sağlayarak bölgelerin potansiyellerini ortaya ıkardđı ve rekabet gücünü artırdđı ön plana çıkmıştır. Ülkenin her yanında dengeli bölgesel kalkınmanın sağlanması için GAP Bölge Kalkınma İdaresi gibi Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Projesi ve Konya Ovası Projesi bölge kalkınma idareleri kurulmuştur. Bu gelişmelere ek olarak GAP hedeflerini en kısa zamanda gerçekleştirmek için eylem planı yürürlüğe girmiştir. Plan döneminde ön plana çıkan diğer bir gelişme köylerin altyapı plan ve projelerinin desteklenmesi için KÖYDES, belediyelerin altyapı plan ve projelerinin desteklenmesi için BELDES, su ve kanalizasyon altyapı plan ve projeleri için SUKAP ve sosyal kalkınma bakımından öncelikli illere yönelik programların desteklenmesi için SODES’in uygulama aşamasına geçmesi olmuştur. Bu projeler bölgelerde yatırım teşvik sistemini güçlendirmek adına cazibe merkezleri programı kapsamında oluşturulmuştur.³⁰⁶ Onuncu Kalkınma Planı’nda mevcut bulunan projelerin hedeflerini gerçekleştirmek için diğer planlara göre daha etkin çalışmalar yapılmıştır. Daha nceki dönemlerde oluşturulan kurumsal yapıların kapasitelerini, özellikle de yerel kurumların kapasitelerini yerel-merkez ilişkisinin daha sağlıklı olması adına güçlendirmek ve verimli çalışmasını sağlamak için hedefler belirlemiştir.

Onuncu Plan döneminde “Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik” kapsamında daha somut ve önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. nceki planlara kıyasla bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ve kentlerdeki yaşam standartlarının geliştirilmesi konularına daha çok ağrılık verilmiştir. Özellikle sürdürülebilirlik kavramının Şehirleşme boyutunda kullanılması, bölgelerin “markalaşma” ve “kentsel imaj” yöntemleri ile

³⁰⁵T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı, 2014-2018”, [http://kcp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%20Plan%20\(2014-2018\).pdf](http://kcp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%20Plan%20(2014-2018).pdf) (10.02.2017), ss.117-118-119.

³⁰⁶T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı, 2014-2018”, [http://kcp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%20Plan%20\(2014-2018\).pdf](http://kcp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%20Plan%20(2014-2018).pdf) (10.02.2017), ss.25-26.

çekim merkezi haline getirilmesi, şehirlerin de daha yaşanabilir mekanlara dönüştürülmesi konuları dikkat çekmektedir.³⁰⁷ 2008 yılından itibaren şehirleri çekim merkezi haline getirmek için bu gelişmelere bağlı olarak yurdun orta ile doğu bölgelerinde “Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı” sayesinde Erzurum, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Van’da faaliyete başlanmıştır.³⁰⁸

Plan’da, yapılan değerlendirmelere göre bölgesel gelişme adına ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Örneğin toplam ihracat 2011 yılında 2006 yılına göre yüzde 57,7 oranında bir artış göstermiştir ayrıca SEGE 2011 göre sıralamanın sonunda yer alan beş Düzey-2 bölgesinde bu artış %268 oranında ölçülmüştür. Ekonomik kalkınmanın görüldüğü bu bölgelerde eğitim ve sağlık hizmetleri alanında da ilerleme kaydedilmiştir. Üniversitede okuyan öğrenci sayısı ülke ortalama artışı yüzde 79,4 iken bu bölgelerde yüzde 81,4 oranında artış gerçekleşmiştir. Sağlık hizmeti alanında hastane yatak sayısı artışı ülke ortalaması 18,6 iken bu bölgelerde yüzde 39,4 oranında artmıştır.³⁰⁹ Sosyo-gelişmişlik endeksi (SEGE) ile yapılan tespitler, kaynakların daha verimli kullanılması ve dengeli kalkınmanın sağlanması için önemlidir. 2012 yılında uygulanmaya başlanan yeni teşvik sistemi; bölgesel teşvik uygulamaları SEGE 2011 tespitleriyle belirlenen il sınırlarına göre yapılmıştır. Yatırımcıların illerin işgücü kapasiteleri, teknoloji seviyeleri gibi göstergeleri dikkate alarak bölge seçimi yapmaları sağlanmış ve bölgesel düzeyde yapılan teşvikler analitik bir düzen içine alınmıştır.

SEGE 2011 tespitlerine göre bölgeler arasında Gayri Safi Katma Değer’e katkısı en yüksek olan bölge %27,7 oranı ile TR10 (İstanbul) bölgesidir. Kalkınmada öncelikli yöreler içinde, büyüme hızı açısından %8’lik oranla ilk sırada olan TRC3 (Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak) Bölgesi’dir. Ancak gelişmişlik düzeyi açısından diğerlerinden geri kalmış iller Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak’tır. Kişi başına gelir yurt genelinde 100 baz puan alınarak analiz yapılmış, TR10 bölgesinde (İstanbul) bu oran 155 olarak kaydedilmiş TRB2 bölgesinde (Bitlis, Hakkari, Muş, Van) ise en düşük oran tespit edilmiştir. Bölgelerarası analizde kişi

³⁰⁷Esen Çağlar, Ozan Acar, “Onuncu Kalkınma Planı Hakkında Bir Değerlendirme”, Değerlendirme Notu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (Tepav) Yayınları, 2013, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1376393421-7.Onuncu_Kalkinma_Plani_Hakkinda_Bir_Degerlendirme.pdf (10.02.2017), s.12.

³⁰⁸T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Kalkınma Ajansları 2015 Yılı Genel Faaliyet Raporu”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Duyuru%20ve%20Haberler/Attachments/836/Kalk%C4%B1nma%20Ajanslar%C4%B1%202015%20Y%C4%B1%20Genel%20Faaliyet%20Raporu.pdf>, (10.02.2017), s.34.

³⁰⁹T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018”, [http://kkp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1\(2014-2018\).pdf](http://kkp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1(2014-2018).pdf) (10.02.2017), s.119.

başına gelir ortalaması 95,5'tir ve yirmi altı Düzey 2 bölgesinden 17'si bu ortalamanın altında kalmıştır.³¹⁰

3.3.Beş Yıllık Bölgesel Kalkınma Planlarının Değerlendirilmesi

AB ile ekonomik ve sosyal uyum çalışmalarının, Türkiye'de bölgesel politikaların gelişimine önemli katkısı olmuştur. 2000'li yıllardan itibaren bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması üzerine yoğun çalışmalar yapılmıştır. Türkiye genelinde gelişmişlik farkının bağlı olduğu çeşitli etkenlere göre projeler oluşturulmuş ancak istenilen hedefe henüz ulaşamamıştır. Planlı dönemde kalkınma planları bölge düzeyinde kapsam ve içerik açısından istikrarlı olamamıştır. Geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için belirlenen projeler idari kapasitenin yetersiz olması, iç ve dış siyasi nedenlerden dolayı tam olarak uygulanamamıştır.

“Bölgesel Kalkınma Projeleri” Türkiye'de bölgelerarası farklılıkları gidermek için faaliyete geçirilen önemli bir girişimdir. Beş yıllık kalkınma planları kapsamında hazırlanan bu projelerden Güneydoğu Anadolu Projesi dışındakiler finansal ve yönetsel problemlerden dolayı hedeflenen başarıya ulaşamamıştır.³¹¹ Beş Yıllık Kalkınma Planları dönemine denk gelen projelerin kısa tanımları aşağıda verilmiştir.

Marmara Bölgesi Projesi: İstanbul'un büyüme potansiyeline ve gelişme hızına bağlı olarak hazırlanan ilk bölge planıdır. Planın genel hedefi İstanbul'un gelişmesi doğrultusunda çevre illere özellikle de Anadolu yakasında İzmit ve Adapazarı bölgelerine sanayi alanında katkı sağlaması yönünde olmuştur.³¹²

Güneydoğu Anadolu Projesi: GAP bölgesinde sekiz ili kapsamaktadır (Kilis, Gaziantep, Mardin, Adıyaman, Batman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Siirt ve Şırnak). GAP bölgesel kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını, gelir düzeyinin yükseltilmesini, kent merkezlerin geliştirilmesini amaçlamıştır. Proje bölgesinde ekonomik büyüme ve istikrar

³¹⁰T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018”, [http://kkp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1\(2014-2018\).pdf](http://kkp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1(2014-2018).pdf) (10.02.2017), s.120.

³¹¹ T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/10/oik702.pdf> (09.02.2017), s.141.

³¹² Servet Mutlu, “Türkiye’de Bölge Planlama Deneyimleri: Eleştirel Bir Yaklaşım”, **3.Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Mersin, 27-28 Kasım 2008, ss.230-231.

sağlanması açısından sulama projesinin faaliyete geçmesi bunun da tarımsal üretimde verimliliği artıracak olması 1989 yılında GAP'ı ön plana çıkarmıştır.³¹³

Doğu Anadolu Projesi: DPT tarafından Van, Bitlis, Erzurum, Bingöl, Malatya, Muş, Elazığ, Tunceli, Ağrı, Erzincan, Ardahan, Iğdır, Hakkari, Kars, ve bu yörelerle benzer özellikleri olan Gümüşhane ve Bayburt'la beraber on altı ili kapsayan proje 1988 yılında oluşturulmuştur. Amacı Türkiye'nin en az gelişmiş bölgesi Doğu Anadolu'nun, gelişme hızını artırmak ve diğer bölgelerle arasındaki dengesizliğin giderilmesi için bölgesel kalkınma planı hazırlamak olarak belirlenmiştir.³¹⁴ Diğer bölgelerle karşılaştırıldığında geride olan bölgenin kalkınması için sosyo-ekonomik gelişimini hızlandıracak politika ve uygulamaları başlatmak, özel sektör yatırımlarını özendirici politikalar belirlemek, girişimciliği desteklemek, kırsal kentsel gelişmeyi sağlamaya yönelik kamu yatırımlarının yapılması, bölgedeki girişimciliği teşvik etmek belirlenen hedefler arasındadır.³¹⁵

Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi: DPT tarafından 1999-2000 yıllarında planlanmıştır. DOKAP bölgede yedi ili kapsayan (Bayburt, Trabzon, Artvin, Ordu, Gümüşhane, Giresun ve Rize), bölgenin gelişmişlik farkını azaltmayı amaçlayan, özellikle işsizlik ve buna bağlı olarak göç ve iş alanlarının artırılması konuları üzerine yoğunlaşmış bir projedir. Doğu Karadeniz bölgesinde öncelikli sektörlerin ve yatırım projelerinin belirlenmesini, bölgenin kısa ve uzun vadede gelişmesine katkıda bulunacak projelerin gerçekleşmesini amaç edinmiştir.³¹⁶

Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişim Projesi: Karabük ve Ereğli Demir Çelik İşletmeleri'nin özelleştirilmesi ve Türkiye Taş Kömürü Kurumu'nun küçültülmesi ile bölgede ekonomik ve sosyal gelişimin sağlıklı şekilde tespiti için Beş Yıllık Kalkınma Planı doğrultusunda hazırlanmıştır. Kömür üretiminin önemli ölçüde kısıtlanması ve çelik üretiminin özelleştirilmesi bölge halkının gelir seviyesinin düşmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bölgenin yeniden kazanılması, yatırım alternatiflerinin artırılması için oluşturulmuştur.³¹⁷

³¹³ İsmail Sarıca, "Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri", **Akdeniz Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Antalya, 2001, s.167 .

³¹⁴ Gülnihal Erzi, **Türkiye'nin Bölgesel Gelişim Süreci ve Yeni Bölgeselcilik**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2004, s.56.

³¹⁵ Sarıca, s.202.

³¹⁶ Sarıca, s.186.

³¹⁷ Korel Göymen, "Türkiye'de Bölge Kavramı ve Politikalarının Gelişimi", **AB ve Türkiye'de Bölgesel Yönetişim Uluslararası Konferansı Kitabı**, Pendik Belediyesi Yayınları, İstanbul, Ekim 2004, s.17.

Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi: Çorum, Amasya, Tokat, Samsun illerini kapsayacak şekilde 1997 yılında hazırlanmıştır. Türkiye için ortalama kalkınmışlık seviyesinin altında kalan bölgeye ilişkin planlı bir kalkınma programı hedeflenmiştir. 2004 yılında Yozgat ili kapsamından çıkarılmış ve adı değiştirilerek Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği olmuştur. Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi, bölgesel niteliği ve proje yönetimi ile yerel yönetim birliği olan bir projedir. İl özel idaresi üyelerinin bölgesel kalkınma için Hizmet Birliği ve yerel-bölgesel kalkınma birliği oluşturduğu plandır.³¹⁸Bu proje için Yeşilirmak Havzasında bulunan kentlerde sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmalarını sağlamak, plansız şehirleşme ve sanayileşmenin kontrolünü sağlamak, Yeşilirmak ve kollarında oluşan kirliliğini önlemek, su havzalarını korumak gibi hedefler belirlenmiştir.³¹⁹

Çukurova Bölgesi Projesi: Çukurova bölgesi için ilk plan 1960'lı yılların sonlarında başlatılmıştır ve tarımsal gelişmeye yoğunlaşmıştır. Ancak plan ülke genelinde uygulanan kalkınma planları ile bütünlük sağlayamamış ve verimli olamamıştır. İkinci bölge planı ise 1980'li yıllarda başlatılmıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da yer alan 1987 yılında Çukurova Bölgesi için "Çukurova Metropolitan Bölgesi Kentsel Gelişim Projesi" çalışmalarına başlanmıştır. Bu projede hizmet sektörünün gelişmesine öncelik verilmiştir.³²⁰

Türkiye'de 1970'lerin sonlarında uygulanmaya başlanan bir veya iki ili kapsayacak şekilde hazırlanan Kırsal Kalkınma Projeleri de yürütülmüştür. Dünya Bankası ve diğer dış kaynaklardan alınan kredilerle alt bölge ölçeğinde bu projeler hazırlanmıştır.³²¹ Genel amaçları sulama, ağaçlandırma, tarım üretiminin artırılması, köy ve orman yollarının yapılması gibi konular olmuştur. 1976-1984 Çorum Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi, 1982-1989 Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi, 1990-1999 Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi kırsal kalkınma projelerinden birkaç tanesidir.³²²Küreselleşmenin ve diğer gelişmelerin etkisiyle bölgelerarası farklılıkların giderilmesi sorumluluğu süreç içinde devletin sorumluluk

³¹⁸ Derya Demir, Aytekin Altıparmak, Dilşad Taşkın, "TR83 Düzey2 İstatistiki Bölge Biriminde Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, İzmir, 2011, ss.91-92.

³¹⁹Selma Ayaz ve diğerleri, "Havza Koruma Eylem Planlarının Hazırlanması-Yeşilirmak Havzası Proje Nihai Raporu Cilt I", TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Çevre Enstitüsü, İzmit, 2010, http://www.cygm.gov.tr/CYGM/Files/Guncelbelgeler/HAVZA_FINAL/Yesilirmak/Ye%20Havzas%C4%B1.pdf, (03.01.2017), s.108.

³²⁰ A. Saffet Atik, "Çukurova'nın Bölgesel Planları", **Türk Mühendis Mimar Odalar Birliği Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi**, Sayı:45, Ankara, 2009, s.4.

³²¹Servet Mutlu, "Türkiye'de Bölge Planlama Deneyimleri: Eleştirel Bir Yaklaşım", **3. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Kitabı**, Mersin, 27-28 Kasım 2008, s.6.

³²²Okan Akın, **Kırsal Kalkınma Politikalarının AB Politikaları Çerçevesinde İncelenmesi: Denizli İli Örneği**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ, 2015, s.99.

alanından çıkarak ülkelerin ön plana çıkmasından ziyade artık bölgelerin küresel sistemde rekabetinin önemli olduğu bir duruma getirmiştir.³²³

Genel olarak DPT'nin hazırladığı bölgesel gelişme programları (DOKAP, DAP vb.), verimlilik konusunda yeterli olamamıştır ve çoğu uygulama aşamasına geçememiştir. Türkiye'de bölgelerarası farklılıkları gidermek, kalkınmak için uygulanan projeler Türkiye'nin yaşadığı iç ve dış olayların etkisiyle şekillenmiştir. AB ile ilişkilerin başlaması, kalkınmak ve küreselleşen dünyaya uyum sağlamak için hazırlanan planları daha kapsamlı bir hale getirmiştir. Bu çerçevede Katılım Ortaklığı Belgeleri ve yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin uyguladığı ulusal programlar ve diğer gelişmeler incelenmiştir.

3.4. AB'nin Türkiye'ye Yaptığı Mali Yardımlarının Değerlendirilmesi

3.4.1. IPA Öncesi Dönem Türkiye'ye Yapıldığı Mali Yardımların Değerlendirilmesi

AB'ye adaylık sürecinde ülkelere özel mali destekler verilmektedir. 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB'ye adaylık süreci başlamış ve Katılım Öncesi Yardım Aracı altında mali yardımlar almaya başlamıştır. Türkiye adaylık süreci başlamadan ortaklık ilişkisi çerçevesinde AB'den kredi ve hibe programları ile yardım almıştır.³²⁴ 1964-1995 yılları döneminde adaylık süreci öncesi Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında 1963 yılında imzalanan Ortaklık Antlaşması'ndan 1996 yılında uygulamaya giren Gümrük Birliği Antlaşması'na kadar Türkiye mali protokoller aracılığı ile yardımlardan yararlanmışır. Bu dönemde çoğu kredi şeklinde olan 1 milyar Avro kullanılmıştır. Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında 31 Aralık 1995 tarihinde Gümrük Birliği'nin tamamlanmasının ardından Türkiye'ye adaylık statüsünün verildiği 1999 yılına kadar 755 milyon Avro tutarında birçoğu kredi şeklinde verilen yardımlar kullanılmıştır.³²⁵

Özetle Türkiye ekonomisini kalkındırmak ve Türkiye'nin ortaklık ilişkisinden doğan yükümlülükleri yerine getirebilmesi için AB tarafından kredi ve hibe şeklinde yardımlar sağlanmıştır. AYB kredileri ile yapılan yardımlar kamu ve özel sektör projeleri için kullanılmıştır. Hibe şeklindeki yardımlar kamusal alanda eğitim, kültür, sağlık gibi sosyal

³²³Yunus Emre Özer, "Küresel Rekabet-Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye", **Review of Social, Economic & Business Studies**, Cilt: 9, Sayı:10, s.390.

³²⁴T.C. İçişleri Bakanlığı AB ve Dışişlikler Dairesi Başkanlığı, "IPA Öncesi Dönem (2000-2006)" <http://www.diab.gov.tr/ipa-oncesi-donem-2000-2006>, (03.01.2017)

³²⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye- AB Mali İşbirliği", <http://www.ab.gov.tr/47282.html>, (03.01.2017), s.2.

içerikli projelerde değerlendirilmiştir.³²⁶ Ayrıca 1990’larda Avrupa-Akdeniz işbirliği kapsamında Türkiye MEDA (Mediterranean Economic Development Area) programı ile hibe şeklinde yardımlar almıştır. Türkiye’ye 1996-1999 yılları için MEDA I programı altında yürütülen elli beş proje ile 376 milyon Avro tutarında bir yardım düşünülmüştür. Bu yardımlar dışında Akdeniz ülkelerinden henüz Birlik üyesi olmayan ülkelere Avrupa Yatırım Bankası kredilerinden yararlanabilmesi için EUROMED sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem vasıtası ile 1997-1999 yılları arasında Türkiye 205 milyon Avro kredi almıştır.³²⁷

AB’nin mali yardımlarının etkin ve etkili kullanımı ve denetlenmesi için Türkiye’den Merkezi Olmayan Uygulama Sistemi kurulması istenmiştir. Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB) 2002 yılında kurulmuş olup, AB tarafından finanse edilen projelerin bütçeleme, ihaleye çıkma, ödeme gibi işlemlerini, proje yürütülürken sözleşmeden kaynaklanan tüm operasyonları yönetmek gibi görevleri vardır.³²⁸ 2000-2006 döneminde AB’nin Türkiye’ye verdiği finansal destekler “Katılım Öncesi Finansal Strateji” çerçevesinde kullanılmıştır. Bu strateji aday ülkenin öncelikle geliştirilmesi gereken alanlarına yönelik teknik ve mali hazırlık aşamasını kapsamaktadır. Katılım öncesi dönemde önemli bir diğer gelişme Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardıma Dair Çerçeve Tüzük’ün 2002’de yürürlüğe girmesi ile Türkiye’ye yapılan mali yardımların hukuki temele dayandırılması olmuştur. Böylece yapılacak yardımlar tek bir başlık altında toplanmış yardımların kontrolü ve denetimi için MFİB’nin yanında Ortak İzleme Komitesi, Ulusal Mali Yardım Koordinatörü gibi merkezi olmayan yapılanma sistemi için birimler kurulmuştur.³²⁹ 2002-2006 döneminde Türkiye’ye yapılan mali yardımlar yaklaşık 1.3 milyar Avro 164 proje için kullanılmıştır.³³⁰

3.4.2. IPA I ve IPA II Dönemleri Değerlendirmesi

Türkiye’de IPA Bölgesel Kalkınma Bileşeni üç operasyonel program ile yürütülmektedir. Birincisi Çevre Operasyonel Programı; katı atık, atık su ve su yönetimi hakkında çalışmalarını desteklemektedir. Çevre ve Orman Bakanlığı ile işbirliği içinde çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için teknik yardımların geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. İkincisi Ulaştırma Operasyonel Programı ulaştırma altyapısı ve özellikle Trans-Avrupa ağlarının

³²⁶ Serdar Süngü, “Avrupa Birliği Mali Yardımlarının Topluluğa Yeni Katılmış ve Katılacak Olan Ülkelerle Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:54, Ankara, 2004, s.99.

³²⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye- AB Mali İşbirliği”, <http://www.ab.gov.tr/5.html>, (07.05.2017)

³²⁸ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Merkezi Finans Ve İhale Birimi, “Temel İşlevler” <http://www.cfcu.gov.tr/tr/hakkimizda>, (18.05.2018)

³²⁹ Jale Yalınpala Çokgezen, Ekrem Yıldırım, “AB-Türkiye Mali İlişkilerinin Değerlendirilmesi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:16, Sayı:2, Ankara, 2007, s.157,158.

³³⁰ Gülşah Dinç, **2014-2020 IPA II Dönemi Hazırlıkları ve 2007-2013 IPA I Dönemi ile Karşılaştırması**, (Yayımlanmamış Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi), Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ankara, 2014, s.6.

geliştirilmesialanında demiryolu ve limanların yaygınlaştırılması hedeflerine yönelik yatırımları desteklemektedir. Üçüncüsü Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı; AB ile uyumu gerçekleştirebilmek için Türkiye ekonomisinin güçlendirilmesi rekabet edebilirliğinin artırılması ve bölgelerarası sosyo-ekonomik farklılıkların azaltılması yönündeki projeleri desteklemektedir. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı satın alma gücü paritesine göre Düzey II bölgelerinde kişi başına düşen gelirin Türkiye ortalamasının %75 altında olan bölgeler için düzenlenmiştir.³³¹IPA I Dönemi için 2007-2013 yılları arası Türkiye’ye 4.7 milyar Avro AB fon yardımı yapılacağına karar verilmiştir. 2017 yılı sonuna kadar bu fonların kullanılacağı belirtilmiştir.³³²

Tablo 11: Türkiye’de 2007-2013 Dönemi IPA Bileşenlerine göre Dağılım

Bileşenler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
I – Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma	256,7	256,1	239,6	217,8	231,2	227,5	238,5	1.667,40
II – Sınır Ötesi İşbirliği	2,1	2,8	3	3,1	5,1	2,1	2,2	20,40
III – Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	293,4	356,06	366,88	1.778,44
IV – İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	83,1	91,1	473,90
V – Kırsal Kalkınma	20,7	53	85,5	131,3	172,5	187,38	204,18	854,56
Toplam	497,2	538,6	566,4	653,7	779,8	856,14	902,86	4.794,70

Kaynak: T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “IPA I ve IPA II Dönemi Programlama” 22.04.2016, <http://www.ab.gov.tr/45627.html> (10.07.2017)

I. Bileşen üyelikten sonra teknik yardım, personel eğitimi, ekipman yardımı gibi alanlarda finanse edilecek projeleride desteklemektedir. Türkiye’nin AB müktesebatına üyelikten sonra uyumunun sürdürülebilmesi için idari ve teknik kapasitesinin geliştirmesi önceliklidir. Ayrıca bu bileşen Türkiye ve AB arasında sivil toplum kuruluşlarının ilişkilerini ve diyalogunu güçlendirmeyi hedefleyen Sivil Toplum Diyalogu eylemlerinin finansman kaynağıdır. Sınır Ötesi İşbirliği bileşeni ile Bulgaristan – Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı belgeleri 20 Aralık 2007 tarihinde kabul edilmiştir. Bu proje Türkiye-Bulgaristan sınırları arasındaki bölgede yaşanan gelişme sorunlarının çözülmesi için her iki tarafın işbirliği yapmasını destekleyen bir

³³¹European Commission, “Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)”, Commission Decision, C(2009)5041 of 29 June 2009 on a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Turkey, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/mipd_turkey_2009_2011_en.pdf, (10.07.2017), s.30.

³³²T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “IPA I ve IPA II Dönemi Programlama” <http://www.ab.gov.tr/45627.html>(10.07.2017)

çalışma olmuştur. Karadeniz Havzası İşbirliği Programı-ENPI belgeleri de 2007 yılında kabul edilmiştir. Programın genel amacı Karadeniz havzasında işbirliği ve ortaklık kurarak bölgelerin sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınması sağlamaktır. Bu projeler dışında Yunanistan, Kıbrıs ve Akdeniz Havzası sınır ötesi işbirliği programları hazırlanmış ancak uygulama aşamasına tam olarak geçilememiştir.³³³ İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Bileşeni Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın sorumluluğu altındadır. Türkiye'de istihdam, eğitim ve sosyal katılım sorunları ve bu alanların geliştirilmesi öncelikli konular arasındadır. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın sorumlu olduğu bileşen Kırsal Kalkınma Bileşenidir. Öncelikli amaçları tarım sektörünün AB standartlarına uyumlaştırılması, kırsal alanların yeniden yapılandırılması ve faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, Leader tipi eylem ve girişimlerde bulunulması olarak üç eksen çerçevesinde belirlenmiştir.³³⁴ IPA II Dönemi olarak adlandırılan 2014-2020 dönemi 2007-2013 döneminden farklı olarak bileşen temelli yapı yerine sektörel bir yaklaşım benimsenmiştir. IPA II dönemi politika alanları: Geçiş Süreci ve Kapasite Oluşturma, Bölgesel Gelişme, İstihdam, Sosyal Politikalar ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Bölgesel ve Alansal İşbirliği, olarak sıralanmıştır.³³⁵ Bu programlama döneminde 26 Ağustos 2014 tarihinde Türkiye için Endikatif Strateji Belgesi Komisyon tarafından kabul edilmiştir. Bu belgede 4.453,9 Avro olan 7 yıllık toplam tahsisatın hangi sektörlerde kullanılacağı ayrıntılı olarak gösterilmiştir.³³⁶ IPA II dönemi için dokuz öncelikli sektör ve bu sektörlerdeki projelerden sorumlu idari kurumlar belirlenmiştir.

I. AB Bakanlığı sorumluluğu altında-Demokrasi ve Yönetişim,(AB Müktesebatına uyum, Birlik Programları ve Sivil Toplum),

II. Adalet Bakanlığı, İşçileri Bakanlığı ve AB Bakanlığı sorumluluğunda-Adalet, İşçileri ve Temel Haklar,

III. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı sorumluluğu altında-Çevre ve İklim,

IV. Ulaştırma Haberleşme ve Denizcilik Bakanlığı sorumluluğu altında-Ulaştırma,

V. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı sorumluluğunda-Enerji,

³³³European Commission, "Commission Decision, C(2009)5041 of 29 June 2009 on a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Turkey", https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/mipd_turkey_2009_2011_en.pdf, (10.07.2017), ss.19-20-21,24-25-26.

³³⁴ European Commission, "IPA programming and implementation in 2009, Turkey", https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/press_corner/key-documents/financial_assistance/2009/annex_working_document_en.pdf (07.05.2017), s.97.

³³⁵ T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı – IPA ve IPA II", <http://www.abfonlari.gov.tr/index.php/katilim-oncesi-mali-yardim-araci-ipa/>

³³⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "IPA I ve IPA II Dönemi Programlama" <http://www.ab.gov.tr/45627.html> (07.05.2017)

VI. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumluluğu altında-Rekabetçilik ve Yenilik,

VII. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı sorumluluğu altında-İstihdam, İnsan Kaynaklarının Gelişimi ve Sosyal Politikalar,

VIII. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı sorumluluğunda-Tarım ve Kırsal Kalkınma,

IX. AB Bakanlığı sorumluluğunda Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği sektörleri belirlenmiştir.³³⁷

Tablo 12: 2014 – 2020 Politika Alanları ve Sektörlere Göre Endikatif Tahsisat Tablosu

Türkiye	2014	2015	2016	2017	Toplam 2018-2020	Toplam 2014-2020
a. Birliğe üyelik için hazırlayıcı reformlar	355.1	196.6	240.3	137.2	652.2	1,581.4
Demokrasi ve yönetim	540.2				416.3	956.5
Hukukun üstünlüğü ve temel haklar	388.9				236.0	624.9
b. Sosyo-ekonomik ve bölgesel kalkınma	155.8	265.8	247.0	261.4	595.3	1,525.3
Çevre ve iklim eylemi	297.1				347.5	644.6
Ulaştırma	386.0				56.8	442.8
Enerji	59.0				34.4	93.5
Rekabet edebilirlik ve yenilikçilik	187.8				156.6	344.4
c. İstihdam, sosyal politikalar, eğitim, cinsiyet eşitliğinin teşviki ve insan kaynaklarının geliştirilmesi	37.4	62.9	65.9	68.9	199.9	435.0
Eğitim, istihdam ve sosyal politikalar	235.1				199.9	435.0
d. Tarım ve kırsal kalkınma	72.0	100.9	77.0	158.1	504.2	912.2
Tarım ve kırsal kalkınma	408.0				504.2	912.2
TOPLAM	620.4	626.4	630.8	636.4	1,940.0	4,453.9

³³⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “IPA Component I – Transitional Assistance and Institution Building (TAIB), Sectoral Annual Implementation Report” **Yasal Belgeler**, 30.07.2016, http://www.ab.gov.tr/files/mib2/ipa_i_sectoral_annual_implementation_report_2015_final.pdf, (07.05.2017) ss.39-40.

Kaynak: T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “IPA I ve IPA II Dönemi Programlama” TR-AB Mali İşbirliği, <http://www.ab.gov.tr/45627.html> (07.05.2017)

2014-2020 Endikatif Tahsisat Tablosuna göre mali olarak en çok pay Birliğe Üyelik için Hazırlayıcı Reformlar alanına ayrılmıştır. Ardından en çok pay 1,525.3 Avro ile Sosyo-ekonomik ve Bölgesel Kalkınma alanında kullanılacağı planlanmıştır.

Türkiye'nin üyeliğe kabul kriterlerini yerine getirebilmesinde mali açıdan en çok ihtiyaç duyduğu alanlara ve genişleme politikası kapsamında belirlenen sektörler göre bir dağılım yapılmıştır. 10. Ulusal Kalkınma Planı 2014-2018 dönemi için hazırlanmış olup ülkenin kalkınma hedeflerini göstermekle beraber IPA II desteği hakkında sektörler için stratejik öncelikleri de barındırmaktadır. Ayrıca Kalkınma Planının yanında bu dönemde Türkiye için Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu tarafından Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) hazırlanmıştır. Bu belgenin bölgesel gelişmeye zemin hazırlaması, mekansal gelişim ve sosyo ekonomik kalkınma politikaları arasındaki uyumu artırması, bölgesel kalkınma ve bölgelerarası rekabet edilebilirlik seviyesini geliştirilmesi ve bölgesel-yerel düzeyde hazırlanan kalkınma stratejilerinin genel yapısını oluşturması beklenmiştir. Ayrıca bu belge İBBS 2 düzeyinde oluşturulan, yirmi altı kalkınma ajansı tarafından yönetilen bölgesel kalkınma planlarına rehberlik etmektedir.³³⁸ İzleme değerlendirme kapsamında 2014-2020 yıllarını kapsayan IPA II döneminde de diğer dönemde olduğu gibi IPA İzleme Komitesi oluşturulmasına karar verilmiştir. Komite; Katılım Öncesi Yardım Ulusal Koordinatörü ile Avrupa Komisyonunun eş-başkanlığında, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Ulusal Yetkilendirme Görevlisi, Ekonomik ve Sosyal Uyum Koordinatörü, Merkezi Finans ve İhale Birimi ve Çok Yıllı Program Otoritesi ve Yıllık Program Otoritesi kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinden oluşmaktadır.³³⁹

Sonuç olarak süreç içinde Birlik yapısal dönüşüm sürecine girmiş ve değişen sisteme uygun yeni stratejilerle güçlü ve bütün olarak kalmayı hedeflemiştir. Bölgesel politikaların bu stratejilerin belirlenmesinde önemli rolleri vardır. AB'nin kuruluş hedeflerini de içinde barındıran bölgesel politika için gelişmelere göre yeni hedefler belirlenmektedir. Bölgesel politika kapsamında Türkiye'nin AB'den aldığı mali yardım süreci 1964 Ankara Antlaşması'nın imzalanması ile başlamıştır. Türkiye'nin aday statüsüne getirildiği Helsinki Zirvesi'nin ardından bu yardımlar artırılmıştır. 2007-2013 dönemi için yapılan düzenlemelerde IPA çerçevesinde birleştirilen yardımlar ile AB müktesebatına uyum süreci devam etmiştir. 2014-2020 süreci için Türkiye'de ilgili kurum ve kuruluşlarının AB entegrasyonu için proje geliştirme ve uyum

³³⁸ T.C Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye için Gösterge Strateji Belgesi (2014-2020) Gayriresmi Türkçe Çevirisi”, 26.08.2014, <https://www.ipa2teknikdestek.com/ipa-ii-temel-belgeler>, (04.07.2017)

³³⁹ T.C Avrupa Birliği Bakanlığı, “İzleme ve Değerlendirme”, http://www.ab.gov.tr/_126.html, (04.07.2017)

kapasitelerinin artırılmasına yönelik faaliyetlerin sürdürülmesine devam edilmektedir.

3.5. Türkiye'nin AB Bölgesel Politikasına Uyumu

3.5.1. Bölgesel Politika Açısından Katılım Ortaklığı Belgeleri ve Ulusal Programlar

Avrupa Birliği, Türkiye'nin bölgesel farklılıkları gidermesi için beklentilerini Katılım Ortaklığı Belgelerinde sunmuştur. Bu belgeler ile Türkiye'nin adaylık pozisyonunun uzun vadeli düzenleme sürecinde, her aday ülkeden istenen Ulusal Programlarda belirlenen önceliklerine şekilde yerine getireceğini ortaya koyması beklenmektedir. AB'nin bölgesel politikaya uyum konusunda Türkiye'den beklentileri KOB'lar, İlerleme Raporları ve Ulusal Programlar incelenerek değerlendirilmiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB), Avrupa Komisyonu tarafından üyeliğe hazırlanan aday ülkelere kısa ve orta vadede yapılması gerekenleri açıklayan bir belgedir. Konsey'in onayından sonra belge AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanır. Aday ülkenin yerine getirdiği konular KOB'dan çıkarıldığı zaman diğer şartlar yeni bir takvime göre yeniden düzenlenir, böylece AB tarafından belge güncellenmiş olur. KOB, AB müktesebatının bir parçasıdır. AB'nin mali yardımı konusunu da içermektedir.³⁴⁰

3.5.1.1. 2001 Katılım Ortaklığı Belgesi

8 Mart 2001 yılında yayımlanan KOB'da Türkiye için bölgesel politika alanında kısa ve orta vadede öncelikler açıklanmıştır. Kısa vadede, bölgesel politika ve yapısal unsurların eşgüdümü ile ilgili bölümünün altında Türkiye'den Birlik kriterlerine uygun bir NUTS sınıflandırmasının hazırlanmasını, AB'ye uygun etkin bölgesel politika stratejileri geliştirmesini, planlama sürecinde bölgesel politika kriterlerinin kullanılarak proje seçimi yapılmasını istemiştir. Orta vadeli öncelikler arasında bölgesel farklılıkların azaltılması için çok yıllık bütçe hazırlama yöntemleri ve değerlendirmesinin yapılması için ihtiyaç duyulan yapıların oluşturulması, ekonomik ve sosyal dayanışma ortamı için ulusal politikaların geliştirilmesi öngörülmüştür.³⁴¹

Belgede bölgesel dengesizlikler kapsamında özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin iyileştirilmesi ve ülke vatandaşlarının ekonomik, sosyal kültürel imkanlarını

³⁴⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Katılım Ortaklığı Belgeleri", <http://www.ab.gov.tr/46226.html> (10.02.2017)

³⁴¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye Cumhuriyeti İle Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin 8 Mart 2001 tarihli Konsey Kararı", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf, (11.02.2017)

artıran stratejilerin belirlenmesine dikkat çekilmiştir.³⁴²Türkiye 2001 Katılım Ortaklığı Belgesi'nin belirttiği İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması çalışmasını hazırladığı 2001 Ulusal Programda sunmuştur

3.5.1.2.2001 Ulusal Programı

Bölgesel politika kapsamında 2001 Ulusal Programı'nı değerlendirdiğimizde,1960'ların başından bu yana Türkiye'nin sosyal ve ekonomik alanlar başta olmak üzere her alanda kalkınma çabasını, Beş Yıllık Kalkınma Planlarıyla yürütmeye çalıştığı vurgulanmıştır.

Programda bölgesel politikalar kapsamında katılım öncesi dönemde Türk mevzuatında değişikliğe gerek olmadığı fakat AB'de bölgelerin istatistiki sınıflandırması esasına göre bir sistemin hazırlanacağı, hedef bölgelerin belirleneceği belirtilmiştir.³⁴³Bölgelerarası farklılıkların devam ettiğini ve küreselleşen sistemde kavramların değiştiğini belirterek Bölgesel Kalkınma Projelerine dikkat çekmiştir.

Ulusal Program, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde kısa ve orta vadede gerçekleştirilmesi öngörülen projeleri içermektedir. Programda AB kriterlerine göre NUTS (İBBS) sınıflamalarının hazırlanması ve buna göre kısa vadede hedef bölgelerin düzenlenmesi, orta vadede DPT'nin bölgesel teşkilatlar kuracağı öngörülmüştür.³⁴⁴

28.08.2002 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından,Türkiye'de bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması amacıyla İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılması ile ilgili karar alınmıştır.³⁴⁵

AB'nin hazırladığı KOB dikkate alınarak, Türkiye tarafından hazırlanan Ulusal Program'ın önceliklerine uygun şekilde Avrupa Birliği Mali Yardımları Müktesebatı uygulanmıştır. Bu çerçevede oluşturulan sınıflandırmada Düzey 3 iller olarak tanımlanmış ve bu düzeyde İstatistiki Bölge Birimleri seksen bir adet olarak belirlenmiştir. Düzey1 ve Düzey2, sosyal, ekonomik, coğrafi açıdan benzerliklerine göre, nüfus büyüklüklerine ve komşu olan illerde uygulanan bölgesel politikaya göre gruplandırılmıştır. Düzey3 olarak

³⁴² Zelal Şen, **Türkiye'nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi) Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara,2004, s.50.

³⁴³T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "2001 yılı Ulusal Programı", <http://www.ab.gov.tr/195.html>, (25.11.2016)

³⁴⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "2001 Yılı Ulusal Programı", 2001 Yılı Bakanlar Kurulu Kararı, **Resmî Gazete**, 24.03.2001, <http://www.ab.gov.tr/58.html> (23.02.2017)

³⁴⁵ Burhan Hekimoğlu, Mustafa Altındeğir, **Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Samsun İl Tarım Müdürlüğü Yayını, Samsun, 2006, s.12.

tanımlanan komşu illerin gruplandırmasıyla oluşturulan, Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimleri yirmi altı adettir. Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılmasıyla oluşturulan, Düzey 1 İstatistiki Bölge Birimleri on iki adettir.³⁴⁶

3.5.1.3. 2003 Katılım Ortaklığı Belgesi

Türkiye’de İBBS düzenlendikten sonra 19 Mayıs 2003 tarihinde yayımlanan KOB’da, kısa vadede bölgesel politikalarla ilgili olarak Ulusal Kalkınma Planı’nda yer alması gereken hedefler vurgulanmıştır. Buna göre İBBS Düzey 2 kapsamında bölgesel kalkınma planlarının oluşturulması, bölgesel dengesizliklerin azaltılması, sosyal ve ekonomik bütünleşme politikasına uygun politikaların geliştirilmesi istenmiştir.³⁴⁷

2001 Katılım Ortaklığı Belgesi ile kıyaslandığında bu belgede daha çok idari yapıların oluşturulması ve varolan idari yapıların da güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Müktesebatın uygulanması kolaylaştıracak yasal çerçevenin ve bölgeler için yapılacak kamu yatırımlarının öncelik alanlarını belirleyen çok yıllık bütçeleme oluşturulması vurgulanmıştır.

3.5.1.4. 2003 Ulusal Programı

2003 yılında yayınlanan KOB doğrultusunda hazırlanan Ulusal Program AB sürecinde Türkiye’den istenen düzenlemelere yer vermiş, bölgelerarası uyumu sağlamak için öngörülen İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması çalışmaları üzerinde durmuştur. Ulusal Program’da Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın oluşturulması yönünde GAP-Güneydoğu Anadolu Projesi, DOKAP-Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Projesi, DAP-Doğu Anadolu Projesi ve Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişim Projesi’nin kalkınma programına dönüştürülmesi öngörülmüştür. Bölgesel farklılıkların giderilmesi adına kısa vadede gerçekleştirilmesi beklenenlerin bölgesel kalkınmanın etkili yönetimi için idari yapının güçlendirilmesi ve yasal çerçevenin kabul edilmesi olduğu ifade edilmiş. Orta vadede ise, bölgesel kalkınma uygulamalarının verimli ilerlemesi için İBBS Düzey 2 kapsamında bölge

³⁴⁶Ahmet Öztürk, **Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye için İstatistiki Bölge Birimleri Önerisi**, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), DPT, Ankara, 2009, s.1.

³⁴⁷T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi, 14 Nisan 2003 Tarihinde AB Konseyi Tarafından Kabul Edilen Nihai Metin”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2003.pdf, (21.02.2017), s.15.

birimlerinin oluşturulması öngörülmüştür.³⁴⁸ Orta vadede yapılması istenen Düzey 2 bölge birimlerine yönelik çalışmalar Ön Ulusal Kalkınma Planı'nda düzenlenmiştir.

Bu program ile yerel düzeyde bölgesel kalkınma politikalarının uygulanması için gerekli hazırlıkların yapılması gerektiği ve projelerin yönetimiyle ilgili bazı görevlerin Bölgesel Kalkınma Ajanslarına devredilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin bölgesel politika kapsamında küreselleşme-yerelleşme doğrultusunda yeni bölgecilik anlayışına geçtiğini ortaya koymuştur. DPT Müsteşarlığı Bölgesel Kalkınma ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü altında İBBS Düzey 2'lerde bölgesel yapıların oluşturulması için "AB Bölgesel Programlar Dairesi Başkanlığı" kurulmuştur.³⁴⁹

Avrupa Komisyonu tüm aday ülkelerden beklediği gibi 2001 yılının Ekim ayında Türkiye'den, Ulusal Program'ın yanında Türkiye-AB ekonomik ve sosyal uyum konusundaki katılım öncesi mali yardımların kullanımına yönelik stratejik planı içeren Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) hazırlamasını istemiştir.³⁵⁰

3.5.1.5.Ön Ulusal Kalkınma Planı

2004-2006 dönemi için hazırlanan Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) 2003 yılı Aralık ayında onaylanmıştır. Planın düzenlenmesindeki amaç sosyal ve ekonomik uyum için orta vadede gerçekleştirilmesi beklenen hedeflerin alanını belirlemek ve bu alanlarda kullanılacak mali yardımları düzenlemektir.³⁵¹ Kısaca AB Katılım Öncesi Mali Yardımlarının sosyal ve ekonomik uyum için verimli kullanımını sağlamak ve Türkiye'yi üyelik sonrası Yapısal Fonların kullanımına hazırlamak üzere ÖUKP hazırlanmıştır.³⁵²

2004-2006 dönemi için AB kapsamında orta vadeli strateji olarak düzenlenen ÖUKP'nin Stratejisi, uzun vadeli bir program olan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı temel alınarak dört gelişme eksenini altında belirlenmiştir. Türkiye için orta vadeli amaçlar ve öncelikler şunlardır: Birinci gelişme eksenini işletmelerin rekabet edebilirlik gücünün artırılması, ikincisi istihdam olanaklarının çeşitlendirilmesi ve insan kaynaklarının

³⁴⁸T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "2003 yılı Ulusal Programı", Bölgesel Politika ve Yapısal Araçları Koordinasyonu, http://www.ab.gov.tr/files/UlusalProgram/UlusalProgram_2003/Tr/pdf/IV-21.pdf (25.04.2017), s.584

³⁴⁹Şen, s.62.

³⁵⁰T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Ön Ulusal Kalkınma Planı 2004-2006", <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/EylemVeDigerPlanlar/Attachments/11/%C3%96nUlusalKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B1.pdf>, (25.04.2017).

³⁵¹Deniz Akkahve, "AB Destekli Bölgesel Kalkınma Programlarının Yönetimi ve Yapısal Fonlara Hazırlık", **Bölgesel Planlama ve Yönetişim Sempozyumu Kitabı**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Ankara, 7-8 Eylül 2006, s. 163.

³⁵²Şen, s.60.

geliştirilmesi, üçüncüsü çevrenin korunması, altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi, gelişme eksenini dört ise, bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması, kırsal kalkınmanın geliştirilmesi ve bölgelerin ekonomi alanında kalkındırılmasıdır.³⁵³Bu eksenler arasında dördüncü gelişme eksenini ÖUKP'nin tam anlamıyla faaliyete geçirebildiği eksen olmuştur. Bu gelişmeler sonucu sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine göre belirlenen Düzey 2 kapsamındaki on iki öncelikli bölge biriminde AB'nin desteklediği bölgesel kalkınma programları başlatılmıştır.³⁵⁴

2003 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ön Ulusal Kalkınma Planı İBBS'nin düzenlenmesi ile oluşturulan Düzey 2 bölgelerinde kalkınma planlarının hazırlanması üzerinde durmuştur. Bu nedenle 2004-2006 yıllarını kapsayan düzenleme ile oluşturulan yirmi altı Düzey 2 bölgesi için "Ulusal Düzeyde Bölgesel Gelişme Stratejisi" altında kalkınma projeleri faaliyetlerine başlanmıştır. Bu alanda daha çok ÖUKP ile belirlenen eksenlerin hedefleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Düzey 2 seviyesinde yirmi altı bölge arasında ekonomik ve sosyal uyum farklılığının yüksek olması sebebiyle Ön Ulusal Kalkınma Planı'nda öncelikli on iki bölgeye önem verilmiştir. Bu bölgeler: TR 83: Amasya, Tokat, Samsun, Çorum, TR 72: Kayseri, Sivas, Yozgat, TR 90: Rize, Artvin, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, TR 52: Konya, Karaman, TR 82: Çankırı, Sinop, Kastamonu, TRA 1: Erzincan, Bayburt, Erzurum, TRA2: Iğdır, Ardahan, Ağrı, Kars, TRB 1: Malatya, Tunceli, Bingöl, Elazığ, TRB 2: Van, Hakkari, Bitlis, Muş, TRC 1: Gaziantep, Adıyaman, Kilis, TRC 2: Şanlıurfa, Diyarbakır, TRC 3: Mardin, Batman, Şırnak, Siirt şeklinde belirlenmiştir.³⁵⁵Bu planda öne çıkan konular AB yakınsama hedefi kapsamında strateji belirlemek, Ekonomik ve Sosyal Uyum Politikasını verimli bir şekilde yürütmek olmuştur. Hedefler kapsamında bölgesel gelişme planları, projeleri ve çalışmaları, yatırımlar ve reformlar düzenlenmiştir. Bunun yanında AB'nin Türkiye'ye katılım sürecinde sağlayacağı mali yardımların hangi alanlarda harcanacağı ve bu çerçevede paylaşılacak fonlardan yerel yönetimlerin ne derece yararlanacağı belirlenmiştir.

Bu dönemdeki gelişmelere ek olarak bölgelerarasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak için daha önce başlatılan bölge planlama çalışmalarının yanında 2003 yılında belirlenen öncelikli bölgeleri içeren çalışmalar başlatılmıştır. 2003 yılında başlatılmış olan bölgesel

³⁵³T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Ön Ulusal Kalkınma Planı 2004-2006", <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/EylemVeDigerPlanlar/Attachments/11/%C3%96nUlusalKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B1.pdf>, (25.04.2017)

³⁵⁴ Akkahve, s.161.

³⁵⁵ DPT, "Ön Ulusal Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Stratejileri (Taslak)", Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 15.07.2003, <http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/inceleme-83.pdf> (01.03.2017), s.12,13.

gelişme projeleri: Kayseri-Sivas-Yozgat Bölgesel Gelişme Projesi, Konya-Karaman Bölgesel Gelişme Projesi, Batı Akdeniz Bölgesel Gelişme Projesi, Orta Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Akdeniz Bölgesel Gelişme Projesi, Ege Bölgesi Kalkınma Projesi, Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi'dir. Ayrıca ABnormlarında 2001-2002 yıllarında operasyonel programlar başlatılmıştır. TR83 sınıflandırmasında yer alan Çorum, Amasya, Samsun ve Tokat illeri, TR82 Çankırı, Sinop ve Kastamonu illeri ve TRA1 sınıflandırmasında Erzurum, Bayburt ve Erzincan illeri için Erzurum-Erzincan-Bayburt İlleri Kalkınma Birliği kapsamında operasyonel programlar yürütülmüştür.³⁵⁶

3.5.1.6.2006 Katılım Ortaklığı Belgesi

23 Ocak 2006 tarihinde yayımlanan KOB kısa ve orta vade kapsamındaki planlar şeklinde düzenlenmiştir. Bölgesel politika ile ilgili AB'ne uyum kapsamında bölgesel farklılıkları azaltmak için ekonomik ve sosyal uyum planlarının gerçekleştirilmesi ve bu faaliyetlerin sağlıklı şekilde sürdürülmesi, AB fonlarının etkin kullanımı için gerekli hukuki ve idari düzenlemelerin yapılması vurgulanmıştır. Kısa vadede diğer belgelerde olduğu gibi ekonomik ve sosyal uyumun gerçekleşmesi için planların geliştirilmesi, orta vadede bölgesel politikaların uygulanmasını sağlamak için idari yapının güçlendirilmesi ve çok yıllık bütçeleme usullerinin hazırlanması öngörülmüştür.³⁵⁷ Bu belge ile önceki dönemlerden farklı olarak Türkiye'nin yönetim yapısı ve uygulanan bölgesel politikalar üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Buna göre Türkiye'de yukarıdan aşağıya doğru bir yapı olduğu için bölgesel kalkınma hedefi için uygulanan kalkınma planları, birlikleri ve projeleri her zaman hedeflenen başarıya tam anlamıyla ulaşamamıştır. Sadece birkaç projeden (ör:GAP) başarı sağlandığı vurgulanmıştır. Sonuç olarak DPT'nin belirlediği politikalar ile verimli faaliyetler yürütülemediği görülmüştür.

Bölgesel kalkınma adına yapılan çalışmaların başarılı olamamasındaki en önemli neden bölgesel-yerel düzeyde karar alacak kurumsal yapıların kurulmaması olmuştur. Kısaca ulusal ve yerel önceliklerin uyumlaştırılması ve bu doğrultuda yeni hedeflerin belirlenmesi için bunları koordine edecek kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Strateji belirlemede aşağıdan yukarıya doğru bir yaklaşım uygulama hedefi belirlenmiştir. 2006 yılında Düzey 2 bölgeleri sınıflandırması kapsamında Kalkınma Ajansı kurulması kararı bu çerçevede gerçekleştirilen

³⁵⁶ DPT, "Ön Ulusal Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Stratejileri (Taslak)", Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Ankara, 2003, <http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/inceleme-83.pdf> (01.03.2017), ss.18-19.

³⁵⁷T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye ile Katılım Ortaklığı Belgesinde Yer Alan İlkeler, Öncelikler ve Koşullara İlişkin 23 Ocak 2006 tarihli Konsey Kararı", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2006.pdf, (01.03.2017)

gelişmelerden biri olmuştur. “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” 25.01.2006 tarihinde kabul edilmiş ve ardından Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.³⁵⁸

3.5.1.7.2008 Katılım Ortaklığı Belgesi

18 Şubat 2008 tarihinde yayımlanan KOB, bölgesel politika kapsamında diğer belgelerde olduğu gibi AB’ne uyuma yönelik programlama, proje hazırlama, mali yönetim ve izleme, kontrol, değerlendirmelerinde idari kapasitenin geliştirilmesi ve bölgesel-yerel düzeyde güçlendirilmesi vurgulanmıştır.³⁵⁹ Bu belgede Türkiye’nin üyelik öncesi ve üyelik sonrası AB kriterlerine uyum sağlaması, merkezi, bölgesel ve yerel düzeyde idari kapasitenin Topluluk uyum politikasına göre düzenlenmesi ön plana çıkmaktadır.

3.5.1.8.2008 Ulusal Programı

2008 Ulusal Programı’nda bölgesel politika alanında kısa vadede Katılım Ortaklığı belgesinde vurgulandığı gibi idari kapasitenin güçlendirileceği ve buna bağlı düzenlemelerin yapılacağı ifade edilmiştir. Bu kapsamda hazırlanan mevzuat uyum takvimi ile AB mevzuatına göre taslak Türk mevzuatı yayımlanmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı’nın teşkilat ve görevleri ile ilgili kanun hakkında, IPA kapsamında AB mali yardımlarından faydalanabilmek için yürürlükteki AB tüzüklerine göre düzenleme yapılması gerektiği belirtilmiştir.³⁶⁰ Genellikle IPA düzenlemesinde ve diğer AB mali yardımlarının kullanılması ile ilgili düzenlemeler hakkında değişiklikler yapılacağı öngörülmüştür. 2008 yılı Ulusal Programında diğer programlarda olduğu gibi ulusal öncelikler ve yerel öncelikler uyumlaştırıldığında kalkınma planlarının verimli olacağı ifade edilmiştir. Bu nedenle kalkınma ajanslarının etkinliğinin artırılmasına yönelik düzenlemelere programda yer verilmiştir. Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın istenilen faydayı sağlaması için yerel-bölgesel-ulusal ve ulusüstü yapılarla koordinasyon ve işbirliği içinde olup yeni bir yönetim mekanizması gibi çalışması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Bölgesel Dengesizliklerin

³⁵⁸ Mevlana Kalkınma Ajansı, “2013-2017 Stratejik Plan”, <http://www.mevka.org.tr/Yukleme/Uploads/DsyDt6bIL74201793359AM.pdf>, (01.03.2017) s.11.

³⁵⁹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye ile Katılım Ortaklığının Kapsadığı İlkeler, Öncelikler ve Koşullara dair tarihli Konsey Kararı”, **Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından yapılan gayri resmi tercüme**, 26.02.2008,

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2007.pdf, (01.03.2017)

³⁶⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “2008 Yılı Ulusal Programı Fasil 22 Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu”, http://www.ab.gov.tr/files/UlusalProgram/UlusalProgram_2008/Tr/pdf/iv_22_bolgeselpolitikaveyapisalaracilarin_koordinasyonu.pdf(12.03.2017)

Azaltılması başlığı altında, Türkiye'nin bazı bölgelerinde yaşanan terör kaynaklı göçler nedeniyle Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi düşünülmüştür. Bu proje ile çeşitli sebeplerden dolayı göç etmiş kişilerin 1/3'ünün köylere dönüşü sağlanmıştır. Bölgesel dengesizlikleri gidermek için sekiz bölgede Kalkınma Ajansı kurularak az gelişmiş bölgelerin ekonomik ve sosyal problemlerine çözüm aranmıştır.³⁶¹

3.5.2. Türkiye'nin 1998-2016 İlerleme Raporları'nın Bölgesel Politika Kapsamında Değerlendirilmesi

İlerleme Raporu, Ulusal Program ve Katılım Ortaklığı Belgelerinin yanında AB'ye tam üyelik için adaylığı kabul edilmiş ülkeler hakkında hazırlanan bir belgedir. AB Komisyonu, aday statüsündeki ülkenin üyelik kriterlerinin yerine getirilmesi konusunda ne kadar ilerlediğini ve eksikliklerini bu raporda değerlendirir.³⁶² Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin kabul edilmesi için uyum sağlaması gereken alanlardan biri Bölgesel Politika'dır. Avrupa Birliği, Türkiye'nin bölgesel farklılıkları gidermek için uyguladığı politikalarının değerlendirmesini 1998 yılından itibaren Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ilerleme raporlarında sunmuştur.

3.5.2.1. Müzakere Süreci Öncesindeki İlerleme Raporları

“Bölgesel Politika ve Kaynaşma” başlığı altında 1998 yılı İlerleme Raporu'nda Türkiye'de geri kalmış Doğu ve Güneydoğu bölgeleri ile yurt içinde diğer bölgelerarasındaki eşitsizlik vurgulanmıştır. Buna göre ülke içinde kırsal bölgelerden diğer bölgelere yaşanan göç nedeniyle kentsel nüfustaki dengesiz artış ve ülkenin batısı ile doğusu arasındaki farkın artmasına dikkat çekilmiştir. Raporda Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yıllık nüfus artışı (% -0.7) ile ulusal nüfus artış ortalaması karşılaştırıldığında (% 1,5) doğusundaki nüfus artışının ulusal ortalamasının oldukça altında kaldığı belirtilmiştir. Geri kalmışlık nedeniyle kırsal alandan kentlere, ülkenin batısına ve yurt dışına yapılan göç bu bölgelerin ilerleme kaydetmesine engel olmuştur.³⁶³ Bu oranlar rapordaki tespitin doğru olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin doğusundaki geri kalmışlık nedeniyle yıllık nüfus artışının ülke ortalamasının altında kalmasının yanında başka sonuçlar da ortaya çıkmıştır. Bölgesel politika

³⁶¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı”, 2008, http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/AB/up2008_tr.pdf(12.03.2017), s.11.

³⁶² T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “İlerleme Raporları”, <http://www.ab.gov.tr/46224.html>, (12.03.2017)

³⁶³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1998 Düzenli Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf(25.04.2017), s.39.

kapsamında bölgesel farklılıkları gidermek için uygulanan projelerle hedeflenen başarıya ulaşamamıştır.

1999 yılı İlerleme Raporu'nda ise Türkiye'nin etkin bir bölgesel politika oluşturması için idari ve mali yapıları düzenlemesi gerektiği belirtilmiştir. Bir önceki rapora göre bu dönemde yapılan değerlendirmelerde Türkiye'nin bölgesel politika kapsamında diğer aday ülkelere göre daha çok ilerleme kaydetmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Çünkü bölgesel kalkınma stratejileri Türkiye'de uzun yıllardır devam etmektedir ancak bu alanda en çok sorun yaşayan aday ülke Türkiye olmuştur. Raporda bu sorunlara neden olarak, AB ortalamasının altında kalan Türkiye'deki kişi başına düşen GSYİH oranı ve Türkiye nüfusunun % 38'inin geri kalmış bölgelerde yaşaması gösterilmiştir.³⁶⁴

2000 yılı İlerleme Raporu'nda 1998 ve 1999 yılındaki raporlardan farklı olarak "Bölgesel Politika ve Kaynaşma" başlığı yerine "Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu" başlığı altında değerlendirme yapılmıştır. Bu rapor bölgesel politika kapsamında Türkiye'nin Topluluk kurallarına uygun yapısal politikalarının uygulanmasında önemli yeri olan NUTS 2 düzeyini ve NUTS sınıflandırmasının düzenlemesi gerektiği üzerinde durmuştur.³⁶⁵ 2000 yılı için yapılan genel değerlendirmelerde Türkiye'nin bölgesel politika kapsamında bir strateji belirlediği ancak henüz uygulama aşamasında yeterli hazırlıkları yapmadığı vurgulanmıştır. Daha önceki iki raporda bölgesel örgütlenme konusuna yer verilmemiştir, ancak 2000 yılındaki rapor ve sonrasında bu alandaki gelişmelere yer verilmiştir. Genel olarak bu alandaki gelişmeler her raporda bölgesel örgütlenme adı altında bahsedilmediği için çalışmamızda ayrıca bir başlık olarak gösterilmemiştir.

2001 yılı Raporu'nda bölgesel politika alanında bir önceki rapora göre çok ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Bir önceki raporda yer aldığı gibi yapısal politikaların uygulanması için NUTS-Düzyey 2 sınıflandırmasının henüz istenilen seviyede olmadığı ifade edilmiştir.³⁶⁶ 2002 Raporun'da geçen yılki rapor tavsiyelerinin henüz yerine getirilmediği

³⁶⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1999 Düzenli Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye-Ilerleme_Rap_1999.pdf, (07.05.2017), s.41.

³⁶⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye-Ilerleme_Rap_2000.pdf, (07.05.2017), s.45.

³⁶⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye-Ilerleme_Rap_2001.pdf, (07.05.2017), s.76.

belirtilmiştir. Bölgesel politika kapsamında Türkiye'nin çabaları değerlendirilmiştir ancak 1998 yılından itibaren çok fazla ilerleme kaydedilmemiştir.³⁶⁷2003 yılı Raporu bu zamana kadar yayımlanan diğer raporlara göre Türkiye hakkında daha olumlu eleştirilerin yer aldığı bir rapor olmuştur. Olumlu değerlendirmelerin yapılmasındaki en büyük neden 2002 yılı Eylül ayında geçici NUTS 2 düzeyinin oluşturulmasına ilişkin yirmi altı yeni bölgenin tanımlanması ile ilgili kanunun kabul edilmiş olmasıdır. Ancak Türkiye'de altyapı eksikliklerinin devam ettiği ve gerekli idari yapıların oluşturulmadığı da belirtilmiştir.³⁶⁸Bölgesel politika kapsamında 2004 yılı İlerleme Raporu son yayımlanan rapordan bu yana çok ilerleme kaydedilmediğini belirtmiştir. Özellikle bölgesel organizasyon ve yapıların oluşturulması alanında hiç gelişme sağlanamadığı sadece yasal çerçeveye yönelik çevre ve mali kontrol konularında bazı gelişmeler olduğu vurgulanmıştır.³⁶⁹Türkiye'nin AB'ye katılım müzakereleri 3 Ekim 2005 tarihinde resmen başlamıştır.³⁷⁰ Müzakere sürecinin başlamasından önce yayımlanan ilerleme raporlarında Türkiye'nin bölgesel kalkınma hedeflerinden daha çok ulusal kalkınma hedeflerini yerine getirmesi gerektiği dikkat çekmektedir. Genel olarak raporlarda Türkiye'nin gelişmişlik seviyesinin ve hızının Topluluk ortalamasının altında olduğu vurgulanmıştır. Müzakere sürecinin resmi olarak başlaması ile bölgesel politikalar belirli bir plan program içinde yürütülmeye başlamıştır.

3.5.2.1.1.Kurumsal Çerçeve Alanında Değerlendirmeler

1998 yılı raporunda kurumsal çerçeve kapsamına girebilecek olan GAP değerlendirmesi yapılmıştır. Proje Türkiye'nin enerji üretimine katkı sağladığı gibi bölgede ekonomik kalkınmaya etkisi olduğu için az gelişmiş sekiz Güneydoğu ilinin altyapısının iyileştirilmesine ve kalkınmasına da katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Ancak proje hakkında yeterli bilgi olmadığı için sosyo-ekonomik katkısı tam olarak AB tarafından değerlendirilememiştir.³⁷¹1998 ve 1999 yılı raporlarında Türkiye'nin yıllardır bölgesel

³⁶⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf(17.05.2017), s.95.

³⁶⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf(07.05.2017), s.100.

³⁶⁹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf(10.05.2017), s.113.

³⁷⁰T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Katılım Müzakereleri", <https://www.ab.gov.tr/37.html>,(10.05.2017)

³⁷¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1998 Düzenli Raporu",

farklılıkların giderilmesi için uyguladığı projelerden beklenen sonuçların elde edilememesine dikkat çekilmiştir. 1999 raporunda Türkiye'nin merkezi planlama sistemi kapsamında uygulamalarda bulunması sorun olarak gösterilmiştir. Kurumsal alandaki eksiklikler nedeniyle Türkiye'de, kamu yatırımları için ayrılan bütçenin öncelikli alanlarında özellikle projelerin seçilmesinde bölgesel niteliklerin dikkate alınmadığı görülmüştür.³⁷² Dolayısıyla bu dönemde kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi yönünde herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir.

2000 yılı raporunda Türkiye'deki bölgesel politikaların merkezi planlama sistemi kapsamında yürütülmesi, kamu yatırımlarının koordinasyonu DPT'nin sorumluluğunda olmasına rağmen bu yetkisinin bölgesel politika alanında çok kullanmadığı vurgulanmıştır. Bu konuda DPT'nin henüz yerel ve bölgesel kalkınma yapıları oluşturmaması, Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma İdaresi dışında bütün her şeyin Ankara'dan idare edildiği belirtilmiştir. İdari işbirliği açısından Türkiye için DPT'nin yanında bölgesel politikalarla ilgilenen özel bir kurum veya bölgesel düzeyde çalışmalardan sorumlu DPT büroları önerilmiştir. Türkiye'de mevcut olan bölgesel politika ile beraber, yapısal politikalar uygulanması için gerekli çalışmalar henüz tam anlamıyla başlamamıştır. Ayrıca 2000 yılı raporunda bölgesel örgütlenme ifadesi kullanılarak NUTS sınıflandırılmasının oluşturulması önerilmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye'de bölgesel kalkınma otoritelerinin kurulmaması eleştirilmiştir.³⁷³ 2001 yılı raporunda bir önceki rapordan farklı olarak ASF'ye değinilmiştir, fondan etkin biçimde yararlanabilmek için gerekli yapıların kurulması önerilmiştir. Raporda kurumsal yapıların geliştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmediği ifade edilmiştir. NUTS 2 düzeyinde sınıflandırmanın tamamlanması ile yapısal politikaların etkin bir şekilde uygulanacağı belirtilmiştir. Merkezi ve bölgesel kalkınma idarelerinin kurulması tavsiye edilmiştir.³⁷⁴

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf(25.04.2017), s.39.

³⁷² T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1999 Düzenli Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye-Ilerleme_Rap_1999.pdf, (07.05.2017), ss.41-42

³⁷³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf (07.05.2017), s.45.

³⁷⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf (07.05.2017), s.76.

2002 yılı raporunda Türkiye'nin doğu ile batı bölgesi arasındaki farkın uygulanan projelere rağmen azalmadığı ifade edilmiştir. Tam kapsamlı bölgesel politikaların uygulanması için Türkiye'de altyapı ve kurumsal kapasite eksilikleri bu dönemde de devam etmektedir. Hazırlanan geçici NUTS haritasına göre kalkınmada öncelikli yörelerin sorunlarının tespit edilmesi tavsiye edilmiştir. Bu bölgelerde kamu yatırımları dağılımının ve bölgelere yapılan yardımların en verimli olacağı alanların belirlenerek yaşam koşullarının iyileştirilmesi, altyapı farklılıklarının azaltılması, insan kaynaklarının geliştirilmesi hedefleri vurgulanmıştır. Bu hedeflere ulaşmak için bakanlıklar arası işbirliği sağlayacak ve planlarda katılımcılığı destekleyecekmerkezi ve bölgesel düzeyde bölgesel kalkınma birimlerinin güçlendirilmesi öngörülmüştür.³⁷⁵

2003 yılı raporunda kurumsal çerçeve alanında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulmasına ilişkin bir ilerleme yaşanana kadar DPT'ninbirkaç NUTS 2 bölgesinde hizmet birlikleri kurması değerlendirilmiştir. Daha önce yerel birimlerin çabasıyla kurulan hizmet birliklerine 2003 yılında dört tane daha eklenmiştir. Ancak hizmet birliklerinin Yapısal Fonları uygulayacak birimlerin kurulmasını sağlayamayacağı gözlemlenmiştir. DPT altında kurulan Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü ve Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından bölgesel istatistikler geçici NUTS 2bölgeleri kapsamında veri olarak toplanmaya başlandığı belirtilmiştir.³⁷⁶

2004 yılı İlerleme Raporunda bir önceki raporda üzerinde durulan DPT'nin kurduğu hizmet birliklerinin ardından kurumsal olarak kalkınma ajansı oluşturma yönünde bu dönemde bir ilerleme gözlemlenmediği ifade edilmiştir. Hizmet birlikleri Düzey 2 kapsamına giren illerde kurulmuş olup, bölgesel kalkınma programlarının uygulanmasında idari birimler arasında ortaklık kurarak koordinasyon sağlamaktadır. Bölgesel kalkınma projelerinin uygulandığı Düzey 2 bölgelerinde sadece dört tane hizmet birliğinin faaliyet gösterdiği belirtilmiştir. Diğer raporlarda belirtildiği gibi GAP'ın uygulanmasıyla ilgili bölgede sorumlu olan ofis ve Ankara haricinde başka idari bir birim bu dönemde de kurulmamıştır. Kalkınma ajanslarının kurulmasına yönelik kanun taslağı oluşturulduğu ancak uygulamada somut

³⁷⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf(17.05.2017), s.95.

³⁷⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf(07.05.2017), s.100.

gelişmelerin çok az olduğu vurgulanmıştır. Düzey 2 bölgelerinde bölgesel istatistik ofislerinin kurulması da bu dönemdeki önemli gelişmelerden biri olmuştur.³⁷⁷

2004 yılı raporu ile beraber müzakere sürecinden önce yayımlanan raporlarda Türkiye'nin bölgesel nitelikte kalkınma birimleri oluşturması ve bu birimleri geliştirmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bölgesel politikaların belirlenmesi aşamasında yerel katılımı artırmak ve daha verimli planların yapılmasını sağlamak kurumsal kapasitenin yeterli seviyede geliştirilmesine bağlıdır.

Bu dönemde Kalkınma Ajanslarının kurulmasına ilişkin kanunun kabul edilmesi önemli bir gelişmedir ancak kanunun kabulünden sonra uygulama aşamasına gelindiğinde bu alanda yavaş ilerleme kaydedilmiştir. Daha çok DPT kapsamındaki hizmet birlikleri ve daha önce kurulan GAP gibi projelerin değerlendirilmesine yer verilmiştir. Türkiye'nin yönetim biçimi ve bölgesel özellikleriyani merkezi sistem yönetimi ve bölgelerarası farklılıkların fazla olması nedeniyle hizmet birlikleri bölgesel politikaların yürütülmesinde yeterli olamamıştır.

3.5.2.1.2. İdari Kapasite Alanında Değerlendirmeler

1998 yılı raporunda bölgesel politika alanında idari yapının güçlendirilerek etkili yapısal politikaların uygulanmasının gerekliliği ifade edilmiştir. 1960 yılında DPT'nin kurulmasından sonra 1970 yılında az gelişmiş bölgeler için özel bir dairenin oluşturulduğu belirtilmiştir. Bu dönemde Türkiye bölgesel politikaların uygulanması için gerekli altyapının oluşturulmasına önem vermiştir.³⁷⁸ 1999 yılı raporunda Türkiye'nin idari kapasiteyi güçlendirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle bölgesel politika alanında görevlendirilen hizmet birimlerinin yeterli personele sahip olmadığı ve bölgelerde temsilcilerinin olmadığı eleştirilmiştir.³⁷⁹ 2000 yılı raporunda Türkiye'de uygulamada etkili bir bölgesel politikanın olmadığı belirtilmiştir. İdari kapasite alanında merkezi düzeyde DPT ya da özel bir kurum oluşturularak, bölgesel düzeyde de DPT büroları gibi birimleri oluşturularak idari açıdan bölgelerin desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu gelişmelere göre insan kaynakları alanına

³⁷⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf(10.05.2017), s.113.

³⁷⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1998 Düzenli Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf(25.04.2017), s.39.

³⁷⁹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1999 Düzenli Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye-Ilerleme_Rap_1999.pdf, (07.05.2017), ss.41-42

yatırımlar yapılması, özel yatırımlar için ortamın hazırlanması, refah seviyesinin yükseltilmesi gibi alanlarda ilerleme kaydedilmesi gerektiği vurgulanmıştır.³⁸⁰2001 yılı raporunda Türkiye'nin bölgesel politikaları etkin bir biçimde uygulaması için gerekli yapılar oluşturulmadığı gibi idari kapasite konusunda bölgesel politikalarından sorumlu olan DPT kurumu ile merkezi bir çerçevede politikaların yürütüldüğü vurgulanmıştır. GAP İdaresi Başkanlığı ve Ankara dışında politikaları yürüten bir idari birimin bu dönemde kurulmaması nedeniyle bölgesel politikaların yanında yapısal politikaların da uygulanması için gerekli yapıların oluşturulması tavsiye edilmiştir.³⁸¹2002 ve 2003 yılı raporlarında da diğer raporlarda olduğu gibi Türkiye'de bölgesel politikaların DPT tarafından merkezi bir sistemle yürütüldüğü belirtilmiştir. Genel olarak bu raporlarda idari kapasite konusunda Türkiye'nin politikaları uygulaması ve Yapısal Fonlar'dan etkin biçimde yararlanılması için yeterli insan ve mali kaynaklarla kurumların oluşturulması önerilmiştir.2004 yılı raporunda DPT ile bölgesel politika ile ilgili bakanlıklar arasında koordinasyon sağlayacak birimlerin oluşturulması önerilmiştir. Son rapordan bu yana idari kapasite alanında önemli bir ilerleme kaydedilmemiştir.³⁸²

3.5.2.1.3.Yasal Çerçeve Alanında Değerlendirmeler

1998 yılı raporunda yasal çerçeve alanında önemli bir gelişme görülmemiştir. Bu dönemde Türkiye'de ekonomik kalkınma konusu ön planda olduğu için Ankara Anlaşması kapsamında kişilerin serbest dolaşımı ve iç pazarla ilgili uyumlaşmanın sağlanması için şirketler hukukuna bağlı bir gelişme önerilmiştir.³⁸³ 1999 raporunda da bu alanda önemli bir gelişme olmadığı görülmüştür.

2000 yılı raporunda diğer raporlara göre daha çok il düzeyinde Türkiye'nin yardım edilecek ve bölgesel politikaya uygun yerler olarak tanımladığı bölgeler değerlendirilmiştir.

³⁸⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf (07.05.2017), s.45.

³⁸¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf (07.05.2017), s.76.

³⁸² T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf(10.05.2017), s.113.

³⁸³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1998 Düzenli Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf(25.04.2017), s.39.

Bu bölgelerdeki şirketlere ve öncelikli sektörlerle teşvik sağlandığı belirtilmiştir. Rapora göre öncelikli sınıfa giren bu iller, nüfusun 1/3'den çoğunu ve ülkenin yüz ölçümünün yarısından fazlasına denk gelmektedir. Bu illerin kişi başına GSYİH oranı Topluluk ortalamasının %19'na ulusal ortalamasının ise %56'sına denktir. AB'nin raporuna göre yapılan yatırımlara rağmen verimli sonuçlar elde edilememiştir.³⁸⁴2001 yılı raporunda yasal çerçevenin kabulü alanında AB müktesebatına uygun önemli bir gelişme kaydedilmediği, Türkiye'nin üyeliğinin kabul edilmesi için bölgelerarası farklılıkları azaltması ve sosyo-ekonomik entegrasyonu sağlaması gerektiği belirtilmiştir. Bu yüzden etkili ve uzun vadeli bir strateji belirlemesi önerilmiştir. Ayrıca diğer raporda da yer alan nüfusun 1/3'ünden çoğunu, oluşturan Kalkınmada Öncelikli Yörelere için daha kapsamlı çalışmalar önerilmiştir.³⁸⁵

2002 yılında yasal çerçeve alanında önemli bir gelişme diğer raporlarda da üzerinde durulan NUTS sınıflandırması ve ona göre oluşturulan geçici haritanın Türkiye ve Komisyon tarafından onaylanması olmuştur. Böylece Türkiye'nin bölgesel istatistikleri ve Avrupa'nın bölgesel istatistikleri karşılaştırıldığında sağlıklı sonuçlara ulaşılabileceği ifade edilmiştir.³⁸⁶ Bu gelişmelere rağmen Türkiye'de yapısal politikaların uygulanması için bölgelerin gelişmişlik düzeyleri hakkında daha çok istatistiki veriye ihtiyaç duyulmaktadır. 2003 yılında yasal çerçeveye ilişkin önemli bir gelişme yaşanmamıştır. Bölgesel organizasyon alanındaki gelişmelerden biri geçici Düzey 2 sınıflandırması ile kurulacak 26 yeni bölgeyle ilgili kanun 2002 yılının Eylül ayında kabul edilmiştir.³⁸⁷

2004 yılı raporunda Yapısal Fonlarla ilgili Tüzüklerin 2006 yılı sonuna kadar düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ulusal mevzuata aktarılması gerekmeyen çerçeve ve uygulama tüzükleri Yapısal Fon ve Uyum Fonu uygulamalarının hazırlanması ve onaylanması

³⁸⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf (07.05.2017), s.45.

³⁸⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf (07.05.2017), s.76.

³⁸⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf (17.05.2017), s.95.

³⁸⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf (07.05.2017), s.100.

ile ilgili bazı kuralları içermektedir. Programlar Komisyon tarafından müzakere edilip onaylanmaktadır, ancak uygulama üye devletin sorumluluğuna verilmiştir.³⁸⁸

Türkiye'nin Yapısal Fon ve Uyum Fonu uygulamalarının etkin olması için gerekli çalışmaları yapması önerilmiştir. Bölgesel istatistik ofislerinin, hizmet birliklerinin ve kalkınma ajanslarının kurulmasıyla ilgili kanun taslağının hazırlanması ve kabul edilmesi gibi gelişmelere rağmen bu kapsamda faaliyetleri gerçekleştirecek kurumların oluşturulması konusunda yavaş ilerleme kaydedilmiştir.

Bu dönemde bölgesel politikaya etki edecek yan politikaların yasal çerçevesi kapsamında gelişmeler olmuştur. Çevresel Etki Değerlendirmesine ilişkin yönetmelik ve bilgiye erişimle ilgili bir kanun kabul edilmiştir. Yeni Kamu Mali Yönetim Kanunu 2003 yılının Aralık ayında yürürlüğe girmiştir.³⁸⁹ Bölgesel politikalar bir bölgenin her açıdan kalkınması ve gelişmesi ile ilgili olduğu için diğer alanlarda ilerleme kaydedilmesi ortak hedefler açısından bölgesel politika alanına da etki etmektedir.

3.5.2.1.4. Programlama Alanında Değerlendirmeler

1998 yılı İlerleme Raporu'nda bölgesel politika alanında programlama konusu ile ilgili olabilecek Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgeleri ile diğer bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkı nedeniyle bu bölgeler için hazırlanan projeler yer almıştır. Geri kalmış bölgeler için 1985-1990 arasında gerçekleştirilen büyük projelere rağmen beklenen sonuç alınamamıştır. O dönemde inşası devam eden sekiz baraj projesi ve GAP'ın geri kalmış bölgelerin altyapı sorunlarını gidereceği düşünülmüştür. Ancak Türkiye'nin Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde kontrol sağlaması, Suriye ve Irak sınır komşuları ile sorun yaşayabileceği rapora yansımıştır. Türkiye'nin programlama konusunda daha çok istatistiki bilgiye ihtiyacı olduğu gözlemlenmiştir. Bölgelerin özelliklerine göre hazırlanan projelerin yanında kapsamlı araştırmalar yapılarak programlama alanında daha çok tecrübe kazanılması gerektiği rapora yansımıştır.³⁹⁰1998 ve 1999 yılı raporlarında bölgesel politika konusunda önemli gelişmeler

³⁸⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf(10.05.2017), s.113.

³⁸⁹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf (10.05.2017), s.115.

³⁹⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1998 Düzenli Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf(25.04.2017), s.39.

yaşanmadığı için yasal çerçeve, kurumsal kapasite, programlama gibi alanlarda ayrı ayrı değerlendirmeler yerine daha çok genel değerlendirmeler yapılmıştır.

1999 yılı raporunda da Türkiye'nin projelerin seçilmesinde bölgesel niteliklerin dikkate alınmadığı vurgulanmıştır. Programlama alanında özellikle geri kalmış bölgeler için daha iyi projelerin hazırlanması tavsiye edilmiştir. GAP'ın doğudaki bölgelerin gelişmesinde beklenen etkiyi gösteremediği raporda yer almıştır.³⁹¹2000 yılı raporunda programlama için hazırlık olarak kamu yatırımları kapsamında az gelişmiş yöreler için etkin bir çalışmanın mevcut olmadığı ifade edilmiştir. Türkiye'de 1997 yılı kişi başına harcama 33.4 milyon TL iken 12.7 milyonu sadece bir ile ayrılmıştır. Buna göre az gelişmiş illerin bulunduğu bölgelere daha çok destek sağlanması gerekirken gelişmiş bölgelerle aynı miktarda destek sağlanmıştır. Raporda yer alan değerlendirmelerin yanında DPT'nin hazırladığı bölgesel kalkınma programlarına da değinilmiştir. Doğu Anadolu'da on altı il, Doğu Karadeniz'de sekiz il, Marmara bölgesinde beş il ve Yeşilirmak Kalkınma Havzası kapsamında beş ili içine alan projelerin hazırlandığı ifade edilmiştir.³⁹² Ancak AB projelerden hiç birinin bugüne kadar faaliyet aşamasına geçememesini olumsuz değerlendirmiştir. Türkiye'deki bölgesel sorunların ciddi nitelikte olduğu belirtilmiş ve buna yönelik etkin bir politika olmadığı ifade edilmiştir.

2001 yılı İlerleme Raporunda bölgesel politika alanında yasal çerçevenin oluşturulması ve programlama, izleme, değerlendirme, kurumsal yapılar, mali idare ve denetim ile ilgili önemli bir gelişme kaydedilmediği vurgulanmıştır.³⁹³ Rapor genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin bölgesel farklılıkları gidermek ve kalkınmayı sağlamak için uzun vadeli bir strateji oluşturmadığı görülmektedir.

2002 yılı raporunda programlama alanında Türkiye'nin bölgeleri arasında sosyo-ekonomik kaynaşmanın sağlanması için uzun vadeli bir stratejinin belirlenmesi gerektiği tekrar vurgulanmıştır. 2003-2005 dönemini kapsayan özellikle KÖY'lerin geliştirilmesi için NUTS 2 seviyesindeki bölgelere göre ulusal kalkınma planının hazırlanması gerektiği

³⁹¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1999 Düzenli Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye-Ilerleme_Rap_1999.pdf, (07.05.2017), ss.41-42

³⁹² T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye-Ilerleme_Rap_2000.pdf, (07.05.2017), s.45.

³⁹³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye-Ilerleme_Rap_2001.pdf, (07.05.2017), s.76.

belirtilmiştir. 2006-2010 dönemini içeren gelecek Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın AB müktesebatına uygun ve daha çok bölgesel içerikli olması önerilmiştir.³⁹⁴2003 yılında programlama konusunda 2004-2006 dönemi için hazırlanan Ulusal Kalkınma Planı'nın DPT tarafından hazırlandığına yer verilmiştir. Bu planın uzun vadeli ve kapsamlı bir bölgesel gelişme stratejisi üzerine oluşturulması önerilmiştir. Ayrıca bölgesel-yerel ilgili tarafların planın hazırlanma sürecine katılımının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Böylece yirmi altı NUTS 2 bölgesi için Yapısal Fonlardan verimli bir şekilde yararlanılmasını sağlayacak kapsamlı bölgesel politikalar oluşturulacağı düşünülmüştür. Mevcut bölgesel politikalar büyük ölçekte olduğundan yirmi altı bölgenin gereklerini tam olarak karşılamamaktadır.³⁹⁵2004 yılı İlerleme Raporunda bölgesel-yerel, sosyal-ekonomik ve özel sektörün de içinde olduğu ilgili bütün grupların programlama alanında katılımının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.³⁹⁶

Raporların programlama alanında genel değerlendirmesi yapıldığında, ilk rapordan bu yana bölgesel politikanın geliştirilmesine katkı sağlayacak tüm grupların katılımını giderek artırmanın amaçlandığı görülmektedir. Programlama alanında bölgesel kalkınmanın ulusal kalkınma hedefleri ile uyum içinde yürütülmesi de amaçlardan bir tanesidir. İlk yıllarda Türkiye'nin bölgeleri arasındaki farkın yüksek olması ve belirlenen politikaların bölgelerin özelliklerinin dikkate alınmadan hazırlanması nedeniyle bu alanda çok ilerleme kaydedilmemiştir. 2002 yılında NUTS sınıflandırmasının yapılması ile hazırlanan planların bölgesel politika kapsamındaki çalışmaları geliştirdiği görülmüştür.

3.5.2.1.5. İzleme ve Değerlendirme Alanında Değerlendirmeler

1998 ve 1999 yıllarında izleme değerlendirmeye ilişkin sorumlu özel bir birim tam olarak belirlenmemiştir.2000 yılında da Türkiye'de bölgesel politika kapsamında verimli projeler hazırlanmamıştır. Tüm alanlarda önemli bir gelişme sağlanmadığı için izleme ve değerlendirme hakkında somut bir ilerleme gözlemlenmemiştir. Türkiye'de henüz etkin bir

³⁹⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf(17.05.2017), ss.95-96.

³⁹⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf (07.05.2017), s.100.

³⁹⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf(10.05.2017), ss.113-114.

bölgesel politika uygulanmadığı için bu raporda bölgesel istatistikler açısından yardım edilecek bölgelerin tespitinin sadece Interreg kriterlerine göre yapıldığı belirtilmiştir. NUTS 2 düzeyinin belirlenmesinin ardından satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen GSYİH'nın hesaplanması gerektiği vurgulanmıştır. EUROSTAT kriterlerine göre bölgesel istatistiklerin belirlenmesi izleme değerlendirme alanı için önemlidir.³⁹⁷

2001 yılı İlerleme Raporunda bir önceki rapordan farklı olarak NUTS 2 düzeyinin oluşturulması için DPT ve DİE tarafından çalışmaların başlatıldığına yer verilmiştir. Türkiye'de bu sınıflandırmanın yapılması Yapısal Politikalardan yararlanabilmek için önemli bir koşuldur.³⁹⁸2002raporunda Komisyon 1998 yılı raporunda bilgi eksikliği olduğunu bu nedenle Türkiye'nin ilgili alanlarda değerlendirilmesinin zor olduğunu belirtilmiştir. Türkiye'nin çabalarına rağmen hem ulusal hem de bölgesel düzeyde kişi başına düşen GSYİH oranı AB ortalamasının çok altında kaldığı tespit edilmiştir.³⁹⁹ Bu dönemde Türkiye'de NUTS sınıflandırmasının yapılması programlama ve yasal çerçeve gibi alanlarda bir ilerleme olarak kaydedilmiştir. Türkiye için geçici olarak tanımlanan NUTS haritası bölgelerin istatistiki verilerinin oluşturulmasını ve takibinin kolaylaşması açısından izleme değerlendirme alanında da bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

2003 yılı raporunda bölgesel istatistikler konusunda NUTS sınıflandırmasının ardında DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü ve Devlet İstatistik Enstitüsü Düzey 2 bölgeleri için veri toplamaya başladığı belirtilmiştir. DPT'nin bu alanda ilk veri setini 2003 yılında oluşturması bölgesel politika kapsamındaki uygulamaların etkinlik değerlendirmesini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bölgesel politika hakkında genel değerlendirmeler bölümünde izleme ve değerlendirme alanında kurumsal yapıların oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁰⁰2004 yılı İlerleme Raporunda İzleme ve değerlendirme kapsamında 2004

³⁹⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf (07.05.2017), s.45.

³⁹⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf (07.05.2017), s.76.

³⁹⁹T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf(17.05.2017), ss.95-96.

⁴⁰⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu",

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf (07.05.2017), ss.100-101.

yılıının Nisan ayında sadece bölgesel kalkınma programlarından sorumlu DPT'ye bağlı bir birim kurulduğu yer almıştır.⁴⁰¹

3.5.2.1.6. Mali Yönetim, Kontrol ve Denetim Alanında Değerlendirmeler

1998 yılı İlerleme Raporunda mali yönetim ve kontrol konusunda bir yorum yer almamıştır. Bu dönemde Türkiye bölgesel politika ile ilgili her alanda gelişme sağlamak için çaba göstermiştir. 1999 yılı raporunda bir önceki raporda da belirtildiği gibi Doğu bölgesinde yer alan bazı yerlerin kalkınmasında etkili olan GAP'ın bile bölgeye yeterince yatırım çekemediği bölgesel farklılıkları giderme konusunda sınırlı kaldığı yönünde değerlendirme yapılmıştır. Bölgesel politika kapsamında hedeflenen başarıya ulaşmak için Türkiye'nin mali kaynaklarının kontrolü ve iyileştirilmesi gerektiği görülmüştür.⁴⁰² 2000 yılı İlerleme Raporunda Türkiye'de henüz verimli bir bölgesel politika stratejisinin belirlenmediği ifade edilmiştir. 2000 ve 2001 yılı raporlarında bu alandaki eksikliklerden dolayı mali yönetim ve kontrol alanında bir yoruma yer verilmemiştir. Her iki raporda da Mali Kontrol başlığı mevcuttur ancak bölgesel politika kapsamında bu alanda bir ilerleme kaydedilmemiştir.

2002 yılı raporunda katılım öncesi fonlar ve yapısal fonlardan etkin bir şekilde yararlanmak ve uygulanan bölgesel politikaları geliştirmek için Türkiye'ye gerekli hazırlıkları yapması önerilmiştir.⁴⁰³ 2002 ve 2003 yılı raporlarında mali yönetim ve kontrol alanında bir ilerleme kaydedilmediği ifade edilmiş sadece bu alanda gerekli kurumların oluşturulması tavsiye edilmiştir.

2004 yılı raporunda genel olarak Türkiye'nin bölgesel farklılıkları azaltmak için her alanda yeterli kapasiteyi oluşturma çabası gözlemlenmiştir. Yeni Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu'nun kabul edilmesine bağlı mali yönetim ve kontrol alanında gelişmeler olacağı ifade edilmiştir. Bölgesel politika konusunda mali yönetim ve kontrol açısından yürütülen programlara yapılan harcamaların etkinlik analizi çerçevesinde değerlendirilmesi

⁴⁰¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf(10.05.2017), ss.113-114.

⁴⁰² T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 1999 Düzenli Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye-Ilerleme_Rap_1999.pdf, (07.05.2017), ss.41-42

⁴⁰³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf(17.05.2017), s.96.

gerekmektedir. Bu nedenle mali yönetim ve kontrol konusunda ilgili kurumların oluşturulması önemlidir.⁴⁰⁴

3.5.2.2. Müzakere Sürecinin Başlamasından Sonra Yayımlanan İlerleme Raporları

Müzakere sonrası yayımlanan ilerleme raporları daha önceki raporlardan daha kapsamlıdır. Bu dönemde Türkiye'nin bölgesel politika kapsamındaki çalışmaları daha sistemli bir şekilde ve istatistiki analizlerle değerlendirilmiştir. Müzakere öncesi raporlarda geçici NUTS haritasının hazırlanması ve buna bağlı gelişmeler üzerinde durulurken müzakerelerin başlamasından sonra yayımlanan raporlar kalkınma ajanslarının kuruluş hazırlıkları üzerine yoğunlaşmıştır.

2005 yılı İlerleme Raporunda bölgesel politikayla ilgili, bir önceki raporda da vurgulandığı gibi 2002 yılında Türkiye'de istatistiki yöntemlerle Düzey 2 bölgesi kurularak yapılan sınıflandırmadan bu yana, bölgesel örgütlenme alanında beklenen gelişmelerin yaşanmadığını belirtilmiştir.⁴⁰⁵ 2006 yılı Raporu Bölgesel İstatistik Birimleri düzenlemelerini daha çok konu edinmiştir. Bölgesel politikaların etkin uygulanması için NUTS düzenlemesinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kalkınma Ajansları'nın kuruluşu ile ilgili kanunun onaylanması ve beraberinde yaşanan gelişmelerle olumlu değerlendirmeler yapılmıştır. Özellikle yasal çerçeve alanında ve bölgesel idari yapıların oluşturulmasında ilerleme kaydedilmiştir. Kalkınma ajanslarının kurulmasının yanında bu yapıların görevleri, işleyişi gibi konular bu dönemde somut bir temele bağlanıp tam olarak açıklığa kavuşmamıştır.⁴⁰⁶ 2007 yılı İlerleme Raporunda Türkiye'de IPA ve Yapısal Fonların verimli kullanımını sağlamak için gerekli şartların yerine getirilmesi konusunda tavsiyeler yer almıştır. 2008 yılı raporunda ise Türkiye'de IPA III. ve IV. bileşenleri kapsamında operasyonel programların uygulanmasına yönelik gelişmelere yer verilmiştir.⁴⁰⁷

2009 yılı İlerleme Raporunda kurulan kalkınma ajanslarının faaliyetleri ve yararlanılan mali destek programlarına göre hangi alanlarda daha çok proje oluşturulduğu üzerinde

⁴⁰⁴T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf(10.05.2017), s.114.

⁴⁰⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2005 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (11.05.2017), ss.118-119.

⁴⁰⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2006 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf(11.05.2017), ss.54-55.

⁴⁰⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2008 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf (18.05.2017), s.67.

durulmuştur ve çoğu alanda ilerleme kaydedildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca bu dönemde yerel ve bölgesel paydaşların proje hazırlama aşamasında katılımının sağlanması olumlu değerlendirilen konulardan biri olmuştur.⁴⁰⁸ 2010 yılından sonra yayımlanan ilerleme raporlarında genel olarak bölgesel politika kapsamında Türkiye'nin ilerleme kaydettiği vurgulanmıştır. IPA III. ve IV. bileşenleri kapsamındaki faaliyetleri ve kalkınma ajanslarının projelerine yerel paydaşların katılımı konuları üzerinde durulmuştur.⁴⁰⁹2011 yılında yürütülen OP'lerin bazı sorumluluklarının MFİB'den devredilme işlemlerinin gecikmesi nedeniyle bu yıl için tahsis edilen fonların kullanılmamasına sebep olacağı riskine dikkat çekilmiştir.⁴¹⁰2012 yılında IPA kapsamında yürütülen OP'lerin program uygulama süreçlerini hızlandırmak, fon kaybının önlemek ve programların kalitesini artırmak için Türkiye'nin daha çok çabalaması gerektiği vurgulanmıştır.⁴¹¹

2013 yılı raporunda bölgesel politika kapsamında iyi düzeyde ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Özellikle Ulaştırma Operasyonel Programı alanında daha fazla proje üretilmesi ve program otoritesi olarak ilgili bakanlığın yetkilendirilmesi üzerinde durulmuştur.⁴¹²2013 yılının Kasım ayında Fasil 22'nin müzakerelere açıldığı 2014 yılı raporunda yer almıştır.⁴¹³Bir sonraki yıl raporda Türkiye bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu bakımından kısmen hazırlıklı olarak değerlendirilmiştir. Yürütülen projelerin kontrolünün ve kalitesinin sağlanması, IPA yardımlarının güvenilir şekilde zamanında kullanılmasını artıracak faaliyetler için idari kapasitenin geliştirilmesi tavsiye edilmiştir.⁴¹⁴2016 yılında yayımlanan rapor bölgesel politikayı AB mevzuatına uyum kapsamında diğer politikalardan daha çok ön plana çıkarmıştır. Bu rapora da IPA fonlarının zamanında kullanılmama riskinin azaltılması gibi alanlarda beklenen gelişme sağlanamadığı yansımıştır, ancak IPA fonlarının kullanımında ve programların yürütülmesinde bazı

⁴⁰⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2009_ilerleme_raporu.pdf (18.05.2017), s.68.

⁴⁰⁹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (20.05.2017), s.74.

⁴¹⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), s.83.

⁴¹¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), s.70.

⁴¹² T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), ss.43-44.

⁴¹³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), s.42.

⁴¹⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf, (20.05.2017), s.58.

ilerlemelerin kaydedildiği belirtilmiştir. Türkiye’den gelecek yıl için eylem planını güncellemesi, mali yardımlardan etkin bir sonuç elde etmek için yürütülen operasyonların izleme ve denetimine önem verilmesi, ulusal IPA koordinatörü ve ulusal yetkilendirme görevlisinin kapasitelerinin güçlendirmelerini sağlaması beklenmektedir.⁴¹⁵

3.5.2.2.1.Kurumsal Çerçeve Alanında Değerlendirmeler

2005 yılı İlerleme Raporunda kurumsal çerçeve ile ilgili DPT hakkında eleştiriler yapılmış ve bölgesel kalkınma kapsamında bölgesel birimlerin yetkilerini tam kapasite ile kullanmadığı vurgulanmıştır.⁴¹⁶ 2006 yılı raporunda ise bu alanda sadece DPT’nin bölgesel ve sektörel birimleri arasındaki işbirliğinin artması gelişme olarak ifade edilmiştir. 2005 döneminde Türkiye’de IPA bileşenlerinin uygulanması ve katılım sonrasında da AB Yapısal Fonlarından yararlanabilmek için yönetim ve mali konulardan sorumlu kurumlar belirlenmemiştir. Ayrıca 2005 ve 2006 yılı raporlarında bölgesel kalkınma alanında ilgili bakanlıklar ile işbirliği içinde çalışacak ve bakanlıklar arası koordinasyon sağlayacak gerekli birimlerin oluşturulmadığı belirtilmiştir. 2006 raporunda özellikle IPA’nın etkin kullanımı için görevli olacak idari makamların ilgili bakanlıklar altında henüz kurulmadığı vurgulanmıştır.

Genel olarak 2006 yılı raporunda kurumsal çerçeve alanında çok önemli gelişmeler olmadığı görülmüştür. Bu dönemde Adana ve İzmir’de kalkınma ajansı kurulmuştur. Ayrıca geçiş dönemi hazırlıklarının yerine getirilme sürecinde Türkiye’de katılım öncesi yardımların uygulanması için tek kurumun MFİB olarak belirlendiği ifade edilmiştir.⁴¹⁷ 2007 raporunda kurumsal çerçeve alanında bazı gelişmeler kaydedildiği belirtilmiştir. Türkiye’de IPA bileşenlerinden III. Bölgesel Kalkınma ve IV. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi yapısal bileşenlerinin faaliyeti için bazı birimler belirlenmiştir. Bu birimler arasında Stratejik Uyum Belgesi’ni hazırlama yetkisi verilen ve planlar arasında koordinasyon sağlaması beklenen DPT Müsteşarlığı da girmektedir. Ayrıca IPA kapsamında çevre, ulaştırma, bölgesel rekabet ve insan kaynaklarının geliştirilmesi alanlarındaki operasyonel programlar için ileride Yapısal Fon ve Uyum Fonlarından sorumlu idari yapıların belirlenmesi de bu gelişmeler

⁴¹⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2016 Yılı İlerleme Raporu”, https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), s.61.

⁴¹⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2005 İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (11.05.2017), s.119.

⁴¹⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2006 İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf(11.05.2017), s.55.

içindedir.⁴¹⁸Bu dönemde DPT ilgili bakanlıklar arasında çalışma grupları oluşturmuştur ancak henüz bakanlıklar arası resmi bir komite gibi yapılar oluşturulmamıştır. Bölgesel farklılıkların giderilmesi için oluşturulan politikalar doğrultusunda kurulan Kalkınma Ajansları'nın ülke içinde yarattığı siyasi ve ekonomik etkilerini ve yansımalarını değerlendirmiştir. Bu kapsamda dikkat çeken konu kalkınma ajanslarının ülke birliğine zarar vereceği olmuştur.

2008 yılı İlerleme Raporunda kurumsal çerçeve alanında DPT'ye IPA konusunda bölgesel politikalarda uyum ve düzen sağlama görevi verilmiştir. IPA kapsamında III. bileşen ve IV. bileşen altında yürütülen operasyonel programlar için Uygulama Birimleri tanımlanmıştır.⁴¹⁹ 2009 raporunda da Türkiye'nin bu bileşenlerinin yürütülmesi konusunda gerekli kurumların oluşturulması ve prosedürlerin yerine getirilmesi sürecinin tamamlandığı yer almıştır. Böylelikle 2009 yılının Temmuz ayında bileşenlerin yönetimi Türkiye'ye verilmiştir.⁴²⁰2008 yılı raporunda 2010 yılına kadar sürece geçiş sürecinde bu bileşenler hakkında sözleşme yapma, muhasebe ve ödeme işlemleri, ihale açma gibi işlemlerin yürütülmesi MFİB'ye verildiği yer almıştır. Ancak yapılan faaliyetlerde koordinasyonu sağlama için henüz bakanlıklar arasında işbirliği sağlayacak (Bölgesel kalkınma komitesi gibi) resmi bir yapı oluşturulmamıştır. Türkiye'nin kurumsal çerçeve alanında sınırlı bir ilerleme kaydettiği, özellikle IPA fonlarının merkezi olmayan yönetimine yönelik çalışmaların tamamlanmadığı vurgulanmıştır.⁴²¹ AB'nin Türkiye'den beklediği hem merkezi hem de yerel düzeyde bölgesel politikaya yönelik faaliyetlerin ortaklaşa yürütülmesidir. 2009 yılı raporunda kurumsal çerçeve alanındaki gelişmelerle beraber projeleri yeterli seviyede görülmediği için Ulaştırma Operasyonel Programı dışında tüm programların finansman anlaşmaları Ağustos ve Eylül aylarında imzalanmıştır. Ayrıca dört OP'nin(çevre, ulaştırma, bölgesel rekabet edebilirlik ve insan kaynaklarının geliştirilmesi) etkin bir şekilde uygulanması için üç ayda bir toplanan teknik bir komite kurulmuştur.Türkiye'nin Kalkınma Ajansları konusunda gelişme kaydettiği gözlemlenmiştir. Düzey 2 bölgelerinin tümünde Kalkınma Ajansları kurulmuştur ve 2009 yılı ulusal bütçesinden yüz yirmi beş milyon Avro

⁴¹⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye2007 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf(12.05.2017), s.57.

⁴¹⁹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2008 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf (18.05.2017), s.66.

⁴²⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2009_ilerleme_raporu.pdf (18.05.2017), ss.67-68.

⁴²¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2008 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf (18.05.2017), s.66.

kalkınma ajansları için ayrılmıştır.⁴²² Bu gelişmeler de kurumsal çerçeve kapsamına girmektedir.

2010 yılı İlerleme Raporunda kurumsal çerçeve kapsamındamerkez ve yerel birimler arasında bölgesel politikaları düzenleyecek bölgesel kalkınma komitesi hazırlıklarının DPT tarafından yürütüldüğü belirtilmiştir. Bu dönemde kalkınma ajansları projeleri yürütmek için yeterli seviyeye gelmiş böylelikle yerel birimlerin bölgesel politikaların belirlenmesindeki payı artmıştır. Ayrıca bir önceki raporda yer verilen DPT tarafından oluşturulan teknik komitenin üç ayda bir toplanmaya devam ettiği belirtilmiştir.⁴²³2011 yılı raporu bölgesel politika kapsamında DPT'nin Kalkınma Bakanlığı'na dönüştürülmesini önemli bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Bu gelişmeyle beraber Bölgesel Kalkınma Yüksek Kurulu ve Bölgesel Kalkınma Komitesi kurulmuştur. Böylelikle merkezi ve yerel birimler arasında bölgesel kalkınma politikaları alanında koordinasyon sağlanacağı vurgulanmıştır. Oluşturulan yirmi altı Kalkınma Ajansı'na gerekli personellerin atanması ve yirmi dördü için bölgesel planların hazırlanmış olmasıyla birlikte kurumsal çerçeve bakımından gelişme kaydedildiği ifade edilmiştir.⁴²⁴ 2012 yılında kurumsal çerçeve alanında daha önce Çevre Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na devredilen program otoritelerinin sorumlulukları bu dönemde yeni kurulmuş olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na devredilmiştir.⁴²⁵Ulaştırma Operasyonel Programına ilişkin MFİB'den sözleşme ve ihale yetkilerinin Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığına devrinin gerçekleştirilmesi ise 2013 yılı raporunda kurumsal çerçeve alanında ilerleme olarak kaydedilmiştir.⁴²⁶ 2012 döneminde ayrıca kamu yönetimi alanındaki düzenlemelerle birlikte Ulusal Yetkilendirme Görevlisi ve Denetim Otoritesi'nin resmi olarak tanınıp faaliyete geçme kriterlerini yerine getirdiği belirtilmiştir. Ulusal Fon'un temsilcisi olarak Türkiye'de, AB fonlarını mali

⁴²² T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2009_ilerleme_raporu.pdf (18.05.2017), ss.67-68.

⁴²³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (20.05.2017), s.73.

⁴²⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu” Komisyon Tarafından Konseye ve Avrupa Parlamentosu'na Sunulan Bildirim, Genişleme Stratejisi ve Başlıca Zorluklar 2011-2012”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf, (21.05.2017), s.82.

⁴²⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu” http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, (22.05.2017), s.69.

⁴²⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu”, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), s.44.

yönetiminden ve faaliyetlerin mevzuata uygunluğunun kontrolünden sorumlu Ulusal Yetkilendirme Görevlisi sorumluluğu Hazine Müsteşarına aittir.⁴²⁷

2014 yılı raporunda kurumsal çerçeve alanında ilgili birimler arasında koordinasyon sağlandığı ve operasyonel programların yürütülmesinde ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. 2014 yerel seçimleri ile büyükşehir belediyelerinin sayısının artırılması ve sınırlarının genişletilmesinin özellikle çevre operasyonel programı kapsamındaki planlara etkisinin olacağı düşünülmüştür.⁴²⁸ 2015 yılı raporunda kurumsal çerçeve alanında Kalkınma Bakanlığı'nın koordinasyonu sağlarken sınırlı düzeyde karar alma yetkinliğine sahip olduğu belirtilmiştir.⁴²⁹ 2016 yılı İlerleme Raporunda bölgesel politika kapsamında IPA II yapılanmasının kabul edilmesi kurumsal çerçeve alanında bir ilerleme olarak değerlendirilmiştir. IPA fonlarının yönetimi için çevre ve iklim eylemi, istihdam ve sosyal politikalar, rekabetçilik ve yenilik ile eğitim olmak üzere üç program otoritesine (ulaştırma dışında) bütçe uygulama görevi verilmiştir.⁴³⁰

3.5.2.2.2. İdari Kapasite Alanında Değerlendirmeler

2005 yılı raporunda idari kapasite kapsamında AB tarafından fon desteği ile bölgesel kalkınma programlarının uygulanmasından ve bölgesel programlarla ilgili ihale işlerinden sorumlu olan MFİB değerlendirilmiştir. İş yüküyle orantılı personele sahip olmadığı ve yeterli öz kaynağının bulunmadığı ifade edilmiştir.⁴³¹ 2006 yılında ise MFİB'nin personel alımı artırmıştır. Ancak personel alımının yanında ileride ilgili Bakanlık birimlerine bağlı idari makamlardan da görevlendirmeler yapılması gerektiği vurgulanmıştır.⁴³² 2005 raporunda kapasite bakımından DPT'nin yeterli personel sayısına sahip olduğu ancak karar verme konusunda çok merkezi bir yapı olduğu vurgulanmıştır.⁴³³ 2006 raporunda ise aynı konu

⁴²⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu" http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, (22.05.2017), s.69.

⁴²⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), s.42.

⁴²⁹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf, (20.05.2017), s.58.

⁴³⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2016 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), s.61.

⁴³¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2005 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (11.05.2017), s.119.

⁴³² T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2006 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf (11.05.2017), s.55.

⁴³³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2005 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (11.05.2017), s.119.

DPT'nin personel bakımından yeterli idari kapasiteye sahip olduğu ama karar verme konusunda az sayıda yetkilinin belirlendiği şeklinde ifade edilmiştir.⁴³⁴

2005 raporunda kurulan hizmet birliklerinin dışarıdan bir destek olmadan program uygulama konusunda idari kapasitelerinin yeterli olmadığı belirtilmiştir. Bölgesel politika alanında strateji belirleme, uygulama ve denetleme gibi sorumlulukların ilgili bakanlıklara ve bölgesel birimlere devredilmesi önerilmiştir.⁴³⁵ 2006 yılı raporunda yeni kalkınma ajanslarının, hizmet birliklerinden faaliyetleri devralacağı öngörüldüğü için, AB'nin birkaç yıl içinde bölgesel düzeyde idari kapasitenin oluşturulmasını Türkiye'den beklediği belirtilmiştir. 2007 yılı İlerleme Raporunda Yapısal Fonlar ve Uyum Fonlarının yönetilmesinde sorumlu Bakanlıklar kapsamında henüz yeterli idari kapasitenin oluşturulmadığı belirtilmiştir. Aynı zamanda kalkınma ajanslarının kurulamaması da idari kapasitenin zayıf kaldığı şeklinde olumsuz değerlendirilmiştir.⁴³⁶

2008 yılı raporunda idari kapasite açısından IPA kapsamındaki operasyonel programların etkin şekilde uygulanmasına yönelik AB tarafından eğitim-teknik konularında yapılan yardımların merkezi düzeyde yönetilmesi eleştirilmiştir. Bu konuda ilgili bakanlıklar sınırlı düzeyde kapasite geliştirmiştir. Türkiye'de bölgesel-yerel idari kapasite güçlendirilmemiştir. Buna neden olarak Kalkınma Ajansları Kanunu'nun ertelenmesi ve bölgesel idari yapıların kurulamaması gösterilmiştir. Bu kapsamda hazırlıkların yavaş ilerlediği yönünde eleştiri yapılmıştır.⁴³⁷ 2009 yılı İlerleme Raporunda operasyonel programların yürütülmesinde aksaklık çıkaracak nedenlerden dolayı, projelere hız kazandırmak için ilgili kurumların kapasitelerinin artırılması önerilmiştir. Bunun yanında ihalelerin, sözleşmelerin yapılması konusunda zaman kaybetmemek için MFİB ile yönetimden sorumlu bakanlıklar arasında işbirliği yapılması tavsiye edilmiştir. Ayrıca Komisyon tavsiyeleri üzerine Ulusal Yetkilendirme Görevlisi alanında personel alımı yapılmıştır.⁴³⁸ 2010 yılı raporunda IPA fonlarının etkili bir şekilde kullanılması için gerekli

⁴³⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2006 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf(11.05.2017), s.55.

⁴³⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2005 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (11.05.2017), s.119.

⁴³⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2007 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf(12.05.2017), ss.57-58.

⁴³⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2008 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf (18.05.2017), s.66.

⁴³⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu",

kurumsal kapasitenin henüz oluşturulmadığı ifade edilmiştir. Türkiye’de fon kullanımı için sözleşme sürecindeki aksaklıklar eleştirilmiş bu durumun tahsis edilen tüm fonların kullanılmamasına yol açtığı bu nedenle bölgesel politika kapsamında beklenen sonuçlara ulaşılamayacağı ifade edilmiştir. Bu kaygılar nedeniyle AB, fonların en iyi şekilde kullanımı için MFİB’nin kapasitesinde düzenleme yapılması tavsiye edilmiştir. Ayrıca Ulusal Yetkilendirme Görevlisi’nin görevi gereği yaptığı denetimleri güçlendirmesi ve kullanılan fon miktarıyla kapasitenin uyumlaştırılması Türkiye’den beklenmektedir. Merkez ile yerel kuruluşlar arasında bölgesel kalkınma politikalarını koordine etmek için düşünülen bölgesel kalkınma komitesinin, 2010 yılı içinde oluşturulması düşünülmektedir. Ancak bu konuda somut bir ilerleme kaydedilmediği ifade edilmiştir.⁴³⁹

2011 yılında idari kapasite alanındabazı konularda ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Operasyonel programlardan çevreden sorumlu program otoritesinin ihale sözleşme ve mali yönetim yetkilerinin devri konusundaki karar Komisyon tarafından 20 Ocak 2011 tarihinde kabul edilmiştir. Böylece çevre alanındaki yönetim ve yetki sorumluluğu bu dönemde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı IPA Uygulama ve Koordinasyon Merkezi’ne devredilmiştir. Raporla Avrupa Birliği Bakanlığı’nın IPA yardımlarının izlenmesine yönelik kapasitesini ve personel sayısını artırmasına da yer verilmiştir. Ayrıca Ulusal Yetkilendirme Görevlisi Destek Dairesi’nin düzenlenmesi ve bu birime personel alınması da raporda belirtilmiştir.⁴⁴⁰ Bu gelişmelere rağmen operasyonel programlardan ulaştırma, bölgesel rekabet edebilirlik, insan kaynaklarının geliştirilmesi alanındaki program otoritelerinin yönetim ve yetki sorumluluklarının MFİB’den devralınması konusunda öngörülen zamana göre gecikme yaşanmıştır. OP’lerin uygulanması alanında ilgili bakanlıkların yeniden düzenlenmesi, Ulaştırma ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik konularında Program Otoritelerinin resmi bir şekilde yeterli kabul edilip tanınma sürecini uzatması nedeniyle eleştirilmiştir.

2012 yılı raporunda idari kapasite alanındaki önemli gelişme IPA kapsamında yürütülen projelerde çalışan personelleri de içeren ücretlerin iyileştirilmesi ile ilgili bir kanun hükmünde kararname çıkarılması olmuştur. Ayrıca Ocak ve Şubat aylarında Komisyon kararı ile insan kaynaklarının geliştirilmesi ve bölgesel rekabet edebilirlik OP’leri için MFİB’den

http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2009_ilerleme_raporu.pdf (18.05.2017), s.68.

⁴³⁹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (20.05.2017), s.74.

⁴⁴⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu” http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (20.05.2017), s.82.

ihale ve sözleşme yapma yetkileri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Bilim, Sanayi ve Ticaret Bakanlığına devredilmiştir.⁴⁴¹2013 yılında Program Otoritelerinin, idari kapasite açısından fon kaybını önlemek ve uygulamaların daha hızlı gerçekleştirilmesi için güçlendirilmesi tavsiye edilmiştir. Kontrol ve denetim alanının geliştirilmesi için de Ulusal Yetkilendirme Görevlisi Çalışma Esasları Kılavuzu ve idari yapısı yeniden düzenlenmiştir.⁴⁴²2014 ve 2015 yılında kalkınma ajanslarının ve IPA birimlerinin kapasitelerini güçlendirecek destek projeleri ve eğitim programlarının uygulandığı belirtilmiştir ancak buna rağmen sürekli personel değişikliği nedeniyle bazı aksaklıkların gözlemlendiği 2015 raporunda yer almıştır. Ayrıca 2014 yılı raporunda 2014-2023 dönemi için Kalkınma ajansları tarafından hazırlanan bölgesel planların 2014’te yürürlüğe geçirilme çalışmaları ilerleme olarak kaydedilmiştir.⁴⁴³ 2015 raporunda yeni büyükşehir belediyelerine sorumluluğun devredilmesi ile çevre konusunda IPA projelerinin geçici de olsa olumsuz etkilendiğine yer verilmiştir.⁴⁴⁴ 2016 raporunda yirmi altı kalkınma ajansının etkin bir şekilde faaliyette olması nedeniyle idari kapasite alanında bazı ilerlemelerin kaydedildiği belirtilmiştir.⁴⁴⁵

3.5.2.2.3. Yasal Çerçeve Alanında Değerlendirmeler

2005 yılı raporunda Türkiye’de bölgesel politikaların faaliyet hazırlıkları ile ilgili kamu idaresi reformunun uygulanma aşamasına gelmesi önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Bu reformla beraber İl Özel İdaresi Kanunu, Büyükşehir Belediyeleri Kanunu ve Belediyeler Kanunu, Temmuz 2005’te kabul edilmiş, Kamu İdaresi Reformu Kanunu ise Meclis’te tekrar görüşülmüştür.⁴⁴⁶ Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın kurulmasıyla ilgili yasal temel oluşturulmaması raporda üzerinde durulan önemli konulardan biri olmuştur. 2006 yılı raporunda yasal çerçeve alanında Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunun 2006 yılının Şubat ayında yürürlüğe girmesi

⁴⁴¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu” http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, (22.05.2017), s.69.

⁴⁴² T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu”, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), s.44.

⁴⁴³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu”, https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlari/TR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), s.43.

⁴⁴⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu”, https://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf, (20.05.2017), s.58.

⁴⁴⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2016 Yılı İlerleme Raporu”, https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), s.62.

⁴⁴⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2005 İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (11.05.2017), s.119.

ile ilerleme kaydedildiği ifade edilmiştir. Yirmi altı Düzey 2 bölgesinde kalkınma ajansı kurarak bölgelerarası farklılıkları azaltmak amaçlanmıştır ve yasaya göre kalkınma ajanslarının koordinasyonundan DPT sorumlu tutulmuştur. Kalkınma ajanslarının ulusal bütçeden, yerel birimlerden ve belediyelerden mali destek alması öngörülmüştür. Türkiye’de merkeziyetçi devlet yapısının yanında yetki devri ile kamusal birimlerin alt idarelerine sorumluluk verildiği gözlemlenmiş ve yerel demokrasi güçlendirilmeye çalışılmıştır.⁴⁴⁷2007 yılı İlerleme Raporundabu alanda ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Türkiye bu dönemde (IPA) Katılım Öncesi Yardım Topluluk Aracına geçiş sürecinde sözleşme yapma, ihale açma ve satın alma, III-Bölgesel Kalkınma ve IV-İnsan Kaynaklarını Geliştirme yapısal bileşenlerin uygulanması ile ilgili mali kontrol gibi yetkileri alacak olan MFİB’ye ilişkin yasayı kabul etmiştir. Kalkınma ajanslarının kurulmasıyla ilgili kanuna bazı dernekler ülke bütünlüğüne zarar getireceği nedeniyle karşı çıkmıştır, bu yüzden konu Anayasa Mahkemesi’ne taşınmıştır.⁴⁴⁸ Kalkınma ajanslarının kurulmasındaki aksamalar nedeniyle İzmir ve Adana’da kurulan ajansların finansman konusu sürüncemede kalmış ve kurulması düşünülen diğer kalkınma ajanslarının planları ertelenmiştir. Bu nedenlerden dolayı bölgesel kalkınma ajansları kurulmasında ve geliştirilmesinde son rapordan bu yana çok gelişme kaydedilmemiştir.

2007 yılının Kasım ayında Kalkınma Ajansları Kanunu’nun yürürlüğe girmesi 2008 yılı raporunda Türkiye’nin yasal çerçeve alanında ilerleme kaydettiği yönünde değerlendirilmiştir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi’ne taşınan İzmir ve Adana’da kurulmuş olan Kalkınma Ajansları’nın faaliyetlerini sürdürmesi konusu olumlu sonuçlanmıştır. 2007 yılının Kasım ayındaki bir diğer gelişme de IPA alanında Yetkili Akreditasyon Görevlisi ve Denetleme Makamı atanması olmuştur.⁴⁴⁹ Bu gelişmeler Türkiye için AB tarafından olumlu değerlendirilmiştir. Ancak IPA Çerçeve Antlaşması’nın 2008 yılı Temmuz ayında imzalanmasına rağmen onaylanmayı beklemesi AB için ilerlemelerin yavaş olduğu yönünde bir sonuç ortaya çıkarmıştır. 2009 yılında yasal çerçeve alanında IPA III. ve IV. bileşenlerinin uygulanmasına yasal temel olarak görülen IPA Çerçeve Antlaşması 2008 yılının Aralık ayında yürürlüğe girmiştir. Ayrıca AB Türkiye’den aynı bileşenler kapsamında Stratejik

⁴⁴⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2006 İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf(11.05.2017), s.55.

⁴⁴⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye2007 İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf(12.05.2017), s.57.

⁴⁴⁹T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2008 İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf (18.05.2017), ss.65-66.

Koordinatör tespit etmesini ve IPA yapılanmasında ilgili birimlerin saptanması için Bakanlık Genelgesi'ni yayımlamasını beklemektedir. 2008 yılının Kasım ayında ise “Kalkınma Ajanslarının Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği” yürürlüğe girmiştir.⁴⁵⁰

2010 yılında, yasal çerçeve alanında IPA yapılanmasıyla ilgili birimlerin saptanması için Başbakanlık tarafından çıkarılan genelgenin (4 Aralık 2009) ardından bu rapor döneminde IPA III. ve IV. bileşenlerinden sorumlu stratejik koordinatörün belirlenmesi olumlu değerlendirilmiştir.⁴⁵¹ Bu görev (stratejik koordinatör) Türkiye’de Kalkınma Bakanlığı’na verilmiştir.⁴⁵² 2011 yılı raporunda IPA ile ilgili birimlerin kapasitelerinin geliştirilmesi için hazırlanan IPA kanun taslağının yasallaşmamış olması nedeniyle çok ilerleme kaydedilmediği ifade edilmiştir.⁴⁵³2012 yılı raporunda ise IPA III. ve IV. bileşenleri kapsamında yürütülen operasyonel programlardan sorumlu bakanlıkların yeniden yapılandırılması ile ilgili kanun hükmünde kararnamelerin çıkarılması olumlu değerlendirilmiştir. Bu kararnameler yürütme, bütçeleme, koordinasyon ve programlama gibi birçok alanda ilgili birimlerin kurulması için yasal dayanak oluşturmuştur.⁴⁵⁴2013 yılı raporunda sadece yerel makamların sorumluluklarının artırılması ile ilgili bir gelişme kaydedildiği belirtilmiştir.⁴⁵⁵ 2014 ve 2015 yılı raporlarında yasal çerçeveye ilişkin bir gelişme yer almamıştır.2016 İlerleme Raporunda 2016 yılının Şubat ve Nisan aylarında IPA II çerçeve Anlaşması Genel Tebliği ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununun kabul edilmesi ile bazı ilerlemeler olduğu ifade edilmiştir.⁴⁵⁶

⁴⁵⁰T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2009_ilerleme_raporu.pdf (18.05.2017), s.67.

⁴⁵¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (20.05.2017), s.73.

⁴⁵² Ekonomik ve Sosyal Uyum, “Stratejik Koordinasyon”, <http://www.abfonlari.gov.tr/index.php/stratejik-koordinasyon/stratejik-koordinasyon/>, (18.05.2017).

⁴⁵³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu” http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (20.05.2017), s.82.

⁴⁵⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu” http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, (22.05.2017), s.69.

⁴⁵⁵T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu”, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), s.44.

⁴⁵⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Komisyon Çalışma Dokümanı AB Genişleme Politikasına İlişkin 2016 Bildirimi”, **Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Ekonomik ve Sosyal Komiteye ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bildirim**, 09.11.2016, http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, (29.05.2017), s.67.

3.5.2.2.4. Programlama Alanında Değerlendirmeler

2005 yılı İlerleme Raporunda programlama alanında önemli bir gelişme kaydedilmediği belirtilmiştir. DPT'nin stratejik düzeydeki planlama konusunda deneyimli olduğu ancak uygulamaya yönelik programlar konusunda yeterli olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca programlamaya bölgesel katılımı sağlayacak bir düzenin oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁵⁷ Programlama konusunda bir sonraki raporda DPT'nin 2006 yılında yayımladığı dokuzuncu yedi yıllık kalkınma planı ile bölgesel düzeyde kalkınma ve gelişmeye önem verildiğine dikkat çekilmiştir. Planın yedi yıllık hazırlanması programlama alanında ilerleme olarak görülmüştür. Ayrıca Stratejik Uyum Çerçevesi ve İşlevsel Programlar belgesinin hazırlanma aşamasında DPT ve ilgili bakanlıkların işbirliği içinde olması da gelişme olarak ifade edilmiştir. IPA bileşenleri altında çevre, ulaşım ve bölgesel rekabet alanında uygulamaya yönelik programlamaların daha çok bölgesel unsur kapsamına odaklanması için en fazla üç program hazırlanması öngörülmüştür.⁴⁵⁸

2007 yılı İlerleme Raporunda olumlu değerlendirmeler yapılmıştır. IPA'nın III. ve IV. Bileşenlerinin Türkiye'de uygulanma yönetimini gösteren Stratejik Uyum Belgesi, Komisyon tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca ilgili Bakanlıklar tarafından III. bileşen kapsamında bölgesel rekabet edebilirlik, ulaştırma ve çevre konularında üç tane Operasyonel Program, IV. bileşen kapsamında insan kaynakları ile ilgili bir Operasyonel Program hazırlanmış ve Komisyona sunulmuştur.⁴⁵⁹ 2008 yılı İlerleme Raporunda programlama kapsamında ilerlemenin iyi düzeyde olduğu ifade edilmiştir. Bu dönemde Komisyon Türkiye için Çok Yıllı Endikatif Belgesi'ni düzenlemiştir. 2007-2013 dönemi için III. ve IV. IPA bileşenlerini uygulama yöntemini belirleyen (SCF) Stratejik Uyum Çerçevesi DPT tarafından hazırlanmıştır. SCF Komisyona teslim edildikten sonra III. bileşen altında ulaştırma, çevre ve bölgesel rekabetçilik alanlarında, IV. bileşen altında insan kaynaklarının geliştirilmesi alanında dört operasyonel program ilgili Bakanlıklar tarafından hazırlanmıştır. 2007 yılının Kasım ve Aralık aylarında operasyonel programlar Komisyon tarafından kabul edilmiştir⁴⁶⁰.

⁴⁵⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2005 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (11.05.2017), ss.119-120.

⁴⁵⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2006 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf (11.05.2017), ss.55-56.

⁴⁵⁹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2007 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf (12.05.2017), s.58.

⁴⁶⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2008 İlerleme Raporu",

2009 yılı raporundadaha çok Çevre Operasyonel Programı kapsamında proje oluşturulduğu ve çevre projelerinin oluşturulmasına belediyelerin de katıldığı ifade edilmiştir. Belediyelerin katılımının yanında uygulanan teklif çağrı prosedürlerinin yerel-bölgesel katılımcıları artırdığı gözlemlenmiştir. Ancak Ulaştırma Operasyonel Programının faaliyetlerine yönelik hazırlık çalışmaları çok başarılı görülmemiştir. Bu konuda sadece bir hızlı tren altyapı projesi hazırlığının beklenen sürede oluşturulamamasına raporda yer verilmiştir.⁴⁶¹2010 yılı raporundaözellikle bölgesel rekabet edebilirlik, çevre ve insan kaynaklarının geliştirilmesi konusunda oluşturulan OP'ler için IPA kapsamında proje hazırlıkları olduğu yönünde gelişmeler değerlendirilmiştir. Bu gelişmelerin orta vadede Türkiye'nin fon kullanımını geliştireceği düşünülmüştür.⁴⁶²

2011 yılı raporunda IPA III. bileşen projelerinde tanımlama, hazırlık ve onay sürecinde ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. IPA IV. bileşen projelerinde de aynı alanlarda ilerleme kaydedilmiştir; ancak ihalenin ilanı, dokümanlarının hazırlanması ve sözleşme yapılması alanlarında ilerleme yetersiz olarak değerlendirilmiştir. Özellikle ihale sürecindeki gecikmeler nedeniyle 2011 yılıprogramlarına verilen fonların etkin şekilde kullanımı açısından risk oluşturduğu yönünde eleştiri yapılmıştır.⁴⁶³ 2012 yılında programlama alanında özellikle IPA III. bileşen altında çevre ve ulaştırma konusunda hazırlanan projeler daha kaliteli olarak değerlendirilmiştir. IPA III. ve IV. bileşenleri projelerinin hazırlanması, değerlendirilmesi gibi konularda ilerleme kaydedildiği ancak bu alanlarda fonların etkin kullanımı hakkında kaygıların devam ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi'nin bölgesel-yerel planlar için bir kılavuz olarak hazırlanmasına raporda yer verilmiştir. Bu dönemde bütün yirmi altı Düzey II bölgeleri için Bölgesel Planlar uygulanmak üzere hazırlanmıştır.⁴⁶⁴2013 yılı raporunda Kalkınma Bakanlığı'nın IPA stratejik koordinatörü olarak ilgili tüm birimler arasında uyum ve ortaklığı sağlaması olumlu değerlendirilmiştir. Rapor dönemi süresince IPA III. ve IV. bileşen altındaki projelerin hakkındaki hazırlama

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf (18.05.2017), s.66.

⁴⁶¹T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2009_ilerleme_raporu.pdf (18.05.2017), s.68.

⁴⁶²T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (20.05.2017), s.74.

⁴⁶³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu" http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (20.05.2017), s.83.

⁴⁶⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu" http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, (22.05.2017), ss.69-70.

değerlendirme gibi işlemler devam etmiştir. Özellikle çevre sektöründe iyi projelerin hazırlandığı raporda belirtilmiştir. IPA III. bileşeni altında oluşturulan projelerin uygulama süreçlerinde çeşitli sektörleri içermeyen proje havuzu nedeniyle aksaklıklar olmuştur. Ancak çevre sektöründe hazırlanan proje havuzu yeterli görülmüştür. IPA IV. bileşeni kapsamında kısıtlı sayıda proje de bu dönemde onaylanmıştır. Raporda AB Türkiye’den tüm operasyonel programlar konusunda ve özellikle ulaştırma alanında daha çeşitli projelerin oluşturulmasını beklediği vurgulanmıştır. Ayrıca bu dönemde Türkiye AB müktesebatına uyum kriterlerine yönelik detaylı eylem planını Mart 2013’te sunmuştur. Onuncu Kalkınma Planı Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiş, böylelikle bölgesel ve kentsel-kırsal farklılıkların giderilmesi adına ilerleme kaydedilmiştir.⁴⁶⁵2014 yılı raporunda Türkiye’nin Endikatif Strateji Belgesinin kabul edilmesi ilerleme olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde en önemli konularda biri Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi olmuştur. Planda bölgesel politika alanında 2014-2023 hedeflerinden bahsedilmiştir. Ancak raporda BGUS’ye yönelik hazırlıkların tamamlanmadığı ifade edilmiştir.⁴⁶⁶

Türkiye’de bölgelerin yapısı ve eğilimleri doğrultusunda bölgesel kalkınmayı artırmak, bölge ve il düzeyinde belirlenen stratejileri ortak bir politika altında toplamak, bölgesel gelişme kapsamında ilgili kurumlar arasında koordinasyon sağlamak için BGUS hazırlanmıştır.⁴⁶⁷2015 yılı raporunda 2014-2016 yılları için birçok alanda (çevre ve iklim eylemi, ulaştırma, gibi) operasyonel programların 2014 yılının Aralık ayında kabul edildiği belirtilmiştir. 2014-2023 dönemi için Düzey 2 seviyesinde bölgesel kalkınma planları ve bölgesel kalkınma için ulusal strateji kabul edilmiştir.⁴⁶⁸ 2016 yılı İlerleme Raporunda programlama alanında proje havuzu hazırlığının tamamlanmaması nedeniyle bu alanda yavaş ilerleme kaydedildiği ifade edilmiştir.⁴⁶⁹

⁴⁶⁵T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu” http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf (26.05.2017), ss.43-44.

⁴⁶⁶T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu” https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf , (28.05.2017), s.43.

⁴⁶⁷ T.C Kalkınma Bakanlığı, “Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023”, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 2014, [http://www.bgus.gov.tr/dokuman/BolgeselGelismeUlusalStratejisi\(2014-2023\).pdf](http://www.bgus.gov.tr/dokuman/BolgeselGelismeUlusalStratejisi(2014-2023).pdf) (28.05.2017), ss.1-2.

⁴⁶⁸T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu”, https://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf, (20.05.2017), s.58.

⁴⁶⁹T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2016 Yılı İlerleme Raporu”, https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, (20.05.2017), s.62.

3.5.2.2.5. İzleme ve Değerlendirme Alanında Değerlendirmeler

2005 yılı raporunda izleme ve değerlendirme alanında önemli bir gelişme olmadığı ifade edilmiştir; ancak istatistiki verilerin toplanması alanında NUTS sınıflandırmasına yönelik veri tabanı oluşturma çabalarının devam ettiği vurgulanmıştır.⁴⁷⁰2004 yılında DPT'nin izleme ve değerlendirme alanında ayrıca yetkili bir birim kurması ve 2006 yılında belirlediği kurallara göre izleme ve değerlendirme aşamasındaki yapıların görevlerini bildirmesi önemli bir gelişme olarak ifade edilmiştir. Bu dönemde izleme kılavuzu hazırlanmış ve İzleme Bilgi Sistemi internet üzerinden hizmete girmiştir. Genel olarak 2006 yılı İlerleme Raporunda bu alanda iyi seviyede ilerleme kaydedildiği ifade edilmiştir.⁴⁷¹2007 yılında izleme ve değerlendirme kapsamında ilerleme kaydedilmemiştir.

2008 yılı raporunda Uygulama Birimlerinin operasyonel programların işleyişini izlemeye yönelik sektörel izleme komiteleri belirlediği yer almıştır. Komiteler hakkında toplantılar 2007 yılının Kasım ayında ve 2008 yılının Temmuz ayında düzenlenmiştir. Programların uygulanması ve değerlendirilmesinden sorumlu “program koordinasyon ve uygulama merkezleri” kurulmuştur. Bu alandaki gelişmeler hakkında yavaş ilerleme kaydedildiği yönünde değerlendirme yapılmıştır.⁴⁷²2009 yılı raporunda Entegre Bilgi Yönetim Sisteminin geliştirilmesi için çalışmalar yapıldığı ve OP'lerin sektörel izleme komite toplantılarının sürdürüldüğü belirtilmiştir.⁴⁷³

2010 yılında izleme değerlendirme kapsamında (IMIS) Entegre Yönetim Bilgi Sisteminin oluşturulması yönündeki çabalar devam etmesi olumlu değerlendirilmiştir. Ayrıca DPT ve IPA program otoriteleri arasında oluşturulan çalışma gruplarının etkinleştirilmesi bu alanda ilerleme kaydedildiği yönünde yorumlanmıştır.⁴⁷⁴ 2011 yılı raporunda Entegre Yönetim Bilgi Sistemi'nin bu dönemde faaliyette olması ve Avrupa Birliği Bakanlığı altında izleme yöntemlerinin geliştirilmesine yardımcı olan çalışma gruplarının kurulması olumlu

⁴⁷⁰ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2005 İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (11.05.2017), ss.118,120.

⁴⁷¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2006 İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf(11.05.2017), s.56.

⁴⁷²T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2008 İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf (18.05.2017), ss.66-67.

⁴⁷³T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2009_ilerleme_raporu.pdf (18.05.2017), s.68.

⁴⁷⁴T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf, (20.05.2017), s,74.

değerlendirilmiştir. Ayrıca sektörel izleme komiteleri diğer raporlarda da belirtildiği gibi toplanmaya bu dönemde de devam etmiştir. 2012 yılı raporunda 2011’de yapılan ara değerlendirmeler sonucu IPA kurumları için değerlendirme kapasitesinin iyileştirilmesi önerilmiştir. Entegre Yönetim Bilgi Sistemi’nin daha çok geliştirilmesi ve bir bölümünün işler duruma getirilmesi olumlu değerlendirilmiştir. 2013 yılı raporunda Kalkınma Bakanlığı’nın işlevlerini belirleyen değerlendirme kılavuzlarının hazırlanması olumlu değerlendirilmiştir. 2013 ve 2014 yılı raporlarında IPA birimlerinin değerlendirme kapasitelerinin ve IPA III. ve IV. bileşenlerine ait programların izleme sürecinin geliştirilmesi önerilmiştir. Kalkınma Bakanlığı değerlendirme kılavuzlarının bu dönemde hazırlığının bitmesi 2014 raporunda gelişme olarak yer almıştır. 2015 yılı raporunda bu alanda önemli bir ilerleme kaydedilmediği, 2016 yılı raporunda ise izleme ve değerlendirme alanında entegre bilgi sisteminin verimli bir şekilde kullanımını hakkında çok az ilerleme olduğu belirtilmiştir.

3.5.2.2.6. Mali Yönetim ve Kontrol Alanında Değerlendirmeler

2005 yılında yayımlanan raporda Türkiye’nin katılım öncesi mali yardımlardan etkin biçimde yararlanabilmesi açısından bazı ilerlemeler kaydedildiği belirtilmiştir. Mali yönetim ve kontrol alanında KMYKK’nın bütçesinin düzenlenmesi dışındaki hükümler yürürlüğe girmiştir; ancak uygulamaya yönelik mevzuat eksikliğinden dolayı bu hükümlerin işlevselliğinin olmaması eleştirilmiştir.⁴⁷⁵

2006 ve 2007 yılı raporunda Mali yönetim ve kontrol alanındaki gelişmelere Mali Kontrol bölümünde (Fasıl 32) yer verilmiştir. Bu alanda 2006 yılı raporundayeni KMYKK’nın yürürlüğe girmesi ile strateji geliştirme birimlerinin oluşturulması gibi süreçlerin başlayacağı belirtilmiştir.⁴⁷⁶ 2007 yılı raporunda ise bölgesel politika ile ilgili olarak yerel yönetimlerin bütçe ve muhasebe düzenlemelerinin yerel düzeyde KMYKK ile uyumlu olduğu ifade edilmiştir.⁴⁷⁷ 2008 yılında IPA III. ve IV. bileşenler kapsamında ilgili sistemlerin oluşturulması ilerleme olarak değerlendirilmiştir. Ancak Türkiye’nin henüz Yapısal Fon ve Uyum Fonları konusunda gelecekteki dönemler için mali yönetim ve kontrol sistemleri hakkında bir hazırlık yapmaması, bu alanda yavaş ilerleme kaydedildiği şeklinde

⁴⁷⁵ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2005 İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (11.05.2017), ss.120,153.

⁴⁷⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2006 İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf(11.05.2017), s.73.

⁴⁷⁷ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2007 İlerleme Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf(12.05.2017), s.76.

değerlendirilmiştir.⁴⁷⁸2009 yılı raporunda bu alandaki sorumluluklar geçici olarak MFİB'ye verildiği ifade edilmiştir. Mali yönetim ve kontrol için ilgili birimler bakanlıklar altında oluşturulmuştur; ancak programlama, iş tanımı gibi işlerin yürütülmesi açısından personellerin eğitim alacağı belirtilmiştir.⁴⁷⁹

2010 yılı İlerleme Raporunda mali yönetim ve kontrol konusunda bazı aksaklıklar gözlemlenmiştir. MFİB'nin mali yönetim ve kontrol görevlerini program otoritelerine devretmesi konusunda planlanan takvime bağlı kalınmamıştır. Dolayısıyla ulaştırma alanında ve insan kaynaklarının geliştirilmesi alanında hazırlanan OP'ler için 2011 yılına, bölgesel rekabet edebilirlik alanındaki OP için 2012 yılınadevralma işlemi ertelenmiştir. Sonuç olarak MFİB ile yapılan işbirliği anlaşmalarına göre bu işlemlerin 2010 yılının sonuna kadar bitmesi öngörülmüştür; ancak hazırlıklar gecikmiştir.⁴⁸⁰2011 yılıraporunda sistemdeki aksaklıkları gidermek için Türkiye'nin eylem planı hazırladığı belirtilmiştir. Bu alanda daha çok gelişme sağlamak için eylem planının tam olarak uygulanması önerilmiştir.⁴⁸¹2012 yılı raporunda2011'de uluslararası denetim kriterlerine uygun bir şekilde çevre anlaşmaları ve finansman anlaşmalarında AB'nin finanse ettiği projelerin denetlenmesinde Denetim Makamının kanuni dayanağı olan yönetmeliğin kabul edilmesi ilerleme olarak değerlendirilmiştir.⁴⁸²2013 yılı raporunda MFİB'nin, IPA III. ve IV. bileşenleri için program otoritesi olarak belirlenen bakanlıklarla verilerini paylaştığı yer almıştır. Ayrıca MFİB'nin raporlama ve reddetme oranlarının izlenmesi konularında eğitim verdiği belirtilmiştir.⁴⁸³

2014 yılı İlerleme Raporunda IPA III. ve IV. bileşenleri hakkında sözleşme yapma ve ödeme oranlarının düşük olması eleştirilmiştir. 2013 yılından bu yana devam eden fon kaybı riskini azaltmak için program otoritelerinin kapasitelerini artırması ve ihale birimlerinin

⁴⁷⁸ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2008 İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf (18.05.2017), s.67.

⁴⁷⁹T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2009_ilerleme_raporu.pdf (18.05.2017), s.68.

⁴⁸⁰T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (20.05.2017), s.74.

⁴⁸¹ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu" http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (20.05.2017), s.83.

⁴⁸²T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu" http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf, (22.05.2017), s.70.

⁴⁸³ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu" http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf (26.05.2017), s.44.

iyileştirilmesi önerilmiştir.⁴⁸⁴2015 yılı İlerleme Raporundamali yönetim, kontrol ve denetleme konusunda, IPA III. ve IV. bileşenlerinde fonları zamanında verimli kullanma riskinin 2015 yılında çoğaldığı ifade edilmiştir. IPAFonlarının yönetimiyle ilgili siyasi irade eksikliği, ihale belgelerinin kaliteli olmaması, kalite kontrol ve denetim alanında personel eksikliğinedeniylebu fonlarının yönetim sürecinin olumsuz etkilendiği belirtilmiştir.⁴⁸⁵ 2016 yılı raporunda özellikle Suriye krizine yönelik geliştirilen ABBölgesel Güven Fonu'na fonların tahsisi ile fon kaybı riskinin azaldığı ifade edilmiştir.⁴⁸⁶

3.6.Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Politikadaki Rolü

Bölgesel kalkınma hareketleri Türkiye’de 1950’li yıllarda başlamıştır. Bölgesel kalkınma amaçlı belirlenen stratejiler beş yıllık kalkınma planları ile şekil almış, hazırlanan projelerin çoğu uygulama aşamasına geçememesine rağmen bu doğrultuda oluşturulan projeler (kalkınma projeleri; GAP, DOKAP vb.) ile ilerlemeler kaydedilmiştir.Türkiye’nin AB üyelik yolunda aday üyeliğinin resmi olarak kabul edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında kalkınma ajansı politikalarıyla bölgesel farklılıkların giderilmesi, bölgelerin geliştirilmesi çalışmaları ağırlık kazanmıştır. Kısaca belirtmek gerekirse, bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltmak için Türkiye’nin idari yapısına göre merkezden yapılan planlamalardan istenilen sonuçlar alınamamıştır. Bu nedenle Türkiye’de 2006 yılında çıkarılan kanun ile Düzey 2 seviyesindeki bölgelerde kalkınma ajansları kurulması kararı verilmiştir.

Türkiye’de yirmi altı tane kalkınma ajansı faaliyetlerine devam etmektedir ve kalkınma ajanslarının koordinasyonundan Kalkınma Bakanlığı sorumludur. Türkiye’de yeni bölgecilik anlayışı kapsamında bölgelerarası farklılıkları gidermek ve bölgesel kalkınmayı sağlamak için tasarlanan kalkınma ajansları bir araç konumundadır.⁴⁸⁷Türkiye’deki bu yapı oluşturulurken daha çok Avrupa’daki kurumsal yapıdan yararlanılmıştır. Genel olarak aynı amaç kapsamında faaliyet gösteren kalkınma ajansları buldukları bölgenin, ülkenin ve dönemin özelliklerine göre şekillenmiştir. Türkiye’de kalkınma ajanslarının kuruluş amacı kanunda; özel kesim, kamu kesimi ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği oluşturarak ve

⁴⁸⁴ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu”

https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, (28.05.2017), s.43.

⁴⁸⁵T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Komisyon Çalışma Dokümanı 2015 Yılı Türkiye Raporu”, **Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Ekonomik ve Sosyal Komiteye ve Bölgeler Komitesine sunulan Bildirim**, 10.11.2015, http://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf, (29.05.2017), s.58-59.

⁴⁸⁶ T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “AB Genişleme Politikasına İlişkin 2016 Bildirimi”,

http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, (29.05.2017), ss.67-68.

⁴⁸⁷Erdal Arslan, “Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları”, **Kamu-İş, İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt:11, Sayı:3, Ankara, 2010, s.88.

yerel dinamiklerin etkin kullanımını sağlayarak bölgelerarası farklılıkları gidermek, ulusal kalkınma projeleri ile uyumlu bir şekilde bölgesel kalkınmayı desteklemek olarak tanımlanmıştır.⁴⁸⁸Türkiye’de önceki bölgesel politikaların dış çerçevesi korunarak gelişmemiş bölgelerin iç potansiyelini ve işbirliği kollarını kullanarak bölgenin rekabet gücünü artırmak öncelikli olmuştur. AB katılım süreciyle birlikte Türkiye’nin daha katılımcı, daha etkin plan yapma hususunda aşağıdan yukarıya bildirilen talepler çerçevesinde bölge özelliklerine göre politika belirleme göreviyle sorumlu idari yapılarının geliştirilmesiyle kalkınma ajansları önemli bir boyut kazanmıştır. Kalkınma ajanslarından yerel düzeyde planlama ve proje üretme kapasitesini artırmak, yerel aktör ve dinamikler arasında bağlantı kurarak kaynakları etkin biçimde kullanmak ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmak gibi hedefler beklenmektedir. Türkiye’de BKA’lar kamu-özel sektör ortaklığı anlayışı kapsamında kurulmuştur ve faaliyetlerini özel hukuk hükümlerine tabi olarak yürütmektedirler.⁴⁸⁹Türkiye için BKA’ların kurulması AB’ye uyum sürecindeki yükümlülüklerinden birinin yerine getirilmesi ve Avrupa Birliği’nin bölgesel kalkınma fonlarının kullanımını sağlayacak bir yapının varlığı kapsamında önemsenmiştir.

Türkiye’de Kalkınma Ajansları Kuruluş yasasının yürürlüğe girdiği tarihten önce kurulan kalkınma ajansları da vardır. GİDEM; Girişimci ve Destekleme Merkezleri, GAP Bölgesi içerisinde faaliyet gösteren, 1997-2002 yılları arasında Adıyaman, Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin illerinde, bir KOBİ geliştirme projesi olarak “GAP Bölgesinde Entegre Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyoekonomik Eşitsizliklerin Azaltılması” programı kapsamında başlatılmıştır. Yerli-yabancı sermayeyi bölgeye çekmek, yatırımcılar için danışmanlık yapmak böylece bölgedeki yatırımcılığı ve girişimciliği artırmak hedefleri kapsamına alınmıştır.⁴⁹⁰Aynı şekilde 1992 yılında EGEV, Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı da, İzmir ve Ege Bölgesi’nin ekonomik kalkınmasını hızlandırmak ve yatırımcıları bölgeye çekmek için İzmir valisi öncülüğünde belediye, oda, üniversite ve sivil toplum kuruluşlarının girişimiyle Ege Bölgesi’ni tanıtım amacıyla kurulmuştur. 1998 yılında İzmir, Afyon, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Kütahya, Çanakkale, Balıkesir, Uşak illerini de bünyesine almıştır. EGEV bölge tanıtımındaki rolü ile günümüzde de faaliyetlerini

⁴⁸⁸T.C. Resmi Gazete Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Müdürlüğü, “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 25.01.2006, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm> (29.05.2017)

⁴⁸⁹Pınar Özen, “Bölge Kalkınma Ajansları”, TEPAV Yayınları, Ankara, 2005,

<http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/bolgeselkalkinmabilginotu.pdf> (02.07.2017),s.22

⁴⁹⁰Özen, s.21

sürdürmektedir.⁴⁹¹Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV) bünyesinde Türkiye'nin ilk kalkınma ajansı EBKA (Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı) 1993 yılında kurulmuştur.1995 yılındaEBKA, EGEV'e bağlı bir şirkete dönüştürülmüştür.⁴⁹²Türkiye'de kanundan önce faaliyette bulunan kalkınma ajanlarına bir örnek de Mersin Kalkınma Ajansı'dır. 2002 yılında Mersin Ticaret Odası bünyesinde kurulmuş Mersin Kalkınma Vakfı olarak uygulamalarda bulunmuştur.⁴⁹³ Bu örneklere 1989 yılında GAP'ı yürütmek için KHK ile kurulan Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı ve 1996 yılında Erzurum, Kars ve Ardahan illerinde faaliyette bulunan Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP) dahil edilebilir.⁴⁹⁴

Tablo 13: Türkiye'deki Kalkınma Ajansları

Kalkınma Ajansı	İller
Ahiler Kalkınma Ajansı(AHİKA)	Aksaray,Kırıkkale,Kırşehir, Niğde,Nevşehir
Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA)	Ankara
Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı(BAKA)	Antalya, Burdur,Isparta
Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA)	Bartın, Karabük,Zonguldak
Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı(BEBKA)	Bilecik, Bursa,Eskişehir
Çukurova Kalkınma Ajansı(ÇKA)	Adana, Mersin
Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA)	Hatay,Kahramanmaraş, Osmaniye
Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı(DAKA)	Bitlis, Hakkari, Muş, Van
Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı(DOKA)	Artvin,Giresun,Gümüşhane,Ordu,Rize,Trabzon
Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA)	Bolu, Düzce,Kocaeli,Sakarya, Yalova
Dicle Kalkınma Ajansı(DİKA)	Batman,Mardin, Şırnak, Siirt
Fırat Kalkınma Ajansı(FKA)	Bingöl, Elazığ,Malatya, Tunceli
Güney Ege Kalkınma Ajansı(GEKA)	Aydın, Denizli,Muğla
Güney Marmara Kalkınma Ajansı(GMKA)	Balıkesir, Çanakkale
İpekyolu Kalkınma Ajansı(İKA)	Adıyaman,Gaziantep, Kilis
İstanbul Kalkınma Ajansı(İSTKA)	İstanbul
İzmir Kalkınma Ajansı(İZKA)	İzmir
Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ)	Diyarbakır,Şanlıurfa
Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı(KUZKA)	Çankırı,Kastamonu,Sinop
Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)	Bayburt, Erzincan,Erzurum
Zafer Kalkınma Ajansı(ZAFER)	Afyonkarahisar,Kütahya,Manisa, Uşak

⁴⁹¹EGEV, "Tarihçe" http://www.egev.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=79&Itemid=191 (02.07.2017)

⁴⁹²M. Serdar Erbaş, "Dünyada ve Türkiye'de Kalkınma Ajansları: Türkiye Genelinde Kalkınma Ajansları ile TR52 Bölgesi Mevlana Kalkınma Ajansının Faaliyetleri" **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 478, Ankara, s.74

⁴⁹³Akgül, Birol. "Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarının Örgütsel Yapısının Analizi ve Yeniden Yapılanma Önerileri", **Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları**, Ed. Birol Akgül ve Nifset Uzay, Ekin Yayınevi, Bursa, 2010, ss.169-171

⁴⁹⁴ Erbaş, s.75

Mevlana Kalkınma Ajansı(MEVKA)	Karaman,Konya
Orta Anadolu Kalkınma Ajansı(ORAN)	Kayseri, Sivas, Yozgat
Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı(OKA)	Amasya, Çorum,Samsun, Tokat
Serhat Kalkınma Ajansı(SERKA)	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA)	Edirne,Kırklareli,Tekirdağ

Kaynak:M. Serdar Erbaş, “Dünyada ve Türkiye’de Kalkınma Ajansları: Türkiye Genelinde Kalkınma Ajansları ile TR52 Bölgesi Mevlana Kalkınma Ajansının Faaliyetleri” **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 478, s.76,77

Türkiye’nin AB politikalarına uyumu kapsamında kalkınma ajanslarının kurulmasına yönelik 5449 Sayılı Kalkınma Ajansı Kanunu kabul edilmesiyle 2006 yılında iki pilot bölgede kalkınma ajansı kurulmuştur, İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) ve Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı. 2008 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile yirmi üç ile hizmet edecek sekiz kalkınma ajansı, 2009 yılında ise on altı tane daha Kalkınma Ajansı kurulması kararlaştırılmıştır.⁴⁹⁵

Kalkınma ajansları 2015 yılı Genel Faaliyet Raporu’na göre farklı alanlarda çeşitli destek türleriyle bölgelerin gelişmesine yardımcı olmaya devam etmektedirler. Özellikle Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin geliştirilmesi, üniversite-sanayi işbirliği kapsamında faaliyetlerin desteklenmesi, kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve KOBİ’lerin desteklenmesi alanlarında ve daha birçok alanda destek programlarını 2015 yılında devam ettirmiştir.⁴⁹⁶Bölgelerin kişi başına düşen GSYİH, işsizlik oranı, okuma yazma oranı gibi göstergeleri arasındaki farkı azaltmak için çeşitli politikaların yürütülmesi hedeflenmiştir. Bölgeler düzeyinde toplanan veriler ülke bazında ilerlemelerin küresel boyutta karşılaştırılmasına katkı sağlamaktadır.

2015 yılı (Geçici Sonuçlar) Satınalma Gücü Paritesine göre yapılan değerlendirmede Türkiye’nin kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla endeks değeri AB ülkeleri ortalamasından düşük çıkmıştır. Satınalma gücü paritesi, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve bileşenlerinin uluslararası reel karşılaştırmasına olanak sağlamaktadır. Farklı ulusal para birimiyle ifade edilen ekonomik göstergelerin (ayrıntılı olarak tanımlanmış mal ve hizmet sepetinin) ortak para birimine dönüştürülmesinde kullanılan, ulusal para birimlerinin satın alma gücünü

⁴⁹⁵Planlama Org. Şehir Plancılarının Bilgi Paylaşım ve Tartışma Platformu, “Türkiye’de (Bölgesel) Kalkınma Ajansları” <http://www.planlama.org/index.php/tuerkiyede-boelgesel-kalknma-ajanslar/tuerkiyede-boelgesel-kalknma-ajanslar-bka>, (02.07.2017)

⁴⁹⁶T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Kalkınma Ajansları 2015 Yılı Genel Faaliyet Raporu”, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2015, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/732/Kalk%C4%B1nma%20Ajanslar%C4%B1%202015%20Y%C4%B1%20Genel%20Faaliyet%20Raporu.pdf>, (02.08.2017).s.82

eşitleyen bir değişim oranıdır. Ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarının giderilmesini ve uluslararası anlamda gerçek fiyat ve hacim karşılaştırmaları yapılabilmesini sağlamaktadır.⁴⁹⁷

Bölgesel düzeyde Türkiye'nin gelişmişlik seviyesi değerlendirildiğinde ise 2015 yılı için en yüksek gelir TR51 (Ankara) Bölgesine ait çıkmıştır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçlarına göre Türkiye Ortalaması 16 bin 515 TL olan yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin, İBBS Düzey 2 sınıfındaki bölgelerde en yüksek 22 bin 516 TL ile TR51 Ankara çıkmıştır. Ardından 22 bin 67 TL ile TR10 İstanbul bölgesi ve 19 bin 689 TL ile TR 31 İzmir bölgesi gelmektedir. Ortalama hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin en düşük çıktığı bölgeler ise 8 bin 89 TL ile TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır, 8 bin 184 ile TRC3 Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt, 8 bin 773 TL ile TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkari olarak belirlenmiştir.⁴⁹⁸2016 yılında ise SGP'ye göre kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla endeks değeri Türkiye için 62 çıkmıştır. 28 AB ülkesi ortalaması 100 çıkarken, Türkiye için bu değer 62 olmuştur, böylece AB ortalamasının %38 altında kalmıştır.

Türkiye'de ajansların esas görevi sorun ve taleplerin yerelden merkeze aktarılmasına aracılık etmektir. Ayrıca bölgelerarası farklılıkları gidermek adına bölgenin öne çıkan özelliklerine göre projeler uygulamakta, böylece bölgenin uluslararası platformlarda tanıtımını yapmakta ve bölgede yerli-yabancı yatırımları artırmaktadır. Bu çalışmada İzmir ili ve Ege bölgesinin geliştirilmesinde önemli katkıları olan İZKA'nın bu kapsamdaki çalışmaları incelenmiştir. İzmir Kalkınma Ajansı Plan ve Program Birim Başkanı, Sayın Murat Çelik'ten Ajans ve çalışmaları hakkında bilgi alınmıştır.

İzmir ili ve çevresi için AB bölgesel politikasına uyum kapsamında 2006 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA), sürdürülebilir yerel kalkınma kapsamında yerel dinamikleri kullanarak İzmir'in kalkınması için yeni araçların geliştirilmesini hedeflemiştir.⁴⁹⁹ İZKA'nın Avrupa Küme Birliği (ECA), Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler Uluslararası Ağı (INSME), Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) gibi kuruluşlara üyelikleri vardır. İzmir'in kalkınmasına yönelik 2010-2013 Bölge Planı ve 2014-2023 Bölge Planı olmak üzere hazırladığı iki plan bulunmaktadır. 2010-2013 İzmir Bölge Planı için (İZBP) vizyon olarak "Koruyarak Gelişen, Üreterek Büyüyen,

⁴⁹⁷Sakarya Üniveristesi, "Ekonomik Büyüme Kavramı ve İçeriği", İktisadi Büyüme Kitabı, [http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/46556/42732/iktisadi_b%C3%BCy%C3%BCme_kitab%C4%B1.pdf\(02.08.2017\)](http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/46556/42732/iktisadi_b%C3%BCy%C3%BCme_kitab%C4%B1.pdf(02.08.2017)), s.5.

⁴⁹⁸Türkiye İstatistik Kurumu, "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları 2015", **Haber Bülteni**, 27.09.2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21868>, (02.08.2017)

⁴⁹⁹ İZKA, "Vizyon-Misyon, Temel Değerler", <http://www.izka.org.tr/tr/29756/Vizyon-Misyon-Temel-Degerler> (25.05.2017)

Yenilikçi İzmir” belirlenmiştir. 2010-2013 Planı için “eşitlik ve sosyal içerme, sürdürülebilir kalkınma ve katılımcılık” ilkeleri belirlenmiştir. 2010-2013 İZBP, Türkiye’nin ilk bölgesel kalkınma planı olarak 16 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁵⁰⁰

İZBP, İzmir’in içsel dinamiklerini ve gelişme potansiyelini değerlendirmek ve harekete geçirmek amacıyla oluşturulmuştur. İZKA 2014-2023 Bölge Planında, vizyonuna “Bilgi, Tasarım ve Yenilik Üreten, Akdeniz’in Çekim Merkezi İzmir” olarak belirlemiştir. Bu amaç kapsamında kamu kurumları, özel sektör ve STK’ların planlamaya katkısı olmasını ifade eden “katılımcılık”, insan yaşamının ihtiyaçları karşılanırken doğal kaynakların devamlılığın sağlanmasını amaçlayan “sürdürülebilirlik”, kişilerin sosyal düzende eğitim, sağlık başta olmak üzere, kültür, istihdam gibi alanlara erişimi ve fırsat eşitliği öngören “sosyal içerme”, bölge planlarının hazırlık ve uygulama aşamalarında verimliliği artırmak için yeni bakış açısı, farklı yöntem ve mekanizmaların ortaya konulmasını ifade eden “yenilikçilik” ilkeleri temel alınmıştır.⁵⁰¹ İzmir Kalkınma Ajansı Plan ve Program Birim Başkanı, Murat Çelik’e göre bu planların başarıları değerlendirildiğinde ortaya finansal kaynakların ve insan kaynaklarının kısıtlı olması sorunu çıkmaktadır. İZKA tarafından farklı alanlarda yatırım yapmak yerine “bölge dinamiklerini kullanmak” ve bütün alanlarda uzmanlaşmak yerine “akıllı uzmanlaşma” hedefleri kapsamında strateji belirlenmektedir. Günümüzde ajanslar “Bölgesel Yenilik Sistemi” içinde özellikle AR-GE kapsamını artırarak “Ulusal Yenilik Sistemini” gerçekleştirmektedir. Ayrıca ajansların amacı girişimciliğin plana çıkararak bölgesel-yerel girişimciliği destekleyip uluslararası sistemde tanınmak, yereldeki firmaların kümelenme strateji ile kendi pazarlarının oluşturulmasını sağlamaktır. Burada kümelenme, firmaların rekabet öncesi işbirliği yapması anlamındadır. İzmir Kalkınma Ajansı Plan ve Program Birim Başkanı, Murat Çelik, İZKA “Start in İzmir” projesi ile İzmir’in uluslararası düzeyde bir girişimcilik merkezine dönüşmesine, mesleki eğitim alanındaki projeleri ile bu alana destek vermeye devam ettiğini vurgulamıştır.

İZKA seviyesindeki diğer ajanslarla birlikte Türkiye yenilikçi politikalar çerçevesinde AB’nin politikalarına uyum sağlamaya çalışmaktadır. Özellikle EURADA ve diğer bağlantılı kuruluşlar ile her alanda yenilik ve akıllı uzmanlaşma kavramını içeren projelerin olduğu görülmektedir. Kalkınma Ajansları’nın bu çerçeveye bağlı kalarak oluşturduğu projeler Türkiye’nin uluslararası tanıtımına katkı sağladığı gibi AB mevzuatına uyumunu da hızlandırmaktadır.

⁵⁰⁰İZKA, “Uluslararası Üyelikler” <http://www.izka.org.tr/tr/29786/Uluslararası-Uyelikler> (25.05.2017)

⁵⁰¹İZKA, “İzmir Bölge Planı 2014-2023” http://www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/2014-2023_izmirbolgeplani.pdf, (25.05.2017), s.27.

Sonuç ve Değerlendirme

AB kurumsal olarak bölgeselleşme adına önemli bir gelişmedir. Kuruluşundan bu yana bölgesel örgüt kapsamında incelenen AB geliştirdiği politikalarla belirli sınırlar içinde gelişerek aynı zamanda genişlemeye devam etmiştir. Üyelerin bölgesel politika kapsamında gösterdiği gelişmelerin yanında aday ülkelerin AB mevzuatına uyum için hazırlık aşamasında kaydettiği gelişmeler de önemlidir.

AB'nin üyeleri ve üyeliğe aday ülkeler arasında bölgesel gelişmişlik farkı devam etmektedir. Bölgesel dengesizlikler giderildikten sonra istikrarlı kalkınmanın gerçekleşeceği düşüncesi ile AB, Roma Antlaşması'ndan günümüze kadar bölgesel politika kapsamında stratejiler geliştirmiştir. Bölgesel gelişmişlik farkını en aza indirmek için yapısal fonlar, uyum fonu ve katılım sürecindeki aday ülkelere uygulanan mali destek programları PHARE, ISPA, SAPARD ile başlamış, zaman içinde yapılan düzenlemelerle geliştirilmiştir ve IPA altında birleştirilmiştir. Birliğin ortak politikaları içinde bütçeden en çok pay alan politikalardan biri olan bölgesel politika henüz Birlik içinde de bölgelerarası farklılıkları istenilen düzeyde azaltmış değildir. Üyeliğe aday ülkelerin Birlik seviyesine hazırlanma süreci sonucunda üyeliğinin kabulünün ardından tam olarak bölgesel farklılıklar giderilmese de, AB'nin aday ülkeleri Birlik içinde göze çarpacak bir dengesizlik yaratmaması için hazırladığı görülmektedir.

Bölgesel-yerel potansiyellerin kullanılması ile bölgelerin geliştirilmesi stratejilerine uluslararası sistemin getirdiği zorunluluklarla yeni kavramlar eklenmiştir. AB hedefleri bu kapsamda düzenlenmiş ve sürdürülebilirlik, yenilikçilik kavramının yanında bilgiye dayalı bölgesel ekonomilerin oluşturulması, rekabet edebilirlik hedefleri ön plana çıkmıştır. Ekonomi alanında sağlanan uyumun ardından sosyal uyumun sağlanacağı düşüncesi politika belirlemede AB için önemli bir ayrıntı olmuştur. Ancak küresel ekonomik dengelerin sürekli değişmesi, ülkelerin hatta Birlik içindeki bölgelerin iç dinamiklerinin birbirinden farklı olması gibi nedenler bölgesel politika kapsamındaki projelerin etkinliğini etkilemeye devam etmektedir.

Yeni bölge anlayışı Türkiye-AB ilişkileri sürecinde ortaya çıkmıştır. Türkiye planlı dönem öncesinde ülke genelinde kalkınma çabaları gösterirken, planlı döneme girildiğinde bölgesel kalkınma girişimlerinde de bulunmuştur. AB bölge sınıflandırmasına uygun bir bölge sınıflandırmasının yapılmasının ardından daha kapsamlı, istatistiki analizlere dayalı etkin politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Ancak özellikle mali kaynakların bölgesel politika

kapsamında sınırlı kalması yürütülen projelerde hedeflenen başarının elde edilmesini zorlaştırmıştır. Türkiye'nin siyasi yapısı gereği yerel idarelerin bölgesel politikalarda etkin olamaması, AB fonlarından yararlanma şartlarının tam olarak yerine getirilememesi, bölgesel politika ile ilgili kurumlar arasında koordinasyon sağlayan birimlerin oluşturulmaması AB tarafından sağlanan mali yardımların sınırlı kalmasına neden olmuştur. Ayrıca fonlardan etkin bir şekilde yararlanmak için gerekli yasal, kurumsal, idari düzenlemelerin zamanında yapılamaması, Türkiye için ayrılan fonların zamanında kullanılmama riskini artırmıştır. Özellikle Türkiye için hazırlanan İlerleme Raporlarında bölgesel politika alanında bu olumsuzluklar gözlemlenmiştir.

İlerleme raporları bölgesel politika çerçevesinde Türkiye'nin bölgesel sorunlarının sadece yürütülen bölgesel politikalar ile çözülemeyeceğini göstermektedir. İlk yayımlanan raporlarda Türkiye'nin genel olarak kalkındırılması üzerinde durulmuştur. Son raporlarda bölgesel planlamanın önemi, Türkiye'nin AB müktesebatına uyum çerçevesindeki faaliyetlerinde gecikmesi ve bunun sonucu AB mali yardımlarından etkin bir şekilde yararlanamama riskinin ortaya çıkışı ön plana çıkmıştır. Müzakere sürecinin başlamasından sonra bölgesel politika alanında kaydadeğer bir ilerleme görülse de genel olarak yavaş bir ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye bölgesel politika kapsamında aldığı mali destekleri en verimli şekilde değerlendirmek için taahhütlerini Ulusal Programlarda belirtmiştir. Ancak AB mevzuatına uyum değerlendirmelerinin yapılması için öncelikle mevcut altyapı eksikliklerinin giderilmesi, uluslararası işbirliklerinin geliştirilmesi, kurumsal yapılanma ve idari kapasitenin artırılması gibi eksiklikler Türkiye'nin karşısına çıkmıştır.

Türkiye için kişi başına GSYİH verileri veBKA'ların bölgelerin gelişme hızına katkıları istatistiki sonuçlar ile değerlendirildiğinde Türkiye'de bölgelerarasında farklılıkların devam ettiği görülmektedir. Ancak bölgelerarası farklılıkların azaltılması konusunda önemli gelişmeler de sağlanmıştır. Özellikle yerel yönetimlerin hizmet alanında gerçekleştirdiği projeler bölgesel düzeyde hizmet kalitesini artırırken, sürdürülebilir kalkınma, rekabet edilebilirlik, istikrarlı ekonomik büyüme gibi ulusal hedeflere ulaşılması kapsamında da önemli katkılar sağlaması beklenmektedir. Ülkelerin uyumunu kolaylaştırmak için bir araç olarak da görülen ajansların yerel dinamiklerin ortaya çıkarılması, bölge ekonomilerinin canlandırılması ve bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşılması konularında etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

Akgül, Birol. “Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarının Örgütsel Yapısının Analizi ve Yeniden Yapılanma Önerileri”, **Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları**, Ed. Birol Akgül ve Nıfset Uzay, Ekin Yayınevi, Bursa, 2010, ss.631-651.

Akın, Okan. **Kırsal Kalkınma Politikalarının AB Politikaları Çerçevesinde İncelenmesi: Denizli İli Örneği**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ, 2015.

Akiş, Elife. “Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı:44, 2011, ss.238-251.

Akkahve, Deniz. “AB Destekli Bölgesel Kalkınma Programlarının Yönetimi ve Yapısal Fonlara Hazırlık”, **Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Kitabı**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Ankara, 7-8 Eylül 2006, ss.161-197.

Akses, Selen. **Avrupa 2020 Stratejisi**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014.

Alada Adalet. **Kamu Yönetiminde Planlama Yeniden Yapılanma**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, İstanbul, 2006.

Alodalı, M.Fatih Bilal. ve Lütfi Özcan, Fikret Çelik, Sefa Usta, “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye’de Belediyelerde Özerklik”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı**, 2007, ss.1-11.

Altan, Rıfat. “Türkiye’nin Bölgesel Kalkınma Politikası AB Kalkınma Politikasıyla Uyumlu mudur?”, **İdarecinin Sesi Dergisi**, Sayı:118, 2006, ss.40-45.

Apan, Ahmet. “Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları” **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt:13, Sayı:4, Ankara, 2005, ss.39-58.

Arıboğan, Ülke Deniz.(Ed.) ve Gülden Ayman (Ed.), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınevi, İstanbul, 2010.

Arman,Şengül. **Nice Antlaşması (AB Kurumsal Hukukuna Etkisi)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

Arsava, Füsun. “Nice Antlaşmasının Getirdikleri” **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 2, Ankara, 2002, ss.1.30.

Arslan, Elmas Gülen. “Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye’de Bölgesel Politikalar”, **Gazi Üniversitesi, Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt:15, Sayı:50, 2004, ss.115-136

Arslan, Elmas Gülen ve Baki Demirel. “Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi ve Bölgesel Dengeler”, **Ankara Sanayi Odası Asomedy Dergisi**, Ankara, Mart/Nisan 2010,ss.50-64.

Arslan, Erdal. “Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları”, **Kamu-İş, İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt:11, Sayı:3, Ankara, 2010, ss.85-108

Atak, Barış. **Avrupa Birliği’nde Yapısal Fonlar: Türkiye ile Üye Ülkelerin Karşılaştırması üzerine bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne,2009.

Atik, A. Saffet. “Çukurova’nın Bölgesel Planları”, **Türk Mühendis Mimar Odalar Birliği Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi**, Sayı:45, Ankara, 2009, ss.3-12.

Aydın, Bahadır. “Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulaması ve Zonguldak”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:32, Sayı:2, 1999.

Aykaç, Mustafa. “Küreselleşme Sürecinde İstihdam ve İşsizlik”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Sayı:20, Yıl: Eylül-Ekim 2001, ss.32-43.

Ballı, Esra. ve Gülçin Güreşçi Pehlivan, “Avrupa Komşuluk Politikası’nın Ülkeler Üzerindeki Ekonomik Etkileri”, **International Conference on Eurasian Economies 2013 Uluslararası Ticaret III Toplantı 7B Kitabı**, Avrasya Ekonomistleri Derneği, 2013, ss.518-523.

Başak, Levent. “İktisadi Kalkınma ve Kalkınma Ajansları ile Türkiye’nin Kalkınması Hususunda Yapılması Gerekenler ve Öneriler-I”, **Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog Dergisi**, Sayı:223, İstanbul, 2006, ss.57-68.

Bayar, Fırat. “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Sayı:32, 2009, ss.25-34

Bayburtlu, Mustafa. “Türkiye Açısından Bir Değerlendirme: AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar”, TOBB, **Ekonomik Forum Dergisi**, Cilt:9 Sayı:2, Ankara, 2002, ss.35-50.

Baykal, Sanem. ve Tuğrul Arat, “AB’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt:II 1980-2001**, Ed. Baskın Oran, 14.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, ss.326-362.

Bayraktar, Fulya. “Avrupa Birliği’nin Bölgesel Kalkınma Politikası ve Bu Politikanın Aday Olarak Türkiye Açısından Anlam ve Önemi”, Genel Araştırmalar ,Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2002.

Bayramoğlu, Sonay. “Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi”, **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**, Ed. Menaf Turan, Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005, ss.35-120.

Bozkurt, Enver, Mahmut Özcan ve Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil Yayınları, Ankara, 2004.

Can, Ergüder ve Dilek Akdenizli Kocagül, **Avrupa Birliği’nde Bölgesel Politikaların Gelişimi ve Yapısal Fonlar**, TEPAV Yayınları, İstanbul, 2008.

Can, Metin ve Kemal Esengün. “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, Cilt:24, Sayı:2, Tokat, 2007, ss.43-46.

Canbolat, S. İbrahim. **Avrupa Birliği: Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal ve Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler**, 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.

Canbolat, S. İbrahim. “Avrupa Birliği ve Türkiye”, **21.Yüzyıl Türk Dış Politikası**, (Ed. İdis Bal), Nobel Yayınları, Ankara, 2004, ss.185-229.

Cansevdi, Hürrem. ve Michael Alexander Rupp, **Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Süreci: AB Mevzuatına Uyumun Ekonomik, Siyasi ve sosyal Yaşama Etkileri (The Turkish EU accession process: Effects of harmonisation of legislation on economics, political and social life)**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, 2001.

Cihangir, Damla. “Bölgesel Politika”, **Sorularla AB Politikaları ve Türkiye Serisi**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

Coşkun, Enis. **Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2001.

Çakmak, Haydar. **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri**, 4.Baskı, Platin Yayınları, Ankara, 2005.

Çetin, Murat. “Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar”, **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:14, Sayı:1, 2007, ss.153-170.

ÇokgezenYalınpala, Jale ve Ekrem Yıldırım. “AB-Türkiye Mali İlişkilerinin Değerlendirilmesi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:16, Sayı:2, Ankara, 2007, ss.157,158.

Dedeoğlu, Beril. **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, 2.Baskı, Boyut Kitapları, İstanbul, 2011.

Demir, Derya, Aytekin Altıparmak ve Dilşad Taşkın. “TR83 Düzey2 İstatistik Bölge Biriminde Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:2, İzmir, 2011, ss.89-97.

Demiral, Berkan. “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölge, Bölgeselleşme, Bölgecilik ve Bölge Yönetimleri”, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, Ed. Hüseyin Özgür ve Bekir Parlak, AlfaAktüel Yayınları, Bursa, 2006, ss.129-169.

Dinan, Desmond, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, (Çev.Hale Akay), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

Dinç, Gülşah. **2014-2020 IPA II Dönemi Hazırlıkları ve 2007-2013 IPA I Dönemi ile Karşılaştırması**, (Yayımlanmamış Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi), Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ankara, 2014.

Dinler, Zeynel. **Bölgesel İktisat**, 10. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2014.

Doğan, Mesut. “Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomik İlişkileri ”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 32, İstanbul, 2015, ss.306-325.

Doğruel, Fatma. “Türkiye’de bölgesel politikalar”, **Değişen Mekan, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalar Toplu Bakış: 1923-2003**, Ed. Ayda Eraydın, Dost Kitabevi, Ankara, 2006, ss.164-195.

Dura, Cihan ve Hayriye Atik, **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, 5.Baskı, Nobel Yayınları, Ankara, 2003.

Ekmen, Azmi. **Avrupa Birliği’nin ye ülkelere Sağladığı Mali Yardımlar ve Türkiye**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara2008.

Elçi, Seda. **Avrupa Birliği Yapısal Fonları**, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi) T.C Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2007.

Engin, Cem. “Kalkınma Ajansları: Türkiye ve İngiltere lke rnekleri”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:2, İzmir, 2011, s.65-77.

Erbaş, M. Serdar. “Dünyada ve Türkiye’de Kalkınma Ajansları: Türkiye Genelinde Kalkınma Ajansları ile TR52 Bölgesi Mevlana Kalkınma Ajansının Faaliyetleri” **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 478, Ankara, ss.65-107.

Erzi, Gülnihal. **Türkiye’nin Bölgesel Gelişim Süreci ve Yeni Bölgeselcilik**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2004.

European Commission, **Açıklamalarla Avrupa Birliği, Avrupa Birliği Nasıl Çalışır?** (Çev. Avrupa Komisyonu Kıbrıs Temsilciği), Avrupa Birliği Yayın Ofisi, Lefkoşa, 2014.

Eşiyok, Ali. **Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Dengesizlikler (Doğu ve G. Doğu Anadolu Bölgelerinin Kalkınmasına Yönelik Bir Model nerisi)**, Türkiye Kalkınma Bankası Yay. Genel Araştırmalar, Ankara, 2002.

Fontaine, Pascal, **AB Nedir?** (Çev. Avrupa Birliği Bilgi ve İletişim Destek Programı), Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Yayınları, Brüksel, 2007.

Geray, Cevat. **Belediye Kurulmasında Uyulacak lçtler**, TBD - Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Goulet, Raphael (Ed.). “EU Cohesion Policy 1988-2008: Investing in Europe’s”, European Union Regional Policy, **Inforegio Panorama Dergisi**, No:26, 2008.

Gösterici, Hüseyin ve Burhan Ormanoğlu. “Avrupa Birliği “IPA” Mali Yardım Sistemi/2007-2013 Dönemi Uygulaması”, **Bütçe Dünyası Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 25, 2007, ss.101.114.

Göymen, Korel. “Türkiye’de Bölge Kavramı ve Politikalarının Gelişimi”, **AB ve Türkiye’de Bölgesel Yönetişim Uluslararası Konferansı Kitabı**, Pendik Belediyesi Yayınları, İstanbul, Ekim 2004, ss.23-39.

Gözübüyük, Şeref. **Yönetim Hukuku**, 7. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1994.

Günay, Ayşe ve Ahmet Özen.“Avrupa Birliği’nde Mali Disiplinin Sağlanmasına Yönelik Maastricht Kriterlerinin Anayasal İktisat Perspektifinden Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:2, İzmir, 2002, ss.66-82.

Hekimoğlu, Burhan ve Mustafa Altındağ, **Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Samsun İl Tarım Müdürlüğü Yayını, Samsun, 2006.

Held, David, Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton, “Rethinking Globalization: An Analytical Framework”, **The Global Transformations Politics, Economics, and Culture**, Ed.David Held, Anthony McGrew, Polity Press. Cambridge UK, 2003, ss.67-74.

İmga, Kürşad. **Avrupa Birliği’nde Balıkçılık Faaliyetlerinin Desteklenmesi ve Bu Perspektifte Türkiye’deki uygulamaların İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2008.

İzmir Kalkınma Ajansı, **Avrupa’da Kalkınma Ajansları**, İzmir Kalkınma Ajansı Yayınları, İzmir, 2008.

Karluk, Rıdvan S. **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 9.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2007.

Kaya, Ayhan. **Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz**,Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2013.

Kaya, Emre. **Döviz Kuru Rejimlerinin Euro’ya Geçişteki Rolü**, (Yayımlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi), Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009.

Keleş, Ruşen. **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 10. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 2016.

Kayasü, Serap. ve Suna Senam Yaşar, “Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Üzerine Öneriler” **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Cilt 1**, DPT Yayınları, Ankara, 2004, ss. 348-357.

Koçak, Yaman Süleyman. **Avrupa Birliği’nde Yapısal Fonların Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: İrlanda, İspanya ve Yunanistan Örnekleri**, Promat Basın Yayın, İstanbul, 2005.

Köse, Seyit. ve Fatih Konur, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolüve Etkinliği : Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, 2011, ss.95-137.

Kösecik, Muhammet. “Yerel ve Bölgesel Yönetimler Açısından Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci ve Anayasası”, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, Ed. Hüseyin Özgür ve Bekir Parlak, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2006, ss.1-42.

Mengi, Ayşegül. “Yerinden Yönetim: Avrupa Birliği’nde Bölgeler Ulus Devlete Karşı mı?”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt:28, Sayı: 245, 2004, ss.47-56.

Mengi, Ayşegülve Nesrin Algan, **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme AB ve Türkiye Örneği**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.

Moussis, Nicholas, **Avrupa Birliği Politikaları Rehberi**, (Çev Ahmet Fethi), Mega Press Yayınları, İstanbul, 2004.

Mutlu, Ahmet. **Ekoloji ve Yönetim, Toplumsal Ekoloji ve Sürdürülebilir Gelişme’nin Karşılaştırılması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008.

Mutlu, Servet. “Bölgesel Farklılaşmanın Nedenleri ve Türkiye Bağlamında Bölgesel Gelişme Stratejileri”,**Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi**, Ed. Haluk Erlat, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, ss.111-134.

Mutlu, Servet. “Türkiye’de Bölge Planlama Deneyimleri: Eleştirel Bir Yaklaşım”, **3.Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Mersin, 27-28 Kasım 2008, ss.227-255.

Mutluer, Mustafa. “Türkiye’de bölgesel dengesizlikler ve bölge planlama çalışmaları üzerine gözlemler”, **Ege Coğrafya Dergisi**, Cilt:10, Sayı:1, İzmir, 1999, ss.177-199.

Özdemir, Esin. “Lizbon Antlaşması’nın Getirdiği Yenilikler”, **TOBB Ekonomik Forum Dergisi**, Kasım 2009, ss.72-75.

Özdemir, Süleyman. **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, 2.Baskı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2007.

Özdoğan, Sevtap. **AB Mali Yardımları ve Eşleştirme: Türkiye ve Diğer Aday Ülkelerin Karşılaştırılması**, (Yayımlanmamış Denizcilik Uzmanlık Tezi), T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme, Bakanlığı, Ankara, 2014.

Özel, Mehmet. “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetimsel Birim Arayışları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 64, Sayı:1, 2009, ss.166-199.

Özen, Pınar .“Türkiye’de Kalkınma Anlayışı Üzerine”, **Bölge Kalkınma Ajansları Bilginotu**, TEPAV Yayınları, Ankara, Mayıs 2005.

Özer, Yunus Emre.“Küresel Rekabet-Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, **Review of Social, Economic & Business Studies**, Cilt: 9, Sayı:10, ss.389-408.

Öztürk, Ahmet. **Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye için İstatistikî Bölge Birimleri Önerisi**, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), DPT, Ankara, 2009.

Özyurt, Hasan. Atatürk Dönemi Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planları ve Türk Ekonomisindeki Yapı Değişikliğine Etkileri (1933-1938), **İstanbul Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı:19, İstanbul, 1981, ss.121-148.

Parlak, Bekir. “Avrupa Birliği Perspektifinden Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim İlişkileri”, **Tesam Akademi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2014, ss.7-40.

Parlak, Bekir. “AB Düzenlemelerinde ve Seçilmiş Üye Ülkelerde Yerel Yönetimler”, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, Ed. Hüseyin Özgür, Bekir Parlak, Alfa Akademi Yayınları, Bursa, 2006. ss.203-266.

Sarı,Odabaşı Arzu.**Katılım Öncesi Mali Araçlar ve Türkiye**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.

Sarıca, İsmail. “Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri”, **Akdeniz Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Antalya, 2001, ss.154-204.

Sülün, Dilara. **Avrupa Birliği Bölgesel Politikası’nın Esasları**, İzmir Ticaret Odası Yayınları, İzmir, 2005.

Süngü, Serdar “Avrupa Birliği Mali Yardımlarının Topluluğa Yeni Katılmış ve Katılacak Olan Ülkelerle Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:54, Ankara, 2004, ss.77-111.

Şen, Zelal. **Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi) Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara,2004.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliği Sürecinde 13 No’lu Balıkçılık Faslı”, **Fasıl 13 Kitapçık**, T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı Tarım ve Balıkçılık Başkanlığı Yay. Temmuz 2015, ss.13-40.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Yay. Ankara, 1999, s.10.

Tamer, Ahmet. **Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri**, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2008.

Takım, Abdullah. “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Planlarının İktisat Politikalarının Performansına Etkisi: Zonguldak–Bartın ve Karabük Örneği”, **e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 3, Varşova, 2010, ss.259-275.

Tatoğlu, Emin. **Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi (1951- 1995)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2006.

Tezcan, Ercüment. **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku**, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2005.

Topçu, Tarık. “Avrupa Birliği Tütün Ortak Piyasa Düzeni ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve A.T. Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2003.

Tuğrul, Hülya. **Avrupa Birliği'nin Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Yaptığı Mali Yardımlar ve Türkiye**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

Tunca, Gülin. **Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Kapasitesinin İncelenmesi: Türkiye ve Avrupa Birliği Üyeleri Arasında Karşılaştırma**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Turan, Zübeyir. Avrupa Birliği Ülkelerinde Gelişmişlik Farklarını Azaltıcı Önlemler, **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2011, ss.89-101.

Tutar, Filiz ve Mehmet Demiral. “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, 2007, ss.65-83

Tokgöz, Fikret. ve diğerleri, “Yerel Yönetim Reformunun Öyküsü”, **Yerel Yönetim Sistemleri Türkiye, Fransa,İspanya, İtalya, Polonya, Çek Cumhuriyeti**, Tesev Yayınları, İstanbul, 2009, ss.3-38.

Tolunay, Ahmet ve Ayhan Akyol. “Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, 2006, ss.116-127.

Ultan, Mehlika Özlem ve Saygın, Didem. “Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Kalkınmaya Etkisi”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, (Journal of Administrative Sciences) Cilt: 14, Sayı: 28, 2016, ss.71-99.

Ülger, Kaya İrfan. **Avrupa Birliğinin ABC'si**, 3.Baskı, Sinemis Yayınları, Ankara, 2005.
Varlı, Bahar. “Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği'nde Ulusal Parlamentoların Rolü ve TBMM Açısından Bir Değerlendirme”, **Yasama Dergisi**, Sayı:13, Ankara, 2009, ss.5-43.

Varış, Meral. **Avrupa Topluluğu 1992 Tek Pazar Hedefinde; Sermayenin Serbest Dolaşımı İlkesi, Sermaye Piyasalarının Entegrasyonu ve Türkiye'nin Durumu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi AT Enstitüsü, İstanbul, 1990.

Yalçınkaya, Haldun. **Savaş Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, İmge Kitapevi, Ankara, 2008.

Yazgıç, Kemal Suavi. **Avrupa Birliği**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005.

Yeldan, Erinç. “Neoliberalizmin İdeolojik Bir Söylemi Olarak Küreselleşme” **İktisat Üzerine Yazılar I Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, 5.Baskı, Ed. Ahmet H. Köse, Fikret Şenses, Erinç Yeldan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, ss.427-451.

Yıldırım, Tansu. “Euro'nun Ulusal Banknot ve Madeni Paralarla Değişimi: Karşılaşılması Olası Meseleler”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:37, İstanbul, 2001, ss.90-103.

Yıldız, Feramuz Fatih ve Kerem Akdağ. “Avrupa Birliği Yapısal Fonları Kapsamında Bölgesel Kalkınma ile Kırsal Kalkınma Fonlarının Karşılaştırılması”, **Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Türktarım Dergisi**, Sayı: 167, 2006, Ankara, ss.29-37.

Yılmaz, Battal. “Bölgesel Politikaların Tarihsel Gelişimi ve Yeni Bir Model Olarak Kalkınma Ajansları”, **Akademik Fener Dergisi**, Sayı;15, 2011, ss.29-41.

Yılmaz, Hasan ve Ahmet Tolunay. “Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yönetimler ve Türkiye”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Sayı:1, Isparta, 2007, ss.107-122.

Zülfüoğlu, Özkan. “Avrupa Birliği Bütçesi ve 2007-2013 Mali Perspektifi İzdüşümünde 2011 Bütçesi üzerine bir Değerlendirme” **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt:25, Sayı:4, 2011, ss.20-34.

İNTERNET KAYNAKLARI

Akpınar, Rasim. “Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Uygulamaları”, Devlet Planlama Teşkilatı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, <http://yalcin-karakus.tr.gg/Makaleler.htm> (25.02.2017).

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, “Avrupa Birliği’ne Üye Ülkeler”, AB-Türkiye, E-Bülten, <http://www.avrupa.info.tr/tr/etkilesimli-avrupa-haritasi-9> (24.04.2016).

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, “IPA Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı, Genişlemeye yönelik AB yardımlarında yeni bir bakış açısı” https://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/publications/tr/090205_IPA-Br_148x210_INH_gp.pdf, (12.07.2017).

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, “Bölgeler Komitesi”, <https://www.avrupa.info.tr/tr/bolgeler-komitesi-105>, (05.06.2016).

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, “Ekonomik ve Sosyal Komite”, <https://www.avrupa.info.tr/tr/ekonomik-ve-sosyal-komite-104>, (05.06.2016).

Ayaz, Selma. ve diğerleri, “Havza Koruma Eylem Planlarının Hazırlanması-Yeşilirmak Havzası Proje Nihai Raporu Cilt I”, TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Çevre Enstitüsü, İzmit,2010,

http://www.cygm.gov.tr/CYGM/Files/Guncelbelgeler/HAVZA_FiNAL/Yesilirmak/Ye%C5%9Fil%C4%B1rmak%20Havzas%C4%B1.pdf, (03.01.2017).

BBC Türkiye, “Hırvatistan AB'nin 28'inci üyesi oldu”, **BBC Türkiye**, 01.07.2013, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130701_hirvatistan_ab, (24.04.2016).

Bütçe Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, “Bümko Faaliyet Raporu 2006“, <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/5032,i-29pdf.pdf?0>, (10.02.2017).

Çağlar, Esen. ve Ozan Acar, “Onuncu Kalkınma Planı Hakkında Bir Değerlendirme”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (Tepav) Yayınları, Değerlendirme Notu, 2013, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1376393421-7.Onuncu_Kalkinma_Planı_Hakkında_Bir_Degerlendirme.pdf, (10.02.2017).

Dilekli, Selin. ve Kadriye Yeşilkaya, “Maastricht Kriterleri”, DPT Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Yay. Ankara, 2002, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/2976/kriter.pdf>, (25.05.2016).

DMW; Uluslararası Diplomatlar Birliği Türkiye, “Amsterdam Antlaşması”, Avrupa Birliği Tarihçesi, <http://dmwturkiye.org/sayfa.php?sayfa=51>, (20.04.2016).

EFTA, “EFTA through the years”, <http://www.efta.int/about-efta/history>, (07.10.2016).

EGEV, “Tarihçe”, http://www.egev.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=79&Itemid=191 (02.07.2017).

Ekonomik ve Sosyal Uyum, “Stratejik Koordinasyon”, <http://www.abfonlari.gov.tr/index.php/stratejik-koordinasyon/stratejik-koordinasyon/>, (18.05.2017).

Elçin, A. Bora. “Küreselleşmenin Tarihçesi”, Ankara, 2012, <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf>, (07.03.2017).

Eufunds, “Interreg III 2004-2006, The INTERREG III Community Initiative”, <https://eufunds.gov.mt/en/EU%20Funds%20Programmes/EU%20Territorial%20Programmes/Pages/Interreg%20III%202004-2006.aspx>, (11.07.2017).

EUR-Lex, “Phare Programme”, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Ae50004>, (23.08.2016).

Eur-Lex, “Council Regulation (EC) No 1085/2006 of 17 July 2006 establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)”, **Official Journal of the European Union (OJ)**, 31.07.2006, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32006R1085>, (07.05.2017).

Eur-Lex, “Regulation (EU) No1301/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on the European Regional Development Fund and on specific provisions concerning the Investment for growth and jobs goal and repealing Regulation (EC) No 1080/2006”, **Official Journal of the European Union**, 20.12.2013 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R1301> (17.06.2017).

EURADA, “Regular Members”, <http://www.eurada.org/index.php/members/>, (02.07.2017).

Euroguidance Türkiye, “Lizbon AB Konseyi, Mart 2000”, <http://euroguidance.iskur.gov.tr/Portals/1/Kaynaklar/ulkeornekleri/Kopenag%20Sureci.pdf>, (15.03.2016).

Europa, “Communication from the Commission to the Council and the European Parliament On the Instruments for External Assistance under the Future Financial Perspective 2007-2013”, **EUR-Lex, Access to European Union law**, 2004, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52004DC0626>, (20.03.2016).

Europa, “Objective 1”, **Access to European Union law**, 14.07.2005, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:g24203&rid=2>, (15.03.2016).

Europa, “Objective 2”, **Access to European Union law**, 16.06.2005, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:g24206&rid=3>, (15.03.2016).

Europa, “Objective 3”, **Access to European Union law**, 01.08.2005, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:g24207&rid=1>, (15.03.2016).

Europa, “EU Funding”, https://europa.eu/european-union/about-eu/funding-grants_en, (08.06.2016).

Europa, “EU Treaties, Single European Act 1987, Title V, Economic and Social Cohesion, Article 130b”, **Kararlar-Bildirimler**, 1987, https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaties_establishing_the_european_communities_single_european_act_en.pdf (05.06.2016).

Europa, “The Founding Fathers of the EU”, https://europa.eu/european-union/about-eu/history/founding-fathers_en (04.03.2017).

Europa, “The History of European Union, A growing Community – the first enlargement 1970-1979” https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en, (10.05.2016).

Europa, “Completing the International Market, White Paper from the Commission to the Council”, 14.06.1985, http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf (14.05.2016).

Europa, “Regulation (EU) No 1300/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013”, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1300>, (10.07.2017).

Europa, “About the EU, The History of the European Union-1997”, http://europa.eu/european-union/about-eu/history/1990-1999/1997_en, (23.04.2016).

European Committee of the Regions, “Governance and Foresight”, <http://cor.europa.eu/en/activities/governance/Pages/multilevel-governance.aspx>, (21.05.2016).

European Committee of the Regions, “Commissions”, <http://cor.europa.eu/en/activities/commissions/Pages/commissions.aspx>, (05.06.2016).

European Committee of the Regions, “Political Groups”, <http://cor.europa.eu/en/about/Pages/political-groups.aspx>, (05.06.2016).

European Commission, “History of NUTS”, **Eurostat**, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/history> (24.02.2017).

European Commission, “NUTS-Overview”, **Eurostat**, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/overview> (25.02.2017).

European Commission, “NUTS- Principles and Characteristic”, **Eurostat**, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles-and-characteristics> (25.02.2017).

European Commission, “Cohesion Fund”, **Inforegio**, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/ (12.05.2016).

European Commission, “Cohesion policy 2007-13 Commentaries and official texts”, **European Union Regional Policy Guide**, 2007, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_en.pdf, (11.06.2017).

European Commission, “Urban II Strasbourg”, **Regional Policy Inforegio**, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2000-2006/european/urban-ii-strasbourg (11.07.2017).

European Commission, “Cohesion policy 2007–13 Commentaries and official texts” **European Union Regional Policy**, Ocak, 2007, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_en.pdf (10.07.2017).

European Commission, “The Cohesion Fund at a glance”, **Regional Policy**, 09.03.2015, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/funds/procf/cf_en.htm, (12.03.2016).

European Commission, “Agenda 2000”, **Bulletin of the European Union**, 15.07.1997, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf, (23.04.2016).

European Commission, “The Treaty of Rome”, **Archives**, 25.03.1957, http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf, (23.05.2016).

European Commission, “Financial Engineering Background: Jaspers-Jeremie-Jessica-Jasmine”, **Regional Policy Inforegio**, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/funds/2007/jjj/index_en.htm, (01.09.2016).

European Commission, “Jessica”, **Regional Policy Inforegio**, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/special-support-instruments/jessica/#3, (12.10.2016).

European Commission, “Jaspers”, **Regional Policy Inforegio**, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/special-support-instruments/jaspers/ (12.10.2016).

European Commission, “Jeremie”, **Regional Policy Inforegio**, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/special-support-instruments/jeremie/#2, (12.10.2016).

European Commission, “Jasmine”, Regional Policy Info regio, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/special-support-instruments/jasmine/#1, (12.10.2016).

European Commission, “Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)”, Regional Policy Info regio, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/funds/ipa/index_en.htm, (23.08.2016).

European Commission, “Development Cooperation Instrument”, **International Cooperation and Development**, https://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/dci_en.htm_en, (11.07.2017).

European Commission “ Sapard”, **European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations**, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/sapard_en, (23.08.2016).

European Commission, “Interreg: European Territorial Co-operation”, Regional Policy Info regio, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/european-territorial/, (11.07.2017).

European Commission, “The European fisheries fund (EFF) (2007-2013)”, <https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/eff>, (12.06.2017).

European Commission, Fisheries, The Common Fisheries Policy (CFP), <https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/emff> (14.06.2017).

European Commission, “Rural development 2014-2020”, https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020_en (12.06.2017).

European Commission, “What is the ESF?”, <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=35&langId=en>. (17.06.2017).

European Commission, “Priorities for 2014-2020”, Regional Policy Info regio, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/priorities/, (17.06.2017).

European Commission, “Structural Funds Regulations 2007-2013”, Regional Policy Info regio, http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/legislation/regulations/2007-2013/#erdfregulation, (12.06.2017).

European Commission, “Instrument contributing to Stability and Peace, preventing conflict around the world” http://ec.europa.eu/dgs/fpi/what-we-do/instrument_contributing_to_stability_and_peace_en.htm, (11.07.2017).

European Commission, “Macro-Financial Assistance (MFA) to non-EU partner countries” https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/international-economic-relations/macro-financial-assistance-mfa-non-eu-partner-countries_en , (23.08.2016).

European Commission, “Avrupa Yatırım Bankası”, Açıklamalarla Avrupa Birliği, Avrupa Birliği Nasıl Çalışır? (Çev. Avrupa Komisyonu Kıbrıs Temsilciği) Avrupa Birliği Yayın Ofisi, Lefkoşa, 2014, <https://ec.europa.eu/cyprus/sites/cyprus/files/je0115325trc.pdf> (21.04.2016), s.36.

European Commission Enlargement Directorate General, “The Enlargement Process, and the three pre-accession instruments: Phare, Ispa, Sapard”, **Introduction to Phare, ISPA and Sapard, The Enlargement Process, and the three pre-accession instruments: Phare, ISPA, Sapard**, Brussels, Şubat 2002.

European Commission, “IPA Regional Development Programmes in Turkey”, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/funds/ipa/turkey_development_en.htm (07.05.2017).

European Commission, “Commission Decision, C(2009)5041 of 29 June 2009 on a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2009-2011 for Turkey”, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/mipd_turkey_2009_2011_en.pdf, (10.07.2017).

European Commission, “IPA Regional Development Programmes in Turkey”, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/funds/ipa/turkey_development_en.htm (07.05.2017).

European Commission, “Competition”, http://ec.europa.eu/competition/general/overview_en.html, (26.06.2017).

European Commission, “External Actions through Thematic Programmes under the Future Financial Perspectives 2007-2013”, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/communication-external-actions-financial-perspectives-2007-2013-com2005324-20050803_en.pdf (23.08.2016).

European Commission, “Council Regulation (EC) No 1085/2006 of 17 July 2006 establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)”, **Official Journal of the European Union** (31.07.2006), http://eacea.ec.europa.eu/tempus/documents/tempus_ipa.pdf (23.08.2016).

European Commission, “IPARD”, https://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/assistance/ipard_en, (23.08.2016).

European Commission, “IPA Regional Development Projects”, http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/funds/ipa/projects_en.htm, (23.08.2016).

European Investment Bank, “Infrastructure”, <http://www.eib.org/projects/priorities/infrastructure/index.htm>, (23.08.2016).

European Investment Bank, “Albania: EUR 35 m for Fier by-pass”, <http://www.eib.org/infocentre/press/releases/all/2012/2012-073-albania-eur-35-m-for-fier-by-pass.htm> (23.08.2016).

European Investment Bank, “The Bank of the European Union The EIB, 1958-2008”, **EIB’s e-newsletter**, 04.02.2013, <http://www.eib.org/infocentre/publications/all/the-bank-of-the-european-union-1958-2008.htm>, (24.08.2016).

European Parliament, “Cohesion Fund” http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.1.3.html, (12.05.2016).

Gençtürk, Tuğçe. “Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi”, TUIÇ Akademi, 01.06.2012, <http://www.tuicakademi.org/avrupa-birliginin-tarihsel-gelisimi/>, (25.05.2016).

Güler, Ayman Birgül. “Devlette Reform”, Mimarlarodası Sunuşu, 03.03.2003, <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/birgulaymanguler.pdf>, (22.02.2017).

Hughes, T. James. “The Role of Development Agencies in Regional Policy: An Academic and Practitioner Approach”, Urban Studies, **SAGE Journals**, 01.04.1998, Cilt:35, Sayı: 4, <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1080/0042098984664>, (29.05.2017).

İKV, “Dış ve Güvenlik Politikası”, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=228>, (05.06.2016).

İKV, “Adalet ve İşçileri Politikası”, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=228>, (05.06.2016).

İKV, “Avrupa Birliği Tarihçe”, http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=28, (05.06.2016).

İKV, “Bölgesel Politika”, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=226>, (17.06.2017).

İKV, “2016 Türkiye İlerleme Raporu İKV Özeti”, **İKV Yayınları**, 2016, http://www.ikv.org.tr/images/files/ilerlemeraporu2016_ikvozeti.pdf, (29.05.2017).

İKV, “Türkiye-AB, Tarihçe, 1999-2005 Dönemi”, http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=446 (09.02.2017).

İKV, “Avrupa Kömür Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşma, Antlaşma Metni, Topluluğun Kurumları Madde 7”, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A1-tr.pdf>, (08.11.2016).

İKV, “Ekonomik ve Parasal Birlik”, <http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=230>, (21.10.2017). İpekyolu Kalkınma Ajansı, Avrupa Birliği Fon Kitapçığı, Gaziantep, 2011, <https://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/Avrupa-Birligi-Fonlari-745868.pdf>, (20.03.2016).

İZKA, “Vizyon-Misyon, Temel Değerler”, <http://www.izka.org.tr/tr/29756/Vizyon-Misyon-Temel-Degerler>, (25.05.2017).

İZKA, “Uluslararası Üyelikler” <http://www.izka.org.tr/tr/29786/Uluslararası-Uyelikler>, (25.05.2017).

İZKA, “İzmir Bölge Planı 2014-2023” http://www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/2014-2023_izmirbolgeplani.pdf, (25.05.2017).

Koçak, Yaman Süleyman. Avrupa Birliği Geri Kalmış Bölgeleri Geliştirebildi mi: Extremadura ve Viseu Bölgeleri, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:3, 2009, <http://docplayer.biz.tr/7586401-Has-the-european-union-developed-the-backward-regions-extremadura-and-viseu-regions.html>, (12.05.2016).

Legalisplatform, “Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi, Avrupa Toplulukları'nın Gelişimi ve Genişleme Süreci”, http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/AP%20Tarihsel%20Geli%C5%9Fim.pdf, (05.06.2016).

Maçın, Biricik N. Gözde. “Avrupa Birliği Bölgesel Politikası Yapısal Fonlar, AB Uyum Fonu”, **T.C Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi**, Sayı: 288, Ankara, Aralık 2012, <http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/avrupa-birligi-bolgesel-politikasi-yapisal-fonlar-%E2%80%93-ab-uyum-fonu/313> (17.04.2016).

Mevlana Kalkınma Ajansı, “2013-2017 Stratejik Plan”, <http://www.mevka.org.tr/Yukleme/Uploads/DsyDt6bIL74201793359AM.pdf>, (01.03.2017).

Özler, Zeynep. “Lizbon Antlaşması”, İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu, Sayı:9, 2009, http://ikv.org.tr/images/upload/data/files/2-lizbon_antlasmasi__zeynep__ekim_2009.pdf,(24.04.2016).

Planlama Org. Şehir Plancılarının Bilgi Paylaşım ve Tartışma Platformu, “Türkiye’de (Bölgesel) Kalkınma Ajansları” <http://www.planlama.org/index.php/tuerkiyede-boelgesel-kalknma-ajanslar/tuerkiyede-boelgesel-kalknma-ajanslar-bka>, (02.07.2017).

Sakarya Üniversitesi, “Ekonomik Büyüme Kavramı ve İçeriği”, İktisadi Büyüme Kitabı, http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/46556/42732/iktisadi_b%C3%BCy%C3%BCme_kitab%C4%B1.pdf, (02.08.2017).

TBMM, “Dokuzuncu Kalkınma Planı”, **Resmi Gazete**, 01.07.2006, <https://pbk.tbmm.gov.tr/dokumanlar/kalkinma-plani-9-genel-kurul.pdf>, (10.02.2017).

The Centre Virtuel de la Connaissance sur l’Europe, “European Investment Bank”, <http://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/d5906df5-4f83-4603-85f7-0cab24b9fe1/83d9cb0f-5d44-41b2-8210-0cce1d62c7aa>, (10.08.2016).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon’un 1998 Düzenli Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf (25.04.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon’un 1999 Düzenli Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye-Ilerleme_Rap_1999.pdf, (07.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon’un 2000 Düzenli Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf (07.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon’un 2001 Düzenli Raporu”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf (07.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliği Kurumlar”, http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_2_kurumlar/ab_kurumlar.pdf, (05.06.2016).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon’un 2002 Düzenli Raporu”,
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf (17.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “2001 yılı Ulusal Programı”, <http://www.ab.gov.tr/195.html>, (25.11.2016).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “İzleme ve Değerlendirme”, http://www.ab.gov.tr/_126.html, (04.07.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Katılım Müzakereleri”,<https://www.ab.gov.tr/37.html>,(10.05.2017)

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye- AB Mali İşbirliği”, <http://www.ab.gov.tr/5.html>, (07.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon’un 2003 Düzenli Raporu”,
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf (07.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye’nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu”,
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf (10.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2005 İlerleme Raporu”,
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (11.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi, 14 Nisan 2003 Tarihinde AB Konseyi Tarafından Kabul Edilen Nihai Metin”,
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2003.pdf, (21.02.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi”,
http://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, (12.02.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi”,
<http://www.ab.gov.tr/111.html> (09.02.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye için Gösterge Strateji Belgesi (2014-2020) Gayriresmi Türkçe Çevirisi”, 26.08.2014, <https://www.ipa2teknikdestek.com/ipa-ii-temel-belgeler>, (04.07.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Müzakere Fasılları”, https://www.ab.gov.tr/_62.html, (10.02.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2006 İlerleme Raporu”,
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf (11.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye2007 İlerleme Raporu”,
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf (12.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2008 İlerleme Raporu”,
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf (18.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “ 2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu”,
http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2009_ilerleme_raporu.pdf, (18.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “ Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu”,
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (20.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu”
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (20.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu”
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf(22.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu”
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf (26.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu”,
https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, (28.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Sınır Ötesi İşbirliği”, <http://cbc.ab.gov.tr/sinirotesi/165/ab-bolgesel-ve-sinir-otesi-isbirligi-programlari>, (11.07.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “(Fasıl 22) Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu”, <http://www.ab.gov.tr/87.html> (17.06.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliğinin Genişlemesi”,
<https://www.ab.gov.tr/109.html>, (17.04.2016).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Katılım Ortaklığı Belgeleri”,
<http://www.ab.gov.tr/46226.html> (24.04.2016).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Parlamentosu”, 06.11.2015,
<http://www.ab.gov.tr/45628.html>, (17.04.2016).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliği Kronolojisi”, http://www.ab.gov.tr/files/di%C4%9Fer%20faydal%C4%B1%20dok%C3%BCmanlar/ab_kronolojisi__1946_2010_.pdf, (17.04.2016).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye Cumhuriyeti İle Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin 8 Mart 2001 tarihli Konsey Kararı”, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf (11.02.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “İlerleme Raporları”, <http://www.ab.gov.tr/46224.html>, (12.03.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliğinin Genişlemesi, Sırbistan”, http://www.ab.gov.tr/sirbistan_49043.html, (12.07.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye-AB Mali İşbirliği”, <http://www.ab.gov.tr/47282.html>, (03.01.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliğinin Genişlemesi, Arnavutluk”, <http://www.ab.gov.tr/49992.html>, (12.07.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliğinin Tarihçesi”, <https://www.ab.gov.tr/105.html>, (14.05.2016).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “2001 Yılı Ulusal Programı”, 2001 Yılı Bakanlar Kurulu Kararı, **Resmi Gazete**, 24.03.2001, <http://www.ab.gov.tr/58.html> (23.02.2017).

T.C. Resmi Gazete Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Müdürlüğü, “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”, **Resmi Gazete**, 25.01.2006, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm>, (29.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Türkiye ile Katılım Ortaklığının Kapsadığı İlkeler, Öncelikler ve Koşullara dair tarihli Konsey Kararı”, **Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından yapılan gayri resmi tercüme**, 26.02.2008, http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2007.pdf, (01.03.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “2008 Yılı Ulusal Programı Fasıl 22 Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu”, http://www.ab.gov.tr/files/UlusalProgram/UlusalProgram_2008/Tr/pdf/iv_22_bolgeselpolitikaveyapisalaracilarinkoordinasyonu.pdf, (12.03.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı”, 2008, http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/AB/up2008_tr.pdf, (12.03.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance - IPA)”, Türkiye-AB Mali İşbirliği, AB Rehberleri, Avrupa Birliği Bakanlığı Yayınları, No:8, Ankara, 2012, https://www.ab.gov.tr/files/rehber/08_rehber.pdf, (23.08.2016).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, AB'ye Genel Bakış, AB Rehberleri, Avrupa Birliği Bakanlığı Yayınları, No:2, Ankara, 2012, https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf, (20.04.2016).

T.C Kalkınma Bakanlığı, "Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023", Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 2014, [http://www.bgus.gov.tr/dokuman/BolgeselGelisimeUlusalStratejisi\(2014-2023\).pdf](http://www.bgus.gov.tr/dokuman/BolgeselGelisimeUlusalStratejisi(2014-2023).pdf), (26.05.2017).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Kalkınma Ajansları 2015 Yılı Genel Faaliyet Raporu", Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2015, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/732/Kalk%C4%B1nma%20Ajanslar%C4%B1%202015%20Y%C4%B1n%C4%B1%20Genel%20Faaliyet%20Raporu.pdf>, (02.08.2017).

İKV, "2015 Türkiye İlerleme Raporu İKV Özeti", İKV Yayınları, 2015, [http://www.ikv.org.tr/images/files/ilerlemeraporu2015%20\(9\).pdf](http://www.ikv.org.tr/images/files/ilerlemeraporu2015%20(9).pdf), (26.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Komisyon Çalışma Dokümanı 2015 Yılı Türkiye Raporu", **Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Ekonomik ve Sosyal Komiteye ve Bölgeler Komitesine sunulan Bildirim**, 10.11.2015, http://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf, (29.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Komisyon Çalışma Dokümanı AB Genişleme Politikasına İlişkin 2016 Bildirimi", **Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Ekonomik ve Sosyal Komiteye ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bildirim**, 09.11.2016, http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf, (29.05.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "IPA I ve IPA II Dönemi Programlama" <http://www.ab.gov.tr/45627.html>, (10.07.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "2003 yılı Ulusal Programı", Bölgesel Politika ve Yapısal Araçları Koordinasyonu, http://www.ab.gov.tr/files/UlusalProgram/UlusalProgram_2003/Tr/pdf/IV-21.pdf (25.04.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Konseyi Yerel Yönetim Özerlik Şartına İlişkin Bilgi Notu", https://www.ab.gov.tr/files/haberler/2011/yerel_yonetimler_ozerklik_sarti.pdf, (22.02.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Türkiye ile Katılım Ortaklığı Belgesinde Yer Alan İlkeler, Öncelikler ve Koşullara İlişkin 23 Ocak 2006 tarihli Konsey Kararı", http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2006.pdf (01.03.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, "Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma", Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2011, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>, (05.06.2016).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “IPA Component I-Transitional Assistance and Institution Building (TAIB), Sectoral Annual Implementation Report” **Yasal Belgeler**, 30.07.2016, http://www.ab.gov.tr/files/mib2/ipa_i_sectoral_annual_implementation_report_2015_final.pdf, (07.05.2017).

T.C. Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye’nin AB’ye Katılıma Doğru İlerleyişine İlişkin Komisyon Tavsiyesi (Gayri Resmî Tercüme)”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-ab_je-katilima-dogru-ilerleyisine-iliskin-komisyon-tavsiyesi-_gayri-resmi-tercume_.tr.mfa (14.02.2017).

T.C. Dışışleri Bakanlığı, “Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye Arasında Ortaklık İlişkisi Kurulmasına Dair Anlaşmaya Katma Protokol”, <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-ekonomik-toplulugu-ile-turkiye-arasinda-ortaklik-iliskisi-kurulmasına-dair-anlaşmaya-katma-protokol---23-kasim-1970.tr.mfa>, (12.02.2017).

T.C. Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması)-12 Eylül 1963”, **Resmî Gazete**, 29.12.1972, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlaşma-_ankara-anlaşması_-12-eylul-1963-.tr.mfa, (23.01.2017).

T.C. İçişleri Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, “IPA Öncesi Dönem (2000-2006)” <http://www.diab.gov.tr/ipa-oncesi-donem-2000-2006>, (03.01.2017).

T.C. İçişleri Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, “IPA II Dönemi (2014-2020)”, <http://www.diab.gov.tr/ipa-2-donemi-2014-2020>, (07.05.2017).

Türkiye İstatistik Kurumu, “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları 2015”, **Haber Bülteni**, 27.09.2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21868>, (02.08.2017).

Türkiye İstatistik Kurumu, “Satınalma Gücü Paritesi (Geçici Sonuçlar), 2015”, **Haber Bülteni**, 15.06.2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24563>, (02.08.2017).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Katılım Ortaklığı Belgeleri”, <http://www.ab.gov.tr/46226.html> (10.02.2017).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf>, (12.02.2017).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/4/plan6.pdf>, (12.02.2017).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/5/plan5.pdf>, (12.02.2017).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018”, [http://kkp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1\(2014-2018\).pdf](http://kkp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1(2014-2018).pdf) (10.02.2017).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Raporu”, Bölgesel Gelişme ve Özele İhtisas Komisyonu Raporu, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/65/oik523.pdf>, (03.01.2017).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013”, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/10/oik702.pdf>, (09.02.2017).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005”, http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Sekizinci_Kalkinma_Planı.pdf, (14.02.2017).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Ön Ulusal Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Stratejileri (Taslak)”, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 15.07.2003, <http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/inceleme-83.pdf>, (01.03.2017).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Ön Ulusal Kalkınma Planı 2004-2006”, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/EylemVeDigerPlanlar/Attachments/11/%C3%96nUlusalKalk%C4%B1nmaPlan%C4%B1.pdf>, (25.04.2017).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl)”, 1963-1967 <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkınma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf> (12.02.2017) ss.473-474.

Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, “EURATOM Nedir?”, 05.08.2009 <http://www.taek.gov.tr/haberler/744-radyasyon-guvenligi-yonetmeliginde-degisiklik.html>, (24.09.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Merkezi Finans Ve İhale Birimi, “Temel İşlevler” <http://www.cfcu.gov.tr/tr/hakkimizda>, (18.05.2018)

University of Pittsburgh, “Meetings of The Heads of State or Government, The First Summit Conference of the Enlarged Community”, **Archive of European Integration**, 19-21.10.1972, http://aei.pitt.edu/1919/2/paris_1972_communique.pdf , (09.05.2016).

University of Pittsburgh, “Structural Funds and Cohesion Fund 1994-99, Regulations and commentary January 1996, Part One: The Structural Funds”, Luxembourg, 1996, http://aei.pitt.edu/1744/1/structure_funds_96_commentary.pdf, (02.05.2016).

University of Pittsburgh, “Meetings of The Heads of State or Government, The First Summit Conference of the Enlarged Community”, Archive of European Integration, 19-21.10.1972, http://aei.pitt.edu/1919/2/paris_1972_communique.pdf, (09.05.2016).

University of Pittsburgh, “The Future of Community Initiatives under the Structural Funds”, Commission of the European Communities, Brussels, 1994, http://aei.pitt.edu/1249/1/structure_funds_wp_COM_94_46.pdf, (23.05.2016).